॥श्रीगणेशाय नमः॥ ॥अत्र गायत्री॥ प्र०॥२१॥ प्राप्तराज्यस्य रामस्य राक्षसानां वधे कृते॥ आजग्मुर्मुनयः सर्वे राघवं प्रतिनंदितुं॥१॥
कौशिकोथ यवक्रीतो गार्ग्यो गालव एव च॥ कण्वो मेधातिथेः पुत्रः पूर्वस्यां दिशि ये श्रिताः॥२॥ दत्तात्रेयश्च भगवान्नमुचिः प्रमुचि
स्तथा॥ अगस्त्योत्रिश्च भगवान्सुमुखो विमुखस्तथा॥३॥ आजग्मुस्ते सहागस्त्या ये श्रिता दक्षिणां दिशं॥ नृषंगुः कवषी धौम्यः कौषे
यश्च महानृषिः॥४॥ तेप्याजग्मुः सशिष्या वै ये श्रिताः पश्चिमां दिशं॥ वसिष्ठः कश्यपोथात्रिर्विश्वामित्रः सगौतमः॥५॥ जमदग्निर्भर
द्वाजस्ते च सप्तर्षयस्तथा॥ उदीच्यां दिशि सप्तैते नित्यमेव निवासिनः॥६॥ संप्राप्यैते महात्मानो राघवस्य निवेशनं॥ वि[illegible]ष्ठिता
प्रतिहारार्थं हुताशनसमप्रभाः॥७॥ वेदवेदांगविदुषो नानाशास्त्रविशारदाः॥ द्वास्थं प्रोवाच धर्मात्मा अगस्त्यो मुनिसत्तमः॥८॥ नि
वेद्यतां दाशरथे ऋषयो वयमागताः॥ प्रतिहारस्ततस्तूर्णमगस्त्यवचनाद्द्रुतं॥९॥ समीपं राघवस्याशु प्रविवेश महात्मनः॥ नयें
गितज्ञः सद्वृत्तो दक्षो धैर्यसमन्वितः॥१०॥ स रामं दृश्य सहसा पूर्णचंद्रसमद्युतिं॥ अगस्त्यं कथयामास संप्राप्तमृषिभिः सह॥११
श्रुत्वा प्राप्तान्मुनींस्तांस्तु बालसूर्यसमप्रभान्॥ प्रत्युवाच ततो द्वास्थं प्रवेशय यथासुखं॥१२॥ दृष्ट्वा प्राप्तान्मुनींस्तांस्तु प्रत्युत्था
य कृतांजलिः॥ पाद्यार्घ्यादिभिरानर्च गां निवेद्य च सादरं॥१३॥ रामोभिवाद्य प्रयत आसनान्यादिदेश ह॥ तेषु कांचनचित्रेषु मह
त्सु च वरेषु च॥१४॥ कुशांतर्धानदत्तेषु मृगचर्मयुतेषु च॥ यथार्हमुपविष्टास्ते आसनेष्वृषिपुंगवाः॥१५॥ ततो दाशरथी रामः प

द्यमर्घ्यंयथार्हतः॥रामेणकुशलंपृष्टाःसशिष्याःसपुरोगमाः॥१६॥महर्षयोवेदविदोराममवचनमब्रुवन्॥कुशलंनोमहाबाहो
सर्वत्ररघुनंदन॥१७॥त्वांतुदिष्ट्याकुशलिनंपश्यामोहतशात्रवं॥दिष्ट्यात्वयाहतोराजन्रावणोलोकरावणः॥१८॥नहिभा
रःसतेरामरावणःपुत्रपौत्रवान्॥सधनुस्त्वंहिलोकांस्त्रीन्विजयेथानसंशयः॥१९॥दिष्ट्यात्वयाहतोरामःरावणःपुत्रपौत्रवा
न्॥दिष्ट्याविजयिनंचाद्यपश्यामःसहसीतया॥२०॥लक्ष्मणेनचधर्मात्मन्भ्रात्राःत्वद्धितकारिणा॥मातृभिर्भ्रातृसहितंपश्य
मोद्यवयंनृप॥२१॥दिष्ट्याप्रहस्तोविकटोविरूपाक्षोमहोदरः॥अकंपनश्चदुर्धर्षोनिहतास्तेनिशाचराः॥२२॥यस्यप्रमाणाद्वि
पुलंप्रमाणंनेहविद्यते॥दिष्ट्यातेसमरेरामकुंभकर्णोनिपातितः॥२३॥त्रिशिराश्चातिकायश्चदेवांतकनरांतकौ॥दिष्ट्यातेनिह
ताराममहावीर्यानिशाचराः॥२४॥दिष्ट्यात्वंराक्षसेंद्रेणद्वंद्वयुद्धमुपागतः॥देवतानामवध्येनविजयंप्राप्तवानसि॥२५॥सत्यंतेत
न्महाबाहोरावणस्यनिबर्हणं॥असत्यमेतत्संग्रामेरावणेर्यच्चिवर्हणं॥२६॥हष्टस्तस्यमहाबाहोकालोयेनहिधिक्कृतः॥संघे
तस्यनकस्मिंश्चिद्रावणेस्तुपराजयः॥२७॥दिष्ट्यातिकायोबलवान्धूम्रकेतुश्चराक्षसः॥युद्धोन्मत्तश्चमत्तश्चकालांतकयमोप
मौ॥२८॥कुंभोनिकुंभश्चतथाजंबुमालीमहोदरः॥कुर्वंतःकदनंघोरंवीरायुधिनिपातिताः॥२९॥अंतकप्रतिमौचापिदेवांतकन
रांतकौ॥अंतकप्रतिमैर्बाणैर्दिष्ट्यायुधिनिपातितौ॥३०॥एतेचान्येचबहवोराक्षसाःकामरूपिणः॥दिष्ट्यात्वयाहतावीररघूणां

॥रा०वा०यु०॥ कुलवर्धन॥३१॥ इंद्रयुद्धमनुप्राप्तो दिष्ट्या तेरावणिर्हतः॥ दिष्ट्या तस्य महाबाहो कालस्येवाभिधावतः॥३२॥ मुक्तः सुररिपो
॥२॥ वीर प्राप्तश्च विजयस्त्वया॥ अभिनंदामते सर्वे संश्रुत्येंद्रजितो वधं॥३३॥ अवध्यः सर्वभूतानां महामायाधरो युधि॥ विजयस्त्वे
षचास्माकं तच्छ्रुत्वेंद्रजितं हतं॥३४॥ दत्त्वा पुण्यामिमां वीर सौम्यामभयदक्षिणां॥ दिष्ट्या वर्द्धसि काकुत्स्थ जयेनामित्रकर्षण
॥३५॥ श्रुत्वा तु वचनं तेषां मुनीनां भावितात्मनां॥ विस्मयं परमं गत्वा रामः प्रांजलिरब्रवीत्॥३६॥ भवंतः कुंभकर्णं च रावणं च नि
शाचरं॥ अतिक्रम्य महावीर्यौ किं प्रशंसथ रावणिं॥३७॥ महोदरं प्रहस्तं च विरूपाक्षं च राक्षसं॥ मत्तोन्मत्तौ च दुर्धर्षौ देवांतक
नरांतकौ॥३८॥ अतिक्रम्य महावीरान् किं प्रशंसथ रावणिं॥ कीदृशो वै प्रभावोस्य किं बलं किं पराक्रमः॥३९॥ केन वा कारणेनैष
रावणादतिरिच्यते॥ शक्यं यदि मया श्रोतुं न खल्वाज्ञापयामि वः॥४०॥ यदि गुह्यं न चेद्वक्तुं श्रोतुमिच्छामि कथ्यतां॥ शक्रोपि
विजितस्तेन कथं लब्धवरश्च सः॥४१॥ कथं च बलवान् पुत्रो न पिता तस्य रावणः॥४२॥ कथं पितुश्चाप्यधिको महाहवे शक्रस्य
जेता हि कथं स राक्षसः॥ वराश्च लब्धाः कथयस्व मेद्य पपृच्छतश्चास्य मुनींद्र सर्वं॥४३॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये उत्तर
कांडे प्रथमः सर्गः॥१॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः॥ कुंभयोनिर्महातेजा वाक्यमेतदुवाच ह॥१॥ शृणु राम यथावृत्तं ॥राम॥
तस्य तेजोबलं महत्॥ जघान शत्रून्येनासौ न च वध्यः स शत्रुभिः॥२॥ अहं ते रावणस्येदं कुलं जन्म च राघव॥ वरप्रदानं च तत्। ॥२॥

थातस्मै दत्तेब्रवीमिते ॥३॥ पुरा कृतयुगे राम प्रजापतिसुतः प्रभुः ॥ पुलस्त्यो नाम ब्रह्मर्षिः साक्षादिव पितामहः ॥४॥ नानुकीर्त्या गु
णास्तस्य धर्मतः शीलतस्तथा ॥ प्रजापतेः पुत्र इति वक्तुं शक्यं हि नामतः ॥५॥ प्रजापतिसुतत्वेन देवानां वल्लभो हि सः ॥ इष्टः सर्व
स्य लोकस्य गुणैः शुभ्रैर्महामतिः ॥६॥ स तु धर्मप्रसंगेन मेरोः पार्श्वे महागिरेः ॥ तृणबिन्द्वाश्रमं गत्वा न्यवसन्मुनिपुंगवः ॥७॥
तपस्तेपे स धर्मात्मा स्वाध्यायनियतेंद्रियः ॥ गत्वाश्रमपदं तस्य विघ्नं कुर्वंति कन्यकाः ॥८॥ ऋषिपन्नगकन्याश्च राजर्षित
नयाश्च याः ॥ क्रीडंत्योप्सरसश्चैव तं देशमुपपेदिरे ॥९॥ सर्वर्तुषूपभोग्यत्वाद्रम्यत्वात्काननस्य च ॥ नित्यशस्तास्तु तं देशं गत्वा
क्रीडंति कन्यकाः ॥१०॥ देशस्य रमणीयत्वात्पुलस्त्यो यत्र स द्विजः ॥ गायंत्यो वादयंत्यश्च लासयंत्यस्तथैव च ॥११॥ मुने [redacted] स्तपस्विनस्तस्य विघ्नं चक्रुरनिंदिताः ॥ अथ रुष्टो महातेजा व्याजहार महामुनिः ॥ या मे दर्शनमागच्छेत्सा गर्भं धारयिष्य
ति ॥ तास्तु सर्वाः प्रतिश्रुत्य तस्य वाक्यं महात्मनः ॥१३॥ ब्रह्मशापभयाद्भीतास्तं देशं नोपचक्रमुः ॥ तृणबिंदोस्तु राजर्षेस्तनया
न शृणोति तत् ॥१४॥ गत्वाश्रमपदं तत्र विचचार सुनिर्भया ॥ न चापश्यच्च सा तत्र कांचिदभ्यागतां सखीं ॥१५॥ तस्मिन्काले महा
तेजाः प्राजापत्यो महानृषिः ॥ स्वाध्यायमकरोत्तत्र तपसा भावितः स्वयं ॥१६॥ सा तु वेदश्रुतिं श्रुत्वा दृष्ट्वा वै तपसो निधिं ॥ अभव
त्पांडुदेहा सा सुव्यंजितशरीरजा ॥१७॥ बभूव च समुद्विग्ना दृष्ट्वा तद्दोषमात्मनः ॥ इदं मे किं त्विति ज्ञात्वा पितुर्गत्वाश्रमस्थिता ॥

॥रा० वा० पु०॥ ॥१८॥ तां तु दृष्ट्वा तथाभूतां तृणबिंदुरथाब्रवीत्॥ किं त्वमेतत्त्वसदृशं धारयस्यात्मनो वपुः॥१९॥ सा तु कृत्वांजलिं दीना कन्योवाच
॥३॥ तपोधनं॥ न जाने कारणं तात येन मे रूपमीदृशं॥२०॥ किं तु पूर्वं गतास्म्येका महर्षेर्भावितात्मनः॥ ॥ पुलस्त्यस्याश्रमं दिव्यम
न्वेष्टुं स्वसखीजनं॥२१॥ न च पश्याम्यहं तत्र कांचिदभ्यागतां सखीं॥ रूपस्य तु विपर्यासं दृष्ट्वा त्रासादिहागता॥२२॥ तृणबिं
दुस्तु राजर्षिस्तपसा द्योतितप्रभः॥ ध्यानं विवेश तच्चापि अपश्यदृषिकर्मजं॥२३॥ स तु विज्ञाय तं शापं महर्षेर्भावितात्मनः॥ गृ
हीत्वा तनयां गत्वा पुलस्त्यमिदमब्रवीत्॥२४॥ भगवंस्तनयां मे त्वं गुणैः स्वैरेव भूषितां॥ भिक्षां प्रतिगृहाण मां महर्षे स्वयमु
द्यतां॥२५॥ तपश्चरणयुक्तस्य श्राम्यमाणेंद्रियस्य ते॥ शुश्रूषणपरा नित्यं भविष्यति न संशयः॥२६॥ तं ब्रुवाणं तु तद्वाक्यं राज
र्षिं धार्मिकं तदा॥ जिघृक्षुरब्रवीत्कन्यां बाढमित्येव स द्विजः॥२७॥ दत्त्वा तु तनयां राजा स्वमाश्रमपदं गतः॥ सापि तत्रावसत्क
न्या तोषयंती पतिं गुणैः॥२८॥ तस्यास्तु शीलवृत्ताभ्यां तुतोष मुनिपुंगवः॥ प्रीतः स तु महातेजा वाक्यमेतदुवाच ह॥२९॥ परितु
ष्टोस्मि सुश्रोणि गुणानां संपदा भृशं॥ तस्माद्देवि ददाम्यद्य पुत्रमात्मसमं तव॥३०॥ उभयोर्वंशकर्तारं पौलस्त्य इति विश्रुतं॥ य
स्मात्तु विश्रुतो वेदस्त्वयेहाभ्यस्यतो मम॥३१॥ तस्मात्स विश्रवा नाम भविष्यति न संशयः॥ एवमुक्ता तु सा देवी प्रहृष्टेनांतरात्म ॥राम ०॥
ना॥३२॥ अचिरेणैव कालेन सूत विश्रवसं सुतं॥ त्रिषु लोकेषु विख्यातं यशोधर्मसमन्वितं॥३३॥ श्रुतिमान्समदर्शी च व्र ॥३॥

ताचाररतस्तथा॥ पितेवतपसायुक्तो अभवद्विश्रवामुनिः॥३४॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये उत्तरकांडे द्वितीयः सर्गः
२॥ अथपुत्रःपुलस्त्यस्यविश्रवामुनिपुंगवः॥१॥ अचिरेणैवकालेनपितेवतपसिस्थितः॥२॥ सत्यवान्शीलवान्दांतःस्वा
ध्यायनिरतःशुचिः॥ सर्वभोगेष्वसंसक्तोनित्यंधर्मपरायणः॥२॥ ज्ञात्वातस्यतुतद्वृत्तंभरद्वाजोमहामुनिः॥ ददौविश्रवसेभा
र्यांस्वसुतांदेववर्णिनीं॥३॥ प्रतिगृह्यतुधर्मेणभरद्वाजसुतांतदा॥ प्रजान्वीक्षकयाबुद्ध्याश्रेयोह्यनुविचिंत्यच॥४॥ मुदापर
मयायुक्तोविश्रवामुनिपुंगवः॥ सतस्यांवीर्यसंपन्नमपत्यंपरमाद्भुतं॥५॥ जनयामासधर्मज्ञःसर्वैर्ब्रह्मगुणैर्वृतं॥ तस्मिन्
जातेतुसंहृष्टःसबभूवपितामहः॥६॥ दृष्ट्वाश्रेयस्करींबुद्धिंधनाध्यक्षोभविष्यति॥ नामचास्याकरोत्प्रीतःसार्धंदेवर्षिभिस्तदा
७॥ यस्माद्विश्रवसोपत्यंसादृश्याद्विश्रवाइव॥ तस्माद्वैश्रवणोनामभवित्येषविश्रुतः॥८॥ सतुवैश्रवणस्तत्रतपोवनगतस्तदा
॥ अवर्धताहुतिहुतोमहातेजायथानलः॥९॥ तस्याश्रमपदस्थस्यबुद्धिर्जज्ञेमहात्मनः॥ चरिष्येपरमंधर्मंधर्मोहिपरमागतिः
१०॥ सतुवर्षसहस्राणितपस्तप्त्वामहावने॥ यंत्रितोनियमैरुग्रैश्चकारसुमहत्तपः॥११॥ पूर्णेवर्षसहस्रांतेतंतंविधिमकल्पय
त्॥ जलाशीमारुताहारोनिराहारस्तथैवच॥१२॥ एवंवर्षसहस्राणिजग्मुस्तान्येकवर्षवत्॥ अथप्रीतोमहातेजाःसेंद्रैःसुर
गणैःसह॥१३॥ गत्वातस्याश्रमपदंब्रह्मेदंवाक्यमब्रवीत्॥ परितुष्टोस्मितेवत्सकर्मणानेनसुव्रत॥१४॥ वरंवृणीष्वभद्रंतेवरार्हे

॥रा०वा०उ०॥ स्त्वंमहामते॥अथाब्रवीद्वैश्रवणःपितामहमुपस्थितं॥१५॥भगवन्लोकपालत्वमिच्छेयंवित्तरक्षणं॥अथाब्रवीद्वैश्रवणं
॥४॥ परितुष्टेनचेतसा॥१६॥ब्रह्मासुरगणैःसार्धंवाढमित्येवहृष्टवत्॥अहंवैलोकपालानांचतुर्थंस्रष्टुमुद्यतः॥१७॥यमेंद्रवरुणा
नांचपदंयत्तवचेप्सितं॥तत्कृतंतवधर्मज्ञधनेशत्वमवाप्नुहि॥१८॥शक्रांबुपयमानांचचतुर्थस्त्वंभविष्यति॥एतच्चपु
ष्पकंनामविमानंसूर्यसन्निभं॥१९॥प्रतिगृह्णीष्वयानार्थंत्रिदशैःसमतांव्रज॥स्वस्तितेस्तुगमिष्यामःसर्वएवयथागतं २०
कृतकृत्यावयंतातदत्वातवमहावरं॥इत्युक्त्वासगतोब्रह्मास्वस्थानंत्रिदशैःसह॥२१॥गतेषुब्रह्मपूर्वेषुदेवेष्वथनभस्त
लं॥धनेशःपितरंप्राहप्रांजलिःप्रयतात्मवान्॥२२॥भगवंल्लब्धवानस्मिवरमिष्टंपितामहात्॥निवासंतुनमेदेवोविदधे
सप्रजापतिः॥२३॥तंपश्यभगवन्किंचिन्निवासंसाधुमेप्रभो॥नचपीडाभवेद्यत्रप्राणिनोयस्यकस्यचित्॥२४॥एवमुक्तस्तु
पुत्रेणविश्रवामुनिपुंगवः॥वचनंप्राहधर्मज्ञःश्रूयतामितिसत्तम॥२५॥दक्षिणस्योदधेस्तीरेत्रिकूटोनामपर्वतः॥तस्याग्रे
तुविशालासामहेंद्रस्यपुरीयथा॥२६॥लंकानामपुरीरम्यानिर्मिताविश्वकर्मणा॥राक्षसानांनिवासार्थंयथेंद्रस्यामरावती॥
२७॥तत्रत्वंवसभद्रंतेलंकायांनात्रसंशयः॥हेमप्राकारपरिखायंत्रशस्त्रसमावृता॥२८॥रमणीयापुरीसाहिरुक्मवैडूर्यतो ॥राम॥
रणा॥राक्षसैःसापरित्यक्तापुराविष्णुभयार्दितैः॥२९॥शून्यारक्षोगणैःसर्वैरसातलतलंगतैः॥शून्यासंप्रतिलंकासाप्रभुस्तस्या ॥४॥

नविद्यते॥३०॥ सत्वंतत्रनिवासायगच्छपुत्रयथासुखं॥ निर्दोषस्तत्रतेवासोनबाधस्तत्रकस्यचित्॥३१॥ एतच्छ्रुत्वासधर्मात्मा
धर्मिष्ठंवचनंपितुः॥ निवासयामासतदालंकापर्वतमूर्धनि॥३२॥ नैर्ऋतानांसहस्रैस्तुहृष्टैःप्रमुदितैःसदा॥ अचिरेणैवकाले
नसंपूर्णातस्यशासनात्॥३३॥ सतुतत्रावसत्प्रीतोधर्मात्मानैर्ऋतर्षभ॥ समुद्रपरिखायांसलंकायांविश्रवात्मजः॥३४॥ काले
कालेतुधर्मात्मापुष्पकेणधनेश्वरः॥ अभ्यागच्छद्विनीतात्मापितरंमातरंचहि॥३५॥ सदेवगंधर्वगणैरभिष्टुतस्तथाप्सरोनृत्य
विभूषितालयः॥ गभस्तिभिःसूर्यइवावभासःपितुःसमीपंप्रययौसवित्तपः॥३६॥ इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडे
वैश्रवणोत्पत्तिर्नामतृतीयसर्गः॥३॥ श्रुत्वागस्त्येरितंवाक्यंरामोविस्मयमागतः॥ पूर्वमासीद्धिलंकेयंराक्षसानांमतीवहि॥१॥
ततःशिरःकंपयित्वात्रेताग्निसमविग्रहं॥ तमगस्त्यंमुहुर्दृष्ट्वास्मयमानोभ्यभाषत॥२॥ भगवन्पूर्वमप्येषालंकासीत्पिशि-
ताशिनां॥ श्रुत्वेदंभगवद्वाक्यंजातोमेविस्मयःपरः॥३॥ पुलस्त्यवंशादुद्भूताराक्षसाइतिनःश्रुतं॥ इदानीमन्यतश्चापिसंभ-
वःकीर्तितस्त्वया॥४॥ रावणाकुंभकर्णाच्चप्रहस्ताद्विकटादपि॥ रावणस्यचपुत्रेभ्यःकिंनुतेबलवत्तराः॥५॥ कएषांपूर्वजोब्र-
ह्मन्किंनामाचबलोत्कटः॥ अपराधंचकंप्राप्यविष्णुनाद्राविताःकथं॥६॥ एतद्विस्तरतःसर्वंकथयस्वममानघ॥ कौतूहल-
मिदंमत्यंनुदयथातमः॥७॥ राघवस्यवचःश्रुत्वासंस्कारालंकृतंशुभं॥ अथविस्मयमानस्तमगस्त्यःप्राहराघवं॥८॥ प्रजाप

॥रा०बा०उ०॥ तिंपुरास्रष्टाअपःकमलसंभवः॥तासांगोपायनेसत्वानसृजत्पद्मसंभवः॥९॥युगस्यादौसर्वसत्वानूसृजन्कमलसंभवः॥
॥५॥ तेसत्वाःसत्वकर्त्तारंविनीतवदुपस्थिताः॥१०॥किंकुर्मइतिभाषंतःक्षुत्पिपासभयार्दिताः॥प्रजापतिस्तुतानाहसत्वानुपहस
न्निव॥११॥आभाष्यवाचायत्नेनरक्षध्वमितिमानवाः॥इत्युक्तास्तेक्षुधाविष्टाअभास्यादातुमुद्यताः॥१२॥अभास्येतानिरस्रा
वउक्तवंतस्तदापरे॥ज्ञात्वाप्रजापतिस्तेषामाहधात्वर्थसंयुतं॥१३॥यक्षेतियक्षणेधातुस्तथारक्षस्तुपालने॥यक्षणाद्यक्ष
इत्युक्तस्तथारक्षस्तुपालनात्॥१४॥रक्षामइतितत्रान्यैर्यक्षामइतिचापरैः॥बुभुक्षितैस्तुतृषितैरुक्तस्तानाहभूतकृत्॥१५॥रक्षा
मेतिचयैरुक्तंराक्षसास्तेभवंतुवः॥यक्षामइतियैरुक्तंयक्षाएवभवंतुवः॥१६॥तत्रहेतिःप्रहेतिश्चभ्रातरौराक्षसाधिपौ॥मधुकै
टभसंकाशौबभूवतुररिंदमौ॥१७॥प्रहेतिर्धार्मिकस्तत्रतपोवनगतस्तदा॥हेतिर्दारक्रियार्थेतुयत्नंपरमकुर्वतः॥१८॥सका
लभगिनींकन्यांभयांनाममहाभयां॥उदावहदमेयात्मास्वयमेवमहामतिः॥१९॥सतस्यांजनयामासहेतिराक्षसपुंगवः॥पुत्रं
पुत्रवतांश्रेष्ठंविद्युत्केशमितिश्रुतं॥२०॥विद्युत्केशोहेतिपुत्रःसदीप्तार्कसमप्रभः॥व्यवर्द्धतमहातेजास्तोयमध्यइवांबुजः॥२१॥
सयदायौवनंभद्रमनुप्राप्तोनिशाचरः॥ततोदारक्रियांतस्यकर्तुंव्यवसितःपिता॥२२॥संध्यादुहितरंसोथसंध्यातुल्यांप्रभावतः ॥राम॥
वरयामासपुत्रार्थेहेतीराक्षसपुंगवः॥२३॥अवश्यमेवदातव्यापरस्मैसेतिसंध्यया॥चिंतयित्वासुतादत्ताविद्युत्केशायराघ ॥५॥

वा॥२४॥संध्यायास्तनयांलब्ध्वाविद्युत्केशोनिशाचरः॥रमतेसतयासार्धंपौलोम्यामघवानिव॥२५॥केनचित्त्वथकालेनरामसा
लंकटंकका॥विद्युत्केशाद्गर्भमापघनराजिरिवार्णवात्॥२६॥ततस्तुराक्षसीगर्भंघनगर्भसमप्रभं॥प्रसूतामंदरंगत्वागंगागर्भमिवा
ग्निजं॥२७॥समुत्सृज्यतुसागर्भंविद्युत्केशरतार्थिनी रेमेतुसार्धंपतिनाविसृज्यसुतमात्मजं॥२८॥उत्सृष्टस्तुतदागर्भोघनशब्दस
मस्वनः॥तयोत्सृष्टःसतुशिशुःशरदर्कसमद्युति॥२९॥निधायास्येस्वयंमुष्टिंरुरोदशनकैस्तदा॥ततोवृषभमास्थायपार्वत्यासहि
तःशिवः॥३०॥वायुमार्गेणगच्छन्वैशुश्रावस्त्रिपुरहार्थितः॥तंराक्षसात्मजंचक्रेमातुरेववयःसमं॥३२॥अमरंचैवतंकृत्वामहादे
वोक्षरोव्ययः॥पुरमाकाशगंप्रादात्पार्वत्याःपरितोषितः॥३३॥उमयापिवरोदत्तोराक्षसीनांनृपात्मज॥सद्योपलब्धिर्गर्भस्यप्रसू
तिःसद्यएवच॥३४॥सद्यएववयःप्राप्तिंमातुरेववयःसमं॥ततःसुकेशोवरदानगर्वितःश्रियंप्रभोःप्राप्यहरस्यपार्श्वतः॥चचा
रसर्वत्रमहान्महामतिःखगंपुरंप्राप्यपुरंदरोयथा॥३५॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेचतुर्थःसर्गः॥४॥सुकेशं
धार्मिकंदृष्ट्वावरलब्धंचराक्षसं॥ग्रामणीर्नामगंधर्वोविश्वावसुसमप्रभः॥१॥तस्यदेववतीनामद्वितीयाश्रीरिवात्मजा॥त्रिषुलो
केषुविख्यातारूपयौवनशालिनी॥२॥तांसुकेशायधर्मात्माददौदक्षःश्रियंयथा॥वरदानकृतैश्वर्यंसातंप्राप्यपतिंप्रियं॥३॥आ
सीद्देववतीतुष्टाधनंप्राप्येवनिर्धनः॥सतयासहसंयुक्तोरराजरजनीचरः॥४॥अंजनादभिक्रांतःकरेण्वेवमहागजः॥तत्रकाले

CC-0.Courtesy Shri K.S.Parihar Librarian Government District Library Varanasi. Digitized by eGangotri

॥रा०वा०उ०॥ सुकेशस्तुजनयामासराघव॥५॥त्रीन्पुत्रान्जनयामासत्रेताग्निसमविग्रहान्॥माल्यवंतंसुमालिंचमालिंचबलिनांवरं॥६॥
॥६॥ त्रींस्त्रिनेत्रसमान्पुत्रान्राक्षसान्राक्षसाधिप॥त्रयोलोकाइवाव्यग्रास्थितास्त्रयइवाग्नयः॥७॥त्रयोमंत्राइवात्युग्रास्त्रयोघो
राइवामयाः॥त्रयःसुकेशस्यसुतास्त्रेताग्निसमतेजसः॥८॥विवृद्धिमगमंस्तत्रव्याधयोपेक्षिताइव॥वरप्राप्तिंपितुस्तेतुज्ञात्वा
त्वैश्वर्यंतपोबलात्॥९॥तपस्तप्तुंगतामेरुंभ्रातरःकृतनिश्चयाः॥प्रगृह्यनियमान्घोरान्राक्षसानृपसत्तमः॥१०॥विचेरुस्तेत
पोघोरंसर्वभूतभयावहं॥सत्यार्जवसमोपेतैस्तपोभिर्भुविदुर्लभैः॥११॥संतापयंतस्त्रीँल्लोकान्सदेवासुरमानुषान्॥ततोविभु
श्चतुर्वक्त्रोविमानवरमाश्रितः॥१२॥सुकेशपुत्रानामंत्र्यवरदोस्मीत्यभाषत॥ब्रह्माणंवरदंज्ञात्वासेंद्रैर्देवगणैर्वृतं॥१३॥ऊचुःप्रां
जलयःसर्वेवेपमानाइवद्रुताः॥तपसाराधितोदेवयदिनोदिशसेवरं॥१४॥अजेयाःशत्रुहंतारस्तथैवचिरजीविनः॥प्रभविष्णो
भवामेतिपरस्परमनुव्रताः॥१५॥एवंभविष्यतीत्युक्त्वासुकेशतनयान्विभुः॥सययौब्रह्मलोकायब्रह्माब्राह्मणवत्सलः॥१६॥व
रंलब्ध्वातुतेसर्वेरामरात्रिचरास्तदा॥सुरासुरान्प्रबाधंतेवरदानसुनिर्भयाः॥१७॥तैर्वध्यमानास्त्रिदशाःसर्षिसंघाःसचारणा
स्त्रातारंनाधिगच्छंतिनिरयस्थायथानराः॥१८॥अथतेविश्वकर्माणंशिल्पिनांवरमव्ययं॥ऊचुःसमेत्यसंहृष्टाराक्षसारघुसत्त राम
म॰१९ओजस्तेजोबलवतांमहतामात्मतेजसा॥गृहकर्त्ताभवानेवदेवानांहृदयेप्सितं॥२०॥अस्माकमपितावत्त्वंगृहंकुरुमहा ६

मते॥हिमवंतमुपाश्रित्यमेरुंमंदरमेववा॥२१॥महेश्वरगृहप्रख्यंगृहंनःक्रियतांमहत्॥विश्वकर्माततस्तेषांराक्षसानां
महाभुजः॥२२॥निवासंकथयामासशक्रस्येवामरावतीं॥दक्षिणस्योदधेस्तीरेत्रिकूटोनामपर्वतः॥२३॥सुवेलइतिचाप्यन्यो
द्वितीयोराक्षसेश्वराः॥शिखरेतस्यशैलस्यमध्यमेंबुदसन्निभे॥२४॥शकुनैरपिदुष्प्रापेटंकच्छिन्नचतुर्दिशे॥त्रिंशद्योजनवि
स्तीर्णाशतयोजनमायता॥२५॥स्वर्णप्राकारसंवीताहेमतोरणसंवृता॥मयालंकेतिनगरीशक्राज्ञप्तेननिर्मिता॥२६॥तस्यां
वसतदुर्द्धर्षापुर्यांराक्षसपुंगवाः॥अमरावतींसमासाद्यसेंद्राइवदिवौकसः॥२७॥लंकादुर्गंसमासाद्यराक्षसैर्बहुभिर्वृताः॥
भविष्यथदुराधर्षाःशत्रूणांशत्रुसूदनाः॥२८॥विश्वकर्मवचःश्रुत्वाततस्तेराक्षसोत्तमाः॥सहस्रानुचराभूत्वागत्वातामवसन्
पुरीं॥२९॥दृढप्राकारपरिखांहैमैर्गृहशतैर्वृतां॥लंकामवाप्यतेहृष्टान्यवसन्रजनीचराः॥३०॥एतस्मिन्नेवकालेतुयथाकामंच
राघव॥नर्मदानामगंधर्वीबभूवरघुनंदन॥३१॥तस्याःकन्यात्रयंह्यासीत्ह्रीश्रीकीर्त्तिसमद्युति॥ज्येष्ठक्रमेणसातेषांराक्ष
सानामराक्षसी॥३२॥कन्यास्ताःप्रददौहृष्टापूर्णचंद्रनिभाननाः॥त्रयाणांराक्षसेंद्राणांतिस्रोगंधर्वकन्यकाः॥३३॥दत्तामातामहा
भागानक्षत्रेभगदैवते॥कृतदारास्तुतेरामसुकेशतनयास्तदा॥३४॥चिक्रीडुःसहभार्याभिरप्सरोभिरिवामराः॥ततोमाल्यव
तोभार्यासुंदरीनामसुंदरी॥३५॥सतस्यांजनयामासयदपत्यंनिबोधतत्॥वज्रमुष्टिर्विरूपाक्षोदुर्मुखश्चैवराक्षसः॥३६॥सुप्त

॥रा०वा०उ०॥ ॥७॥

ग्रीयज्ञकोपश्च मत्तोन्मत्तौ तथैव च॥ अनला चाभवत्कन्या सुंदर्यां राम सुंदरी॥३४॥ सुमालिनोपि भार्यासीत्पूर्णचंद्रनिभानना
नाम्ना केतुमती राम प्राणेभ्योपि गरीयसी॥३५॥ सुमाली जनयामास यदपत्यं निशाचरः॥ केतुमत्यां महाराज तन्निबोधानुपूर्वशः
॥३६॥ प्रहस्तोकंपनश्चैव विकटः कालिकामुखः॥ धूम्राक्षश्चैव दंडश्च सुपार्श्वश्च महाबलः॥३७॥ संह्रादिः प्रघसश्चैव भासकर्ण
श्च राक्षसः॥ राका पुष्पोत्कटा चैव कैकसी च शुचिस्मिता॥३८॥ कुंभीनसी च इत्येते सुमालेः प्रसवाः स्मृताः॥ मालेस्तु वसुदा नाम गंध
र्वरूपशालिनी॥३९॥ भार्यासीत्पद्मपत्राक्षी स्वक्षी यक्षसुतोपमा॥ सुमालेरनुजस्तस्यां जनयामास यत्प्रभो॥४०॥ अपत्यं कथ्यमा
नं तु मया त्वं शृणु राघव॥ अनलश्चानिलश्चैव हरः संपातिरेव च॥४१॥ एते विभीषणामात्या मालेयास्ते निशाचराः॥ ततस्तु ते राक्षस
पुंगवास्त्रयो निशाचरैः पुत्रशतैश्च संवृताः॥ सुरान्सहेंद्रानृषिनागयक्षान्बबाधिरे तान्बहुवीर्यदर्पिताः॥४२॥ जगद्भ्रमंतोऽनिल
वद्दुरासदा रणेषु मृत्युप्रतिमानतेजसः॥ वरप्रदानादपि गर्विता भृशं क्रतुक्रियाणां प्रशमंकराः सदा॥४३॥ इत्यार्षे श्रीरामाय
णे वाल्मीकीये उत्तरकांडे राक्षस वरप्रदानो नाम पंचमः सर्गः॥५॥ तेर्द्यमाना देवाश्च ऋषयश्च तपोधनाः॥ भयार्त्ताः शरणं
जग्मुर्देवदेवं महेश्वरं॥१॥ जगत्सृष्ट्यंतकर्त्तारमजमव्यक्तरूपिणं॥ आधारं सर्वलोकानामाराध्यं परमं गुरुं॥२॥ ते समेत्य तु कामा ॥राम॥
रिं त्रिपुरारिं त्रिलोचनं॥ ऊचुः प्रांजलयो देवा भयगद्गदभाषिणः॥३॥ सुकेशपुत्रैर्भगवन्पितामहवरोद्धतैः॥ प्रजाध्यक्षप्रजानां स ॥७॥

र्वाबाधंतेरिपुघातके॥४॥शरण्यान्यशरण्यानिआश्रमाणिकृतानिनः॥स्वर्गाच्चच्याविताःशक्रःस्वर्गेक्रीडंतदेववत्॥५॥अहंवि
ष्णुरहंरुद्रोब्रह्माहंदेवराडहं॥अहंयमश्चवरुणश्चंद्रोहंरविरप्यहं॥६॥इतिमालीसुमालीचमाल्यवांश्चैवराक्षसः॥इतितेरा
क्षसादेववरदानेनदर्पिताः॥७॥बाधंतेसमरोद्धर्षायेचतेषांपुरःसराः॥तन्नोदेवभयार्त्तानामभयंदातुमर्हसि॥८॥अशिवंवपु
रास्थायजहिवैदेवकंटकान्॥इत्युक्तस्तुसुरैःसर्वैःकपर्दीनीललोहितः॥९॥सुकेशंप्रतिसापेक्षःप्राहदेवगणान्प्रभुः॥अहंतान्न
हनिष्यामिममावध्याहितेसुराः॥१०॥किंतुमंत्रंप्रदास्यामियोवैतान्निहनिष्यति॥एवमेवसमुद्योगंपुरस्कृत्यमहर्षयः॥११॥गच्छ
ध्वंशरणंविष्णुंहनिष्यतिसतान्प्रभुः॥ततस्तुजयशब्देनप्रतिनंद्यमहेश्वरं॥१२॥विष्णोःसमीपमाजग्मुर्निशाचरभयार्दिताः॥
शंखचक्रधरंदेवंप्रणम्यबहुमान्यच॥१३॥ऊचुःसंभ्रांतवद्वाक्यंसुकेशतनयान्प्रति॥सुकेशतनयैर्देवत्रिभिस्त्रेताग्निसन्नि
भैः॥१४॥आक्रम्यवरदानेनस्थानान्यपहृतानिनः॥लंकानामपुरीदुर्गात्रिकूटशिखरेस्थिता॥१५॥तत्रस्थिताःप्रबाधंतेसर्वा
न्नःक्षणदाचराः॥सत्वमस्मद्धितार्थायजहितान्मधुसूदन॥१६॥शरणंत्वांवयंप्राप्तागतिर्भवसुरेश्वर॥चक्रकृत्तास्यकमलान्नि
वेदययमायवै॥१७॥भयेष्वभयदोस्माकंनान्योस्तिभवताविना॥राक्षसान्समरेहृष्टान्सानुक्रोशान्मदोद्धतान्॥१८॥नुदत्वंनोभयं
देवनीहारमिवभास्करः॥इत्येवंदैवतैरुक्तोदेवदेवोजनार्दनः॥१९॥अभयंभयदोरीणांदत्वादेवानुवाचह॥सुकेशंराक्षसंजानेई

॥रा०उ०॥ ॥८॥

शानवरदर्पितं॥२१॥तांश्चास्य तनयान्ज्ञाने येषां ज्येष्ठः समाल्यवान्॥तानहं समतिक्रांतमर्यादान्राक्षसाधमान्॥२२॥
निहनिष्यामि संक्रुद्धः सुरा भवत विज्वराः॥इत्युक्तास्ते सुराः सर्वे विष्णुना प्रभविष्णुना॥यथावासं ययुर्हृष्टाः प्रशंसंतो ज
नार्दनं॥विबुधानां समुद्योगं माल्यवांस्तु निशाचरः॥२३॥श्रुत्वा तौ भ्रातरौ वीराविदं वचनमब्रवीत्॥अमरा ऋषयश्चैव संग
म्य किल शंकरं॥२४॥अस्मद्वधं परीप्संत इदं वचनमब्रुवन्॥सुकेशतनया देववरदानबलोद्धताः॥२५॥बाधंतेस्मान्समुद्दामा
घोररूपाः पदे पदे॥राक्षसैरभिभूताः स्म न शक्ताः स्म उमापते॥२६॥स्वेषु पद्मसु संस्थातुं भयात्तेषां दुरात्मनां॥तदस्माकं हितार्थाय
जहि तांश्च त्रिलोचन॥२७॥राक्षसान्हुंकृतेनैव दह प्रदहतां वर॥इत्येवं त्रिदशैरुक्तो निशम्यांधकसूदनः॥२८॥शिरः करं च धुन्व
न इदं वचनमब्रवीत्॥अवध्या मम ते देवाः सुकेशतनया रणे॥२९॥मंत्रं तु वः प्रदास्यामि यस्तान्वै निहनिष्यति॥योसौ चक्रगदा
पाणिः पीतवासा जनार्दनः॥३०॥हरिर्नारायणः श्रीमान्शरणं तं प्रपद्यथ॥हरादवाप्य ते मंत्रं कामारिमभिवाद्य च॥३१॥नारायणाल
यं प्राप्य तस्मै सर्वं न्यवेदयत्॥ततो नारायणेनोक्ता देवा इंद्रपुरोगमाः॥३२॥सुरारींस्तान्हनिष्यामि सुरा भवत निर्भयाः॥देवानां
भयभीतानां हरिणा राक्षसर्षभौ॥३३॥प्रतिज्ञातो वधोस्माकं चिंत्यतां यदिह क्षमं॥हिरण्यकशिपोर्मृत्युरन्येषां च सुरद्विषां॥३४॥न
मुचिः कालनेमी च संह्रादो वीरसत्तमः॥राधेयो बहुमायी च लोकपालोथ धार्मिकः॥३५॥यमलार्जुनौ च हार्दिक्यः शुंभश्चैव निशुंभकः

॥राम॥ ॥८॥

असुरादानवाश्चैवसत्ववंतोमहाबलाः॥३६॥सर्वेसमरमासाद्यनश्रूयंतेऽपराजिताः॥सर्वैःक्रतुशतैरिष्टंसर्वेमायाविदस्तथा
३७॥सर्वेसर्वास्त्रकुशलाःसर्वेशत्रुभयंकराः॥नारायणेननिहताःशतशोथसहस्रशः॥३८॥एतज्ज्ञात्वातुसर्वेषांक्षमंकर्त्तुमि
हार्हथ॥दुःखंनारायणंजेतुंयोनोहंतुमिहेच्छति॥३९॥ततःसुमालीमालीचश्रुत्वामाल्यवतोवचः॥ऊचतुर्भ्रातरंज्येष्ठमश्विनाविव
वासवं॥४०॥स्वधीतंदत्तमिष्टंचऐश्वर्यंपरिपालितं॥आयुर्निरामयंप्राप्तंधर्मश्चापिकुलोचितः॥४१॥देवसागरमक्षोभ्यंशस्त्रैःस
मवगाह्यच॥जिताद्विषोह्यप्रतिमाननोमृत्युकृतंभयं॥४२॥नारायणश्चरुद्रश्चशक्रश्चापियमस्तथा॥अस्माकंप्रमुखेस्थातुं
सर्वेबिभ्यतिसर्वदा॥४३॥विष्णोर्द्वेषश्चनास्त्यत्रकारणंराक्षसेश्वर॥देवानामेवदोषेणविष्णोःप्रचलितंमनः॥४४॥तस्माद्दैव
सहिताःसर्वेन्योन्यसमावृताः॥देवानेवजिघांसामोयेभ्योदोषःसमुत्थितः॥४५॥एवंसंमंत्र्यबलिनःसर्वसैन्यमुपासिताः॥उद्योगं
घोषयित्वातुसर्वेतेनैर्ऋतपुंगवाः॥४६॥युद्धायनिर्ययुःक्रुद्धाजंभवृत्रादयोयथा॥इतितेरामसंमंत्र्यसर्वोद्योगेनराक्षसाः॥४७॥यु
द्धायनिर्ययुःसर्वेमहाकायामहाबलाः॥स्यंदनैर्वारणैश्चैवहयैश्चकरिसन्निभैः॥४८॥खरैर्गोभिरथोष्ट्रैश्चशिशुमारैर्भुजंगमैः
मकरैःकच्छपैर्मत्स्यैर्विहंगैर्गरुडोपमैः॥४९॥सिंहैर्व्याघ्रैर्वराहैश्चसृमरैश्चमरैरपि॥त्यक्त्वालंकांगताःसर्वेराक्षसाबलगर्विताः॥५०॥
प्रयातादेवलोकाययोद्धुंदैवतशत्रवः॥लंकाविपर्ययंदृष्ट्वायानिलंकालयान्यथ॥५१॥भूतानिभयदर्शानिविमनस्कानिसर्व।

न्नाः॥ रथोत्तमैरुह्यमानाः शतशोऽथ सहस्रशः॥५२॥ प्रयाता राक्षसास्तूर्णं देवलोकं प्रयत्नतः॥ राक्षसा देवमार्गेण दैवतान्यपचक्र
मुः॥५३॥ भौमाश्चैवांतरिक्षाश्च कालज्ञा भयावहाः॥ उत्पाता राक्षसेंद्राणामभावाय समुत्थिताः॥५४॥ अस्थीनि मेघा ववृषुरुष्णं शो
णितमेव च॥ वेलां समुद्राश्चोत्क्रांताश्चेलुश्चाप्यथ भूधराः॥५५॥ अट्टहासान्विमुंचंतो घननादसमस्वनाः॥ वाश्यंत्यश्च शिवास्तत्र दा
रुणं घोरदर्शनाः॥५६॥ संपतंत्यथ भूतानि दृश्यंते च यथाक्रमं॥ गृध्रचक्रं महच्चात्र प्रज्वालोद्गारिभिर्मुखैः॥५७॥ रक्षोगणस्योपरि भ्र
मति कालचक्रवत्॥ कपोता रक्तपादाश्च सारिका विद्रुता ययुः॥५८॥ काका वाश्यंति तत्रैव विडाला वै द्विपादिकाः॥ उत्पातां
स्तान नादृत्य राक्षसा बलगर्विताः॥५९॥ यांत्येव न निवर्त्तंते मृत्युपाशवशं गताः॥ माल्यवांश्च सुमाली च माली च सुमहाबलाः॥६०॥ पु
२ रःसरा राक्षसानां ज्वलिता इव पावकाः॥ माल्यवंतं तु ते सर्वे माल्यवंतमिवाचलं॥६१॥ निशाचरा आश्रयंति धातारमिव देहिनः॥
तद्बलं राक्षसेंद्राणां महाभ्रघननादितं॥६२॥ जयेप्सया देवलोकं ययौ मालिवशे स्थितं॥ राक्षसानां समुद्योगं तं तु नारायणः प्रभुः
६३॥ देवदूतादुपश्रुत्य चक्रे युद्धे तदा मनः॥ स सहस्रायुधतूणीरो वैनतेयोपरि स्थितः॥६४॥ आसाद्य कवचं दिव्यं सहस्रार्कसम
द्युति॥ आबध्य शरसंपूर्णे इषुधी विमले तदा॥६५॥ श्रोणिसूत्रं च खड्गं च विमलं कमलेक्षणः॥ शंखचक्रगदाशार्ङ्गखड्गांश्चैव ॥राम॥
वरायुधान्॥६६॥ सुवर्णगिरिसंकाशं वैनतेयमथास्थितः॥ राक्षसानामभावाय ययौ तूर्णतरं प्रभुः॥६७॥ सुवर्णपृष्ठे सबभौ श्यामः ॥९॥

पीतांबरोहरिः॥कांचनस्यगिरेःशृंगेसतडित्तोयदोयथा॥६६॥ससिद्धदेवर्षिमहोरगैश्चगंधर्वयक्षैरुपगीयमानः॥समाससा
दामरसैन्यशत्रुश्चक्रासिशार्ङ्गायुधशंखपाणिः॥६७॥सुपर्णयक्षानिलधूतपत्रंभ्रमत्पताकंप्रविकीर्णशस्त्रं॥चचालतद्राक्ष
सराजसैन्यंचलोपमंनीलमिवाचलाग्रं॥६८॥ततःशितैःशोणितमांसरूषितैर्युगांतवैश्वानरतुल्यविग्रहैः॥निशाचराःसंप
रिवार्यमाधवंवरायुधैर्निर्बिभिदुःसहस्रशः॥६९॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेषष्ठःसर्गः॥६॥नारायणगिरिंतेतुग
र्जंतोराक्षसांबुदाः॥१॥श्यामावदातस्तैर्विष्णुर्नीलनक्तंचरोत्तमैः॥वृतोगिरिरिवाभातिवर्षमाणैःपयोधरैः॥२॥शलभाइवकेदारं
मशकाइवपावकं॥यथामृतघटंदंशामकराइवचार्णवं॥३॥तथारक्षोधनुर्मुक्तावज्रानिलमनोजवाः॥हरिंविशंतिस्मशरा
लोकाइवविपर्यये॥४॥स्यंदनैःस्यंदनगताःगजैश्चगजमूर्धगाः॥अश्वारोहास्तथाश्वैश्चपादाताश्चांबरेस्थिताः॥५॥राक्षसेंद्रागि
रिनिभाःशरैःशक्त्यृष्टितोमरैः॥निरुच्छ्वासंहरिंचक्रुःप्राणायामाइवद्विजं॥६॥निशाचरैस्ताड्यमानोमीनैरिवमहोदधिः॥शा
र्ङ्गमायम्यदुर्धर्षोराक्षसेभ्योसृजच्छरान्॥७॥शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैर्वज्रकल्पैर्मनोजवैः॥चिच्छेदविष्णुर्निशितैःशतशोथसहस्रशः॥
८॥विद्राव्यशरवर्षेणवर्षंवायुरिवोत्थितं॥पांचजन्यंमहाशंखंप्रदध्मौपुरुषोत्तमः॥९॥सोंबुजोहरिणाध्मातःसर्वप्राणेनशंखरा
ट्॥ररासभीमनिह्रादस्त्रैलोक्यंव्यथयन्निव॥१०॥शंखराजरवःसोथत्रासयामासराक्षसान्॥मृगराजइवारण्येसमदानिव

कुंजरान्॥११॥ नशेकुरश्वाः संस्थातुं विमदाः कुंजराभवन्॥ स्यंदनेभ्यश्च्युता वीराः शंखरावितदुर्बलाः॥१२॥ शार्ङ्गचापविनिर्मुक्ता वज्रतु
ल्याननाः शराः॥ विदार्य तानि रक्षांसि सुपुंखा विविशुः क्षितिं॥१३॥ भिद्यमानाः शरैः संख्ये नारायणकरच्युतैः॥ निपेतू राक्षसा भूमौ
शैला वज्रहता इव॥१४॥ व्रणानि परगात्रेभ्यो विष्णुचक्रहतानि हि॥ असृक्क्षरंति धाराभिः स्वर्णधारा इवाचलाः॥१५॥ शंखराजर
वश्चापि शार्ङ्गचापरवस्तथा॥ राक्षसानां रवांश्चापि ग्रसते वैष्णवो रवः॥१६॥ तेषां शिरोधराः सूतान् शरध्वजधनूंषि च॥ रथान् पता
काश्तूणीरानू चिच्छेद स हरिः शरैः॥१७॥ सूर्यादिव करा घोरा वार्योघा इव सागरात्॥ पर्वता र् वनागेंद्रा घोरौघा इव चांबुदात्॥१८॥ त
था शार्ङ्गविनिर्मुक्ताः शरा नारायणेरिताः॥ निष्पतंतीषवस्तूर्णं शतशोथ सहस्रशः॥१९॥ शरभेण यथा सिंहाः सिंहेन द्विरदो यथा॥
द्विरदेन यथा व्याघ्रा व्याघ्रेण द्वीपिनो यथा॥२०॥ द्वीपिनेव यथा श्वानः शुना मार्जारका यथा॥ मार्जारेण यथा सर्पाः सर्पेण च यथा
खगाः॥२१॥ तथा ते राक्षसाः सर्वे विष्णुना प्रभविष्णुना॥ द्रवंति द्राविताश्चान्ये शायिताश्च महीतले॥२२॥ राक्षसानां सहस्राणि निह
त्य मधुसूदनः॥ वारिजं पूरयामास तोयदं सुरराडिव॥२३॥ नारायणशरत्रस्तं शंखनादसुविह्वलं॥ ययौ लंकामभिमुखं प्रभग्नं रक्ष
सां बलं॥२४॥ प्रभग्ने राक्षसबले नारायणशराहते॥ सुमाली शरवर्षेण निरवाररणे हरिं॥२५॥ स तु तं छादयामास नीहारमिव भा
स्करं॥ राक्षसाः सत्वसंपन्नाः पुनर्धैर्यं समादधुः॥२६॥ अथ सोभ्यपतद्रोषाद्राक्षसो बलदर्पितः॥ महानादं प्रकुर्वाणो राक्षसान्

जीवयन्निव॥२७॥उत्क्षिप्यलंबाभरणंधुन्वन्करमिवद्विपः॥ररासराक्षसोहर्षात्सतडित्तोयदोयथा॥२८॥सुमालेर्नर्दतस्तस्यशिरो
ज्वलितकुंडलं॥चिच्छेदयंतुरश्वाश्चभ्रांतास्तस्यतुरक्षसः॥२९॥तैरश्वैर्भ्राम्यतेभ्रांतैःसुमालीराक्षसेश्वरः॥इंद्रियाश्वैर्यथाभ्रांतैर्धृ
तिहीनोयथानरः॥३०॥ततोविष्णुंमहाबाहुंप्रपतंतंरणाजिरे॥हतेसुमालेरश्वैश्चरथेविष्णुरथंप्रति॥३१॥मालीचाभ्यद्रवद्युक्तः
प्रगृह्यसशरासनं॥मालेर्धनुश्च्युताबाणाःकार्तस्वरविभूषिता॥३२॥विविशुर्हरिमासाद्यक्रौंचंपत्ररथाइव॥अर्द्यमानःशरैःसो
यमालिमुक्तैःसहस्रशः॥३३॥चुक्षुभेनरणेविष्णुर्जितेंद्रियइवाधिभिः॥अथमौर्वीस्वनंकृत्वाभगवन्भूतभावनः॥३४॥मालिनं
प्रतिबाणौघान्ससर्जासिगदाधरः॥तेमालिदेहमासाद्यवज्रविद्युत्प्रभाःशराः॥३५॥पिबंतिरुधिरंतेतुनागाइवसुधारसं॥मालि
नंविमुखंकृत्वाशंखचक्रगदाधरः॥३६॥अथमालेर्ध्वजंचापंवाजिनश्चाप्यपातयत्॥विरथस्तुगदांगृह्यमालीनक्तंचरोत्तमः
३७॥आपुप्लुवेगदापाणिर्गिर्यग्रादिवकेसरी॥गदयागरुडेशानमीशानमिवचांतकः॥३८॥ललाटदेशेभ्यहनद्वज्रेणेंद्रोयथा
चलं॥गदयाभिहितस्तेनमालिनागरुडो[redacted]भृशं॥३९॥रणात्पराङ्मुखंदेवंकृतवान्वेदनातुरः पराङ्मुखेकृतेदेवेमालिना
गरुडेनवै॥४०॥उदतिष्ठन्महान्शब्दोरक्षसामभिनर्दतां॥रक्षसांरवतांश्रुत्वाहरिहयानुजः॥४१॥तिर्यगास्थायसंक्रुद्धःपक्षीशेभग रावं
वान्हरिः॥पराङ्मुखोप्युत्ससर्जमालेश्चक्रंजिघांसया॥४२॥ततःसूर्यमंडलाभासंस्वभासाभासयन्नभः॥कालचक्रनिभंचक्रंमालेः

॥रा०वा०उ०॥ शीर्षमपातयत् ॥४३॥ तच्छिरो राक्षसेंद्रस्य चक्रोत्कृत्तं विभीषणं ॥ पपात रुधिरोद्गारि पुरा राहुशिरो यथा ॥४४॥ ततः सुरैः संप्रहृष्टैः
॥२१॥ संप्रणादः समीरितः ॥ सिंहनादरवो मुक्तः साधु देवेति वादिभिः ॥४५॥ मालिनं निहतं दृष्ट्वा सुमाली माल्यवानपि ॥ सबलौ शोक
संतप्तौ लंकामेव प्रधावितौ ॥४६॥ गरुडस्तु समाश्वस्तः संनिवृत्य यथा पुरा ॥ राक्षसान् द्रावयामास पक्षवातेन कोपि[illegible]तः ॥४७॥
तो०४ चक्रकृत्तास्यकमला गदासंचूर्णितोरसः ॥ केचिच्छेदासिना छिन्नास्तथान्ये शरताडिताः ॥४८॥ निपेतुरंबरात्तूर्णं राक्षसाः सागरांभ
सि ॥ नारायणोपीषुवराशनीभिर्विदारयामास धनुर्विमुक्तैः ॥ नक्तंचरान्मुक्तविधूतकेशान्यथाशनीभिः सतडिन्महाभ्रः ॥५०॥
भिन्नातपत्रं पतमानशस्त्रं शरैरपध्वस्तविनीतवेषं ॥ विनिःसृतांत्रं भयलोलनेत्रं बलं तदुन्मत्तनिभं बभूव ॥५१॥ सिंहार्दिता
नामिव कुंजराणां निशाचराणां सह कुंजराणां ॥ रवाश्च वेगाश्च समं बभूवुः पुराणसिंहेन विमर्दितानां ॥५२॥ ते वार्यमाणा हरि
बाणजालैः स्वबाणजालानि समुत्सृजंतः ॥ धावंति नक्तंचरकालमेघा वायुप्रनुन्ना इव कालमेघाः ॥५३॥ चक्रप्रहारैर्विनिकृ
त्तशीर्षाः संचूर्णितांगाश्च गदाप्रहारैः ॥ असिप्रहारैर्बहुधा विभिन्नाः पतंति शैला इव राक्षसेंद्राः ॥५४॥ विलंबमानैर्मणिहार
कुंडलैर्निशाचरैर्नष्टबलाहकोपमैः ॥ निपात्यमानैर्ददृशे निरंतरं निपात्यमानैरिव नीलपर्वतैः ॥५५॥ इत्यार्षे श्रीरामाय ॥राम॥
णे वाल्मीकीये उत्तरकांडे मालिवधो नाम सप्तमः सर्गः ॥७॥ हन्यमाने बले तस्मिन्पद्मनाभेन पृष्ठतः ॥ माल्यवान्संनिवृत्तोथ वेला ॥२१॥

मेत्य यथार्णवः ॥१॥ संरक्तनयनः क्रोधाच्चलन्मौलिर्निशाचरः । पद्मनाभमिदं प्राह वचनं पुरुषोत्तमं ॥२॥ नारायण न जानीषे क्ष
त्रधर्मं पुरातनं । अयुद्धमनसो भीतानस्मान्हंसि यथेतरः ॥३॥ पराङ्मुखवधं पापं यः करोति सुरेश्वर । स हंता न गतः स्वर्गं लभते
पुण्यकर्मणां ॥४॥ युद्धश्रद्धाथवा ते स्ति शंखचक्रगदाधर । अहं स्थितोस्मि पश्यामि बलं दर्शय यत्तव ॥५॥ माल्यवंतं स्थितं दृ
ष्ट्वा माल्यवंतमिवाचलं । उवाच राक्षसेंद्रं तं देवराजानुजो बली ॥६॥ युष्मत्तो भयभीतानां देवानां वै मया भयं । राक्षसोत्सादनं
दत्तं तदेतदनुपाल्यते ॥७॥ प्राणैरपि प्रियं कार्यं देवानां हि सदा मया । सोऽहं वो निहनिष्यामि रसातलगतानपि ॥८॥ देवमेवं ब्रुवा
णं तं रक्तांबुरुहलोचनं । शक्त्या बिभेद संक्रुद्धो राक्षसेंद्रो भुजांतरे ॥९॥ माल्यवद्भुजनिर्मुक्ता शक्तिर्घंटाकृतस्वना । हरेरुरसि
बभ्राज मेघस्थेव शतह्रदा ॥१०॥ ततस्तामेव चोत्कृष्य शक्तिं शक्तिधरप्रियः । माल्यवंतं समुद्दिश्य चिक्षेपांबुरुहेक्षणः ॥११॥ स्कं
दोत्सृष्टेव सा शक्तिर्गोविंदकरनिःसृता । कांक्षंती राक्षसं प्रायात् महोल्केवांजनाचलं ॥१२॥ सा तस्योरसि विस्तीर्णे हारभासावभा
सिते । अपतद्राक्षसेंद्रस्य गिरिकूटे इवाशनिः ॥१३॥ तया भिन्नतनुत्राणः प्राविशद्विपुलं तमः । माल्यवान्पुनराश्वस्तस्तस्थौ गिरि
रिवाचलः ॥१४॥ ततः कालायसं शूलं कंटकैर्बहुभिश्चितं । प्रगृह्याभ्यहनद्देवं स्तनयोरंतरे दृढं ॥१५॥ तथैव रणयुक्तस्तु मुष्टिना वा
सवानुजं । ताडयित्वा धनुर्मात्रमपक्रांतो निशाचरः ॥१६॥ ततोऽबरं महाशब्दः साधु साध्विति चोत्थितः । आहत्य राक्षसो विष्णुं

॥रा॰वा॰उ॰॥ गरुडं चाप्यताडयत् ॥१७॥ वैनतेयस्ततः क्रुद्धः पक्षवातेन राक्षसं । अपोहद्बलवान्वायुः शुष्कपर्णचयं यथा ॥१८॥ द्विजेंद्रपक्ष
॥१२॥ वातेन द्रावितं दृश्य पूर्वजं । सुमाली स्वबलैः सार्धं लंकामभिमुखो ययौ ॥१९॥ पक्षवातबलोद्धूतो माल्यवानपि राक्षसः । स्वबले
न समागम्य ययौ लंकां ह्रियावृतः ॥२०॥ एवं ते राम हरिणा कमलेक्षण । बहुशः संयुगे भग्ना हतप्रवरनायकाः ॥२१॥ अशक्नु
वंतस्ते विष्णुं प्रतियोद्धुं बलार्दिताः । त्यक्त्वा लंकां गता वस्तुं पातालं सहपत्नयः ॥२२॥ सुमालिनं समासाद्य राक्षसं रघुसत्तम ॥
स्थिताः प्रख्यातवीर्यास्ते वंशे सालकटंकटे ॥२३॥ ये त्वया निहतास्ते तु पौलस्त्या नाम राक्षसाः । सुमाली माल्यवान्माली ये च ते
षां पुरःसराः ॥२४॥ सर्व एते महाभागा रावणाद्बलवत्तराः । न चान्यो राक्षसान्हंता सुरारीन्देवकंटकान् ॥२५॥ ऋते नारायणं दे
वं शंखचक्रगदाधरं । भवान्नारायणो देवश्चतुर्बाहुः सनातनः ॥२६॥ राक्षसान्हंतुमुत्पन्नो ह्यजय्यः प्रभुरव्ययः । नष्टधर्मव्य
वस्थानां काले काले प्रजाकरः ॥२७॥ उत्पद्यते दस्युवधे शरणागतवत्सल । एषा मया तव नराधिप राक्षसानामुत्पत्तिरद्य कथि
ता सकला यथावत् । भूयो निबोध रघुसत्तम रावणस्य जन्मप्रभावमतुलं ससुतस्य सर्वं ॥२८॥ चिरात्सुमाली व्यचरद्रसातलं स
राक्षसो विष्णुभयार्दितस्तदा । पुत्रैश्च पौत्रैश्च समन्वितो बली ततस्तु लंकामवसद्धनेश्वरः ॥२९॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकी ॥राम॥
ये उत्तरकांडे अष्टमः सर्गः ॥८॥ कस्यचित्त्वथ कालस्य सुमाली नाम राक्षसः । रसातलान्मर्त्यलोकं सर्वं वै विचचार ह । नीलजीमूत ॥१२॥

संकाशःतप्तकांचनमंडलः॥कन्यांदुहितरंगृह्यविनापद्ममिवश्रियं॥४॥राक्षसेंद्रःसतुतदाविचरन्वैमहीतले॥तदापश्य
त्सगच्छंतंपुष्पकेणधनेश्वरं॥५॥गच्छंतंपितरंद्रष्टुंपुलस्त्यतनयंविभुं॥तंदृष्ट्वासुरसंकाशंगच्छंतंपावकोपमं॥६॥रसातलंप्र
विष्टःसन्मर्त्यलोकात्सविस्मयः॥हितार्थंचिंतयामासराक्षसानांमहामतिः॥७॥किंकृत्वाश्रेयइत्येववर्द्धेमहिकथंवयं॥नी
लजीमूतसंकाशस्तप्तकांचनकुंडलः॥८॥राक्षसेंद्रःसतुतदाचिंतयन्सुमहामतिः॥अथाब्रवीत्सुतांरक्षःकैकसीनामनाम
तः॥९॥पुत्रिप्रदानकालोयंयौवनंव्यतिवर्तते॥प्रत्याख्यानाच्चभीतैस्त्वंनापरैःप्रतिगृह्यसे॥१०॥त्वत्कृतेचवयंसर्वेयंत्रितामं
त्रबुद्धयः॥त्वंहिसर्वगुणोपेताश्रीःसाक्षादिवपुत्रिके॥११॥कन्यापितृत्वंदुःखंहिसर्वेषांमानकांक्षिणां॥नज्ञायतेचयःकन्यांवरये
दितिकन्यके॥१२॥मातुःकुलंपितृकुलंयत्रचैवचदीयते॥कुलत्रयंसदाकन्यासंशयेस्थाप्यतिष्ठति॥१३॥सात्वंमुनिवरंश्रेष्ठंप्रजा
पतिकुलोद्भवं॥भजविश्रवसंपुत्रिपौलस्त्यंवरयस्वयं॥१४॥ईदृशास्तेभविष्यंतिपुत्राःपुत्रिनसंशयः॥तेजसाभास्करसमो
यादृशोयंधनेश्वरः॥१५॥सातुतद्वचनंश्रुत्वाकन्यकापितृगौरवात्॥तत्रगत्वाचसातस्थौविश्रवायत्रतप्यते॥१६॥एतस्मिन्नंतरे त३
रामपौलस्त्यतनयोद्विजः॥अग्निहोत्रमुपातिष्ठच्चतुर्थइवपावकः॥अविचिंत्यतुकालंसादारुणंपितृगौरवात्॥उपसृत्याग्र
तस्तस्यस्थितासाऽधोमुखीतदा॥१७॥विलिखंतीमुहुर्भूमिमंगुष्ठाग्रेणभामिनी॥सतुतांवीक्ष्यसुश्रोणींपूर्णचंद्रनिभाननां॥१८॥अब्र

॥रा०वा०उ०॥
॥१३॥

वीक्षमोदारो दीप्यमानं स्वतेजसा॥ भद्रे कस्यासि दुहिता कुतो वा त्वमिहागता॥१८॥ किं कार्यं कस्य वा हेतोस्तत्वतो ब्रूहि शोभने॥॥
एवमुक्ता तु सा कन्या कृतांजलिरथाब्रवीत्॥१९॥ आत्मप्रभावेण मुने ज्ञातुमर्हसि मे मतं॥ किं तु मां विद्धि ब्रह्मर्षे शासनात्पितुरागतां॥
२०॥ कैकसी नाम नाम्नाहं शेषं त्वं ज्ञातुमर्हसि॥ स तु गत्वा मुनिर्ध्यानं वाक्यमेतदुवाच ह॥२१॥ विज्ञातं ते मया भद्रे कारणं यन्मनोग
तं॥ सुताभिलाषो मत्तस्ते मत्तमातंगगामिनि॥२२॥ दारुणायां तु वेलायां यस्मात्त्वं मामुपस्थिता॥ शृणु तस्मात्सुतान्भद्रे यादृशान्
जनयिष्यसि॥२३॥ दारुणान्दारुणाकारान्दारुणाभिजनप्रियान्॥ प्रसविष्यसि सुश्रोणि राक्षसान्क्रूरकर्मणः॥२४॥ सा तु तद्वच
नं श्रुत्वा प्रणिपत्याब्रवीद्वचः॥ भगवन्नीदृशान्पुत्रांस्त्वत्तोहं ब्रह्मवादिनः॥२५॥ नेच्छामि सुदुराचारान्प्रसादं कर्तुमर्हसि॥ कन्यया
त्वेवमुक्तस्तु विश्रवा मुनिपुंगवः॥२६॥ उवाच कैकसीं भूयः पूर्णेंदुरिव रोहिणीं॥ पश्चिमो यस्तव सुतो भविष्यति शुभानने॥२७॥ मम वं
शानुरूपः स न् धर्मात्मा च न संशयः॥ एवमुक्ता तु सा कन्या राम कालेन केनचित्॥२८॥ जनयामास बीभत्सं रक्षोरूपं सुदारुणं॥ दश
ग्रीवं महादंष्ट्रं नीलांजनचयोपमं॥२९॥ ताम्रोष्ठं विंशतिभुजं महास्यं दीप्तमूर्धजं॥ तस्मिन्जाते ततस्तस्मिन्सज्वालकवलाः शिवाः॥
३०॥ क्रव्यादाश्चापसव्यानि मंडलानि प्रचक्रमुः॥ ववर्ष रुधिरं देवो मेघाश्च खरनिस्वनाः॥३१॥ प्रबभौ न च सूर्यो वै महोल्काश्चापत
न्भुवि॥ चकंपे जगती चैव ववुर्वाताः सुदारुणाः॥३२॥ अक्षोभ्यः क्षुभितश्चैव समुद्रः सरितां पतिः॥ अथ नामाकरोत्तस्य पितामहस॰

॥राम॥
॥१३॥

मः पिता ॥३३॥ दशग्रीवः प्रसूतोयं दशग्रीवो भविष्यति ॥ तस्य त्वनंतरं जाता कुंभकर्णो महाबलः ॥३४॥ प्रमाणाद्यस्य विपुलं प्रमाणं नेह वि
द्यते ॥ ततः शूर्पणखा नाम संजज्ञे विकृतानना ॥३५॥ विभीषणश्च धर्मात्मा कैकस्याः पश्चिमः सुतः ॥ तस्मिन् जाते महासत्वे पुष्पवर्ष
पपात ह ॥३६॥ नभःस्थाने दुंदुभयो देवानां प्राणदंस्तथा ॥ वाक्यं चैवांतरिक्षे च साधु साध्विति तत्तदा ॥३७॥ तौ तु तत्र महारण्ये ववृधा
ते महौजसौ ॥ कुंभकर्णदशग्रीवौ लोकोद्वेगकरौ तदा ॥३८॥ कुंभकर्णः प्रमत्तस्तु महर्षीन् धर्मवत्सलान् ॥ त्रैलोक्ये नित्यसंतुष्टो
भक्षयन् विचचार ह ॥३९॥ विभीषणस्तु धर्मात्मा नित्यं धर्मे व्यवस्थितः ॥ स्वाध्यायी नियताहार उवास विजितेंद्रियः ॥४०॥ अथ वैश्रव
णो देवस्तत्र कालेन केनचित् ॥ आयातः पितरं द्रष्टुं पुष्पकेण धनेश्वरः ॥४१॥ तं दृष्ट्वा कैकसी तत्र ज्वलंतमिव तेजसा ॥ आगम्य रा
क्षसी तत्र दशग्रीवमुवाच ह ॥४२॥ पुत्र वैश्रवणं पश्य भ्रातरं तेजसा वृतं ॥ भ्रातृभावे समे चापि पश्यात्मानं त्वमीदृशं ॥४३॥
दशग्रीव तथा यत्नं कुरुष्वामितविक्रम ॥ यथा त्वमपि मे पुत्र भवेर्वैश्रवणोपमः ॥४४॥ मातुस्तद्वचनं श्रुत्वा दशग्रीवः प्रता
पवान् ॥ अमर्षमतुलं लेभे प्रतिज्ञां चाकरोत्तदा ॥४५॥ सत्यं ते प्रतिजानामि भ्रातृतुल्योधिकोपि वा ॥ भविष्याम्योजसा चैव सं
तापं त्यज हृद्गतं ॥४६॥ ततः क्रोधेन तेनैव दशग्रीवः सहानुजः ॥ चिकीर्षुर्दुष्करं कर्म तपसे धृतमानसः ॥४७॥ प्राप्स्यामि तपसा का
ममिति कृत्वाध्यवस्य च ॥ आगच्छदात्मसिद्ध्यर्थं गोकर्णस्याश्रमं शुभं ॥४८॥ स राक्षसस्तत्र सहानुजस्तदा तपश्चचारातुलमुग्र

 विक्रमः।।अतोषयच्चापिपितामहंविभुंदशैसतुष्टश्चवरान्जयावहान्।।४९।।इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेराव
 णोत्पत्तिर्नामनवमःसर्गः।।९।।अथाब्रवीन्मुनिंरामःकथंतेभ्रातरोवने।।कीदृशंतुतदाब्रह्मंस्तपस्तेपुर्महाबलाः।।१।।अगस्त्यस्त्व
ब्रवीत्तत्ररामंसुप्रीतमानसं।।स्वंस्वंधर्मविधिंतत्रभ्रातरस्तेसमाविशन्।।२।।कुंभकर्णस्ततोयत्तोनित्यंधर्मपथेस्थितः।।तता
पग्रीष्मकालेतुपंचाग्निपरितःस्थितः।।३।।मेघांबुसिक्तोवर्षासुवीरासनमसेवत।।नित्यंचशिशिरेकालेजलमध्यप्रतिश्रयः।।
४।।एवंवर्षसहस्राणिदशतस्यापचक्रमुः।।धर्मेप्रयतमानस्यसत्पथेनिष्ठितस्यच।।५।।विभीषणस्तुधर्मात्मानित्यंधर्मपरःशु
चिः।।पंचवर्षसहस्राणिपादेनैकेनतस्थिवान्।।६।।समाप्तेनियमेतस्यननृतुश्चाप्सरोगणाः।।पपातपुष्पवर्षंचक्षुभिताश्चापि
 देवताः।।७।।पंचवर्षसहस्राणिसूर्यंचैवान्ववर्तत।।तस्थौचोर्ध्वशिरोबाहुःस्वाध्यायेधृतमानसः।।८।।एवंविभीषणस्यापिस्वर्गे
तस्येवनंदने।।दशवर्षसहस्राणिगतानिनियमात्मनः।।९।।दशवर्षसहस्रंतुनिराहारोदशाननः।।पूर्णेवर्षसहस्रेतुशिरश्चा।
ग्नौजुहावसः।।१०।।एवंवर्षसहस्राणिनवतस्यातिचक्रमुः।।शिरांसिनवचाप्यस्यप्रविष्टानिहुताशनं।।११।।अथवर्षसहस्रेतुदश
मेदशमंशिरः।।छेत्तुकामेदशग्रीवेप्राप्तस्तत्रपितामहः।।१२।।पितामहस्तुसुप्रीतःसार्द्धंदेवैरुपस्थितः।।तवतावद्दशग्रीवप्री
तोस्मीत्यभ्यभाषत।।१३।।शीघ्रंवरयधर्मज्ञवरोयस्तेभिकांक्षितः।।कंतेकामंकरोम्यद्यनवृथातेपरिश्रमः।।१४।।अथाब्रवीद्दश

शग्रीवः प्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ प्रणम्य शिरसा देवं हर्षगद्गदया गिरा ॥१५॥ भगवन्प्राणिनां नित्यं नान्यत्र मरणाद्भयं ॥ नास्ति मृत्युसमः
शत्रुरमरत्वमहं वृणे ॥१६॥ एवमुक्तस्तदा ब्रह्मा दशग्रीवमुवाच ह ॥ नास्ति सर्वामरत्वं ते वरमन्यं वृणुष्व मे ॥१७॥ एवमुक्ते तदा रा
म ब्रह्मणा लोककर्तृणा ॥ दशग्रीवमुवाचेदं कृतांजलिरथाग्रतः ॥१८॥ सुपर्णनागयक्षाणां दैत्यदानवरक्षसां ॥ अवध्योहं प्र
जाध्यक्ष देवतानां च शाश्वत ॥१९॥ नहि चिंता ममान्येषु प्राणिष्वमरपूजित ॥ तृणभूता हि ते मन्ये प्राणिनो मानुषादयः ॥२०॥ एवमु
क्तस्तु धर्मात्मा दशग्रीवेण रक्षसा ॥ उवाच वचनं देवः सह दैवैः पितामहः ॥२१॥ भविष्यत्येवमेतत्ते वचो राक्षसपुंगव ॥ एवमुक्त्वा
तु तं राम दशग्रीवं पितामहः ॥२२॥ शृणु चापि वरो भूयः प्रीतस्येह शुभं मम ॥ हुतानि यानि शीर्षाणि पूर्वमग्नौ त्वयानघ ॥२३॥ पु
नस्तानि भविष्यंति तथैव तव राक्षस ॥ वितरामीह ते रूपं सौम्यमन्यैर्दुरासदं ॥२४॥ छंदतस्तव रूपं च मनसा यद्यथेप्सितं ॥ एवं
पितामहोक्तस्य दशग्रीवस्य रक्षसः ॥२५॥ अग्नौ हुतानि शीर्षाणि पुनस्तान्युत्थितानि वै ॥ एवमुक्त्वा तु तं राम दशग्रीवं पितामहः ॥२६॥ वि
भीषणमथोवाच वाक्यं लोकपितामहः ॥ विभीषण त्वया वत्स धर्मसंहितबुद्धिना ॥२७॥ परितुष्टोस्मि धर्मात्मन् वरं वरय सुव्रत ॥ वि
भीषणस्तु धर्मात्मा वचनं प्राह सांजलिः ॥२८॥ वृतः सर्वगुणैर्नित्यं चंद्रमा रश्मिभिर्यथा ॥ भगवन्कृतकृत्योहं यन्मे लोकगुरुः स्वयं ॥
२९॥ प्रीतो यदि तु दातव्यो वरो मे शृणु सुव्रत ॥ परमापद्गतस्यापि धर्मे मम मतिर्भवेत ॥३०॥ अशिक्षितं च ब्रह्मास्त्रं भगवन्प्रतिभातु मे

॥रा०वा०उ०॥ यथामेजायतेबुद्धिर्येषुयेष्वाश्रमेषुच॥३१॥सासाभवतुधर्मिष्ठानंतंधर्मंचपालयेत्॥एषमेपरमोदारवरःपरमकोमतः॥३२॥नहिध
॥२५॥ र्माभिरक्तानांलोकेकिंचनदुर्लभं॥पुनःप्रजापतिःप्रीतोविभीषणमुवाचह॥३३॥धर्मिष्ठस्त्वंयथावत्सतथाचैतद्भविष्यति॥यस्माद्राक्ष
सयोनौतेजातस्यामित्रनाशन॥३४॥नाधर्मेजायतेबुद्धिरमरत्वंददामिते इत्युक्त्वाकुंभकर्णायवरंदातुमवस्थितं॥३५॥प्रजापतिंसुराः
सर्वेवाक्यंप्रांजलयोब्रुवन्॥नतावत्कुंभकर्णायप्रदातव्योवरस्त्वया॥३६॥जानीषेहियथालोकांस्त्रासयत्येषदुर्मतिः॥नंदनेप्सरसः
सप्तमहेंद्रानुचरादश॥३७॥अनेनभक्षिताब्रह्मन्नृषयोमानुषास्तथा॥अलब्धवरपूर्वेणयत्कृतंराक्षसेनतु॥३८॥यद्येषवरलब्धःस्या
द्भक्षयेद्भुवनत्रयं॥वरव्याजेनमोहोस्मैदीयताममितप्रभ॥३९॥लोकानांस्वस्तिचैवस्याद्भवेदस्यचसन्नतिः॥एवमुक्तःसुरैर्ब्रह्माचिंत
यत्पद्मसंभवः॥४०॥चिंतिताचोपतस्थेस्यपार्श्वेदेवीसरस्वती॥प्रांजलिःसातुपार्श्वस्थाप्राहवाक्यंसरस्वती॥४१॥इयमस्म्यागतादेव
किंकार्यंकरवाण्यहं॥प्रजापतिस्तुतांप्राप्तांप्राहवाक्यंसरस्वतीं॥४२॥वाणित्वंराक्षसेंद्रस्यभवयादेवतेप्सिता॥तथेत्युक्त्वाप्रविष्टासाप्र
जापतिरथाब्रवीत्॥कुंभकर्णमहाबाहोवरंवरययोमतः।कुंभकर्णस्तुतद्वाक्यंश्रुत्वावचनमब्रवीत्॥४४॥स्वप्तुंवर्षाण्यनेकानि
देवदेवममेप्सितं॥एवमस्त्वितितंचोक्त्वाप्रायाद्ब्रह्मासुरैःसमं॥४५॥देवीसरस्वतीचैवराक्षसंतंजहौपुनः॥ब्रह्मणासहदेवेषुगतेषु ॥राम॥
चनभस्थलं॥४६॥विमुक्तोसौसरस्वत्यास्वांसंज्ञांचततोगतः॥कुंभकर्णस्तुदुष्टात्माचिंतयामासदुःखितः॥४७॥ईदृशंकिमिदंवाक्यंम ॥२५॥

माद्यवदनाच्युतं॥अहंव्यामोहितोदेवैरितिमन्येतदागते॥४८॥एवंलब्धवराःसर्वेभ्रातरोदीप्ततेजसः॥श्लेष्मातकवनंगत्वात
त्रतेन्यवसन्सुखं॥४९॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेरावणादिवरप्राप्तिर्नामदशमःसर्गः॥१०॥सुमालीवरलब्धांस्तु
ज्ञात्वाचैतान्निशाचरान्॥उदतिष्ठद्भयंत्यक्त्वासानुगस्सरसातलात्॥१॥मारीचश्चप्रहस्तश्चविरूपाक्षोमहोदरः॥उदतिष्ठन्सुसंर
ब्धाःसचिवास्तस्यरक्षसः॥२॥सुमालीसचिवैःसार्धंवृतोराक्षसपुंगवैः॥अभिगम्यदशग्रीवंपरिष्वज्येदमब्रवीत्॥३॥दिष्ट्यातेवत्स
संप्राप्तश्चिंतितोयंमनोरथः॥यस्त्वंत्रिभुवनश्रेष्ठाल्लब्धवान्वरमुत्तमं॥४॥यत्कृतेचवयंलंकात्यक्त्वायातारसातलं॥तद्गतंनो
महाबाहोमहद्विष्णुकृतंभयं॥५॥असकृत्तद्भयाद्भग्नाःपरित्यज्यस्वमालयं॥विद्रुताःसहिताःसर्वेप्रविष्टास्मरसातलं॥६॥अस्म
दीयाचलंकेयंनगरीराक्षसोषिता॥निवेषितातवभ्रात्राधनाध्यक्षेणधीमता॥७॥यदिनामात्रशक्यंस्यात्साम्नादानेनवानघ॥तर
सावामहाबाहोप्रत्यानेतुंकृतंभवेत्॥८॥त्वंचलंकेश्वरस्तातभविष्यसिनसंशयः॥त्वयाराक्षसवंशोयंनिमग्नोपिसमुद्धृतः॥९॥स
र्वेषांनःप्रभुश्चैवभविष्यसिमहाबलः॥अथाब्रवीद्दशग्रीवोमातामहमुपस्थितं॥१०॥वित्तेशोगुरुरस्माकंनार्हसेवक्तुमीदृशं॥सा
म्नाहिराक्षसेंद्रेणप्रत्याख्यातोगरीयसा॥११॥किंचिन्नाहतदारक्षोज्ञात्वातस्यचिकीर्षितं॥कस्यचित्त्वथकालस्यवसंतंरावणंतत
१२॥प्रहस्तःप्रश्रितंवाक्यमिदमाहसरावणं॥दशग्रीवमहाबाहोनार्हसेवक्तुमीदृशं॥१३॥सौभ्रात्रंनास्तिशूराणांशृणुचेदंव चो

॥रा०वा०उ०॥ मम॥ अदितिश्च दितिश्चैव भगिन्यौ सहिते हि ते॥ भार्ये परमरूपिण्यौ कश्यपस्य प्रजापतेः॥ अदितिर्जनयामास देवांस्त्रिभुवनेश्व
॥२६॥ रान्॥१७॥ दितिस्त्वजनयद्दैत्यान्कश्यपस्यात्मसंभवात्॥ दैत्यानां किल धर्मज्ञ पुरीयं सवनार्णवा॥१८॥ सपर्वता मही वीर तेभवन्प्र
भविष्णवः॥ निहत्य तांस्तु समरे विष्णुना प्रभविष्णुना॥१९॥ चिंतयित्वा मुहूर्त्तं वै बाढमित्येव सोब्रवीत्॥ स तु तेनैव वर्षेण तस्मिन्नहनि
वीर्यवान्॥२०॥ वनं गतो दशग्रीवः सह तैः क्षणदाचरैः॥ त्रिकूटस्थः स तु तदा दशग्रीवो निशाचरः॥२१॥ प्रेषयामास दैत्येन प्रहस्तं वा
क्यकोविदः॥ प्रहस्त शीघ्रं गच्छ त्वं ब्रूहि नैर्ऋतपुंगव॥२२॥ वचसा मम वित्तेशं साम पूर्वमिदं वचः॥ इयं लंकापुरी राजन्राक्षसा
नां महात्मनां॥२३॥ त्वया निवेशिता सौम्य नैतद्युक्तं तवानघ॥ तद्भवान्यदि नो ह्यद्य दद्यादतुलविक्रम॥२४॥ कृता भ
वेन्मम प्रीतिर्धर्मश्चैवानुपालितः॥ स तु गत्वा पुरीं लंकां धनदेन सुरक्षितां॥२५॥ अब्रवीत्परमोदारो वित्तपालमिदं वचः॥ प्रेषितोहं
तव भ्रात्रा दशग्रीवेण सुव्रत॥२६॥ त्वत्समीपं महाबाहो सर्वशस्त्रभृतां वर॥ वचनं मम वित्तेश यत्प्रब्रवीति दशाननः॥२७॥ इयं किल
पुरी रम्या सुमालिप्रमुखैः पुरा॥ भुक्तपूर्वा विशालाक्ष राक्षसैर्भीमविक्रमैः॥२८॥ तेन विज्ञाप्यते चेयं सांप्रतं विश्रवात्मज॥ तदेषा
दीयतां तात याचतस्तस्य सामतः॥२९॥ प्रहस्तादपि संश्रुत्य देवो वैश्रवणो वचः॥ प्रत्युवाच प्रहस्तं तं वाक्यं वाक्यविदां वरः॥३०॥ दत्ता ॥राम॥
ममेयं पित्रा तु लंका शून्या निशाचरैः॥ निवेशिता च मे रक्षो दानमानादिभिर्गुणैः॥३१॥ ब्रूहि गच्छ दशग्रीवं पुरी राज्यं च यन्मम॥ तवाप्येत ॥२६॥

न्महाबाहोभुंक्ष्वराज्यमकंटकं॥३२॥अविभक्तंत्वयासार्द्धंराज्यंयच्चापिमेवसु॥एवमुक्त्वाधनाध्यक्षोजगामपितुरंतिकं॥३३॥अभि
वाद्यगुरुंप्राहरावणस्ययदीप्सितं॥एषतातदशग्रीवोदूतंप्रेषितवान्मम॥३४॥दीयतांनगरीलंकापूर्वंरक्षोगणोषितां॥मया
चयदनुष्ठेयंतन्ममाचक्ष्वसुव्रत॥३५॥ब्रह्मर्षिस्त्वेवमुक्तोसौविश्रवामुनिपुंगवः॥प्रांजलिंधनदंप्राहशृणुपुत्रवचोमम॥३६॥
दशग्रीवोमहाबाहुरुक्तवान्ममसन्निधौ॥मयानिर्भर्त्सितश्चासीद्बहुशोयंसुदुर्मतिः॥३७॥सक्रोधेनमयाचोक्तोध्वंसेतिचपुनःपु
नः॥श्रेयोभियुक्तंधर्म्यंचशृणुपुत्रवचोमम॥३८॥वरप्रदानसंमूढोमान्यामान्यंसुदुर्मतिः॥नवेत्तिममशापाच्चप्रकृतिंदारुणांग
तः॥३९॥तस्माद्गच्छमहाबाहोकैलासंधरणीधरं॥निवेशायनिवासार्थंत्यक्त्वालंकांसहानुगः॥४०॥तत्रमंदाकिनीरम्यानदीनामु
त्तमानदी॥कांचनैःसूर्यसंकाशैःपंकजैःसंवृतोदका॥४१॥कुमुदैरुत्पलैश्चैवअन्यैश्चैवसुगंधिभिः॥तत्रदेवाःसगंधर्वाःसाप्सरो
रगकिंनराः॥४२॥विहारशीलाःसततंरमंतेसर्वदाश्रिताः॥नहिक्षमंतवानेनवैरंधनदरक्षसा॥४३॥जानीषेहियथानेनलब्धःपर
मकोवरः॥एवमुक्तोगृहीत्वातुतद्वचःपितृगौरवात्॥४४॥सदारपुत्रःसामात्यःसवाहनधनोगतः॥प्रहस्तोथदशग्रीवंगत्वावच
नमब्रवीत्॥४५॥प्रहृष्टात्मामहात्मानंसहामात्यंसहानुजं॥शून्यासानगरीलंकात्यक्त्वेनांधनदोगतः॥४६॥प्रविश्यतांसहास्माभिः
स्वधर्मंतत्रपालय॥एवमुक्तोदशग्रीवःप्रहस्तेनमहाबलः॥४७॥विवेशनगरींलंकांभ्रातृभिःसबलानुगैः॥धनदेनपरित्यक्तांसुवि

॥रा० वा० उ०॥ भक्तमहापथां ॥४७॥ आरुरोह स देवारिः स्वर्गे देवाधिपो यथा ॥ स चाभिषिक्तः क्षणदाचरैस्तदा निवेशयामास पुरीं दशाननः ॥ निका

॥१७॥ मपूर्णां च बभूव सा पुरी निशाचरैर्नःलवलाहकोपमैः ॥४८॥ धनेश्वरस्त्वथ पितृवाक्यगौरवान्न्यवेशयच्छशिविमले गिरौ पुरीं ॥ स्व

लंकृतैर्भवनवरैर्विभूषितां पुरंदरःस्वरिव यथामरावतीं ॥४९॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये उत्तरकांडे रावणाभिषेको नामै

कादशः सर्गः ॥११॥ राक्षसेंद्रोभिषिक्तस्तु भ्रातृभिः सहितस्तदा ॥ ततः प्रदानं राक्षस्या भगिन्याः समचिंतयत् ॥१॥ ददौ तां कालकेयाय

दानवेंद्राय राक्षसीं ॥ स्वसां शूर्पणखां नाम विद्युज्जिह्वाय राक्षसः ॥२॥ अथ दत्वा स्वयं रक्षो मृगयामटते स्म यः ॥ तत्रापश्यत्ततो राम

मयं नाम दितेः सुतं ॥ कन्यासहायं तं दृष्ट्वा दशग्रीवो निशाचरः ॥ अपृच्छत्को भवानेको निर्मनुष्यमृगे वने ॥४॥ अनया मृगशावाक्ष्या

किमर्थं सह तिष्ठसि ॥ मयस्तदाब्रवीद्राम पृच्छंतं तं निशाचरं ॥५॥ श्रूयतां सर्वमाख्यास्ये यथावृत्तमिदं तव ॥ हेमा नामाप्सरास्तत्र श्रुत

पूर्वा यदि त्वया ॥६॥ दैवतैर्मम सा दत्ता पौलोमीव शतक्रतो ॥ तस्यां सक्तमनास्तान दवर्षशतान्यहं ॥७॥ सा च दैवतकार्येण मया विरहिता

तात कृता ॥ तस्याः कृते च हेमायाः सर्वं हेममयं पुरं ॥८॥ वज्रवैडूर्यचित्रं च मायया निर्मितं मया ॥ तत्राहमवसं दीनस्तया हीनः सुदुःखितः

॥९॥ तस्मात्पुराद्दुहितरं गृहीत्वा वनमागतः ॥ इयं ममात्मजा राजन्तस्याः कुक्षौ विवर्धिता ॥१०॥ भर्त्तारमनया सार्धमस्याः प्राप्तास्मि मा ॥राम॥

र्गितुं ॥ कन्यापितृत्वं दुःखं हि सर्वेषां मानकांक्षिणां ॥११॥ कन्या हि द्वे कुले नित्यं संशये स्थाप्य तिष्ठति ॥ पुत्रद्वयं मयाप्यस्यां भार्यायां संबभू ॥१७॥

वतुः॥१२॥मायावीप्रथमस्तातदुंदुभिस्तदनंतरः॥एवंतेसर्वमाख्यातंयथातत्वेनपृच्छतः॥१३॥त्वामिदानींकथंतातजानीयांकोभव
निति॥एवमुक्तेतुतद्रक्षोविनीतमिदमब्रवीत्॥१४॥अहंपौलस्त्यतनयोदशग्रीवश्चनामतः॥मुनेर्विश्रवसोयस्तुतृतीयोब्रह्मणोभवत्
॥१५॥एवमुक्तस्तदारामराक्षसेंद्रेणदानवः॥महर्षेस्तनयंज्ञात्वामयोदानवः॥१६॥दातुंदुहितरंतस्मैरोचयामासतत्रवै॥करेणतुक
रंतस्याग्राहयित्वामयस्तदा॥१७॥प्रहसन्प्राहदैत्येंद्रोराक्षसेंद्रमिदंवचः॥इयंममात्मजाराजन्हेमयाप्सरसाधृता॥१८॥कन्यामंदो
दरीनामपत्न्यर्थेप्रतिगृह्यतां॥वाढमित्येवतंरामदशग्रीवोभ्यभाषत॥१९॥प्रज्वाल्यतत्रचैवाग्निमकरोत्पाणिसंग्रहं॥नहितस्यमये
रामच्छापाभिज्ञस्तपोधनात्॥२०॥विदित्वातेनसादत्तातस्यपैतामहंकुलं॥अमोघांतस्यशक्तिंचप्रददौपरमाद्भुतां॥२१॥परेणतपसा
लब्धांजघ्निवांल्लक्ष्मणंयया॥एवंसकृत्वादारान्वैलंकायाईश्वरःप्रभुः॥२२॥गत्वातुनगरींलंकांभ्रातृभ्यांसमुपाहरत्॥वैरोचनस्यदौ
हित्रींवज्रज्वालेतिनामतः॥२३॥तांभार्यांकुंभकर्णस्यरावणःसमकल्पयत्॥गंधर्वराजस्यसुतांशैलूषस्यमहात्मनः॥२४॥सरमांनाम
धर्मज्ञांलेभेभार्यांविभीषणः॥तीरेतुसरसोवैतुसंजज्ञेमानसस्यतु॥२५॥मानसंतुसरस्तातवद्धेजलदागमे॥मातातुतस्याःकन्या
याःस्नेहेनाक्रंदितंवचः॥२६॥सरोमावर्द्धतेत्युक्त्वाततःसासरमाभवत्॥एवंतेकृतदारावैरेमिरेतत्रराक्षसाः॥२७॥स्वांस्वांभार्यामुपा
दायगंधर्वाइवनंदने॥ततोमंदोदरीपुत्रंमेघनादमजायत॥२८॥सएषइंद्रजिन्नामयुष्माभिरभिधीयते॥जातमात्रेणहिपुराते

॥रा०वा०उ०॥ नरावणसूनुना॥२०॥रुदतासुमहान्मुक्तोनादोजलधरोपमः॥जडीकृताचसालंकातस्यनादेनराघव॥२१॥पितातस्याकरोन्नाममेघना
॥१८॥ दइतिस्वयं॥सोवर्धततदारामरावणांतःपुरेशुभे॥२२॥रक्ष्यमाणोवरस्त्रीभिःछन्नःकाष्ठैरिवानल॥मातापित्रोर्महाहर्षंजनयन्राव
णात्मजः॥२३॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेइंद्रजिदुत्पत्तिर्नामद्वादशःसर्गः॥१२॥अथलोकेश्वरोत्सृष्टातत्रकालेनकें
नचित्॥निद्रासमभवत्तीव्राकुंभकर्णस्यरूपिणी॥२॥ततोभ्रातरमासीनंकुंभकर्णोब्रवीदिदं॥निद्रामांबाधतेराजन्कारयस्वममाल
यं॥३॥विनियुक्तास्ततोराज्ञाशिल्पिनोविश्वकर्मवत्॥अकुर्वन्कुंभकर्णस्यकैलाससममालयं॥४॥विस्तीर्णंयोजनंस्निग्धंततोद्वि
गुणमायतं॥षट्व्यामशतविस्तीर्णंततःषट्व्याममायतं॥५॥दर्शनीयंनिराबाधंकुंभकर्णस्यचक्रिरे॥स्फाटिकैःकांचनैश्चित्रैःस्तंभैः
सर्वत्रशोभितं॥६॥वैडूर्यकृतशोभंचकिंकिणीजालकंतथा॥दांततोरणविन्यस्तंवज्रस्फटिकवेदिकं॥७॥मनोहरंसर्वसुखंकारया
मासराक्षसः॥सर्वत्रसुखदंनित्यंमेरोःपुण्यांगुहामिव॥८॥तत्रनिद्रासमाविष्टःकुंभकर्णोमहाबलः॥बहून्यब्दसहस्राणिशयानो
नचबुध्यते॥९॥निद्राभिभूतेतुतदाकुंभकर्णेदशाननः॥देवर्षियक्षगंधर्वान्संजघ्नेहिनिरंकुशः॥१०॥उद्यानानिविचित्राणिनंदनादीनि
यानिच॥तानिगत्वासुसंक्रुद्धोभिनत्तिस्मदशाननः॥११॥नदींगजइवक्रीडन्वृक्षान्वायुरिवक्षिपन्॥नगान्वज्रइवोत्सृष्टोविध्वंसय ॥राम॥
तिराक्षसः॥१२॥तथावृत्तंतुविज्ञायदशग्रीवंधनेश्वरः॥कु[illegible]लानुरूपंधर्मज्ञोवृत्तंसंस्मृत्यचात्मनः॥१३॥सौभ्रात्रदर्शनार्थंतुदूतंवैश्रव ॥१८॥

पस्तदा। लंकां संप्रेषयामास दशग्रीवस्य वै हितं ॥ ४३ ॥ स गत्वा नगरीं लंकामाससाद विभीषणं । मानितस्तेन धर्मेण दृष्ट्वागमनं प्र
ति ॥ ४४ ॥ दृष्ट्वा च कुशलं राज्ञो ज्ञातीनां च विभीषणः । सभायां दर्शयामास तमासीनं दशाननं ॥ ४५ ॥ स दृष्ट्वा तत्र राजानं दीप्यमानं स्वतेज
सा ॥ जयेति वाचा संपूज्य तूष्णीं समभिवर्त्तत ॥ ४६ ॥ स तत्रोत्तमपर्यंके वरास्तरणशोभिते । उपविष्टं दशग्रीवं दूतो वाक्यमथाब्रवीत् ॥ रा
जन् वदामि ते सर्वं भ्राता तव यदब्रवीत् ॥ उभयोः सदृशं वीर वृत्तस्य च कुलस्य च । साधु पर्याप्तमेतावत् कृत्यश्चारित्रसंग्रहः । साधु ध
र्मे व्यवस्थानं क्रियतां यदि शक्यते ॥ ४८ ॥ दृष्टं मे नंदनं भग्नमृषयो निहताः श्रुताः ॥ ५० ॥ निराकृतश्च बकुशस्त्वयाहं राक्षसाधिप ॥ साप
राधोपि बालो हि रक्षितव्यः स्वबांधवैः ॥ ५१ ॥ देवतानां समुद्योगस्ततो राजन्मया श्रुतः ॥ ॥ अहं तु हिमवत्पृष्ठं गतो धर्ममुपासितुं ॥ रौद्रं
व्रतं समास्थाय नियतो नियतेंद्रियः ॥ ५२ ॥ अत्र देवी मया दृष्टा उमया सहितः प्रभुः ॥ सव्यं चक्षुर्मया दैवात्तत्र देव्यां निपातितं ॥ ५३ ॥ के
यं चिति महाराजन [illegible] खल्वन्येन हेतुना ॥ रूपं चाप्रतिमं कृत्वा रुद्राणी तत्र तिष्ठति ॥ ५४ ॥ देव्या दिव्यप्रभावेण दग्धं सव्यं ममेक्षणं ॥ रे
णुध्वस्तमिव ज्योतिः पिंगलत्वमुपागतं ॥ ५५ ॥ ततोहमन्यद्विस्तीर्णं गत्वास्तस्य गिरेस्तटं । तूष्णीं वर्षशतान्यष्टौ समधारयं महाव्रतं ॥ ५६ ॥
समाप्ते नियमे तस्मिंस्तत्र देवो महेश्वरः ॥ ततः प्रीतेन मनसा प्राह वाक्यमिदं प्रभुः ॥ ५७ ॥ प्रीतोस्मि तव धर्मज्ञ तपसानेन सुव्रत ॥ मया
चैतद्व्रतं चीर्णं त्वया चैव धनाधिप ॥ ५८ ॥ तृतीयः पुरुषो नास्ति यश्चरेद्व्रतमीदृशं ॥ व्रतं सुदुष्करं [illegible] ह्येतन्मयैवोत्पादितं पुरा ॥ ५९ ॥ त

॥रा०वा०उ०॥ सखित्वंमयासौम्यरोचयस्वधनेश्वर॥तपसानिर्जितश्चैवसखाभवममानघ॥देव्यारूपनिरीक्षणात्॥२२॥एकाक्षिपिंगलीत्येवना
॥२९॥ मस्थास्यतिशाश्वतं॥एवंतेनसखित्वंचश्राप्यानुज्ञांचशंकरात्॥२३॥आगतेनमयाचैवश्रुतस्तेपापनिश्चयः॥तदधर्मिष्टसंयोगा
न्निवर्तयकुलदूषणात्॥२४॥चिंत्यतेहिवधोपायःसर्षिसंघैःसुरैस्तव॥एवमुक्तोदशग्रीवःकोपसंरक्तलोचनः॥२५॥हस्तान्दंतांश्च
संपिष्यवाक्यमेतदुवाचह॥विज्ञातंतुमयादूतवाक्यंयत्त्वंप्रभाषसे॥२६॥नैवत्वमसिनैवासौभ्राताययेनासिचोदितः॥हितबुद्ध्वाम
मेतद्धिब्रवीतिधनरक्षकः॥२७॥महेश्वरसखित्वंतुमूढःश्रावयतेकिल॥नैवेदंक्षमणीयंयदेतद्भाषितंत्वया॥२८॥यदिदानीम
याकामंतद्धवस्तस्यमर्षितं॥नहंतव्योगुरुर्ज्येष्ठोमयायमितिमन्यते॥२९॥तस्यत्विदानींश्रुत्वामेवाक्यमेषाकृतामतिः॥त्रींल्लोका
नपिजेष्यामिबाहुवीर्यमुपाश्रितः॥३०॥इदंमुहूर्तमेवाहंतस्यैकस्यकृतेनवै॥चतुरोलोकपालांस्तान्नयिष्यामियमक्षयं॥३१॥एव
मुक्तातुलंकेशोदूतंखड्गेनजघ्निवान्॥ददौभक्षयितुंचैनंराक्षसानांदुरात्मनां॥३२॥ततःकृतस्वस्त्ययनोरथमारुह्यरावणः॥त्रै
लोक्यविजयंकांक्षीययौयत्रधनेश्वरः॥३३॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेत्रयोदसःसर्गः॥१३॥ततःससचिवैः
सार्द्धंषड्भिर्नित्यबलोद्धतः॥महोदरप्रहस्ताभ्यांमारीचशुकसारणैः॥१॥धूम्राक्षेणचवीरेणनित्यंसमरगृद्धिना॥वृतःसंप्रययौश्री ॥राम॥
मान्क्रोधाल्लोकान्दहन्निव॥२॥पुराणिसनदीःशैलान्वनान्युपवनानिच॥अतिक्रम्यमुहूर्तेनकैलासंगिरिमागमत्॥३॥सन्नि ॥२९॥

ते

विश्रौगिरौतस्मिन्राक्षसेंद्रंनिशम्यतु॥युद्धेप्सुतंकृतोत्साहंदुरात्मानंसमंत्रिणं॥४॥यक्षानशेकुःसंस्थातुंप्रमुखेतस्यरक्षसः॥राज्ञो
भ्रातेतिविज्ञायगतायत्रधनेश्वरः॥५॥तेगत्वासर्वमाचख्युर्भ्रातुस्तस्यचिकीर्षितं॥अनुज्ञाताययुर्हृष्टायुद्धायधनदेनते॥६॥त
तोबलानांसंक्षोभोव्यवर्द्धतयथोदधेः॥तस्यनैर्ऋतराजस्यशैलंसंचालयन्निव॥७॥ततोयुद्धंसमभवद्यक्षराक्षससंकुलं॥व्यथि
ताश्चाभवंस्तत्रसचिवाराक्षसस्यते॥८॥सदृष्ट्वातादृशंसैन्यंदशग्रीवोनिशाचरः॥हर्षान्नादान्बहून्कृत्वासक्रोधादभ्यधाव
त॥९॥येतुराक्षसेंद्रस्यसचिवाघोरविक्रमाः॥तेषांसहस्रमेकैकोयक्षाणांसमयोधयत्॥१०॥ततोगदाभिर्मुसलैरसिभिःशक्तितो
मरैः॥हन्यमानोदशग्रीवस्तत्सैन्यंसमगाहत॥११॥सनिरुच्छ्वासवत्तत्रवध्यमानोदशाननः॥वर्षद्भिरिवजीमूतैर्धाराभिरवरुध्यत
॥१२॥नचकारव्यथांचैवयक्षशस्त्रैःसमाहतः॥महीधरइवांभोदैर्धाराशतसमुक्षितः॥१३॥समहात्मासमुद्यम्यकालदंडोपमांगदां
प्रविवेशततःसैन्यंनयन्यक्षान्यमक्षयं॥१४॥सकक्षमिवविस्तीर्णंशुष्केंधनमिवाकुलं॥वातेनाग्निरिवादीप्तोयक्षसैन्यंददाह
तत्॥१५॥तैस्तुतत्रसहामात्यैर्महोदरशुकादिभिः॥अल्पावशेषास्तेयक्षाःकृतावातैरिवांबुदाः॥१६॥केचित्समाहताभग्नाःपतिताःस
मरक्षितौ॥ओष्ठांश्चदशनैस्तीक्ष्णैरदशन्कुपितारणे॥१७॥श्रांताश्चान्योन्यमालिंग्यभ्रष्टशस्त्रारणाजिरे॥सीदंतिचतदायक्षाःकुला
नीवजलेनह॥१८॥हतानांगच्छतांस्वर्गंयुध्यतामप्यधावतां॥पश्यतामृषिसंघानांबभूवहितदाद्भुतं॥१९॥भग्नांस्तुतान्समालक्ष्ययं

॥रा०वा०यु०॥ क्षेंद्रांस्तुमहाबलान्॥धनाध्यक्षोमहाबाहुःप्रेषयामासयक्षकान्॥२०॥एतस्मिन्नंतरेरामविस्तीर्णबलवाहनः॥प्रेषितोन्यपतद्यक्षोना-
॥२०॥ म्नासौयोगकंटकः॥२१॥तेनचक्रेणमारीचोविष्णुनेवरणेहतः॥पातितःपृथिवीपृष्ठेक्षीणपुण्यइवग्रहः॥२२॥ससंज्ञस्तुमुहूर्तेनस-
विश्रम्यनिशाचरः॥तंयक्षंयोधयामाससचभग्नःप्रदुद्रुवे॥२३॥ततःकांचनचित्रांगंवैडूर्यरजतक्षितं॥मर्यादांप्रतिहाराणांतो-
रणंचसमाविशत्॥२४॥तंतुराजन्दशग्रीवंप्रविशंतंनिशाचरं॥सूर्यभानुरितिख्यातोद्वारपालोन्यवारयत्॥२५॥सवार्यमाणोयक्षे-
णप्रविवेशनिशाचरः॥यदातुवारितोरामनव्यतिष्ठत्सराक्षसः॥२६॥ततस्तोरणमुत्पाट्यतेनयक्षेणताडितः॥रुधिरंप्रस्रवन्भातिशै-
लोधातुस्रवैरिव॥२७॥सशैलशिखराभेणतोरणेनसमाहतः॥जगामनक्षितिंवीरोवरदानात्स्वयंभुवः॥२८॥तेनैवतोरणेनाथय-
क्षस्तेनाभि—ताडितः॥नादृश्यततदायक्षोभस्मीभूततनुस्तदा॥२९॥ततःप्रदुद्रुवुःसर्वेदृष्ट्वारक्षःपराक्रमं॥ततोनदीगुहाश्चैवविवि-
शुर्भयपीडिताः॥३०॥त्यक्तप्रहरणाःश्रांताविवर्णवदनास्तदा॥३१॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेचतुर्दशःसर्गः॥१४॥
तान्समालक्ष्यवित्रस्तान्यक्षेंद्रांश्चसहस्रशः॥धनाध्यक्षोमहायक्षंमाणिभद्रमथाब्रवीत्॥१॥रावणंजहियक्षेंद्रदुर्वृत्तंपापचे-
तसं॥शरणंभववीराणांयक्षाणांयुद्धशालिनां॥२॥एवमुक्तोमहाबाहुर्माणिभद्रःसुदुर्जयः॥वृतैःयक्षसहस्रैस्तुचतुर्भिःसमयो- ॥राम॥
धयत॥३॥तेगदामुसलप्रासैःशक्तितोमरमुद्गरैः॥अभिघ्नंतस्तदायक्षाराक्षसान्समुपाद्रवन्॥४॥कुर्वंतस्तुमुलंयुद्धंचरंतःश्ये- ॥२०॥

नवस्त्रघु॥वाढं त्वयच्छन्नेछामिदीयतामितिभाषिणः॥५॥ततोदेवाःसगंधर्वाऋषयोब्रह्मवादिनः॥दृष्ट्वातत्तुमुलंयुद्धंपरंविस्मय
मागमं॥६॥यक्षाणांतुप्रहस्तेनसहस्रंनिहतंरणे॥महोदरेणचानद्यसहस्रमपरंहतं॥७॥क्रुद्धेनचतदाराजन्मारीचेनयुयुत्सुना
निमेषांतरमात्रेणद्वेसहस्रेनिपातिते॥८॥कचययथार्जवंयुद्धंक्वचमायबलाश्रयं॥रक्षसांपुरुषव्याघ्रतेनतेभ्यधिकायुधि॥९॥धूम्र
क्षेणसमागम्यमाणिभद्रोमहारणे॥मुसलेनोरसिक्रोधात्ताडितोनचकंपितः॥१०॥ततोगदांसमाधाय्यविध्यमाणिभद्रेणराक्षसः
धूम्राक्षस्ताडितोमूर्ध्निविह्वलःसपपातह॥११॥धूम्राक्षंताडितंदृष्ट्वापतितंशोणितोक्षितं॥अभ्यधावतसंग्रामेमाणिभद्रंदशान
नः॥१२॥संक्रुद्धमभिधावंतंमाणिभद्रोदशाननं॥शक्तिभिस्ताडयामासतिसृभिर्यक्षपुंगवः॥१३॥सोपिराक्षसराजेनताडितोगदयार
णे॥तस्यतेनप्रहारेणमुकुटःपार्श्वमागतः॥१४॥ततःप्रभृतियक्षोसौपार्श्वमौलिरभूत्किल॥तस्मिंस्तुविमुखीभूतेमाणिभद्रेमहात्म
नि॥१५॥सन्नादःसुमहान्राजंस्तस्मिन्शैलेव्यवर्द्धत॥ततोदूरात्प्रदृशेधनाध्यक्षोगदाधरः॥१६॥शुक्रप्रोष्टपदाभ्यांचपद्मशंखसम
वृतः॥सदृष्ट्वाभ्रातरंसंख्येशापाद्विभ्रष्टगौरवं॥१७॥उवाचवचनंधीमान्युक्तंपैतामहेकुले॥यन्मयावार्यमाणस्त्वंनावगच्छसिदु
र्मते॥१८॥पश्चादस्यफलंप्राप्यज्ञास्यसेनिरयंगतः॥योहिमोहाद्विषंपीत्वानावगच्छतिदुर्मतिः॥१९॥सतस्यपरिणामंतेजानीतेक
र्मणःफलं॥दैवतानिनंदंतिधर्मयुक्तेनकेनचित॥२०॥येनत्वमीदृशंभावंनीतस्तच्चनबुध्यसे॥मातरंपितरंविप्रमाचार्यंचावम

॥रा०वा०उ०॥
॥२२॥

न्यवै॥२१॥सपश्यतिफलंतस्यप्रेतराजवशंगतः॥अध्रुवेहिशरीरेयोनकरोतितपोऽर्जनं॥२२॥सपश्चात्तप्यतेमूढोमृतोगत्वात्मनोगतिं॥ध
र्माद्राज्यधनंसौख्यमधर्माद्दुःखमेवच॥२३॥तस्माद्धर्मंसुपादायकुर्यात्पापंविसर्जयेत्॥पापस्यहिफलंदुःखंतद्भोक्तव्यमिहात्मना॥
२४॥तत्किमात्मोपघातार्थंमूढपापंकरिष्यसि॥कस्यचिन्नहिदुर्बुद्धेछंदतोहीयतेमतिः॥२५॥दैवंचेष्टयतेसर्वंहतोदैवेनहन्यते॥
॥यादृशंकुरुते कर्मतादृशंफलमश्नुते॥२६॥मतिंरूपंबलंपुत्रान्शौर्यंशूरत्वमेवच॥प्राप्नुवंतिनरालोकेनिर्जितंपुण्यक
र्मभिः॥२७॥एवंनिरयगामीत्वंयस्यतेमतिरीदृशी॥नत्वांसमभिभाषिष्येदुर्वृत्तोत्वेषनिश्चयः॥२८॥एवमुक्तेततस्तेनतस्यामात्याः
समागताः॥दृष्ट्वाथधनदंरामराक्षसास्तुमहाबलाः॥२९॥मारीचप्रमुखाःसर्वेविमुखाविप्रदुद्रुवुः॥ततस्तेनदशग्रीवोयक्षेंद्रेणम
हात्मना॥३०॥गदयाभिहतोमूर्ध्निनचस्थानात्प्रकंपितः॥ततस्तौरामसंनिघ्नंतौतदान्योन्यंमहामृधे॥३१॥नविक्लवौनचश्रांतौतावु
भौयक्षराक्षसौ॥आग्नेयमस्त्रंतस्मैसमुमोचधनदस्तदा॥३२॥राक्षसेंद्रोवारुणेनतदस्त्रंप्रत्यवारयत्॥ततोमायांप्रविष्टोसौराक्ष
सीरक्षसस्तदा॥३३॥रूपाणांशतसाहस्रंचकारचननादच॥व्याघ्रोवराहोजीमूतःपर्वतःसागरोद्रुमः॥३४॥यक्षोदैत्यस्वरूपीच
सोऽदृश्यतदशाननः॥प्रतिगृह्यततोराममहदस्त्रंदशाननः॥जघानमूर्ध्निधनदंव्याविध्यमहतींगदां॥एवंसतेनाभिहतोविह्व ॥राम॥
लःशोणितोक्षितः॥३६॥कृत्तमूलइवाशोकोनिपपातधनाधिपः॥ततःपद्मादिभिस्तत्रनिधानैःसतदावृतः॥३७॥आश्वासितोधनपति ॥२२॥

वैनमानीयनंदनं॥ निर्जित्यराक्षसेंद्रस्तंधनदंहृष्टमानसः॥३९॥ पुष्पकंतस्यजग्राहविमानंजयलक्षणं॥ कांचनस्तंभसंवीतंवैडूर्यमणि
तोरणं॥४०॥ मुक्ताजालप्रतिच्छन्नंसर्वकामफलद्रुमं॥ मनोजवंकामगमंकामरूपंविहंगमं॥४१॥ मणिकांचनसोपानंतप्तकांचनवेदि
कं॥ देवोपवाह्यमक्षय्यंसदादृष्टिमनःसुखं॥४२॥ बह्वाश्चर्यंभक्तिचित्रंब्रह्मणापरिनिर्मितं॥ निर्मितंसर्वकामैस्तुमनोहरमनुत्तमं
४३॥ नतुशीतंनचोष्णंचसर्वर्तुसुखदंशुभं॥ सतंराजासमारुह्यकामगंवीर्यनिर्जितं॥४४॥ जितं [redacted] त्रिभुवनंमेनेदर्पोत्सेका
त्सुदुर्मतिः॥ जित्वावैश्रवणंदेवंकैलासात्समवातरत्॥४५॥ सतेजसाविपुलमवाप्यतंजयंप्रतापवान्विमलकिरीटहारवान्॥ र
राजवैपरमविमानमास्थितोनिशाचरःसदसिगतोयथाऽनलः॥४६॥ इत्यार्षेश्रीरामायणेउत्तरकांडेवैश्रवणनिर्जयःपंचदशः
सर्गः॥१५॥ सजित्वाधनदंरामभ्रातरंराक्षसाधिपः॥ महासेनप्रसूतिंतंययौशरवणंमहत्॥१॥ अथापश्यद्दशग्रीवोरौक्मंशरवणं
तथा॥ गभस्तिजालसंवीतंद्वितीयमिवभास्करं॥२॥ सपर्वतंसमारुह्यकिंचिद्रम्यंवनांतरं॥ प्रेक्षतेपुष्पकंतत्ररामविष्टंभितंतदा॥३॥
विष्टब्धंकिमिदंकस्मान्नागमत्कामगंकृतं॥ अचिंतयद्राक्षसेंद्रःसचिवैस्तैःसमावृतः॥४॥ किंहीदंत्यनिमित्तंमेनेदंगच्छतिपुष्पकं
पर्वतस्योपरिष्टस्यकर्मेदंकस्यवैभवेत्॥५॥ ततोऽब्रवीत्तदाराममारीचोबुद्धिकोविदः॥ नेदंनिष्कारणंराजन्पुष्पकंयन्नगच्छति॥६॥
शिखरस्थंगिरिस्थस्यकर्मकस्येदमद्भुतं॥ निश्चितंराजराजेनपुष्पकंविनिवारितं॥७॥ अथवापुष्पकमिदंधनदानान्यवाहनं अतो

॥रा॰वा॰उ॰॥ निष्पंदमभवद्यानाध्यक्षविनाकृतं॥८॥इतिवाक्यांतरेतस्यकरालःकृष्णपिंगलः॥वामनोविकटोमुंडीनंदीह्रस्वभुजोबली॥९॥ततः
॥२२॥ पार्श्वमुपागम्यभवस्यानुचरोब्रवीत्॥नंदीश्वरोवचश्चेदंराक्षसेंद्रमशंकितः॥१०॥निवर्तस्वदशग्रीवशैलेक्रीडतिशंकरः॥सुपर्णनाग
यक्षाणांदेवगंधर्वरक्षसां॥११॥सर्वेषामेवभूतानामगम्यःपर्वतःकृतः॥इतिनंदिवचःश्रुत्वाक्रोधात्कुपितकुंडलः॥१२॥रोषात्तुताम्रन॰
यनःपुष्पकादवरुह्यसः॥कोयंशंकरइत्युक्त्वाशैलमूलमुपागतः॥१३॥सोपश्यन्नंदिनंतत्रदेवस्यादूरतःस्थितं॥दीप्तंशूलमवष्टभ्य
द्वितीयमिवशंकरं॥१४॥तंदृष्ट्वावानरमुखमवज्ञायसराक्षसः॥प्रहासंमुमुचेतत्रसतोयइवतोयदः॥१५॥तंक्रुद्धोभगवान्नंदीशं
करस्यापरातनुः॥अब्रवीत्तत्रतद्रक्षोदशाननमुपस्थितं॥१६॥यस्माद्वानररूपंमामवज्ञायदशानन॥अवनीपातसंकाशमपहासं॰
प्रयुक्तवान्॥१७॥तस्मान्मद्वीर्यसंयुक्ताःमद्रूपसमतेजसः॥उत्पत्स्यंतिवधार्थंहिकुलस्यतत्रवानराः॥१८॥नखदंष्ट्रायुधाःक्रूराम॰
नःसंपातरंहसः॥युद्धोन्मत्ताबलोद्रिक्ताःशैलाइवविसर्पिणः॥१९॥तेतवप्रबलंदर्पमुत्सेधंचपृथग्विधं॥व्यपनेष्यंतिसंभूयसहामा
त्यसुतस्यच॥२०॥किंत्विदानींमयाशक्यंकर्तुंयन्नावबुध्यसे॥नहंतव्योहतस्त्वंहिपूर्वमेवस्वकर्मभिः॥२१॥इत्युदीरितवाक्येतुदेवेत
तस्मिन्महात्मनि॥देवदुंदुभयोनेदुःपुष्पवृष्टिश्चखाच्च्युता॥२२॥अचिंतयित्वासतदानंदिवाक्यंमहाबलः॥पर्वतंतसमासाद्यवाक्य॰ ॥राम॥
माहदशाननः॥२३॥पुष्पकस्यगतिश्छिन्नायत्कृतेममगच्छतः॥तमिमंशैलमुन्मूलंकरोमितवगोपते॥२४॥केनप्रभावेनभवोनित्यंक्री ॥२२॥

इति राजवत्॥ विज्ञातव्यं न जानीते भयस्थानमुपस्थितं॥२५॥ एवमुक्त्वा ततो राम भुजान्विक्षिप्य पर्वते॥ तोलयामास तं शीघ्रं स शैलः स
मकंपत॥२६॥ चालनात्पर्वतस्यैव गणा देवस्य कंपिरे॥ चचाल पार्वती चापि तदाश्लिष्य महेश्वरं॥२७॥ ततो राम महादेवो देवानां प्र
वरो हरः॥ पादांगुष्ठेन तं शैलं पीडयामास लीलया॥२८॥ अपीड्यं ततस्तस्य शैलस्तंभोपमा भुजाः॥ विस्मिताश्चाभवंस्तत्र सचिवास्त
स्य रक्षसः॥२९॥ रक्षसा तेन रोषाच्च भुजाभ्यां पीडनात्तथा॥ मुक्तो विरावः सहसा त्रैलोक्यं येन कंपितं॥३०॥ मेनिरे तस्य निष्पेषं तस्याम
त्या युगक्षये॥ आसनेभ्यः प्रचलिता देवा इंद्रपुरोगमाः॥३१॥ समुद्राश्चापि संक्षुब्धाश्चालिताश्चापि पर्वताः॥ यक्षा विद्याधराः सिद्धाः
किमेतदिति चाब्रुवन्॥३२॥ तोषयस्व महादेवं नीलकंठमुमापतिं॥ तमृते शरणं नान्यं पश्यामोत्र दशानन॥३३॥ स्तुतिभिः प्रणतो
भूत्वा तमेव शरणं व्रज॥ कृपालुः शंकरस्तुष्टः प्रसादं ते विधास्यति॥३४॥ एवमुक्तस्तदामात्यैस्तुष्टाव वृषभध्वजं॥ सामभिर्वि वि
धैः स्तोत्रैः प्रणम्य स दशानन॥३५॥ संवत्सरसहस्रं तु रुदतो रक्षसो गतं॥ ततः प्रीतो महादेवः शैलाग्रे विस्मितः प्रभुः॥३६॥ मुक्त्वा
चास्य भुजान् राम प्राह वाक्यं दशाननं॥ प्रीतोस्मि तव वीर्यस्य शौंडीर्याच्च दशाननः॥३७॥ शैलाक्रांतेन यो मुक्तस्त्वया रावः सु
दारुणः॥ यस्माल्लोकत्रयं चैतद्रावितं भयमागतं॥३८॥ तस्मात्त्वं रावणो नाम नाम्ना राजन् भविष्यसि॥ देवता मानुषा यक्षा ये
चान्ये जगतीतले॥३९॥ एवं त्वामभिधास्यंति रावणं लोकरावणं॥ गच्छ पौलस्त्य विस्रब्धं पथा येन त्वमिच्छसि॥४०॥ मया चैवाभ्यनु

॥रा॰ वा॰ उ॰॥ ज्ञातोराक्षसाधिपगम्यतां॥एवमुक्तस्तुलंकेशः शंभुनास्वयमब्रवीत्॥४१॥प्रीतोयदिमहादेववरंमेदेहियाचतः॥अवध्यत्वंम
॥२३॥ यापाप्तंदेवगंधर्वदानवैः॥४२॥राक्षसैर्गुह्यकैर्नागैर्येचान्येबलवत्तराः॥दीर्घमायुश्चमेप्राप्तंब्रह्मणास्त्रिपुरांतक॥४३॥वांछि
तस्यायुषःशेषंशस्त्रंत्वंचप्रयच्छमे॥एवमुक्तस्ततस्तेनरावणेनसशंकरः॥४४॥ददौखड्गंमहादीप्तंचंद्रहासमितिश्रुतं॥आयु
षश्चावशेषंचददौभूतपतिस्तदा॥४५॥दत्वाचाचंततःशंभुर्नावज्ञेयमिदंत्वया॥अवज्ञातंयदिहितेमामेवैषत्यसंशयं॥
४६॥एवंमहेश्वरेणैवकृतनामासरावणः॥अभिवाद्यमहादेवमारुरोहाथपुष्पकं॥४७॥ततोमहीतलंरामपर्यक्रामतराव
णः॥क्षत्रियान्सुमहावीर्यान्बाधमानस्ततस्ततः॥४८॥केचित्तेजस्विनःशूराःक्षत्रियायुद्धदुर्मदाः॥तच्छासनमकुर्वंतोवि
नेशुःसपरिच्छदाः॥४९॥अपरेदुर्जयंरक्षोजानंतःप्राज्ञसंमताः॥जिताःस्मइत्यभाषंतराक्षसंबलदर्पितं॥५०॥एवंदर्पबलोत्सि
क्तोरावणोलोकरावणः॥प्रतापावनतान्कुर्वन्राष्ट्राणिविचचारह॥५१॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेमहा
देववाक्यंषोडशःसर्गः॥१६॥अथराजन्महाबाहुर्विचरन्पृथिवीतले॥हिमवद्वनमासाद्यपरिक्रामचरावणः॥१॥तत्रापश्य
त्सवैकन्यांकृष्णाजिनजटाधरां॥आर्षेणविधिनायुक्तांतपंतींदेवतामिव॥२॥सदृष्ट्वारूपसंपन्नांकन्यांतांसुमहाव्रतां॥का ॥राम॥
ममोहपरीतात्मापप्रच्छप्रहसन्निव॥३॥किमिदंवर्तसेभद्रेविरुद्धंयौवनस्यते॥नहियुक्तातवैतस्यरूपस्यैवंप्रतिक्रिया॥४॥ ॥२३॥

रूपं ते नुपमं भीरु कामोन्मादकरं नृणां ॥ न युक्तं तपसि स्थातुं निर्गतो ह्येष निर्णयः ॥५॥ कस्यासि किमिदं भद्रे कश्च भर्त्ता वरानने
येन संभुज्यसे भीरु स नरः पुण्यभाग्भुवि ॥६॥ पृच्छतः शंस मे सर्वं कस्य हेतोः परिश्रमः ॥ एवमुक्ता तु सा कन्या रावणेन यशस्वि-
नी ॥७॥ अब्रवीद्विधिवत्कृत्वा तस्यातिथ्यं तपोधना ॥ कुशध्वजो नाम पिता ब्रह्मर्षिरमितप्रभः ॥८॥ बृहस्पतिसुतः श्रीमान्बु-
द्ध्या तुल्यो बृहस्पतेः ॥ तस्याहं कुर्वतो नित्यं वेदाभ्यासं महात्मनः ॥९॥ संभूता वाङ्मयी कन्या नाम्ना वेदवती स्मृता ॥ ततो देवाः
सगंधर्वाः यक्षराक्षसपन्नगाः ॥१०॥ ते चापि गत्वा पितरं भार्यार्थं वरयंति मां ॥ न च मां स पिता तेभ्यो दत्तवान्राक्षसेश्वर ॥११॥ का-
रणं तद्वदिष्यामि निशामय महाभुज ॥ पितुस्तु मम जामाता विष्णुः किल सुरेश्वरः ॥१२॥ अभिप्रेतस्त्रिलोकेशस्तस्मान्नान्यस्य
मे पिता ॥ दातुमिच्छति तस्मै तु तच्छ्रुत्वा बलदर्पितः ॥१३॥ शंभुर्नाम ततो राजा दैत्यानां कुपितोभवत् ॥ तेन रात्रौ शयानो मे पिता पापे-
न हिंसितः ॥१४॥ ततो मे जननी दीना तच्छरीरं पितुर्मम ॥ परिष्वज्य महाभागा प्रविष्टा हव्यवाहनं ॥१५॥ ततो मनोरथः सत्यं पितुर्ना-
रायणं प्रति ॥ मृतं च पितरं दृष्ट्वा चर्तुकामा महाव्रतं ॥१६॥ तस्य प्रेतगतस्यापि कुर्वती कांक्षितं पितुः ॥ करोमीति तमेवाहं हृद-
येन समुद्वहे ॥ इति प्रतिज्ञामागम्य चरामि विपुलं तपः ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं मया राक्षसपुंगव ॥१७॥ नारायणो मम पतिर्न त्वन्यः
पुरुषोत्तमात् ॥ आश्रये नियमं घोरं नारायणपरीप्सया ॥१८॥ विज्ञातस्त्वं हि मे राजन्गच्छ पौलस्त्यनंदन ॥ जानामि तपसा सर्वं त्रै-

लोकेषुयद्विवर्त्तते॥२०॥सोऽब्रवीद्रावणोभूयस्तांकन्यांसुमहाव्रतां॥अवरुह्यविमानाग्रात्कंदर्पशरपीडितः॥२१॥अवलिप्ता
सिसुश्रोणियस्यास्तेमतिरीदृशी॥वृद्धानांमृगशावाक्षिभ्राजतेधर्मसंग्रहः॥त्वंसर्वगुणसंपन्नानार्हसेवक्तुमीदृशं॥त्रैलोक्यसुं
दरीभीरुयौवनंतेतिवर्त्तते॥२३॥अहंलंकापतिर्भद्रेदशग्रीवइतिश्रुतः॥तस्यमेभवभार्यात्वंभुंक्ष्वभोगान्यथासुखं॥२४॥क
श्चतावदसौयंत्वंविष्णुरित्यभिभाषसे॥वीर्येणतपसाचैवभोगेनचबलेनच॥२५॥नमयासौसमोभद्रेयंत्वंकामयसेंगने॥इ
त्युक्तवतितस्मिंस्तुवेदवत्यथसाब्रवीत्॥२६॥मामैवमितिसाकन्यातमुवाचनिशाचरं त्रैलोक्याधिपतिंविष्णुंसर्वलोक
नमस्कृतं॥२७॥त्वदृतेराक्षसेंद्रान्यःकोऽवमन्येतबुद्धिमान्॥एवमुक्तस्तयातत्रवेदवत्यानिशाचरः॥२८॥मूर्धजेषुतदाकन्यां
कराग्रेणतदामृशत्॥ततोवेदवतीक्रुद्धाकेशान्हस्तेनसाछिनत्॥२९॥असिर्भूत्वाकरस्तस्याःकेशान्छित्वातदाकरोत्॥
साज्वलंतीवरोषेणदहंतीवनिशाचरं॥३०॥उवाचाग्निंसमादायमरणायकृतत्वरा॥धर्षितायास्त्वयानार्यनमेजीवितमिष्यते
३१॥रक्षस्तस्मात्प्रवक्ष्यामिपश्यतस्तेहुताशनं॥यस्मात्तुधर्षिताचाहंत्वयापापात्मनावने॥३२॥तस्मात्तववधार्थंहिउत्स
त्स्येहंमहीतले॥नहिशक्यःस्त्रियाहंतुंपुरुषःपापनिश्चयः॥३३॥शापेत्वयिमयोत्सृष्टेतपसश्चव्ययोभवेत्॥यदित्वस्तिमया
किंचित्कृतंदत्तंहुतंतथा॥३४॥तस्मात्त्वयोनिजासाध्वीभवेयंधर्मिणःसुता॥एवमुक्त्वाप्रविष्टासाज्वलितंजातवेदसं॥३५॥पपा

तच दिवो दिव्या पुष्पवृष्टिः समंततः ॥ पुनरेव हि संभूता पद्मे पद्मसमप्रभा ॥ ३६ ॥ तस्मादपि पुनः प्राप्ता पूर्ववृत्तेन [illegible] रक्षसा ॥ कन्यां
कमलगर्भाभां प्रगृह्य स्वगृहं ययौ ॥ ३७ ॥ प्रविश्य रावणश्चैतां दर्शयामास मंत्रिणे ॥ लक्षणज्ञो निरीक्ष्यैव रावणस्येदमाह च
॥ ३८ ॥ गृहस्थैषा हि सुश्रोणी त्वद्वधायैव दृश्यते ॥ एतच्छ्रुत्वार्णवे रामसं प्रचिक्षेप रावणः ॥ ३९ ॥ सा चैव क्षितिमासाद्य यज्ञायतन
मध्यमा ॥ राज्ञो हलमुखाग्रस्था पुनरभ्युत्थिता सती ॥ ४० ॥ सैषा जनकराजस्य प्रसूता तनया प्रभो ॥ तव भार्या महाबाहो विष्णुस्त्वं
हि सनातनः ॥ ४१ ॥ पूर्वं क्रोधहतः शत्रुर्यथासौ घातितस्त्वया ॥ उपाश्रयित्वा शैलाभं तच्च वीर्यममानुषं ॥ ४२ ॥ एवमेषा महाभागा
पुनर्मर्त्येष्वजायत ॥ क्षेत्रे हलमुखोत्कृष्टे वेद्यामग्निशिखोपमा ॥ ४३ ॥ एषा वेदवती नाम पूर्वमासीत्कृते युगे ॥ वैशाखशुक्लनव
म्यां समुत्पन्ना सावनीसुता ॥ सीता मुखात्ता संजाता पालिता जनकेन च ॥ ४४ ॥ रामपत्नी महाभागा सीता नामेति विश्रुता ॥ तस्मिन्दिने
रामभक्ताः शुद्धा स्त्रीतिसमन्विताः ॥ ४५ ॥ महोत्सवपराः सर्वे वितन्द्रा दुःखविवर्जिताः ॥ गीतवादित्रनृत्याद्यै रामभक्तिपरायणाः ॥ ४६ ॥ वैशा
खशितनवम्यां पुराणं पठनं तथा ॥ लक्ष्मीसूक्तं पठं स्यात्त्रयां ति राम सनातनं ॥ ४७ ॥ सौभाग्यं धनधान्यं च पुत्रसंततिविस्तृतं ॥ रामप्र
सादाल्लभते मुच्यते सर्वपातकैः ॥ सीतोत्पन्नेति सीतेति मानुषे पुनरुच्यते ॥ ४८ ॥ त्रेतायुगमनुप्राप्य वधार्थं तस्य रक्षसः ॥ उत्पन्ना मै
थिलकुले जनकस्य महात्मनः ॥ ४९ ॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये उत्तरकांडे सीतोत्पत्तिर्नाम सप्तदशः सर्गः ॥ १७ ॥ प्रविष्टायां

॥रा०वा०उ०॥ द्रुताशंतुवैदृष्ट्वासरावणः॥पुष्पकंतुसमारुह्यपरिचक्राममेदिनीं॥१॥ततोमरुत्तंनृपतिंयजंतंसहदैवतैः॥उशीरबीजमासाद्य
॥२५॥ ददर्शसहरावणः॥२॥संवर्त्तोनामब्रह्मर्षिःसाक्षाद्भ्राताबृहस्पतेः॥याजयामासधर्मज्ञःसर्वैर्देवगणैर्वृतः॥३॥दृष्ट्वादेवास्तुतद्रक्षो
वरदानेनदुर्जयं॥तिर्यग्योनिंसमास्थायतस्यधर्षणभीरवः॥४॥इंद्रोमयूरःसंवृत्तोधर्मराजस्तुवायसः॥कृकलासोधनाध्यक्ष
क्षोहंसश्चवरुणोभवत्॥५॥अन्येष्वेवंगतेष्वेवंदेवेष्वरिनिषूदन॥रावणःप्राविशद्यज्ञंसारमेयइवाशुचिः॥६॥तंचराजानमासा
द्यरावणोराक्षसाधिपः॥प्राहयुद्धंप्रयच्छेतिनिर्जितोस्मीतिवावद॥७॥ततोमरुत्तोनृपतिःकोभवानित्युवाचतं॥अवहासंततो
मुक्त्वारावणोवाक्यमब्रवीत्॥८॥अकौतूहलभावेनप्रीतोस्मितवपार्थिव॥धनदस्यानुजंयोमांनावगच्छसिरावणं॥९॥त्रिषु
लोकेषुकोन्योस्तियोनजानातिमेबलं॥भ्रातरंयेननिर्जित्यविमानमिदमाहृतं॥१०॥ततोमरुत्तःसनृपस्तंरावणमथाब्रवीत्॥
धन्यःखलुभवान्येनज्येष्ठोभ्राताऱणेजितः॥११॥नत्वयासदृशःश्लाघ्यस्त्रिषुलोकेषुविद्यते॥नाधर्मसहितंश्लाघ्यंनलोकप्रतिसं
हितं॥१२॥कर्मदौरात्म्यकंकृत्वाश्लाघसेभ्रातृनिर्जयात्॥किंत्वंप्राक्केवलंधर्मंचरित्वालब्धवान्वरं॥१३॥श्रुतपूर्वंहिनमयाभाषसे
हियथास्वयं॥तिष्ठेदानींनमेजीवन्प्रतियास्यसिदुर्मते॥१४॥अद्यत्वांनिशितैर्बाणैःप्रेषयामियमक्षयं॥ततःशरासनंगृह्यसा ॥राम॥
यकांश्चनराधिपः॥१५॥रणायनिर्ययौक्रुद्धःसंवर्त्तोमार्गमावृणोत्॥सोब्रवीत्स्नेहसंयुक्तंमरुत्तंतंमहानृषिः॥१६॥श्रोतव्यंयदिम ॥२५॥

द्वाकं संप्रहारेण ते क्षमः॥ माहेश्वरमिदं सत्रमसमाप्तं कुलं दहेत्॥ दीक्षितस्य कुतो युद्धं क्रोधित्वं दीक्षिते कुतः॥ संशयश्च जये नित्यं
राक्षसश्च सुदुर्जयः॥१८॥ स निवृत्तो गुरोर्वाक्यान्मरुतः पृथिवीपतिः॥ विसृज्य सशरं चापं स्वस्थो मखमुखोभवत्॥१९॥ ततस्तं निर्जितं
मत्वा घोषयामास वै शुकः॥ रावणो जयतीत्युच्चैर्हर्षान्नादं विमुक्तवान्॥२०॥ तान्भक्षयित्वा तत्रस्थान्महर्षीन्यज्ञमागतान्॥ वित
प्तो रुधिरैस्तेषां पुनः संप्रययौ महीं॥२१॥ रावणे तु गते देवाः सेंद्राश्चैव दिवौकसः॥ ततः स्वां योनिमास्थाय तानि सत्वानि चाब्रुवन्॥
२२॥ हर्षात्तदाब्रवीदिंद्रो मयूरं नीलबर्हिणं॥ प्रीतोस्मि तव धर्मज्ञ भुजंगाद्धि न ते भयं॥२३॥ इदं नेत्रसहस्रं तु यन्मद्बर्हे भविष्यति॥ वर्ष
माणे मयि मुदं प्राप्स्यसे प्रीतिलक्षणं॥२४॥ एवमिंद्रो वरं प्रादान्मयूरस्य सुरेश्वरः॥ नीलाः किल पुरा बर्हा मयूराणां नराधिप॥२५॥
सुराधिपाद्वरं प्राप्य गताः सर्वेपि बर्हिणः॥ धर्मराजोब्रवीद्राम प्राग्वंशे वापसंस्थितं॥२६॥ पक्षिंस्तवास्मि सुप्रीतः प्रीतस्य वचनं शृ
णु॥ यथान्ये विविधै रोगैः पीड्यंते प्राणिनो मया॥२७॥ तेन ते प्रभविष्यंति मयि प्रीते न संक्षयः॥ मृत्युतस्ते भयं नास्ति वरान्मम विहंग
म॥२८॥ यावत्त्वां न वधिष्यंति नरास्तावद्भविष्यसि॥ ये च मद्विषयस्था वै मानवाः क्षुधयार्दिताः॥२९॥ त्वयि मुक्ते तु तृप्तास्ते भविष्यंति स
बांधवाः॥ वरुणस्त्वब्रवीद्धंसं गंगातोयविचारिणं॥ श्रूयतां प्रीतिसंयुक्तं ततः पत्ररथेश्वर॥ वर्णो मनोरमः सौम्यश्चंद्रमंडलसन्निभः
मत्प्रभावं समासाद्य कांतो नित्यं भविष्यसि॥३०॥ प्राप्स्यसे चातुलां प्रीतिमेतन्मे प्रीतिलक्षणं॥ हंसानां हि पुरा राम न वर्णः सर्वपांडुरः

॥रा०वा०उ०॥ ॥३३॥ पक्षा नीलाग्रसंहिताः क्रोडाः शष्पाग्रनिर्मलाः ॥ अथाब्रवीद्वैश्रवणः कृकलासं पुरः स्थितं ॥ ३४ ॥ हैरण्यं संप्रयच्छामि वर्णं प्रीतस्त-
॥२६॥ थाप्यहं ॥ सद्द्रव्यं च शिरो नित्यं भविष्यति तवाक्षयं ॥ ३५ ॥ एष कांचनको वर्णो मत्प्रीत्या ते भविष्यति ॥ एवं दत्त्वा वरांस्तेभ्यस्तस्मिन्यज्ञो-
त्सवे सुराः ॥ निवृत्ते सह राज्ञा ते पुनः स्वभवनं गताः ॥ ३६ ॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये उत्तरकांडे मरुत्तयज्ञः अष्टादशः सर्गः
१८ ॥ अथ जित्वा मरुत्तं स प्रययौ राक्षसाधिपः ॥ नगराणि नरेंद्राणां युद्धकांक्षी दशाननः ॥ १ ॥ समासाद्य तु राजेंद्रान्महेंद्रवरुणोप-
मान् ॥ अब्रवीद्राक्षसेंद्रस्तु युद्धं मे दीयतामिति ॥ २ ॥ निर्जिताः स्मेति वा ब्रूत एष मे हि सुनिश्चयः ॥ अन्यथा कुर्वतामेवं मोक्षो नै-
वोपपद्यते ॥ ३ ॥ ततस्तु बहवः प्राज्ञाः पार्थिवा धर्मनिश्चयाः ॥ मंत्रयित्वा ततो न्योन्यं राजानः सुमहाबलाः ॥ ४ ॥ निर्जिताः स्मेत्यभा-
षंत ज्ञात्वा वरबलं रिपोः ॥ दुष्यंतः सुरथो गाधिर्गयो राजा पुरूरवाः ॥ ५ ॥ एते सर्वे ब्रुवंस्तात निर्जिताः स्मेति पार्थिवाः ॥ अथायोध्यां स-
मासाद्य रावणो राक्षसाधिपः ॥ ६ ॥ सुगुप्तामनरण्येन शक्रेणेवामरावतीं ॥ स तं पुरुषशार्दूलं पुरंदरसमं बले ॥ ७ ॥ प्राह राजानमा-
साद्य युद्धं देहीति रावणः ॥ निर्जितो स्मीति वा ब्रूहि त्वमेवं मम शासनं ॥ ८ ॥ अयोध्याधिपतिस्तस्य श्रुत्वा पापात्[illegible]नो वचः ॥ अन-
रण्यस्तु संक्रुद्धो राक्षसेंद्रमथाब्रवीत् ॥ ९ ॥ दीयते द्वंद्वयुद्धं ते राक्षसाधिपते मया ॥ संतिष्ठ क्षिप्रमायत्तो भव चैव भवाम्यहं ॥ १० ॥ अ- ॥राम॥
थ पूर्वं श्रुतार्थेन निर्युक्तं सुमहद्बलं ॥ निश्चक्रामनरेंद्रस्य बलं रक्षोवधोद्यतं ॥ ११ ॥ नागानां दशसाहस्रं वाजिनां नियुतं तथा ॥ ॥२६॥

रथानांबहुसाहस्रंपतीनांचनरोत्तम॥१२॥महीसंछाद्यनिःक्रांतंसपदातिरथंरणे॥ततोवृत्तंमहद्युद्धंयुद्धंयुद्धविशारद॥१३॥
अनरण्यस्यनृपतेःराक्षसेंद्रस्यचाद्भुतं॥तद्रावणबलंप्राप्यबलंतस्यमहीपतेः॥१४॥प्राणश्यतबलंतस्यहव्यंहुतमिवानले
युध्वाचसुचिरंकालंकृत्वाविक्रममुत्तमं॥१५॥प्रज्वलंतंनृपश्रेष्ठंक्षिप्रमेवावशेषितं॥प्राविशत्तत्कुलंतत्रशलभाइवपावकं
॥१६॥सोपश्यत्तन्नरेंद्रस्तत्नश्यमानंमहाबलं॥महार्णवंसमासाद्यवनापगशतंयथा॥१७॥ततःशक्रधनुःप्रख्यंधनुर्विस्फा
रयन्स्वयं॥आससादनरेंद्रस्तंरावणंक्रोधमूर्छितः॥१८॥अनरण्येनतेमात्यामारीचशुकसारणौ॥प्रहस्तसहिताभग्नाव्यद्रवं
तमृगाइव॥१९॥ततोबाणशतान्यष्टौपातयामासमूर्धनि॥तस्यराक्षसराजस्यइक्ष्वाकुकुलनंदन॥तस्यबाणाःपतंतस्तेचक्रि
रेनक्षतंक्वचित्॥वारिधाराइवाभ्रेभ्यःपतंत्योगिरिमूर्धनि॥२०॥ततोराक्षसराजेनक्रुद्धेननृपतिस्तदा॥तलेनाभिहतोमूर्ध्निस
रथान्निपपातह॥२१॥सराजा पतितोभूमौविह्वलःप्रविवेपितः॥वज्रदग्धइवारण्येसालोनिपतितोयथा॥२२॥तंप्रहस्या
ब्रवीद्रक्षइक्ष्वाकुंपृथिवीपतिं॥किमिदानींफलंप्राप्तंत्वयामांप्रतियुध्यता॥२३॥त्रैलोक्येनास्तियोद्वंद्वंममदद्यान्नराधिप॥शं
केप्रसक्तोभोगेषुनशृणोषिबलंमम॥२४॥तस्यैवंब्रुवतोराजामंदासुर्वाक्यमब्रवीत्॥किंशक्यमिहकर्तुंवैकालोहिदुरतिक्र
मः॥२५॥नत्वहंनिहतोरक्षस्त्वयाचात्मप्रशंसिना॥कालेनैवविपन्नोहंहेतुभूतस्तुमेभवान्॥२६॥किंत्विदानींमयाशक्यंकर्तुं

॥रा०वा०उ०॥
॥२७॥

प्राणमरिक्षये॥ न त्वहं विमुखो रक्षो युध्यमानस्त्वया हतः॥२५॥ इक्ष्वाकुपरिभावित्वाद्वचो वक्ष्यामि राक्षस॥ यदि दत्तं यदि हुतं य
दि मे सुकृतं तपः॥२६॥ यदि गुप्ताः प्रजाः सम्यक् तदा सत्यं वचोऽस्तु मे॥ उत्पत्स्यते कुले ह्यस्मिन्निक्ष्वाकूणां महात्मनां॥२७॥ रामो दाशर
थिर्नाम यस्ते प्राणान्हरिष्यति॥ ततो जलधरोदग्रस्ताडितो देवदुंदुभिः॥२८॥ तस्मिन्नुदाहृते शापे पुष्पवृष्टिश्च खाच्च्युता॥ ततः
स राजा राजेंद्र गतः स्थानं त्रिविष्टपं॥२९॥ स्वर्गते च नृपे तस्मिन्राक्षसः सोपसर्पत॥३०॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये उत्तरकां
डे रावणशापो नामैकोनविंशः सर्गः॥१९॥ ततो वित्रासयन्मर्त्यान्पृथिव्यां राक्षसाधिपः॥ आससाद वने तस्मिन्नारदं मुनिपुंगवं
॥१॥ तस्याभिवादनं कृत्वा दशग्रीवो निशाचरः॥ अब्रवीत्कुशलं पृष्ट्वा हेतुमागमनस्य च॥२॥ नारदस्तु महातेजा देवर्षिरमितप्रभः
अब्रवीन्मेघपृष्ठस्थो रावणं पुष्पके स्थितं॥३॥ राक्षसाधिपते सौम्य तिष्ठ विश्रवसः सुत॥ प्रीतोस्म्यभिजनोपेत विक्रमैःरूर्जितै
स्तव॥४॥ विष्णुना दैत्यघातैश्च गंधर्वोरगधर्षणैः॥ त्वया समं विमर्दैश्च भृशं हि परितोषितः॥५॥ किंचिद्वक्ष्यामि तावत्तु श्रोतव्यं श्रोष्य
मे यदि॥ तन्मे निगदतस्तात समाधिं श्रवणे कुरु॥६॥ किमयं वध्यते तात त्वया लोकैर्हंतुं शक्यो न मानुषः॥७॥ नित्यं श्रेयसि संमूढं मह
द्भिर्व्यसनैर्वृतं॥ हन्यात्कस्तादृशं लोकं जराव्याधिशतैर्युतं॥८॥ तैस्तैरदिष्टोपगमैरजस्रं यत्र कुत्र वै॥ तस्य ते मानुषो लोको युद्धेन ॥राम॥
क्षयी भवेत्॥१०॥ क्षीयमाणं दैवहतं क्षुत्पिपासाजरादिभिः॥ विषादशोकसंमूढं लोकं त्वं क्षपयस्व मा॥११॥ पश्य तावन्महाबाहो ॥२७॥
+ऽवध्येव दैवतैः॥ हत एव ह्ययं लोको यदा मृत्युवशं गतः॥१२॥ देवदानवदैत्यानां यक्षगंधर्वरक्षसां॥ अवध्येन त्वया लोकः+

राक्षसेश्वर मानुष्यं ॥ लोकमेवं विचित्रार्थं यस्य न ज्ञायते गतिः ॥ क्वचिद्वादित्रनृत्यादि सेव्यते मुदितैर्जनैः ॥ मातापितृसुतस्नेहभार्या
बंधुमनोरमैः ॥ २१ ॥ मोहितायं जनो ध्वस्तः क्लेशैः स्वं नावबुध्यते ॥ तत्किमेवं परिक्लिश्य लोकं मोहनिराकृतं ॥ २२ ॥ जित एव त्वया सौ
म्य मर्त्यलोको न संशयः ॥ पश्य चेमे विचित्रार्थं जीवलोकं समंततः ॥ २३ ॥ यत्र वादित्रनिनदा मुदितैः संप्रतिष्ठिता ॥ रुद्यते क्वचिदप्ये
तदश्रुधौतांजनैर्जनैः ॥ २४ ॥ अवश्यमेभिः सर्वैश्च गंतव्यं यमसादनं ॥ तन्निगृह्णीष्व पौलस्त्य यमं परपुरंजय ॥ २५ ॥ तस्मिन् जिते जि
तं सर्वं भवत्येव न संशयः ॥ एवमुक्तस्तु लंकेशो दीप्यमानः स्वतेजसा ॥ २६ ॥ अब्रवीन्नारदं तत्र संप्रहस्याभिवाद्य च ॥ महर्षे देवगंध
र्वविहार समरप्रिय ॥ अहं समुद्यतो गंतुं विजयार्थं रसातलं ॥ ततो लोकत्रयं जित्वा स्थाप्य नागान् सुरान् वशे ॥ २७ ॥ समुद्रममृता
र्थं च मथिष्यामि रसातलं ॥ अथाब्रवीद्दशग्रीवं नारदो भगवानृषिः ॥ २८ ॥ न खल्विदानीं मार्गेण त्वयेहान्येन गम्यते ॥ अयं खलु सु
दुर्गस्य प्रेतराजपुरं प्रति ॥ २९ ॥ मार्गो गच्छति दुर्धर्ष यमस्यामित्रकर्षण ॥ स तु शारदमेघाभं हासं मुक्त्वा दशाननः ॥ उवाच कृतमि
त्येव चैवेनं चेदमब्रवीत् ॥ तस्मादेवमहं ब्रह्मन्वैवस्वतवधोद्यतः ॥ ३० ॥ गच्छामि दक्षिणामाशां यत्र सूर्यात्मजो नृपः ॥ मया हि भ
गवन् क्रोधात्प्रतिज्ञातं रणार्थिना ॥ ३१ ॥ अवजेष्यामि चतुरो लोकपालानिति प्रभो ॥ तदिह प्रस्थितो हं वै पितृराजपुरं प्रति ॥ ३२ ॥
प्राणिसंक्लेशकर्तारं योजयिष्यामि मृत्युना ॥ एवमुक्त्वा दशग्रीवो मुनिं तमभिवाद्य च ॥ ३३ ॥ प्रययौ दक्षिणामाशां प्रविष्टः सह मं

॥रा० वा० उ० त्रिभिः॥नारदस्तुमहातेजामुहूर्तंध्यानमास्थितः॥२१॥चिंतयामासविप्रेंद्रोविधूमइवपावकः॥येनलोकास्त्रयःसेंद्राःक्लिश्यंतेसच
॥२९॥ राचराः॥२२॥क्षीणेचायुषिधर्मेणसकालोहिंस्यतेकथं॥यश्चदंडकृतेसाक्षीद्वितीयइवपावकः॥२३॥लब्धसंज्ञाविचेष्टंतेलोका
यस्यमहात्मनः॥यस्यनित्यंत्रयोलोकाविद्रवंतिभयार्दिताः॥२४॥तंकथंराक्षसेंद्रोसौस्वयमेवगमिष्यति॥योविधाताचधाता
चसुकृतेदुष्कृतेतथा॥२५॥त्रैलोक्यंविजितंयस्यतंकथंविजयिष्यते॥अपरंकिमकृत्वै [illegible] वंविधानंसविधास्यति॥२६॥कौतूहल
समुत्पन्नोयास्यामियमसादनं॥विमर्दंद्रष्टुमनयोर्यमराक्षसयोःस्वयं॥२७॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेविंशः
सर्गः॥२०॥एवंसंचिंत्यविप्रेंद्रोजगामलघुविक्रमः॥आख्यातुंतत्रयथावृत्तंयमस्यसदनंप्रति॥१॥अपश्यत्सयमंतत्रदेवमग्निपु
रोगमं॥विधानमनुतिष्ठंतंप्राणिनांयस्ययादृशं॥२॥सतुदृष्ट्वायमःप्राप्तंमहर्षिंतत्रनारदं॥अब्रवीत्सुखमासीनमर्घ्यमावेद्य
धर्मतः॥३॥कच्चित्क्षेमंनुदेवर्षेकच्चिद्धर्मोननश्यति॥किमागमनकृत्यंतेदेवगंधर्वसेवित॥४॥अब्रवीत्तुतदावाक्यंनारदोभगवानृषिः
॥श्रूयतामभिधास्यामिविधानंचविधीयतां॥५॥एषनाम्नादशग्रीवःपितृराजनिशाचरः॥उपयातिवशंनेतुंविक्रमैस्त्वांसुदुर्जयं
॥६॥एतेनकारणेनाहंत्वरितोस्म्यागतःप्रभो॥दंडप्रहरणस्याद्यतवकिंनुकरिष्यति॥७॥एतस्मिन्नंतरेदूरादंशुमंतमिवोदितं॥ददृशु ॥राम॥
र्दीप्तमायांतंविमानंतस्यरक्षसः॥८॥तंदेशंप्रभयातस्यपुष्पकस्यमहाबलः॥कृत्वावितिमिरंसर्वंसमीयंतस्यवर्त्तत॥९॥सोपश्यत् ॥२९॥

समहाबाहुर्दशग्रीवस्तत्रस्ततः॥प्राणिनः सुकृतं चैव भुंजानं चैव दुष्कृतं॥१५॥अपश्यत्सौनिकांश्चास्य यमस्यानुचरैः सह यमस्य पौ-
रुषैरुग्रैर्घोररूपैर्भयानकैः॥१६॥ददर्श वध्यमानांश्च क्लिश्यमानांश्च देहिनः॥क्रोशतश्च महानादं तीव्रनिष्टनतत्परान् १७ कृमि-
भिर्भक्ष्यमाणांश्च सारमेयैश्च दारुणैः॥श्रोत्रायासकरा वाचो वदतश्च भयावहाः॥१८॥संतार्यमाणान्वैतरणीं बहुशः शोणितोद-
कां॥वालुकासु च तप्तासु तप्यमानान्मुहुर्मुहुः॥१९॥असिपत्रवने चैव भिद्यमानानधार्मिकान्॥रौरवे क्षारनद्यां च क्षुरधारासु चै-
व हि॥२०॥पानीयं याचमानांश्च तृषितान्क्षुधितानपि॥शवभूतान्कृशान्दीनान्विवर्णान्मुक्तमूर्धजान्॥२१॥मलपंकधरान्दी-
नान्रूक्षांश्च परिधावतः॥ददर्श रावणो मार्गे शतशोथ सहस्रशः॥२२॥कांश्चिच्च गृहमुख्येषु गीतवादित्रनिस्वनैः॥प्रमोदमाना-
नद्राक्षीद्रावणः सुकृतैः स्वकैः॥२३॥गोरसं गोप्रदातारः अन्नं चैवान्नदायिनः॥गृहांश्च गृहदातारः स्वकर्मफलमश्नुतः॥२४॥सुवर्ण-
मणिमुक्ताभिः प्रमदाभिरलंकृतान्॥धार्मिकानपरांस्तत्र दीप्यमानान्स्वतेजसा॥२५॥ददर्श स महाबाहू रावणो राक्षसाधिपः॥तत-
स्तान्भिद्यमानांश्च कर्मभिर्दुष्कृतैः स्वकैः॥२६॥रावणो मोचयामास विक्रमेण बलाद्बली॥प्राणिनो मोक्षितास्तेन दशग्रीवेण रक्ष-
सा॥२७॥सुखमापुर्मुहूर्तं ते ह्यतर्कितमचिंतितं॥प्रेतेषु मुच्यमानेषु राक्षसेन महीयसा॥प्रेतगोपाः सुसंक्रुद्धा राक्षसेंद्रमभिद्रवन्॥
ततो हलहलाशब्दः सर्वदिग्भ्यः समुत्थितः॥२८॥धर्मराजस्य योधानां शूराणां संप्रधावतां॥ते प्रासैः परिघैः शूलैर्मुसलैः शक्तितोमरैः॥

॥रा०वा०उ०॥ २५॥ पुष्पकं समधर्षंत शूराः शतसहस्रशः॥ तस्यास्मता निश्रासादान्वेदिकास्तरणानि च॥ २६॥ पुष्पकस्य बभंजुस्ते शीघ्रं मधुकरा इव
॥२९॥ देवाधिष्ठानभूतं तद्विमानं पुष्पकं मृधे॥ २७॥ भज्यमानं तथैवासीदक्षयं ब्रह्मतेजसा॥ असंख्या सुमहत्यासीत्तस्य सेना महात्मनः॥ २८॥
शूराणामग्र्ययातॄणां सहस्राणि शतानि च॥ ततो वृक्षैश्च शैलैश्च प्रासादानां शतैस्तथा॥ २९॥ नतस्ते सचिवास्तस्य यथाकामं यथाब
लं॥ अयुध्यंत महावीराः स च राजा दशाननः॥ ३०॥ ते तु शोणितदिग्धांगाः सर्वशस्त्रसमाहताः॥ अमात्या राक्षसेंद्रस्य चक्रुरायोध
नं महत्॥ ३१॥ अन्योन्यं ते महाभागा जघ्नुः प्रहरणैर्भृशं॥ यमस्य च महाबाहो रावणस्य च मंत्रिणः॥ ३२॥ अमात्यांस्तांस्तु संत्यज्य यम
योधा महाबलाः॥ तमेव चाभ्यधावंत शूलपट्टैर्दशाननं॥ ३३॥ ततः शोणितदिग्धांगः प्रहारैर्जर्जरीकृतः॥ फुल्लो शोक इवाभाति पुष्प
के राक्षसाधिपः॥ ३४॥ स तु शूलगदाप्रासांछक्तितोमरसायकान्॥ मुमोच च शिलावृक्षान्मुमोचास्त्रबलाद्बली॥ ३५॥ तरूणां च शि
लानां च शस्त्राणां चातिदारुणं॥ यमसैन्येषु तद्वर्षं पपाल धरणीतले॥ ३६॥ तांस्तु सर्वान्विनिर्भिद्य तदस्त्रमवहत्य च॥ जघ्नुस्ते राक्ष
सं घोरमेकं शतसहस्रशः॥ ३७॥ परिवार्य च तं सर्वे शैलं मेघोत्करा इव॥ भिंडिपालैश्च शूलैश्च निरुच्छ्वासमपोथयन्॥ ३८॥ विमुक्तक
वचः क्रुद्धः सिक्तः शोणितविस्रवैः॥ ततः स पुष्पकं त्यक्त्वा पृथिव्यामवतिष्ठत॥ ३९॥ ततः स कार्मुकी बाणी समरे चाभिवर्द्धत॥ लब्धसं ॥राम॥
ज्ञो मुहूर्तेन क्रुद्धस्तस्थौ यथांतकः॥ ४०॥ ततः पाशुपतं दिव्यमस्त्रं संधाय कार्मुके॥ तिष्ठ तिष्ठेति तानुक्त्वा तच्चापं व्यपकर्षत॥ ४१॥ आक ॥२९॥

र्णात्सविकृष्याथचापमिंद्रारिराहवे॥मुमोचतंशरंक्रुद्धस्त्रिपुरेशंकरंयथा॥४३॥तस्यरूपंशरस्यासीत्सधूमज्वालमंडलं॥वनंदहिष्य
तोघर्मेदावाग्नेरिवमूर्छितः॥४४॥ज्वालामालीसतुशरःक्रव्यादानुगतोरणे॥मुक्तोगुल्मान्द्रुमांश्चापिभस्मकृत्वाप्रधावति॥४५॥ते
तस्यतेजसादग्धःसैन्यावैवस्वतस्यतु॥वलेतस्मिन्निपतितामाहेंद्रादिवकेतव॥४६॥ततस्तुसचिवैःसार्द्धंराक्षसोभीमविक्रमः॥न
नादसुमहानादंकंपयन्निवमेदिनीं॥४७॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेयमबलविध्वंसनोनामैकविंशःसर्गः॥२१॥
सतस्यतुमहानादंश्रुत्वावैवस्वतःप्रभुः॥शत्रुंविजयिनंमेनेस्वबलस्यचसंक्षयं॥१॥सहियोधान्हतान्मत्वाक्रोधसंरक्तलोचनः॥
अब्रवीत्त्वरितसूतंरथोमेयुज्यतामिति॥२॥तस्यसूतस्तदादिव्यमुपस्थाप्यमहारथं॥स्थितंसचमहातेजाअध्यारोहततंरथं॥
३॥प्रासमुद्गरहस्तश्चमृत्युस्तस्याग्रतःस्थितः॥येनसंक्षिप्यतेसर्वंत्रैलोक्यमिदमव्ययं॥४॥कालदंडस्तुपार्श्वस्थोमूर्तिमानस्य
चाभवत्॥यमप्रहरणंदिव्यंतेजसाज्वलदग्निवत्॥५॥ततोलोकत्रयंक्षुब्धमकंपंतदिवौकसः॥कालंदृष्ट्वातथाक्रुद्धंसर्वलोकभ
यावहं॥६॥ततस्तुचोदयन्सूतस्तानश्वान्रुचिरप्रभान्॥प्रययौभीमसंनादोयत्ररक्षःपतिःस्थितः॥७॥मुहूर्तेनयमंतेतुहयाहरि
हयोपमाः॥प्रापयन्मनसस्तुल्यायत्रतत्प्रस्तुतंरणं॥८॥दृष्ट्वातथैवविकृतंरथंमृत्युसमन्वितं॥सचिवाराक्षसेंद्रस्यसहसाविप्रदु
द्रुवुः॥९॥लघुसत्वतयातेहिनष्टसंज्ञाभयार्दिताः॥नेहयोद्धुंसमर्थाःस्मइत्युक्त्वाप्रययुर्दिशः॥१०॥सतुतंतादृशंदृष्ट्वारथंलोक

॥रा०वा०उ०॥ भयावहं॥नास्तुभ्यतदशग्रीवोनचापिभयमाविशत्॥२४॥सतुरावणमासाद्यव्यसृजच्छक्तितोमरान्॥यमोमर्माणिसंक्रुद्धोरावणस्या
॥३०॥ न्यकृंततः॥२५॥रावणस्तुततःस्वस्थःशरवर्षंमुमोचह॥तस्मिन्वैवस्वतरथेतोयवर्षमिवांबुदः॥२६॥ततोमहाशक्तिशतैःपात्यमानैर्म
होरसि॥नाशक्नोत्प्रतिकर्तुंसराक्षसःशल्यपीडितः॥२७॥एवंनानाप्रहरणैर्यमेनामित्रकर्षणा॥सप्तरात्रंकृतःसंख्येविसंज्ञोविमु
खोरिपुः॥२८॥तदासीत्तुमुलंयुद्धंयमराक्षसयोर्द्वयोः॥जयमाकांक्षतोर्वीरसमरेष्वनिवर्त्तिनोः॥२९॥ततोदेवाःसगंधर्वाःसिद्धाश्च
परमर्षयः॥प्रजापतिंपुरस्कृत्यसमेतास्तद्रणाजिरं॥३०॥संवर्तइवलोकानांयुध्यतोरभवत्तदा॥राक्षसानांचमुख्यस्यप्रेतानामी
श्वरस्यच॥३१॥राक्षसेंद्रोपिविस्फार्यचापमिंद्राशनिस्वनं॥निरंतरमिवाकाशंकुर्वन्बाणांस्ततोसृजत्॥३२॥मृत्युंचतुर्भिर्विशि
खैःसूतंसप्तभिरार्दयत॥यमंशत्रुसहस्रेणशीघ्रंमर्मस्वताडयत्॥३३॥ततःक्रुद्धस्यवदनाद्यमस्यसमजायत॥ज्वालामालीसनिश्वा
सःसधूमःकोपपावकः॥३४॥तदाश्चर्यमथोदृष्ट्वादेवदानवसन्निधौ॥प्रहर्षितौसुसंरब्धौमृत्युकालौबभूवतुः॥३५॥ततोमृत्युःक्रुद्ध
तरोवैवस्वतमभाषत॥मुंचमांसमरेयावद्धन्मीमंपापराक्षसं॥३६॥नैषरक्षोभवेदद्यमर्यादाहिनिसर्गतः॥हिरण्यकशिपुःश्रीमा
न्नमुचिःशंवरस्तथा॥३७॥निसंदिर्धूमकेतुश्चबलिर्वैरोचनोपिच॥शंभुर्दैत्योमहाराजोवृत्रोबाणस्तथैवच॥३८॥राजर्षयःशास्त्रवि ॥राम॥
दोगंधर्वाःसमहोरगाः॥ऋषयःपन्नगादैत्यायक्षाश्चाप्सरसांगणाः॥३९॥युगांतेपरिवर्त्तंतेपृथिवीसमहार्णवा॥क्षयंनीतामहाराजस ॥३०॥

पर्वतसरिद्द्रुमाः ॥२९॥ एते चान्ये च बहवो बलवन्तो दुरासदाः ॥ विपन्ना हि मया दृष्टाः किमुतायं निशाचरः ॥३०॥ मुंच मां साधु धर्मज्ञ यावदे
नं निहन्म्यहं ॥ न हि कश्चिन्मया स्पृष्टो बलवानपि जीवति ॥३१॥ बलं मम न खल्वेतन्मर्यादैषा निसर्गतः ॥ स्पृष्टो हि न मया कश्चि
न्मुहूर्त्तमपि जीवति ॥३२॥ तस्यैवं वचनं श्रुत्वा धर्मराजः प्रतापवान् ॥ अब्रवीत्तत्र तं मृत्युं त्वं तिष्ठैनं निहन्म्यहं ॥३३॥ ततः संरक्तनय
नः क्रुद्धो वैवस्वतप्रभुः ॥ कालदंडममोघं तु तोलयामास पाणिना ॥३४॥ यस्य पार्श्वेषु निहताः कालपाशाः प्रतिष्ठिताः ॥ पावकाशनि
संकाशो मुद्गरो मूर्ध्ववस्थितः ॥३५॥ दर्शनादेव यः प्राणान्प्राणिनामपकर्षति ॥ किं पुनः स्पृश्यमानस्य पात्यमानस्य वा पुनः ॥३६॥ स
ज्वालापरिवारस्तु निर्दहन्निव राक्षसं ॥ करस्पृष्टो बलवता महाप्रहरणो स्फुरत् ॥३७॥ ततो विदुद्रुवुः सर्वे दृष्ट्वा दंडोद्यतं यमं ॥ सु
राश्च क्षुभिताः सर्वे तदा तस्मिन् रणाजिरे ॥३८॥ तस्मिन्प्रहर्त्तुकामे तु यमे दंडेन रावणं ॥ यमं पितामहः साक्षाद्दर्शयित्वेदमब्रवीत् ॥
३९॥ वैवस्वत महाबाहो न खल्वमितविक्रम ॥ न हंतव्यस्त्वयैतेन दंडेनैष निशाचरः ॥४०॥ वरः खलु मयैतस्मै दत्तस्त्रिदशपुंगव ॥
स त्वया नानृतः कार्यो यन्मया व्याहृतं वचः ॥४१॥ यो हि मामनृतं कुर्याद्देवो वा मानुषोपि वा ॥ त्रैलोक्यमनृतं तेन कृतं स्यान्नात्र संशयः ॥
४२॥ क्रुद्धस्य करमुक्तोयं निर्विशेषः प्रियाप्रिये ॥ प्रजाः संहरते रौद्रो लोकत्रयभयावहः ॥४३॥ अमोघो ह्येष सर्वेषां प्राणिनाममृतप्र
भः ॥ कालदंडो मया सृष्टः सर्वमृत्युपुरःसरः ॥४४॥ तन्न खल्वेष ते सौम्य पात्यो रावणमूर्धनि ॥ न ह्यस्मिन्पतिते कश्चिन्मुहूर्त्तमपि

॥रा०वा०उ०॥ जीवति॥४३॥यदि त्वस्मिन्निपतिते न म्रियेतैष राक्षसः॥ म्रियते वा दशग्रीवस्तदाप्युभयथानृतं॥४४॥तन्निवर्तय लंकेशाद्दंडमेनं समुद्य
॥३१॥ तं॥सत्यं च मां कुरुष्वाद्य लोकांस्त्वं यद्यवेक्षसे॥४५॥एवमुक्तस्तु धर्मात्मा प्रत्युवाच यमस्ततः॥ एष व्यावर्तितो दंडः प्रभविष्णुर्हि नो भ
वान्॥४६॥किं त्विदानीं मया शक्यं कर्तुं रणगतेन हि॥ न मया यद्ययं शक्यो हंतुं वरपुरस्कृतः॥४७॥एष तस्मात्प्रणश्यामि दर्शनादस्य
रक्षसः॥ इत्युक्त्वा सरथः साश्वस्तत्रैवांतरधीयत॥४८॥दशग्रीवस्तु तं जित्वा नाम विश्राव्य चात्मनः॥ आरुह्य पुष्पकं भूयो निष्क्रांतो
यमसादनात्॥४९॥स तु वैवस्वतो देवैः सह ब्रह्मपुरोगमैः॥ जगाम त्रिदिवं हृष्टो नारदश्च महामुनिः॥५०॥इत्यार्षे श्रीरामायणे वा
ल्मीकीये उत्तरकांडे यमविजयो नाम द्वाविंशः सर्गः॥२२॥ ततो जित्वा दशग्रीवो यमं त्रिदशपुंगवं॥ रावणं राक्षसान्दृष्ट्वा विस्मयं
समुपागमन्॥१॥जयेन वर्द्धयित्वा च मारीचप्रमुखास्ततः॥ पुष्पकं भेजिरे सर्वे सांत्विता रावणेन तु॥२॥ततो रसातलं रक्षः प्रविष्ट
स्तोयसन्निधिं॥ दैत्योरगगणाध्युष्टं वरुणेन रक्षितं॥३॥स तु भोगवतीं गत्वा पुरीं वासुकिपालितां॥ कृत्वा नागान्वशे हृष्टो ययौ म
णिमयीं पुरीं॥४॥निवातकवचास्तत्र दैत्या लब्धवराश्च ते॥ राक्षसस्तान्समागम्य युद्धाय समुपाह्वयत्॥५॥ते तु सर्वे सुविक्रांता
दैतेया बलशालिनः॥ नानाप्रहरणास्तत्र प्रहृष्टा युद्धदुर्मदाः॥६॥शूलैस्त्रिशूलैः कुलिशैः पट्टिशासिपरश्वधैः॥ अन्योन्यं बिभिदुः क्रु राम
द्धा राक्षसा दानवास्तथा॥७॥तेषां तु युध्यमानानां साग्रः संवत्सरो गतः॥ न चान्यतरतस्तत्र विजयो वा क्षयोऽपि वा॥८॥निवातकवचा ३१

तुनिवार्यरणंकर्मैतत्॥ ततःपितामहस्तत्र त्रैलोक्यगतिरव्ययः॥१०॥ आजगाम द्रुतं देवो विमानवरमास्थितः॥ हृद्व:पितामहोवाक्य
मुवाचविदितार्थवत्॥११॥ नह्ययंरावणोयुद्धेशक्योजेतुंसुरासुरैः॥ नभवंतःक्षयंनेतुमपिसामरदानवैः॥१२॥ राक्षसस्यसखित्वंहिम
वद्भिःसहरोचतां॥ अविभागेनसर्वार्थाःसुहृदांनात्रसंशयः॥१३॥ ततोग्निसाक्षिकंसख्यंकृतवांस्तत्ररावणः॥ निवातकवचैःसा
र्द्धंप्रीतिमानभवत्तदा॥१४॥ अर्चितस्तैर्यथान्यायंसंवत्सरमथोषितः॥ स्वपुरान्निर्विशेषंचप्रियंप्राप्तोदशाननः॥१५॥ तत्रसंधार्य
मायानांशतमेकंसमाप्तवान्॥ सलिलेंद्रपुरान्वेषीभ्रमतिस्मरसातलं॥१६॥ ततोश्मनगरंनामकालकेयैरधिष्ठितं॥ गत्वातुकाल
केयांश्चहत्वातत्रबलोत्कटान्॥१७॥ शूर्प[illegible]णखायाश्चभर्त्तारमसिनाप्राछिनत्तदा॥ स्यालंचबलवंतंचविद्युज्जिह्वंबलोत्कटं॥१८॥
जिह्वयासंलिहंतंचराक्षसंसमरेतदा॥ तंविजित्यमुहूर्तेनजघ्नेदैत्यांश्चतुःशतं॥१९॥ ततःपांडुरमेघाभंकैलासमिवभास्वरं॥ वरुण
स्यालयंदिव्यमपश्यद्राक्षसाधिपः॥२०॥ क्षरंतीचपयोनित्यंसुरभिर्गामुपस्थितां॥ यस्याःपयोभिर्निष्पंदात्क्षीरोदोनामसागरः॥२१॥
ददर्शरावणस्तत्रगोवृषेंद्रवरारणिं॥ यस्माच्चंद्रःप्रभवतिशीतरश्मिर्निशाकरः॥ यंसमाश्रित्यजीवंतिफेनपाःपरमर्षयः॥ अमृतंय
त्रचोत्पन्नंसुधाचसुरजीवनं॥२३॥ यांब्रुवंतिनरालोकेसुरभिंनामनामतः॥ प्रदक्षिणंतुतांकृत्वारावणःपरमाद्भुतां॥२४॥ प्रविवेशम
हाघोरंगुप्तंबहुविधैर्बलैः॥ ततोबलगुणाकीर्णंशारदाभ्रनिभंतदा॥२५॥ नित्यंप्रहृष्टंददृशेवरुणस्यगृहोत्तमं॥ ततोहत्वाबल

॥रा॰ वा॰ उ॰॥ ध्वस्ताः समरे तैश्च ताडिताः ॥२६॥ अब्रवीच्च ततो योधान् राजाग्र्यं निवेद्यतां ॥ युद्धार्थं रावणः प्राप्तस्तस्य युद्धं प्रदीयतां ॥२७॥ भवतो न
॥३२॥ भयं तस्य निर्जितोस्मीति सांजलिः ॥ एतस्मिन्नंतरे क्रुद्धा वरुणस्य महात्मनः ॥२८॥ पुत्राः पौत्राश्च निष्क्रामन् गौश्च पुष्कर एव च ॥ ते तु सर्वं
गुणोपेता बलैः परिवृताः स्वकैः ॥२९॥ युक्त्वा रथान् कामगमानुद्यद्भास्करवर्चसः ॥ ततो युद्धं समभवद्दारुणं रोमहर्षणं ॥३०॥ सलिलें
द्रस्य पुत्राणां रावणस्य च धीमतः ॥ अमात्यैश्च महावीर्यैर्दशग्रीवस्य रक्षसः ॥३१॥ वरुणं तद्बलं सर्वं क्षणेन विनिपातितं ॥ समीक्ष्य स्व
बलं संख्ये वरुणस्य सुतास्तदा ॥३२॥ अर्दिताः शरजालेन निवृत्ता रणकर्मणः ॥ महीतलगतास्ते तु रावणं दृश्य पुष्पके ॥३३॥ आका
शमाशु विविशुः स्यंदनैः शीघ्रगामिभिः ॥ महदासीत्ततस्तेषां घोरं युद्धमवाप्यत तु ॥३४॥ आकाशयुद्धं तुमुलं देवदानवयोरिव ॥ तत
स्ते रावणं युद्धे शरैः पावकसन्निभैः ॥३५॥ विमुखीकृत्य संहृष्टा विनेदुर्विविधान् रवान् ॥ ततो महोदरः क्रुद्धो राजानं वीक्ष्य धर्षितं ॥३६॥
त्यक्त्वा मृत्युभयं क्रुद्धो युद्धकांक्षी व्यलोकयत् ॥ तेन ते वारुणा युद्धे कामगाः पवनोपमाः ॥३७॥ महोदरेण गदया हतास्ते प्रययुः क्षि
तिं ॥ तेषां वरुणसूनूनां हत्वा योधान् हयांश्च तान् ॥३८॥ मुमोचाशु महानादं विरथान् प्रेक्ष्य तान् स्थितान् ॥ ते तु तेषां रथाः साश्वाः स
ह सारथिभिर्वरैः ॥३९॥ महोदरेण निहताः पतिताः पृथिवीतले ॥ ते तु त्यक्त्वा रथान् पुत्रा वरुणस्य महात्मनः ॥४०॥ आकाशे विष्ठिताः शूराः ॥राम॥
स्वप्रभावान्न विव्यथुः ॥ धनूंषि कृत्वा सज्यानि विनिर्भिद्य महोदरं ॥४१॥ रावणं समरे क्रुद्धाः सहिताः समवारयन् ॥ सायकैश्चापविभ्रष्टैर्व ॥३२॥

ज्वकल्पैःसुदारुणैः॥४२॥दारयंतिस्मसंक्रुद्धामेघाइवमहागिरिं॥ततःक्रुद्धोदशग्रीवःकालाग्निरिवमूर्छितः॥४३॥शरवर्षंमहाघो
रंतेषांमर्मस्वपातयत्॥मुसलानिविचित्राणिततोभल्लशतानिच॥४४॥पट्टिशांश्चैवशक्तीश्चशतघ्नीर्महतीरपि॥पातयामास
दुर्धर्षस्तेषामुपरिनिष्ठितः॥४५॥ततस्तेनैवसहसासीदंतिस्मपदातिनः॥महापंकमिवासाद्यकुंजराःषष्टिहायनाः॥४६॥सीदमा
नान्सुतान्दृष्ट्वाविह्वलान्समहाबलः॥ननादरावणोहर्षान्महानंबुधरोयथा॥४७॥ततोरक्षोमहानादान्मुक्त्वाहंतिस्मवारुणा
न्॥नानाप्रहरणोपेतैर्धारापातैरिवांबुदः॥४८॥ततस्तेविमुखाःसर्वेपतिताधरणीतले॥रणात्स्वपुरुषैःशीघ्रंगृहाण्येवप्रवेशिता
॥४९॥तानब्रवीत्ततोरक्षोवरुणायनिवेद्यतां॥रावणंत्वब्रवीन्मंत्रीप्रहासोनामवारुणः॥५०॥गतःखलुमहाकायोब्रह्मलोकंजलेश्व
रः॥गांधर्ववरुणंश्रोतुंयंत्वमाह्वयसेयुधि॥५१॥तत्किंतवमथावीरब्रह्मलोकगतेनृपे॥येतुसन्निहितावीराःकुमारास्तेपराजिताः
॥५२॥राक्षसेंद्रस्तुतच्छ्रुत्वानामविश्राव्यचात्मनः॥हर्षान्नादंविमुंचन्वैनिष्क्रांतोवरुणालयात्॥५३॥आगतस्तुपथायेनतेनैवविनि
वृत्यसः॥लंकामभिमुखोरक्षोनभस्तलगतोययौ॥५४॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेरसातलविजयोनामत्रयोविं
शःसर्गः॥ततोस्मनगरं भूयोविचेरुर्युद्धदुर्मदाः॥यत्रापश्यद्दशग्रीवोगृहंपरमभास्वरं॥१॥वैडूर्यतोरणाकीर्णंमुक्ताजालविभूषितं
सुवर्णस्तंभगहनंवेदिकाभिःसमंततः॥२॥वज्रस्फटिकसोपानंकिंकिणीजालसंयुतं॥बह्वासनयुतंरम्यंमहेंद्रभवनोपमं॥३॥हस्वा

॥रा० वा० उ०॥ गृहवरं रम्यं दशग्रीवः प्रतापवान्॥ कस्येदं भवनं रम्यं मेरुमंदरसन्निभं॥४॥ गच्छ प्रहस्त शीघ्रं त्वं जानीष्व भवनोत्तमं॥ एवमुक्तः प्रहस्तस्तु प्र
॥३३॥ विवेश गृहोत्तमं॥५॥ नितिःशून्यं प्रेक्ष्य तत्र वरं पुनः कक्षांतरे ययौ॥ स सप्त कक्ष्यांतरं गत्वा ततो ज्वालामपश्यत॥६॥ ततो दृष्टः पुमांस्तत्र हृष्टो
हासं मुमोच सः॥ श्रुत्वा स तु महाहासमूर्ध्वरोमा भवत्तदा॥ ज्वालामध्ये स्थितस्तत्र हेममाली विमोहतः॥ आदित्य इव दुःप्रेक्ष्यः
साक्षादिव यमः स्थितः॥९॥ अथ रामदशग्रीवः पुष्पकादवरुह्य सः॥ प्रवेष्टुमिच्छन् वेश्माथ भिन्नांजनचयोपमः॥१०॥ चंद्रमौ
र्व लिपुमांश्च पुरुषोस्याग्रतः स्थितः॥ द्वारमावृत्य सहसा ज्वालाजिह्वो भयानकः॥११॥ रक्ताक्षश्चारुदशनो बिंबोष्ठश्चारुदर्शनः॥
महाभीषणनासश्च कंबुग्रीवो महाहनुः॥१२॥ रूढश्मश्रुर्निगूढास्थिर्दंष्ट्रांलो लोमहर्षणः॥ गृहीत्वा लोहमुसलं द्वारं विष्टभ्य ति
ष्ठति॥१३॥ अथ संदर्शनात्तस्य ऊर्ध्वरोमा बभूव सः॥ हृदयं कंपते चास्य वेपथुश्चाप्यजायत॥१४॥ निमित्तान्यमनोज्ञानि दृष्ट्वा राम
व्यचिंतयत्॥ अथ चिंतयतस्तस्य स एव पुरुषोऽब्रवीत्॥१५॥ किं त्वं चिंतयसे रक्षो ब्रूहि विस्रब्धमानसः॥ युद्धातिथ्यमहं वीर करि
ष्ये रजनीचर॥१६॥ एवमुक्त्वा स तद्रक्षः पुनर्वचनमब्रवीत्॥ योत्स्यसे बलिना सार्धमथवा मन्यसे कथं॥१७॥ रावणोभिहतो भूय ऊर्ध्वरो
मा व्यजायत॥ अथ धैर्यं समालंब्य रावणो वाक्यमब्रवीत्॥१८॥ गृहेस्मिन् तिष्ठते को हि तन्ब्रूहि वदतां वर॥ तेनैव सार्धं योत्स्यामि यथा वा म ॥राम॥
न्यते भवान्॥१९॥ स एनं पुनरप्याह दानवेंद्रोत्र तिष्ठति॥ एष वै परमोदारः शूरः सत्यपराक्रमः॥२०॥ वीरो बहुगुणोपेतः पाशहस्त इवां ॥३३॥

तकः॥बालार्कइवतेजस्वीसमरेष्वनिवर्तकः॥२१॥अमर्षःदुर्जयोजेताबलवान्गुणसागरः॥प्रियंवदःसंविभागीगुरुविप्रप्रियःसदा॥स
कालाकांक्षीमहासत्वःसत्यवाक्सौम्यदर्शनः॥दक्षःसर्वगुणोपेतःशूरःस्वाध्यायतत्परः॥२३॥एषगच्छतिवात्येषज्वलतेतपतेतथा
दैवैश्चभूतसंघैश्चपन्नगैश्चपतत्रिभिः॥२४॥भयंबोनाभिजानातितेनत्वंयोद्धुमिच्छसि॥बलिनायदितेयोद्धुंरोचतेराक्षसेश्वर॥२५
प्रविशत्वंमहासत्वसंग्रामंकुरुमाचिरं॥एवमुक्तोदशग्रीवःप्रविवेशगतोबलिः॥२६॥सविलोक्याथलंकेशंजहासदहनोपमः॥आ
दित्यइवदुःप्रेक्ष्यःस्थितोदानवसत्तमः॥२७॥अथसंदर्शनादेवबलिर्वैविश्वरूपवान्॥संगृहीत्वाचतद्रक्षउत्संगेस्थाप्यचाब्रवीत्
२८॥दशग्रीवमहाबाहोकंतेकामंकरोम्यहं॥किमागमनकृत्यंतेब्रूहित्वंराक्षसेश्वर॥२९॥एवमुक्तस्तुबलिनारावणोवाक्यमब्र
वीत्॥श्रुतंमयामहाभागबद्धस्त्वंविष्णुनापुरा॥३०॥सोहंमोक्षयितुंशक्तोबंधनात्त्वांनसंशयः॥एवमुक्तेततोहासंबलिर्मुक्त्वेनमब्र
वीत्॥३१॥श्रूयतामभिधास्यामियत्त्वंपृच्छसिरावण॥यएषपुरुषःश्यामोद्वारेतिष्ठतिनित्यदा॥३२॥एतेनदानवेंद्राश्चतथान्येबल
वत्तराः॥वशंनीताबलवतापूर्वैःपूर्वतराश्चये॥३३॥बद्धःसोहमनेनैवंकृतांतोदुरतिक्रमः॥कएनंपुरुषंलोकेवंचयिष्यतिमानवः
३४॥सर्वभूतापहर्तावैयएषद्वारितिष्ठति॥कर्ताकारयिताचैवधाताचप्रभुरीश्वरः॥३५॥नत्वंवेदनचैवाहंभूतभव्यभवत्प्रभुः॥क
लिश्चैवेषकालश्चसर्वभूतापहारकः॥३६॥लोकत्रयस्यसर्वस्यहर्तास्रष्टातथैवच॥संहरत्येषभूतानिस्थावराणिचराणिच॥३७॥पु

॥रा०वा०उ०॥ नश्चसृजतेसर्वमनाद्यंतंमहेश्वरः॥ इष्टंचैवहिदत्तंचहुतंचैवनिशाचरा॥३८॥ सर्वमेवहिलोकेशोधातागोप्तानसंशयः॥ नैवंविधं
॥३४॥ महद्भूतंविद्यतेभुवनत्रये॥३९॥ अहंत्वंचैवपौलस्त्ययेचान्येपूर्ववत्तराः॥ नैतान्येषांमहद्भूतंपश्चुरत्नानयायथा॥४०॥ वृत्रोदनुःशु
कःशंभुर्निशुंभःशुंभएवच॥ कालनेमिश्चप्रह्लादिःकूटोवैरोचनोमृदुः॥४१॥ यमलार्जुनौचकंसश्चकैटभोमधुनासह॥ एतेपतंति
द्योतंतिवांतिवर्षंतिचैवहि॥४२॥ सर्वैःक्रतुशतैरिष्टंसर्वैस्तप्तंमहत्तपः॥ सर्वेतेसुमहात्मानःसर्वेवैयोगधर्मिणः॥४३॥ सर्वैरैश्व
र्यमासाद्यभुक्तंभोगैर्महत्तरैः॥ दत्तमिष्टमधीतंचप्रजाश्चपरिपालिताः॥४४॥ स्वपक्षेस्वनुगोप्तारःप्रहंतारःपरेष्वपि॥ समेष्वैरेपिलो
केषुनैतेषांविद्यतेसमं॥४५॥ शूराःसत्त्वाभिजनोपेताःसर्वशास्त्रार्थपारगाः॥ सर्वविद्याप्रवेत्तारःसंग्रामेष्वनिवर्तकाः॥४६॥ सर्वैस्त्रिद
शराज्यानिकारितानिमहात्मभिः॥ युद्धेसुरगणाःसर्वेनिर्जिताश्चसहस्रशः॥४७॥ देवानामप्रियासक्ताःस्वपक्षपरिपालकाः॥ प्रमत्ता
श्चापसक्ताश्चबालार्कसमतेजसः॥४८॥ यःसदेवान्प्रधर्षेतनरदेवोविष्णुरीश्वरः॥ उपायपूर्वकंनाशंसवेत्ताभगवान्हरिः॥४९॥ प्रा
दुर्भावंप्रकुरुतेयेनैतन्निधनंनयेत्॥ पुनरेवात्मनात्मानमधिष्ठायसतिष्ठति॥५०॥ एवमेतेनदेवेनदानवेंद्रामहात्मना॥ तेहिसर्वे
क्षयंनीताबलिनःकामरूपिणः॥५१॥ समरेचदुराधर्षाःश्रूयंतेयेपराजिताः॥ तेपिनीतामहद्भूताःकृतांतबलचोदिताः॥५२॥ ए ॥राम॥
वमुक्त्वाथप्रोवाचराक्षसंदानवेश्वरः॥ यदेतद्दृश्यतेवीरचक्राभमनलोपमं॥५३॥ एतद्गृहीत्वागच्छत्वंममपार्श्वंमहाबल॥ त ॥३४॥

तोहंतवव्याख्यास्येमुक्तिकारणमव्ययं॥५४॥तत्कुरुष्वमहाबाहोमाविलंबस्वरावण॥एतत्श्रुत्वागतोरक्षःप्रहसंश्चमहाबलः॥५५
यत्रस्थितंमहादिव्यंकुंडलंरघुनंदन॥लीलयोत्पाटनंचक्रेरावणोबलदर्पितः॥५६॥नचचालयितुंशक्तोरावणोभूत्कथंचन॥ल
ज्जयासपुनर्भूयोयत्नंचक्रेमहाबलः॥५७॥उत्क्षिप्तमात्रेदिव्येचपपातभुविराक्षसः॥छिन्नमूलोयथाशालोरुधिरौघपरिप्लुतः॥
॥५८॥एतस्मिन्नंतरेजज्ञेशब्दःपुष्पकसंभवः॥राक्षसेंद्रस्यसचिवैर्विमुक्तोहाहकृतोमहान्॥५९॥ततोरक्षोमुहूर्त्तेनचेतनालभ्यचोत्थि
तः॥लज्जयावनतीभूतंबलिर्वाक्यमुवाचह॥६०॥आगच्छराक्षसश्रेष्ठवाक्यंशृणुमयोदितं॥यत्त्वयाचोद्यतंवीरकुंडलंमणिभूषितं
॥६१॥एतद्विपूर्वजस्यासीत्कर्णाभरणमीक्ष्यतां॥एतत्पतितवच्चैवमत्रभूमौमहाबल॥६२॥अन्यत्सर्वतमानौहिपतितंकुंडलाद
नु॥मुकुटंवैदिसामीप्येपतितंयुध्यतोभुवि॥६३॥हिरण्यकशिपोःपूर्वंममपूर्वः पितामहात्॥नतस्यकालोमृत्युर्वानव्याधिर्नवि
हिंसकाः॥६४॥नदिवामरणंतस्यनरात्रौसंध्ययोर्नहि॥नशुष्केननचार्द्रेणनचशस्त्रेणकेनचित्॥६५॥विद्यतेराक्षसश्रेष्ठतस्यनास्त्रे
णकेनचित्॥प्रह्लादेनसमंचक्रेवादंपरमदारुणं॥६६॥तस्यवादेसमुत्पन्नेधीरोलोकभयंकरः॥सर्ववर्यस्यवीरस्यप्रह्लादस्यम
हात्मनः॥६७॥उत्पन्नोराक्षसश्रेष्ठनृसिंहाकृतिरूपधृक्॥६८॥एवंचतेनरौद्रेणक्षुब्धंसर्वमशेषतः॥६९॥ततउद्धृत्यबाहुभ्यांनखैर्निन्येय
मक्षयं॥एषतिष्ठतिद्वारिस्थोवासुदेवोनिरंजनः॥७०॥तस्यदेवाधिदेवस्यगदतोमेशृणुषहा॥वाक्यंपरमभावेनायदितेवर्त्ततेहृदि

॥रा०वा०उ०॥ ॥७०॥रुद्राणांचसहस्राणिसुराणामयुतानिच॥ऋषीणांचैवमुख्यानांज्ञातान्यष्टसहस्रशः॥७१॥वशंनीतानिसर्वाणियएषद्वारितिष्ठ
॥३५॥ ति॥तस्यतद्वचनंश्रुत्वारावणोवाक्यमब्रवीत्॥७२॥मयाप्रेतेश्वरोदृष्टःकृतांतःसहमृत्युना॥पाशहस्तोमहाज्वालऊर्ध्वरोमाभयान
कः॥७३॥दंष्ट्रालोविद्युज्जिह्वश्चसर्पवृश्चिकरोमवान्॥रक्ताक्षोभीमवेगश्चसर्वसत्वभयंकरः॥७४॥आदित्यइवदुःप्रेक्ष्यःसमरेप
निवर्तकः॥पापानां[illegible]शासिताचैवसमयायुधिनिर्जितः॥७५॥नचमेतत्रभीःकाचिद्व्यथावारावनेश्वर॥एनंतुनाभिजानामितद्भवान्
वक्तुमर्हति॥७६॥रावणस्यवचःश्रुत्वाबलिर्वैरोचनोब्रवीत्॥एषत्रैलोक्यधाताचहरिर्नारायणःप्रभुः॥७७॥अनंतःकपिलोजिष्णुर्नर
सिंहोमहाद्युतिः॥ऋतुधा[illegible]मासुधामाचपाशहस्तोभयानकः॥७८॥द्वादशादित्यसदृशःपुराणपुरुषोत्तमः॥नीलजीमूतसंकाशःसुर
नाथसुरोत्तमः॥७९॥ज्वालामालीमहा[illegible]बाहोयोगीभक्तजनप्रियः॥एषधारयतेलोकानेषवैसृजतेप्रभुः॥८०॥एषसंहरतेचैवकाले
भूत्वामहाबलः॥एषयज्ञश्चयाज्यश्चचक्रायुधधरोहरिः॥८१॥सर्वदेवमयश्चैवसर्वभूतमयस्तथा॥सर्वलोकमयश्चैवसर्वज्ञानमयस्त
था॥८२॥सर्वरूपीमहारूपीबलदेवोमहाभुजः॥वीरहावीरचक्षुष्मांस्त्रैलोक्यगुरुरव्ययः॥८३॥एवंमुनिगणाःसर्वेचिंतयंतीहमोक्षि
णः॥यएनंवेत्तिपुरुषंनचपापैर्विलिप्यते॥८४॥स्मृत्वास्तुत्वातथेष्ट्वाचसर्वमस्माद्वाप्यते॥एतत्श्रुत्वातुवचनंरावणोनिर्ययौत॥ ॥राम॥
दा॥८५॥क्रोधसंरक्तनयनउद्यतास्त्रोमहाबलः॥तथाभूतंचतंदृष्ट्वाहरिर्मुसलधृत्प्रभुः॥८६॥घ्नेनंहन्म्यधुनापापंचिंतयित्वेविरूपध ॥३५॥

कृ॥ अंतर्धानंगतोरामब्रह्मणःप्रियकाम्यया॥२९॥ नचतंपुरुषंतत्रपश्यतेरजनीचरः॥ हर्षान्नादंविमुंचन्वैनिःक्रामन्वरुणा
लयात्॥३०॥ येनैवसंप्रविष्टःसपंथातेनैवनिर्ययौ॥३१॥ इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेपातालविजयेवलिदर्श
नंनामःसर्गः॥२४॥ अथसंचिंत्यलंकेशःसूर्यलोकंजगामह॥ मेरुशृंगेवरेरम्येऊषित्वातत्रशर्वरीं॥१॥ पुष्पकंतत्समारुह्यरवे
स्तुरंगसन्निभं॥ नानायानगतिंदिव्यंविहारवियतिस्थितं॥२॥ यत्रापश्यद्रविंदेवंसर्वतेजोमयंशुभं॥ वरकांचनकेयूररत्नांव
रविभूषितं॥३॥ कुंडलाभ्यांशुभाभ्यांतुभ्राजन्मुखविकाशिनं॥ केयूरनिष्काभरणंरक्तमालावलंबिनं॥४॥ रक्तचंदनदिग्धांगंस
हस्रकिरणोज्ज्वलं॥ तमादिदेवमादित्यमुच्चैःश्रवसवाहनं॥५॥ अनाद्यंतममध्यंतंलोकसाक्षिंजगत्पतिं॥ तंदृष्ट्वाप्रवरंदेवंराव
णोराक्षसांवरः॥६॥ प्रहस्तमुवाचाथरवितेजोवलार्दितः॥ गच्छामात्यवदस्वैनंनिदेशान्ममशंसनं॥७॥ युद्धार्थंरावणःप्राप्तो(
युद्धंतस्यप्रदीयतां॥ निर्जितोस्मीतिवाब्रूहिपक्षमेकतरंकुरु॥ नस्यतद्वचनाद्रक्षःसूर्यस्यांतिकमागमत्॥ पिंगलंदंडिनंचैव
पश्यतेद्वारपालकौ॥८॥ ताभ्यामाख्यायतत्सर्वंरावणस्यविनिश्चयं॥ तूष्णीमास्तेप्रहस्तस्तुतत्रतेजोंशुदीपितः॥९॥ दंडिगतो
रवेपार्श्वेप्रणम्याख्यातवान्रवेः॥ श्रुत्वातुसूर्यस्तद्वृत्तंदंडिनोरावणस्यह॥१०॥ उवाचवचनंधीमान्बुद्धिपूर्वंक्षपापहः॥ गच्छदं
डिन्जयस्वैनंनिर्जितोस्मीतिवावद॥११॥ यन्नेभिकांक्षितंकार्षःकंचित्कालंक्षपाचर॥ सगत्वावचनात्तस्यराक्षसस्यमहात्मन

॥२३॥कथयामासतत्सर्वंसूर्योक्तवचनंतदा॥सश्रुत्वावचनंतस्यदंडिनोराक्षसेश्वरः॥२४॥घोषयित्वाजगामाथस्वजयंराक्षसा
धिपः॥२५॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेजयघोषणनामसर्गः॥२५॥अथसंचिंत्यलंकेशःसोमलोकंजगामह॥
मेरुशृंगवरेरम्येरजनीमुष्यवीर्यवान्॥१॥अथस्यंदनमारूढोदिव्यस्रगनुलेपनं॥अप्सरोगणमुख्येनसेव्यमानस्तुगच्छति
॥२॥रतिश्रांतोऽप्सरोंकेषुचुंबितःसविबुध्यते॥दृष्टस्तुपुरुषस्तेनदृष्ट्वाकौतूहलान्वितः॥३॥अथापश्यदृषिंतत्रदृष्ट्वाचैवमु
वाचतं॥स्वागतंतवदेवर्षेकालेनैवागतेऽद्यसि॥४॥कोऽयंस्यंदनमारूढोऽप्सरोगणसेवितः॥निर्लज्जइवसंयातिभयस्था
नंनविंदति॥५॥रावणेनैवमुक्तस्तुपर्वतोवाक्यमब्रवीत्॥शृणुवत्सयथातत्वंवक्ष्येचाहंमहामते॥अनेननिर्जितालोकाब्रह्मा
चैवाभितोषितः॥एषगच्छतिमोक्षायसुसुखंस्थानमुत्तमं॥६॥तपसानिर्जितायद्वद्भवताराक्षसाधिप॥प्रयातिपुण्यकृत्तद्वत्सो
मंपीत्वानसंशयः॥७॥त्वंतुराक्षसशार्दूलशूरःसत्वपराक्रमः॥नैवेदृशेषुक्रुध्यंतिबलिनोधर्मचारिषु॥८॥अथापश्यद्रथवरंमहाका
यंमहौजसं॥जाज्वल्यमानंवपुषागीतवादित्रनिस्वनैः॥९॥कैषगच्छतिदेवर्षेभ्राजमानोमहाद्युतिः॥किन्नरैश्चप्रगायद्भिर्नृत्यद्भि
श्चमनोरमं॥१०॥श्रुत्वाचैनमुवाचाथपर्वतोमुनिसत्तमः॥एषशूरोरणेयोद्धासंग्रामेष्वनिवर्तकः॥११॥युध्यमानस्तथैवैषप्रहारै ॥राम॥
र्झर्झरीकृतः॥कृतीशूरोरणेजेतास्वाम्यर्थेत्यक्तजीवितः॥१२॥संग्रामेनिहतोऽमित्रैर्हत्वाचसमरेबहून्॥इंद्रस्यातिथिरेवैषअ ॥३६॥

थवा यत्र गच्छति॥४४॥ नृत्यगीतपरैर्लोकैः सेव्यते नरसत्तम॥ पप्रच्छ रावणो भूयः कोयं यात्यर्थसंनिभः॥४५॥ रावणस्य वचः श्रुत्वा पर्व
तो वाक्यमब्रवीत॥ स एष दृश्यते राजन् विमाने सर्वकांचने॥४६॥ अप्सरोगणसंयुक्ते पूर्णचंद्रनिभाननः॥ सुवर्णदो महाराज वि
चित्राभरणांबरः॥४७॥ एष गच्छति शीघ्रेण यानेन तु महाद्युतिः॥ पर्वतस्य वचः श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत॥४८॥ एते वै यांति राजा
नो ब्रूहि त्वमृषिसत्तम॥ कोत्वत्र याचितो दद्याद्युद्धातिथ्यं ममाद्य वै॥४९॥ तं ममाख्याहि धर्मज्ञ पिता मे त्वं हि धर्मतः॥ एवमुक्तः प्र
त्युवाच रावणं पर्वतस्तदा॥५०॥ स्वर्गार्थिनो महाराज नैते युद्धार्थिनो नृपाः॥ वक्ष्यामि ते महाभाग यस्ते युद्धं प्रदास्यति॥५१॥ सतु
राजा महातेजाः सप्तद्वीपेश्वरो महान॥ मांधातेत्यभिविख्यातः स ते युद्धं प्रदास्यति॥५२॥ पर्वतस्य वचः श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्र
वीत॥ कुतो सौ तिष्ठते राजा तत्समाचक्ष्व सुव्रत॥५३॥ तोहं यास्यामि तत्रैव यत्रासौ नरपुंगवः॥ रावणस्य वचः श्रुत्वा मुनिर्वचन
मब्रवीत॥५४॥ युवनाश्वसुतो राजा मांधाता राजसत्तमः॥ सप्तद्वीपसमुद्रांता जित्वेहाभ्यागमिष्यति॥५५॥ अथापश्यन्महाबाहुस्त्रै
लोक्ये वरदर्पितः॥ अयोध्यायाः पतिं वीरं मांधातारं नरोत्तमं॥५६॥ सप्तद्वीपाधिपं यांतं स्यंदनेन विराजता॥ कांचनेन विचित्रेण
महेंद्राभेण भास्वता॥५७॥ ज्वलमानं स्वरूपेण दिव्यगंधानुलेपनं॥ तमुवाच दशग्रीवो युद्धं मे दीयतामिति॥५८॥ एवमुक्तो दश
ग्रीवं प्रहस्येदमुवाच ह॥ यदि ते जीवितं नेष्टं ततो युध्यस्व राक्षस॥५९॥ मांधातुर्वचनं श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत॥ वरुणस्य कुबे

रस्ययमस्यापिनविव्यथे॥३०॥किंपुनर्मानुषात्त्वत्तोरावणोभयमाविशेत्॥एवमुक्त्वाराक्षसेंद्रःक्रोधात्संप्रज्वलन्निव॥३१॥आज्ञाप
यामासतदाराक्षसान्युद्धदुर्मदान्॥अथक्रुद्धास्तुसचिवारावणस्यदुरात्मनः॥३२॥ववर्षुःशरजालानिक्रुद्धायुद्धविशारदाः॥अथ
राज्ञाबलवताकंकपत्रैःशिलाशितैः॥३३॥इषुभिस्ताडितास्सर्वेप्रहस्तशुकसारणाः॥महोदरविरूपाक्षात्यकंपनपुरोगमाः॥३४
॥अथप्रहस्तस्तन्नृपमिषुवर्षैरवाकिरत्॥अप्राप्तानेवतान्सर्वान्प्रचिच्छेदनृपोत्तमः॥३५॥भुशुंडीभिश्चभल्लैश्चभिंडिपालैश्च
तोमरैः॥नरराजेनदग्धंतेतृणभाराइवाग्निना॥३६॥ततोनृपवरःक्रुद्धःपंचभिःप्रविभेदतं॥तोमरैश्चमहावेगैःपुनःक्रौंचमिवाग्नि
जः॥३७॥ततोमुद्गुर्भ्रामयित्वामुद्गरंयमसन्निभं॥आहरत्सोऽतिवेगेनराक्षसस्स्यरथंप्रति॥३८॥सपपातमहावेगोमुद्गरोवज्रस
न्निभः॥सतूर्णंपातितस्तेनरावणःशक्रकेतुवत्॥३९॥तदासनृपतिःप्रीत्याहर्षोद्धतबलोबभौ॥सकलेंदुकलांस्पृष्ट्वायथांबुलव
णांभसः॥४०॥ततोरक्षोबलंसर्वंहाहाभूतमचेतनं॥परिवार्याथतंतस्थौराक्षसेंद्रंसमंततः॥४१॥ततश्चिरात्समाश्वस्यरावणोलोकराव
णः॥मांधातुःपीडयामासदेहंलंकेश्वरोभृशं॥४२॥मूर्छितंतुनरंदृष्ट्वाप्रहृष्टास्तेनिशाचराः॥चुक्रुशुःसिंहनादांश्चप्रक्ष्वेलंतोमहाबलाः
॥४३॥लब्धसंज्ञोमुहूर्तेनअयोध्याधिपतिस्तदा॥दृष्ट्वातंमंत्रिभिःशत्रुंपूज्यमानंनिशाचरैः॥४४॥जातकोपोदुराधर्षश्चंद्रार्कसदृशद्यु ॥राम॥
तिः॥महताशरवर्षेणपातयद्राक्षसंबलं॥४५॥चापस्यैवनिनादेनतस्यबाणरवेणच॥संचचालततःसैन्यमुद्भूतमिवसागरः॥४६॥ ॥३७॥

तद्युद्धमभवत्घोरंनरराक्षससंकुलं॥अथाविरौमहात्मानौनरराक्षससत्तमौ॥४७॥कार्मुकासिधरौवीरौवीरासनगतौतदा॥मांधा-
तारावणंचैवरावणश्चैवतंनृपं॥४८॥क्रोधेनमहताविष्टौशरवर्षमुमोचतुः॥तौपरस्परसंक्षोभात्प्रहारैःक्षतविक्षतौ॥४९॥कार्मुके
त्वसमाधायरौद्रमस्त्रममुंचत॥आग्नेयेनतुमांधातातदस्त्रंपर्यवारयत॥५०॥गांधर्वेणदशग्रीवोवारुणेनचराजराट्॥गृही-
त्वासतुब्रह्मास्त्रंसर्वभूतभयावहं॥५१॥वेदयामासमांधातादिव्यंपाशुपतंमहत्॥तदस्त्रंघोररूपंतुत्रैलोक्यभयवर्धनं॥
५२॥दृष्ट्वात्रस्तानिभूतानिस्थावराणिचराणिच॥वरदानात्तुरुद्रस्यतपसाराधितंमहत्॥५३॥ततःसकंपतेसर्वंत्रैलोक्यंसच
राचरं॥देवाःसकंपिताःसर्वेलयंनागाश्चसंगताः॥५४॥अथतौमुनिशार्दूलौध्यानयोगादपश्यतां॥पुलस्त्योगालवश्चैववारयामा-
सतंनृपं॥५५॥सोपालंभैश्चविविधैर्वाक्यैराक्षससत्तमं॥तौतुकृत्वातदाप्रीतिंनरराक्षसयोस्तथा॥५६॥संप्रस्थितौसुसंहृष्टौपथाये-
नैवचागतौ॥५७॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेरावणमांधातायुद्धंनामसर्गः॥२६॥११५६॥अर्द्ध॥गताभ्यामथविप्रा-
भ्यांरावणोराक्षसाधिपः॥दशयोजनसाहस्रंप्रथमंतुमरुत्पथं॥१॥यत्रतिष्ठंतिनित्यंहिहंसाःसर्वगुणान्विताः॥अतऊर्ध्वंतुग-
त्वावैमरुत्पथमनुत्तमं॥२॥दशयोजनसाहस्रंतदेवपरिगण्यते॥तत्रसन्निहितामेघास्त्रिविधानित्यशःस्थिताः॥३॥आग्नेयाः
पक्षिणोब्राह्मास्त्रिविधास्तत्रतेस्थिताः॥अथगत्वातृतीयंतुवायोःपंथानमुत्तमं॥४॥नित्यंयत्रस्थिताःसिद्धाश्चारणाश्चमनस्विनः

दशैवतुसहस्राणियोजनानांतथैवच॥५॥चतुर्थेवायुमार्गेतुशीघ्रंगत्वापरंतप॥वसंतियत्रनित्यस्थाभूताश्चसविनायकाः॥६॥अ
थगत्वासवैशीघ्रंपंचमंवायुगोचरं॥दशैवचसहस्राणियोजनानांतथैवच॥७॥गंगायत्रसरिच्छ्रेष्ठानागावैकुमुदादयः॥कुंजरास्त
त्रतिष्ठंतियेतुमुंचंतिसीकरं॥८॥गंगातोयेषुक्रीडंतिपुण्यंवर्षंतिसर्वशः॥ततोरविकरभ्रष्टंवायुनापेशिलीकृतं॥९॥जलंपुण्यंप्र
पततिहिमंवर्षतिराघव॥ततोजगामषष्ठंसवायुमार्गंमहाद्युते॥१०॥योजनानांसहस्राणिदशैवतुसराक्षसः॥यत्रास्तेगरुडोनि
त्यज्ञातिबांधवसत्कृतः॥११॥दशैवतुसहस्राणियोजनानांतथोपरि॥सप्तमेवायुमार्गेचयत्रैतेऋषयःस्मृताः॥१२॥अतऊर्ध्वंतुग
त्वावैसहस्राणिदशैवतु॥अष्टमंवायुमार्गंतुयत्रगंगाप्रतिष्ठिता॥१३॥आकाशगंगाविख्याताआदित्यपथसंस्थिता॥वायुना-
धार्यमाणासामहावेगामहास्वना॥१४॥अतऊर्ध्वंप्रवक्ष्यामिचंद्रमायत्रतिष्ठति॥अशीतिंतुसहस्राणियोजनानांप्रमाणतः॥१५॥
चंद्रमास्तिष्ठतेयत्रग्रहनक्षत्रसंयुतः॥शतंशतसहस्राणिरश्मयश्चंद्रमंडलात्॥१६॥प्रकाशयंतिलोकांस्तुसर्वसत्वसुखावहाः॥१७॥
ततोदृष्ट्वादशग्रीवंचंद्रमानिर्दहन्निव॥१८॥सतुशीताग्निनाशीघ्रंप्रादह्यद्रावणंतदा॥नासहंस्तस्यसचिवाःशीताग्निभयपीडिताः॥१९॥
रावणंजयशब्देनप्रहस्तोथैनमब्रवीत्॥राजन्शीतेनवध्यामोनिवर्त्तामइतोवयं॥२०॥चंद्ररश्मिप्रतापेनरक्षसांभयमाविशत्॥स्वभा
वएवराजेंद्रशीतांशुर्दहनात्मकः॥२१॥एतच्छ्रुत्वाप्रहस्तस्यरावणःक्रोधमूर्छितः॥निष्कार्यधनुरुद्यम्यनाराचैस्तमपीडयत्॥२२॥अ

यब्रह्मातदागछत्सोमलोकंत्वरान्वितः॥दशग्रीवमहाबाहोसाक्षाद्विश्रवसःसुतः॥२३॥गछशीघ्रमितःसौम्यमांचंद्रपीडयस्ववै॥लो
कस्यहितकामोवैद्विजराजोमहाद्युतिः॥मंत्रंचसंप्रदास्यामित्राणात्ययगतिर्यदा॥यस्त्वेतंसंस्मरेन्मंत्रंनासौमृत्युमवाप्नुयात्॥२४
एवमुक्तोदशग्रीवःप्रांजलिर्देवमब्रवीत्॥यदितुष्टोसिमेदेवलोकनाथमहाव्रत॥२५॥यदिमंत्रश्चमेदेयोदीयतांममधार्मिक॥यंज
प्त्वाहंमहाभागसर्वदेवेषुनिर्भयः॥२६॥असुरेषुचसर्वेषुदानवेषुपतत्रिषु॥त्वत्प्रसादात्तुदेवेशस्यामजेयोनसंशयः॥२७॥एव
मुक्तोदशग्रीवंब्रह्मावचनमब्रवीत्॥प्राणात्ययेषुजप्तव्योननित्यंराक्षसाधिप॥२८॥अक्षसूत्रंगृहीत्वातुजपेन्मंत्रमिमंशुभं॥ज
प्त्वातुराक्षसपतेत्वमजेयोभविष्यसि॥२९॥अजप्त्वाराक्षसपतेनतेसिद्धिर्भविष्यति॥शृणुमंत्रंप्रवक्ष्यामियेनराक्षसपुंगव॥३०
मंत्रस्यकीर्तनाद्देवप्राप्स्यसेसमरेजयं॥नमस्तेदेवदेवेशसुरासुरनमस्कृत॥३१॥भूतभव्यमहादेवहरिपिंगललोचन॥बालस्त्वंवृ
द्धरूपीचवैयाघ्रवसनछद॥३२॥अर्चनीयोसिदेवत्वंत्रैलोक्यप्रभुरीश्वरः॥हरोहरितनेमीचयुगांतदहनोऽनलः॥३३॥गणेशोलो
कशंभुश्चलोकपालोमहाभुजः॥महाभागोमहाशूलीमहादंष्ट्रोमहेश्वरः॥३४॥कालश्चकालरूपीचनीलग्रीवोमहोदरः॥देवांतग
स्तपोंतश्चपशूनांपतिरव्ययः॥३५॥शूलपाणिर्वृषकेतुर्नेतागोप्ताहरोहरिः॥जटीमुंडीशिखंडीचलकुटीचमहायशाः॥३६॥भूतेश्वरो
गणाध्यक्षःसर्वात्मासर्वभावनः॥सर्वगःसर्वहारीचस्रष्टाचगुरुरव्ययः॥३७॥कमंडलुधरोदेवःपिनाकीधूर्जटिस्तथा॥माननीयश्च॥

॥रा०वा०उ०॥ ओंकारोवरिष्ठोज्येष्ठसामगः॥४०॥मृत्युश्चमृत्युभूतश्चपारिपात्रश्चसुव्रतः॥ब्रह्मचारीगुहावासीवीणापणवतूणवान्॥अमरोदर्श
॥३८॥ नीयश्चबालसूर्यनिभस्तथा॥४१॥श्मशानवासीभगवानुमापतिरनिंदितः॥भगस्याक्षिनिपातीचपूष्णोदशननाशनः॥४२॥ज्वरहर्त्ता
पाशहस्तःप्रलयःकालएवच॥उल्कामुखोग्निकेतुश्चमुनिर्दीप्तोविशांपतिः॥४३॥उन्मादोवेपनकरश्चतुर्थोलोकसत्तमः॥वामनो
वामदेवश्चप्राग्दक्षिणवामनः॥४४॥भिक्षुश्चभिक्षुरूपीचत्रिजटीकुटिलःस्वयं॥शक्रहस्तप्रतिष्टंभीवसूनांस्तंभनस्तथा॥४५॥ऋ
तुर्ऋतुकरःकालोमधुर्मधुकलोचनः॥वानस्पत्योवाजसनोनित्यमाश्रमपूजितः॥४६॥जगद्धाताचकर्त्ताचपुरुषःशाश्वतोध्रुवः॥ध
र्माध्यक्षोविरूपाक्षस्त्रिधर्माभूतभावनः॥४७॥त्रिनेत्रोबहुरूपश्चसूर्यायुतसमप्रभः॥देवदेवोतिदेवश्चचंद्रांकितजटस्तथा॥४८॥
नर्त्तकोलासकश्चैवपूर्णेंदुसदृशाननः॥ब्रह्मण्यश्चशरण्यश्चसर्वजीवमयस्तथा॥४९॥सर्वतूर्यनिनादीचसर्वबंधविमोक्षकः॥
मोहनोबंधनश्चैवसर्वदानिधनोत्तमः॥५०॥पुष्पदंतोविभागश्चमुख्यःसर्वहरस्तथा॥हरिश्मश्रुर्धनुर्धारीभीमोभीमपराक्रमः॥५१॥
मयाप्रोक्तमिदंपुण्यंनामाष्टशतमुत्तमं॥सर्वपापहरंदिव्यंशरण्यंशरणार्थिनां॥५२॥जप्तमेतद्दशग्रीवकुर्याच्छत्रुविनाशनं॥५३॥इ
त्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेब्रह्मप्रोक्तोमहादेवोनामसर्गः॥२७॥हत्वातुरावणस्येवंवरंसकमलोद्भवः॥पुनरेवागम ॥राम॥
त्पुष्पिंप्रब्रह्मलोकंपितामहः॥रावणोपिवरंलब्ध्वापुनरेवागमत्तथा॥केनचित्त्वथकालेनरावणोलोकरावणः॥पश्चिमार्णव ॥३९॥

मागच्छत्सचिवैःसहराक्षसः॥द्वीपस्थोदृश्यतेतत्रपुरुषःपावकप्रभः॥३॥ [redacted] ॥महाजांबून
दमयस्थएकएवस्यअवस्थितः॥दृश्यंतेभीषणाकारोयुगांतानलसन्निभः॥४॥देवानामिवदेवेशोग्रहाणामिवभास्करः॥शरभाणांय
थासिंहोहस्तिष्वैरावतोयथा॥५॥पर्वतानांयथामेरुःपारिजातश्चशाखिनां॥तथातंपुरुषंदृष्ट्वास्थितंमध्येमहाबलं॥६॥अब्रवीच्च
दशग्रीवोयुद्धंमेदीयतामिति॥अभवत्तस्यसादृष्टिग्रहमालाइवाकुला॥७॥दंतान्संदशतःशब्दोयंत्रस्येवाभिपद्यतः॥जगर्जोच्चैः
सबलवान्समहामात्योदशाननः॥८॥सगर्जन्विविधैर्नादैर्लंबहस्तंभयानकं॥दंष्ट्रालंविकटंचैवकंबुग्रीवंमहोरसं॥९॥मंडूककु
क्षिंसिंहास्यंकैलासशिखरोपमं॥पद्मपादतलंभीमंरक्ततालुकरांबुजं॥१०॥महानादंमहाकायंमनोनिलसमंजवे॥भीममाव
द्धतूणीरंसघंटाबद्धचामरं॥११॥ज्वालामालापरिक्षिप्तंकिंकिणीजालनिस्वनं॥मालयास्वर्णपद्मानांकंठदेशेवलंबया॥१२॥खक
खविद्रमिवशोभंतंपद्ममालाविभूषितं॥सोंजनाचलसंकाशंकांचनाचलसन्निभं॥१३॥ग्राहरद्राक्षसपतिःशूलशक्त्यृष्टिपट्टिशैः॥
द्वीपिनासर्सिंहइवऋषभेणेवकुंजरः॥१४॥सुमेरुरिवनागेंद्रैर्नदीवेगैरिवार्णवः॥अकंपमानःपुरुषोराक्षसंवाक्यमब्रवीत्॥१५॥यु
द्धश्रद्धांहितेरक्षोनाशयिष्यामिदुर्मते॥रावणस्यवचोवेगःसर्वलोकभयंकरः॥१६॥तथावेगसहस्राणिसंश्रितानितमेवहि॥धर्म
स्तस्यतपश्चैवजगतःसिद्धिहेतुकौ॥१७॥ऊरूतस्याश्रित्यतस्यातेमन्मथःशिश्नमाश्रितः॥विश्वेदेवाःकटीभागेमरुतोवस्तिपार्श्वयोः

॥रा०वा०उ०॥ १७॥मध्येष्टौवसवस्तस्यसमुद्राःकुक्षितःस्थिताः॥पार्श्वादिषुदिशःसर्वाःसर्वसंधिषुमारुतः॥१८॥पृष्ठंचभगवान्रुद्रोहृदयंचपितामहः
॥४०॥ पितरश्चाश्रिताःपृष्ठंहृदयंचपितामहाः॥२०॥गोदानानिपवित्राणिभूमिदानानियानिच॥सुवर्णवरदानानिकक्षलोमानुमानिच॥२१॥
हिमवान्हेमकूटश्चमंदरोमेरुमेवच॥नरंतुतंसमाश्रित्यअस्थिभूतान्यवस्थिताः॥२२॥पाणिर्वज्रोभवत्तस्यशरीरेद्यौरवस्थिता॥
रुकादिकायांसंध्याचजलवाहाश्चयेघनाः॥२३॥बाहूधाताविधाताचतथाविद्याधरादयः॥शेषश्चवासुकिश्चैवविशालाक्षइरा
वतः॥२४॥कंबलाश्वतरौचोभौकर्कोटकधनंजयौ॥सचघोरविषोनागस्तक्षकःसोपतक्षकः॥२५॥करजानाश्रिताश्चैवविषवीर्य
सुमुक्षवः॥अग्निरास्यमभूत्तस्यस्कंधौरुद्रैरधिष्ठितौ॥२६॥पक्षमासर्त्तवश्चैवदंष्ट्रयोरुभयोःस्थिताः॥नासेकुहूरमावास्याछिद्रेषुवा
य्ववस्थिताः॥२७॥ग्रीवातस्याभवद्देवीवाणीचापिसरस्वती॥नासत्यौश्रवणेचोभौनेत्रेचशशिभास्करौ॥२८॥वेदांगानिचयज्ञाश्चता
रारूपाणियानिच॥सुवृत्तानिचवाक्यानितेजांसिचतपांसिच॥२९॥एतानिनररूपस्यतस्यदेहाश्रितानिवै॥तेनवज्रप्रहारेणलब्ध
मात्रेणलीलया॥३०॥पाणिनापीडितंरक्षोनिपपातमहीतले॥पतितंराक्षसंज्ञात्वाविद्राव्यसनिशाचरान्॥३१॥ऋग्वेदप्रतिमःसो
यपद्ममालाविभूषितः॥प्रविवेशचपातालंनिजंपर्वतसन्निभः॥३२॥तस्याथचदशग्रीवआहूयसचिवांस्त्वयं॥वक्रगतःसहसाब्रू ॥राम॥
तप्रहस्तशुकसारणाः॥३३॥एवमुक्तारावणेनराक्षसास्तेतदाब्रुवन्॥प्रविष्टःसनरोदैत्यैर्देवदानवदर्पहा॥३४॥अथसंगृह्यवेगे ॥४०॥

नगरुत्मानिवपन्नगं॥सतुशीघ्रंविलद्वारंसंप्रविश्यचदुर्मतिः॥३५॥प्रविवेशचतद्द्वारंरावणोनिर्भयस्तदा॥सप्रविश्यचपश्यद्वै
नीलांजनचयोपमान्॥३६॥केयूरधारिणःशूरान्रक्तमाल्यानुलेपनान्॥वरहाटकरत्नाद्यैर्विविधैश्चविभूषितान्॥३७॥दृश्यंते
तत्रनृत्यंतस्तिस्रःकोट्योमहात्मनां॥नित्योत्सवावीतभयाविमलाःपावकप्रभाः॥३८॥नृत्यंत्यःपश्यतेतांस्तुरावणोभीमविक्रमः॥द्वा
रस्थोरावणस्तत्रतासुकोटिषुनिर्भयः॥३९॥यथादृष्टःसतुनरस्तुल्यांस्तानपिसर्वशः॥एकवर्णानेकवेषानेकरूपान्महौजसः॥४०॥
चतुर्भुजान्महोत्साहांस्तत्रापश्यत्सराक्षसः॥तांस्तुदृष्ट्वादशग्रीवऊर्ध्वरोमाबभूवह॥४१॥स्वयंभुवादत्तवरस्ततःशीघ्रंविनिर्ययौ
अथापश्यत्परंतत्रपुरुषंशयनेस्थितं॥४२॥पांडुरेणमहार्हेणशयनासनवेश्मना॥शेतेसपुरुषस्तत्रपावकैवगुंठितः॥४३॥दि
व्यस्रगनुलेपाचदिव्याभरणभूषिता॥दिव्यांबरधरासाध्वीत्रैलोकस्यैकभूषणं॥४४॥वालव्यजनहस्ताचदेवीतत्रव्यवस्थिता
लक्ष्मीदेवीसपद्मावैभ्राजतेलोकसुंदरी॥४५॥प्रविष्टःसतुरक्षेंद्रोदृष्ट्वातांचारुहासिनीं॥जिघृक्षुःसहसासाध्वींसिंहासनसमा
स्थिता॥४६॥विनापिसचिवैस्तत्ररावणोदुर्मतिस्तदा॥हस्तेगृहीतुमन्विच्छन्मन्मथेनवशीकृतः॥४७॥सुप्तमाशीविषंयद्वद्रावणः
कालनोदितः॥अथसुप्तोमहाबाहुःपावकेनावगुंठितः॥४८॥गृहीतुकामंतंज्ञात्वाव्यपविद्धपटंतदा॥जहासोच्चैर्भृशंदेवस्तंदृष्ट्वारा
क्षसाधिपं॥४९॥तेजसासहसादीप्तोरावणोलोकरावणः॥कृत्तमूलोयथाशाखीनिपपातमहीतले॥५०॥पतितंराक्षसंज्ञात्वावचनंचे

ना

॥रा०वा०उ०॥ दमब्रवीत्॥उत्तिष्ठराक्षसश्रेष्ठमृत्युस्तेनाद्यविद्यते॥५१॥प्रजापतिवरोरक्ष्यस्तेनजीवसिराक्षस॥गच्छरावणविस्रब्धोनाधुनामरण
॥४१॥ णंतव॥५२॥लब्धसंज्ञोमुहूर्त्तेनरावणोभयमाविशत्॥एवमुक्तस्तदोत्थायरावणोदेवकंटकः॥५३॥लोमहर्षणमापन्नोत्यब्रवीत्तं
महाद्युतिं॥कोभवान्वीर्यसंपन्नोयुगांतानलसन्निभः॥५४॥ब्रूहित्वंकोभवान्देवकुतोभूत्वाव्यवस्थितः॥एवमुक्तस्ततोदेवोरावणे
नदुरात्मना॥५५॥प्रत्युवाचहसन्देवोमेघगंभीरयागिरा॥किंतेमयादशग्रीववध्योसिनचिरान्मम॥५६॥एवमुक्तोदशग्रीवःप्रांज
लिर्वाक्यमब्रवीत्॥प्रजापतेस्तुवचनान्नाहंमृत्युपथंगतः॥५७॥नसजातोजनिष्योवामत्समतुल्यःसुरेष्वपि॥प्रजापतिवरंयोहिलं
घयेद्वीर्यमाश्रितः॥५८॥नतत्रपरिहारोस्तिप्रयत्नश्चापिदुर्बलः॥त्रैलोक्येतंनपश्यामियोमेकुर्याद्वरंवृथा॥५९॥अमरोहंसुरश्रेष्ठ
तेनमांप्राविशद्भयं॥अथापित्वभवेन्मृत्युस्त्वद्दस्तान्नान्यतःप्रभो॥६०॥यशस्यंश्लाघनीयंचद्वैत्वत्तस्तान्मरणंमम॥अथास्यगात्रेसंप
श्यद्रावणोभीमविक्रमः॥६१॥तस्यदेवस्यसकलंत्रैलोक्यंसचराचरं॥आदित्यामरुतःसाध्यावसवोथाश्विनावपि॥६२॥रुद्राश्चपि
तरश्चैवयमोवैश्रवणस्तथा॥समुद्रागिरयोनद्योवेदाविद्यास्त्रयोग्नयः॥६३॥ग्रहास्ताराग्रणाव्योमसिद्धागंधर्वचारणाः॥महर्षयो
वेदविदोगरुडोथभुजंगमाः॥६४॥येचान्येदेवतासंघाःसंस्थितादैत्यराक्षसाः॥गात्रेषुरायनस्यस्यदृश्यंतेसूक्ष्ममूर्त्तयः॥६५॥आ ॥राम॥
हरामोथधर्मात्मात्वगस्त्यंमुनिसत्तमं॥द्वीपस्यपुरुषःकोसौतिस्रकोट्यस्तुकाश्रुताः॥६६॥रायानःपुरुषःकोसौदैत्यदानवदर्प ॥४१॥

हा॥रामस्यवचनंश्रुत्वात्वगस्त्योवाक्यमब्रवीत्॥२६॥श्रूयतामभिधास्यामिदेवदेवंसनातनं॥भगवान्कपिलोनामद्वीपस्योन
रउच्यते॥२७॥येतुनृत्यंतिवैतत्रस्वरास्तेतस्यधीमतः॥तुल्यतेजःप्रभावास्तेकपिलस्यनरस्यवै॥२८॥नासौक्रुद्धेनदृष्टस्तुराक्षसः
पापनिश्चयः॥नवभूवतदातेनभस्मसाद्रामरावणः॥२९॥खिन्नगात्रोनगप्रख्योरावणःपतितोभुवि॥वाक्शरैस्तैर्विभेदाशुरहस्यं
पिशुनोयथा॥३०॥अथदीर्घेणकालेनलब्धसंज्ञःसराक्षसः॥आजगाममहातेजायत्रतेसचिवाःस्थिताः॥३१॥इत्यार्षेश्रीरामाय
णेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेमहापुरुषदर्शनंनामसर्गः॥२०॥१४॥३१॥५॥२०॥निवर्तमानःसंहृष्टोरावणःसुदुरात्मवान्॥जह्रेपथि
नरेंद्रर्षिदेवदानवकन्यकाः॥१॥दर्शनीयाहियारक्षःकन्यांस्त्रीवाथपश्यति॥हत्वाबंधुजनंतस्याविमानेतांरुरोधसः॥२॥एवंपन्न
गकन्याश्चराक्षसासुरमानुषीः॥यक्षदानवकन्याश्चविमानेसोध्यरोपयत्॥३॥ताहिसर्वाःसमंदुःखान्मुमुचुर्नेत्रजंजलं॥ताभिःसर्वा
नवद्याभिर्नदीभिरिवसागरः॥४॥तुल्यमग्न्यर्चिषांतत्रशोकाग्निभयसंभवं॥आपूरितंविमानंतच्छोकजैरस्रुबिंदुभिः॥५॥नागगंधर्वक
न्याश्चमहर्षितनयाश्चयाः॥दैत्यदानवकन्याश्चविमानेशतशोरुदन्॥६॥दीर्घकेश्यःसुचार्वंग्यःपूर्णचंद्रनिभाननाः॥पीनस्तनतटा
मध्येवज्रवेदिसमप्रभाः॥७॥रथकूबरसंकाशैःश्रोणीदेशैर्मनोहराः॥स्त्रियःसुरांगनाप्रख्यानिष्टप्तकनकप्रभाः॥८॥शोकदुःखभय
त्रस्ताविह्वलाश्चसुमध्यमाः॥तासांनिश्वासवातेनसर्वतःसंप्रदीपितं॥९॥अंबरीषमिवाभातिदीप्तिमत्पुष्पकंतदा॥दशग्रीववशंप्रा

प्राप्तास्तास्तु शोकाकुलाः स्त्रियः ॥१०॥ दीनवक्त्रेक्षणाः श्यामा मृग्यः सिंह वशा इव ॥ काचिच्चिंतयती तत्र किन्नु मां भक्षयिष्यति ॥११॥ का
चिद्ध्यौ सुदुःखार्ता अपि मां मारयेदयं ॥ इति मातृः पितॄन्स्मृत्वा भर्तृभ्रातृंस्तथैव च ॥१२॥ दुःखशोकसमाविष्टा विलेपुः सहिताः स्त्रियः
कथं नु खलु मे पुत्रो भविष्यति मया विना ॥१३॥ कथं माता कथं भ्राता निमग्नाः शोकसागरे ॥ हा कथं नु करिष्यामि भर्तुस्तस्मादहं विना
॥१४॥ मृत्यो प्रसादयामि त्वां नय मां दुःखभागिनीं ॥ किन्नु तत् दुष्कृतं कर्म पुरा देहांतरे कृतं ॥१५॥ येन स्म दुःखिताः सर्वाः पतिताः शोकसाग
रे ॥ न खल्विदानीं पश्यामो दुःखस्यास्यांतमात्मनः ॥१६॥ अहो धिङ्मानुषं लोकं नास्ति खल्वधमः परः ॥ यद्दुर्बला बलवता भर्तारो रावणेन
नः ॥१७॥ सूर्येणोदयकाले नक्षत्राणि बलनाशिताः ॥ अहो सुबलवद्रक्षो वधोपायेषु रज्यते ॥१८॥ अहो दुर्वृत्तमास्थाय नात्मानं वै जुगुप्स
ते ॥ सर्वथा सदृशस्तावद्विक्रमोऽस्य दुरात्मनः ॥१९॥ इदं त्वसदृशं कर्म परदाराभिमर्षणं ॥ यस्मादेष परस्त्रीषु रमते राक्षसाधमः ॥२०॥ त
स्माद्वै स्त्रीकृतेनैव वधं प्राप्स्यति दुर्मतिः ॥ सतीभिर्वरनारीभिरेवं वाक्ये समुदीरिते ॥२१॥ नेदुर्दुंदुभयः स्वस्थाः पुष्पवृष्टिः पपात च ॥ शप्तः
स्त्रीभिः स तु समं हतौजा इव निष्प्रभः ॥२२॥ पतिव्रताभिः साध्वीभिर्बभूव विमना इव ॥ एवं विलपितं तासां शृण्वन् राक्षसपुंगवः ॥२३॥ प्रवि
वेश पुरीं लंकां पूज्यमानो निशाचरैः ॥ एतस्मिन्नंतरे घोरा राक्षसी कामरूपिणी ॥ सहसा पतिता भूमौ भगिनी रावणस्य सा ॥ तां स्वसारं स
मुत्थाप्य रावणः परिसांत्वयन् ॥२४॥ अब्रवीत्किमिदं भद्रे वक्तुं कामासि मां द्रुतं ॥ सा बाष्पपरिरुद्धाक्षी रक्ताक्षी वाक्यमब्रवीत् ॥२५॥ कृता

स्मिविधवाराजंस्त्वयाबलवताबलात्॥ एतेराजंस्त्वयावीर्याद्दैत्याविनिहतारणे॥२८॥कालकेयाइतिख्याताःसहस्राणिचतुर्द
श॥प्राणेभ्योपिगरीयान्मेतत्रभर्त्तामहाबलः॥२९॥सोपित्वयाहतस्तातरिपुणाभ्रातृगंधिना॥त्वयास्मिनिहताराजन्स्वयमेवहि
बंधुना॥३०॥राजन्वैधव्यशब्दंचभोक्ष्यामित्वत्कृतंत्वहं॥ननुनामत्वयारक्ष्योजामातासमरेष्वपि॥३१॥सत्वयानिहतोयुद्धेस्वयमे
वनलज्जसे॥एवमुक्तोदशग्रीवोभगिन्याक्रोशमानया॥३२॥अब्रवीत्सांत्वयित्वातांसामपूर्वमिदंवचः॥अलंवत्सेरुदित्वातेनभेत
व्यंचसर्वशः॥३३॥दानमानप्रसादैस्त्वांतोषयिष्यामियत्नतः॥युद्धेप्रमत्तोव्याक्षिप्तोजयकांक्षीक्षिपन्शरान्॥३४॥नाहमज्ञासिषं
युध्यन्स्वान्परान्वापिसंयुगे॥जामातरंनजानेस्मप्रहरन्युद्धदुर्मदः॥३५॥तेनासौनिहतःसंख्येमयाभर्त्तातवस्वसः॥अस्मिन्काले
तुयत्प्राप्तंतत्करिष्यामितेहितं॥३६॥भ्रातुरैश्वर्ययुक्तस्यखरस्यभवपार्श्वतः॥चतुर्दशानांभ्राताते सहस्राणांभविष्यति॥३७॥प्रभुः
प्रयाणेयानेचराक्षसानांमहाबलः॥तत्रमातृष्वसेयस्तेभ्रातायंखरःप्रभुः॥३८॥भविष्यंतितवादेशंसदाकुर्वन्निशाचरः॥शीघ्रंग
च्छत्वयंवीरोदंडकान्परिरक्षितुं॥३९॥दूषणोस्यबलाध्यक्षोभविष्यतिमहाबलः॥तत्रतेवचनंशूरःकरिष्यतितदाखरः॥४०॥रक्ष
सांकामरूपाणांप्रभुरेषभविष्यति॥एवमुक्त्वादशग्रीवःसैन्यमस्यादिदेशह॥४१॥चतुर्दशसहस्राणिरक्षसांवीर्यशालिनां॥सतैःप
रिवृतःसर्वैराक्षसैर्घोरदर्शनैः॥४२॥अगच्छतखरःशीघ्रंदंडकानकुतोभयः॥सतत्रकारयामासराज्यंनिहतकंटकं॥४३॥साचशूर्पनखा

॥रा०वा०उ०॥ तत्रान्यवद्दंडकेवने॥४१॥इत्यार्षे श्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेस्त्रीपरिदेवनंनामचतुर्विंशःसर्गः॥२४॥२५॥२३२२॥सतुदत्वादश
॥४३॥ ग्रीवोबलंघोरंखरस्यतत्॥भगिनींचसमाश्वास्यहृष्टःस्वस्थतरोभवत्॥१॥ततोनिकुंभिलानामलंकोपवनमुत्तमं॥तद्राक्षसेंद्रोबल
वान्प्रविवेशसहानुगः॥२॥ततोयूपशताकीर्णंसौम्यचैत्योपशोभितं॥ददर्शविष्ठितंयज्ञंश्रियासंप्रज्वलन्निव॥३॥ततःकृष्णाजिन
धरंकमंडलुशिखिध्वजं॥ददर्शस्वसुतंतत्रमेघनादंभयावहं॥४॥तंसमासाद्यलंकेशःपरिष्वज्याथबाहुभिः॥अब्रवीत्किमिदंवत्स
वर्तसेब्रूहितत्वतः॥५॥उशनास्त्वब्रवीत्तत्रयज्ञसंपत्समृद्धये॥रावणंराक्षसश्रेष्ठंद्विजश्रेष्ठोमहातपाः॥६॥अहमाख्यामितेरा
जन्श्रूयतांसर्वमेवतत्॥यज्ञास्तेसप्तपुत्रेणप्राप्ताःसुबहुविस्तराः॥७॥अग्निष्टोमोश्वमेधश्चयज्ञोबहुसुवर्णकः॥राजसूयस्त
थायज्ञो गोमेधोवैष्णवस्तथा॥८॥माहेश्वरेप्रवृत्तेतुयज्ञेपुंभिःसुदुर्लभे॥वरांस्तेलब्धवान्पुत्रःसाक्षात्पशुपतेरिह॥९॥कामगंस्यं
दनंदिव्यमंतरिक्षचरंध्रुवं॥मायांचतामसींनामययासंपद्यतेतमः॥१०॥एतयाकिलसंग्राममायायाराक्षसेश्वर॥प्रयुक्तस्यगतिः
शक्यानहिज्ञातुंसुरासुरैः॥११॥अक्षयाविषुधीबाणैश्चापंचापिसुदुर्जयं॥अस्त्रंचबलवद्राजन्शत्रुविध्वंसनंरणे॥१२॥एतान्स
र्वान्वरांल्लब्ध्वापुत्रस्तेयंदशानन॥अद्ययज्ञसमाप्तौचत्वांदिदृक्षन्स्थितोत्वहं॥१३॥ततोब्रवीद्दशग्रीवोनशोभनमिदंकृतं॥पूजि ॥राम॥
ताःशत्रवोयस्माद्द्रव्यैरिंद्रपुरोगमाः॥१४॥एहीदानींकृतंयद्धिसुकृतंतन्नसंशयः॥आगच्छसौम्यगच्छामःस्वमेवभवनंप्रति॥१५॥त ॥४३॥

नोगत्वाद्दशग्रीवः सपुत्रः सविभीषणः ॥ स्त्रियो वतारयामास सर्वास्ता बाष्पगद्गदाः ॥२६॥ लक्षिण्यो रत्नभूताश्च देवदानवरक्षसां ॥
नानाभूषणसंपन्ना ज्वलंती स्वेन तेजसा ॥२७॥ विभीषणस्तु ता नारीर्दृष्ट्वा शोकपरायणः ॥ तस्य तां सुमतिं ज्ञात्वा धर्मवाक्यमथाब्रवी
त् ॥२८॥ ईदृशैस्त्वं समाचारैर्यशोर्थकुलनाशनैः ॥ धर्षणं प्राणिनां ज्ञात्वा स्वबलेन विचेष्टसे ॥२९॥ पतीस्तान्धर्षयित्वेमास्त्वयानीता व
रांगनाः ॥ त्वमतिक्रम्य मधुना राजन्कुंभीनसी हृता ॥३०॥ रावणस्त्वब्रवीद्वाक्यं नावगच्छामि किं त्विदं ॥ कोयं यस्तु त्वयाख्यातो मधुरित्ये
व नामतः ॥३१॥ विभीषणस्तु संक्रुद्धो भ्रातरं वाक्यमब्रवीत् ॥ श्रूयतामस्य पापस्य कर्मणः फलमागतं ॥३२॥ मातामहस्य योस्माकं ज्ये
ष्ठो भ्राता सुमालिनः ॥ माल्यवानिति विख्यातो वृद्धः प्राज्ञो निशाचरः ॥३३॥ पिता ज्येष्ठो जनन्या नो ह्यस्माकं चार्यको भवत् ॥ तस्य कुंभी
नसी नाम दुहितुर्दुहिताभवत् ॥३४॥ मातृष्वसुरथास्माकं सा च कन्यानलोद्भवा ॥ भवत्यस्माकमेवैषा भ्रातॄणां धर्मतः स्वसा ॥३५॥ सा
हृता मधुना राजन्राक्षसेन बलीयसा ॥ यज्ञे प्रवृत्ते पुत्रे ते मयि चांतर्जलोषिते ॥३६॥ कुंभकर्णे महाराज निद्रामनुभवत्यथ ॥ निहत्य रा
क्षसश्रेष्ठानमात्यांस्तव सम्मतान् ॥३७॥ धर्षयित्वा हृता राजन्गुप्ताप्यंतःपुरे तव ॥ श्रुत्वापि तन्महाराज क्षांतमेव हतो न सः ॥३८॥ यस्मा
दवश्यं दातव्या कन्या भर्त्रे हि भ्रातृभिः ॥ तदेतत्कर्मणो ह्यस्य फलं पापस्य दुर्मते ॥३९॥ अस्मिन्नेवाभिसंप्राप्तं लोके विदितमस्तु ते
विभीषणवचः श्रुत्वा राक्षसेंद्रः स रावणः ॥४०॥ दौरात्म्येनात्मनो धूतस्तप्ताम्भा इव सागरः ॥ ततोब्रवीद्दशग्रीवः क्रुद्धः संर

कलोचनः॥३१॥कल्पतांमेरथः शीघ्रं शूराः सज्जीभवंतुनः॥श्वातामेकुंभकर्णश्चयेचमुख्यानिशाचराः॥३२॥वाहनान्यधिरोहंतु
नानाप्रहरणायुधैः॥अद्यतंसमरेहत्वामधुरावंनिर्भयं॥३३॥सुरलोकंगमिष्यामित्रैलोक्यैश्वर्यमाहितः॥अक्षौहिणीसहस्राणि
चत्वार्यग्र्याणिरक्षसां॥३४॥नानाप्रहरणान्याशुनिर्ययुर्युद्धकांक्षिणां॥इंद्रजित्त्वग्रतःसैन्यान्सैनिकान्परिगृह्यच॥३५॥जगा
मरावणोमध्येकुंभकर्णश्चपृष्ठतः॥विभीषणस्तुधर्मात्मालंकायांधर्ममाचरत्॥३६॥शेषाःसर्वेमहाभागाययुर्मधुपुरंप्रति
खरैरुष्ट्रैर्हयैर्दृप्तैःशिशुमारैर्महोरगैः॥३७॥राक्षसाःप्रययुःसर्वेकृत्वाकाशंनिरंतरं॥दैत्याश्चशतशस्तत्रकृतवैराश्चदैव
तैः॥३८॥रावणंप्रेक्ष्यगच्छंतमन्वगच्छन्हिपृष्ठतः॥सतुगत्वामधुपुरंप्रविश्यचदशाननः॥३९॥नदर्दर्शमधुंतत्रभगिनींतत्रदृष्ट
वान्॥साचप्रह्वांजलिर्भूत्वाशिरसाचरणौगता॥४०॥तस्यराक्षसराजस्यत्रस्ताकुंभीनसीतदा॥तांसमुत्थापयामासनभेतव्यमि
तिब्रुवन्॥४१॥रावणोराक्षसश्रेष्ठःकिंचापिकरवाणिते॥साब्रवीद्यदिमेराजन्प्रसन्नस्त्वंमहाभुज॥४२॥भर्त्तारंनममेह्याद्यहंतुमर्ह
सिमानद॥नहीदृशंभयंकिंचित्कुलस्त्रीणामिहोच्यते॥४३॥भयानामपिसर्वेषांवैधव्यंव्यसनंयथा॥सत्यवाग्भवराजेन्द्रमामवे
क्षस्वयाचतीं॥४४॥त्वयाप्युक्तंमहाराजनभेतव्यमितिस्वयं॥रावणस्त्वब्रवीद्धृष्टःस्वसारंतत्रसंस्थितां॥४५॥क्वचासौतवभर्त्तावै
ममशीघ्रंनिवेद्यतां॥सहतेनगमिष्यामिसुरलोकंजयायहि॥४६॥तवकारुण्यसौहार्दान्निवृत्तोस्मिमधोर्वधात्॥इत्युक्तासास

मुत्थायप्रसुप्तंतंनिशाचरं॥४७॥अब्रवीत्संप्रहृष्टेवराक्षसीसापतिंवचः॥एषप्राप्तोदशग्रीवोममभ्रातामहाबलः॥४८॥सुरलोकज
याकांक्षीसाहाय्येत्वांवृणोतिच॥तदस्यत्वंसहायार्थंसबंधुर्गच्छराक्षस॥४९॥स्निग्धस्यभजमानस्ययुक्तमर्थायकल्पितुं॥तस्मा
त्तद्वचनंश्रुत्वातथेत्याहमधुर्वचः॥५०॥ददर्शराक्षसश्रेष्ठंयथान्यायमुपेत्यसः॥पूजयामासधर्मेणरावणंराक्षसाधिपं॥५१॥प्रा
प्यपूजांदशग्रीवोमधुवेश्मनिवीर्यवान्॥अस्तंप्राप्तेदिनकरेनिवासंसमरोचयत्॥५२॥तत्रचैकांनिशामुष्यगमनायोपचक्र
मे॥५३॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेपंचविंशःसर्गः॥२५॥३०॥१२७५॥ततःकैलासमासाद्यशैलंवैश्रवणालयं॥रा
क्षसेंद्रोमहेंद्राभःसेनामुपनिवेशयत्॥१॥उदितेविमलेचंद्रेतुंगेपर्वतमूर्धनि॥प्रसुप्तंसुमहत्सैन्यंनानाहरणायुधं॥२॥रावणः
स्तुमहावीर्योनिषण्णःशैलमूर्धनि॥सददर्शगुणांस्तत्रचंद्रपादोपशोभितान्॥३॥कर्णिकारवनैर्दिव्यैःकदंबबकुलैस्तथा॥पद्मि
नीभिश्चफुल्लाभिर्मंदाकिन्याजलैरपि॥४॥चंपकाशोकपुन्नागमंदारतरुभिस्तथा॥चूतपाटललोध्रैश्चप्रियंग्वर्जुनकेतकैः॥५॥तग
रैर्नालिकेरैश्चप्रियालपनसैस्तथा॥एतैरन्यैश्चतरुभिरुद्भासितवनांतरे॥६॥किन्नरामदनेनार्तारक्तामधुरकंठिनः॥समंसंप्र
जगुर्यत्रमनस्तुष्टिविवर्द्धनं॥७॥विद्याधरामदक्षीवामदरक्तांतलोचनाः॥योषिद्भिःसहसंक्रांताश्चिक्रीडुर्जहृषुश्चवै॥८॥घंटाना
मिवसन्नादःशुश्रुवेमधुरस्वनः॥अप्सरोगणसंघानांगायतांधनदालये॥९॥पुष्पवर्षाणिमुंचंतोनगाःपवनताडिताः॥शैलंतंवाय

यंतीवमधुमाधवगंधीनः॥१०॥मधुपुष्परजःपृक्तंगंधमादायपुष्कलं॥प्रववौवर्धयन्कामंरावणस्यसुखोऽनिलः॥११॥गेयात्पुष्पसमृ
द्ध्याचशैत्याद्वायोर्गिरिगुणान॥प्रवृत्तायांरजन्यांचचंद्रस्योदयनेनच॥१२॥रावणःसमहावीर्यःकामस्यवशमागतः॥विनिश्वस्य
विनिश्वस्यशशिनंसमवैक्षत॥१३॥एतस्मिन्नंतरेतत्रदिव्याभरणभूषिता॥सर्वाप्सरोवरारंभापूर्णचंद्रनिभानना॥दिव्यचंदनलिप्तां
गीमंदारकृतमूर्धजा॥दिव्योत्सवकृतारंभादिव्यपुष्पविभूषिता॥१४॥चक्षुर्मनोहरंपीनंमेखलादामभूषितं॥समुद्वहंतीजघनंरति
प्राभृतमुत्तमं॥१६॥कृतैर्विशेषकैरार्द्रैःसर्वर्तुकुसुमोद्भवैः॥बभावन्यतमेवश्रीःकांतिश्रीद्युतिकीर्तिभिः॥१७॥नीलंसतोयमेघा
भंवस्त्रंसमवगुंठिता॥यस्यावक्त्रंशशिनिभंभ्रुवौचापनिभेशुभे॥१८॥ऊरूकरिकराकारौकरौपल्लवकोमलौ॥सैन्यमध्येनगच्छंती
रावणेनोपलक्षिता॥१९॥तांसमुत्थायगच्छंतींकामबाणवशंगतः॥करेगृहीत्वालज्जंतींस्मयमानोऽभ्यभाषत॥२०॥क्वगच्छसिवरारो
हेकांसिद्धिंभजसेस्वयं॥कस्याभ्युदयकालोयंयस्त्वांसमुपभोक्ष्यते॥२१॥त्वदाननरसस्याद्यपद्मोत्पलसुगंधिनः॥सुधामृतरसस्ये
वकोद्यतृप्तिंगमिष्यति॥२२॥स्वर्णकुंभनिभौपीनौशुभौभीरुनिरंतरौ॥कस्योरःस्थलसंस्पर्शंदास्यतस्तेकुचाविमौ॥२३॥सुवर्णचक्र
प्रतिमंस्वर्णदामचितंपृथु॥अध्यारोक्ष्यतिकस्तेद्यजघनंस्वर्गरूपिणं॥२४॥मद्विशिष्टःपुमान्कोद्यशक्रोविष्णुरथाश्विनौ॥मामती
त्यहियंचत्वंयासिभीरुनशोभनं॥२५॥विश्रमत्वंपृथुश्रोणिशिलातलमिदंशुभं॥त्रैलोक्येयःप्रभुश्चैवमदन्योनैवविद्यते॥२६॥तदे

वंप्रांजलिःप्रह्वोयाचतेत्वांदशाननः॥भर्तुर्भर्त्ताविधाताचत्रैलोक्यस्यभवान्मम॥२८॥एवमुक्ताब्रवीद्रंभावेपमानाकृतांजलिः॥प्रसीद
नार्हसेवक्तुमीदृशंत्वंहिमेगुरुः॥२९॥अन्येभ्योपित्वयारक्ष्याप्राप्नुयांधर्षणंयदि॥तद्धर्मतःस्नुषातेहंतत्वमेवब्रवीमिते॥३०॥अथा
ब्रवीद्दशग्रीवश्चरणाधोमुखीं [redacted] स्थितां॥रोमहर्षमनुप्राप्तांदृष्टमात्रेणतांतदा॥सुतस्ययदिमेभार्याततस्त्वंहिस्नुषाभवेः॥बाढ
मित्येवसारंभाप्राहरावणमुत्तरं॥३१॥धर्मतस्तेसुतस्याहंभार्याराक्षसपुंगव॥पुत्रःप्रियतरःप्राणैर्भ्रातुर्वैश्रवणस्यते॥३२॥विख्या
तस्त्रिषुलोकेषुनलकूबरइत्ययं॥धर्मतोयोभवेद्विप्रःक्षत्रियोवीर्यतोभवेत्॥३३॥क्रोधाद्यश्चभवेदग्निःक्षांत्याचवसुधासमः
तस्यास्मिकृतसंकेतालोकपालसुतस्यवै॥३४॥तमुद्दिश्यतुमेसर्वंविभूषणमिदंकृतं॥यथातस्यहिनान्यस्यभावोमेप्रतितिष्ठ
ति॥३५॥तेनसत्येनमांराजन्मोक्तुमर्हस्यरिंदम॥सहितिष्ठतिधर्मात्मामांप्रतीक्ष्यसमुत्सुकः॥३६॥तत्रविघ्नंसुतस्येहकर्तुंनार्हसि
मुंचमां॥सद्भिराचरितंमार्गंगच्छराक्षसपुंगव॥३७॥माननीयोममत्वंहिपालनीयातथास्मिते॥एवमुक्तोदशग्रीवःप्रत्युवाचवि
नीतवत्॥३८॥स्नुषास्मियदवोचस्त्वमेकपत्नीष्वयंक्रमः॥देवलोकस्थितिरियंसुराणांशाश्वतीमता॥३९॥पतिरप्सरसांनास्ति
नचैकःस्त्रीपरिग्रहः॥एवमुक्त्वासतांरक्षोनिवेश्यचशिलातले॥४०॥कामभोगाभिसंरक्तोमैथुनायोपचक्रमे॥सापिभुक्तातताेर
क्षोभ्रष्टमाल्यविभूषणा॥४१॥गजेंद्रक्रीडमथितानदीवाकुलतांगता॥लुलिताकुलकेशांताकरवेपितपल्लवा॥४२॥पवनेनावधूतेव

लताकुसुमशालिनी॥ सा वेपमाना लज्जंती भीता करकृतांजलिः॥४३॥ नलकूबरमासाद्य पादयोर्निपपात ह॥ तदवस्थां च तां दृष्ट्वा महा
त्मा नलकूबरः॥४४॥ अब्रवीत्किमिदं भद्रे पादयोः पतितासि मे॥ सा वै निश्वसमाना तु वेपमाना कृतांजलिः॥४५॥ तस्मै सर्वं यथातत्वमा
ख्यातुमुपचक्रमे॥ एष देवदशग्रीवः प्राप्तो गंतुं त्रिविष्टपं॥४६॥ तेन सैन्यसहायेन शेयं+नि+परिणाम्यते॥ आयांती तेन दृष्टास्मि त्वत्
कारणमरिंदम॥४७॥ गृहीता तेन पृष्टास्मि कस्य त्वमिति रक्षसा॥ मया तु सर्वं यत्सत्यं तस्मै सर्वं निवेदितुं॥४८॥ काममोहाभिभूतात्मा ना
श्रौषीत्तद्वचो मम॥ याच्यमानो मया देव स्नुषा तेहमिति प्रभो॥४९॥ तत्सर्वं पृष्ठतः कृत्वा बलात्तेनास्मि धर्षिता॥ एवं त्वमपराधं मे क्षंतु
मर्हसि सुव्रत॥५०॥ नहि तुल्यं बलं सौम्य स्त्रियाश्च पुरुषस्य हि॥ एतच्छ्रुत्वा तु संक्रुद्धस्तदा वैश्रवणात्मजः॥५१॥ धर्षणां तां परं श्रुत्वा
ध्यानं संप्रविवेश ह॥ तस्य तत्कर्म विज्ञाय तदा वैश्रवणात्मजः॥५२॥ मुहूर्तात्क्रोधताम्राक्षस्तोयं जग्राह पाणिना॥ गृहीत्वा सलिलं
दिव्यमुपस्पृश्य यथाविधि॥५३॥ उत्ससर्ज तदा शापं राक्षसेंद्राय दारुणं॥ अकामा तेन यस्मात्वं बलाद्भद्रे प्रधर्षिता॥५४॥ तस्मात्स यु
वतीमन्यां नाकामामुपयास्यति॥ यदा ह्यकामां कामार्तो धर्षयिष्यति योषितं॥५५॥ मूर्धा सहस्रधा तस्य शकलीभविता तदा॥ तस्मिन्नु
दाहृते शापे ज्वलिताग्निसमप्रभे॥५६॥ देवदुंदुभयो नेदुः पुष्पवृष्टिश्च खाच्च्युता॥ पितामहमुखाश्चैव सर्वे देवः प्रहर्षिताः॥५७॥ ज्ञात्वा ॥राम॥
लोकगतिं सर्वे तस्य मृत्युं च रक्षसः॥ श्रुत्वा तु स दशग्रीवस्तं शापं रोमहर्षणं॥५८॥ नारीषु मैथुनीभावं नाकामास्वभ्यरोचयत्॥ तेन ॥४६॥

निःसीमतांप्रीतिमापुःसर्वाःपतिव्रताः॥नलकूबरनिर्मुक्तशापंबुध्वामनःप्रियं॥३९॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेनल
कूबरशापोनामषड्विंशःसर्गः॥२६॥कैलासंलंघयित्वातुससैन्यबलवाहनः॥आससादमहातेजाइंद्रलोकंदशाननः॥१॥तस्यराक्षस
सैन्यस्यसमंतादुपयास्यतः॥देवलोकेबभौशब्दोभिद्यमानार्णवोपमः॥२॥श्रुत्वातुरावणंप्राप्तमिंद्रश्चलितआसनात्॥देवानथाब्र
वीत्तत्रसर्वानेवसमागतान्॥३॥आदित्यांश्चवसून्रुद्रान्साध्यांश्चसमरुद्गणान्॥सज्जाभवतयुद्धार्थंरावणस्यदुरात्मनः॥४॥एव
मुक्तास्तुशक्रेणदेवाःशक्रसमायुधि॥सन्नत्यासुमहासत्वायुद्धश्रद्धासमन्विताः॥५॥सतुदीनःपरित्रस्तोमहेंद्रोरावणंप्रति॥विष्णोः
समीपमागत्यवाक्यमेतदुवाचह॥६॥विष्णोकथंकरिष्यामिरावणंराक्षसंप्रति॥अहोतिबलवद्रक्षोयुद्धार्थमभिवर्त्तते॥७॥वरप्रदा
नाद्बलवान्नखल्वन्येनहेतुना॥तत्तुसत्यंवचःकार्यंयदुक्तंपद्मयोनिना॥८॥तद्यथानमुचिर्वृत्रोबलिर्नरकशंबरौ॥त्वद्बलंसमवष्टभ्य
मयादग्धास्तथाकुरु॥९॥नत्वन्योदेवदेवेशत्वदृतेमधुसूदन॥गतिःपरायणंचापित्रैलोक्येसचराचरे॥१०॥त्वंहिनारायणःश्रीमान्
पद्मनाभसनातनः॥त्वयेमेस्थापितालोकाःशक्रश्चाहंसुरेश्वरः॥११॥त्वयासृष्टमिदंसर्वंत्रैलोक्यंसचराचरं॥त्वामेवभगवन्सर्वे
प्रविशंतियुगक्षये॥१२॥तदाचक्ष्वयथातत्वंदेवदेवममस्वयं॥असिचक्रसहायस्त्वंयोत्स्यसेरावणंप्रति॥१३॥एवमुक्तःसशक्रे
णदेवोनारायणःप्रभुः॥अब्रवीन्नपरित्रासःकर्त्तव्यःश्रूयतांचमे॥१४॥नतावद्देवदुष्टात्माशक्योजेतुंसुरासुरैः॥हंतुंचापिसमास

॥रा० वा०॥ द्यवरदानेनदुर्जयः ॥१५॥ सर्वथातुमहत्कर्मकरिष्यतिवलोत्कटः ॥ राक्षसःपुत्रसहितोदृष्टमेतन्निसर्गतः ॥१६॥ यत्तुमांत्व
॥४७॥ मभाविष्टायुध्यस्वेतिसुरेश्वर ॥ नाहंतंप्रतियोत्स्यामिरावणंराक्षसंयुधि ॥१७॥ नाहत्वासमरेशत्रुंविष्णुःप्रतिनिवर्त्तते दु
र्लभश्चैवकामोघवरगुप्ताद्धिरावणात् ॥१८॥ प्रतिजानेचदेवेंद्रत्वत्समीपेशतक्रतो ॥ भवितास्मियथास्याहंरक्षसोमृत्युका
रणं ॥१९॥ अहमेवनिहंतास्मिरावणंसपुरःसरं ॥ देवतानंदयिष्यामिज्ञात्वाकालमुपागतं ॥२०॥ एततेकथितंतत्वंदेवराजस
चीपते ॥ युध्यस्वविगतत्रासःसुरैःसार्धंमहाबलः ॥२१॥ ततोरुद्राःसहादित्यावसवोमरुतोश्विनो ॥ सन्नद्धानिर्ययुस्तूर्णंरा
क्षसानभितःपुरात् ॥२२॥ एतस्मिन्नंतरेनादःशुश्रावरजनीक्षये ॥ तस्यरावणसैन्यस्यप्रयुद्धस्यसमंततः ॥२३॥ तेप्रबुद्धाम
हावीर्याअन्योन्यमभिवीक्ष्यवै ॥ संग्राममेवाभिमुखाअभ्यवर्त्तंतहृष्टवत् ॥ ततोदैवतसैन्यानांसंक्षोभःसमजायत ॥ तदक्ष
यंमहासैन्यंदृष्ट्वासमरमूर्धनि ॥२४॥ ततोयुद्धंसमभवद्देवदानवरक्षसां ॥ घोरंतुमुलनिर्ह्रादंनानाप्रहरणोद्यतं ॥२५॥ एतस्मि
न्नंतरेशूराराक्षसाघोरदर्शनाः ॥ युद्धार्थंसमवर्त्तंतसचिवारावणस्यते ॥२६॥ मारीचश्चप्रहस्तश्चमहापार्श्वमहोदरौ ॥ अकं
पनोनिकुंभश्चशुकःसारणएवच ॥२७॥ संह्रादोधूमकेतुश्चमहादंष्ट्रोघटोदरः ॥ जंबुमालीमहाह्रादोविरूपाक्षश्चराक्षसः ॥२८॥ ॥राम॥
सुप्तघ्नोयज्ञकोपश्चदुर्मुखोदूषणःखरः ॥ त्रिशिराकरवीराक्षःसूर्यशत्रुश्चराक्षसः ॥२९॥ महाकायोतिकायश्चदेवांतकनरांत ॥ ॥४७॥

कौ॥ एतैः सर्वैः परिवृतो महावीर्यैर्महावलः॥३०॥ रावणस्यार्यकः सैन्यं सुमाली प्रविवेश ह॥ स देवतगणान्सर्वान्नानाप्रहर
णैः शितैः॥३१॥ व्यध्वंसयत्सुसंक्रुद्धो वायुर्जलधरानिव॥ तद्दैवतवलं राम हन्यमानं निशाचरैः॥३२॥ प्रणुन्नं सर्वतो दिग्भ्यः सिं
हनुन्ना मृगा इव॥ एतस्मिन्नंतरे शूरो वसूनामष्टमो वसुः॥ सावित्र इति विख्यातः प्रविवेश रणाजिरं॥३३॥ सैन्यैः परिवृतो हृष्टै
र्नानाप्रहरणोद्यतैः॥ त्रासयन्शत्रुसैन्यानि प्रविवेश रणाजिरं॥३४॥ तथादित्यौ महावीर्यौ त्वष्टा पूषा च तौ समं॥ निर्भयौ सह सै
न्येन तदा प्राविशतां रणे॥३५॥ ततो युद्धं समभवत्सुराणां सह राक्षसैः॥ क्रुद्धानां रक्षसां कीर्तिं समरेष्वनिवर्तिनां॥३६॥ तत
स्ते राक्षसाः सर्वे विबुधान्समरे स्थितान्॥ नानाप्रहरणैर्घोरैः जघ्नुः शतसहस्रशः॥३७॥ देवाश्च राक्षसान् घोरान्महावलप
राक्रमान्॥ समरे विमलैः शस्त्रैः रूपनिन्युर्यमक्षयं॥३८॥ एतस्मिन्नंतरे राम सुमाली नाम राक्षसः॥ नानाप्रहरणैः क्रुद्धस्तत्सै
न्यं सोऽभ्यवर्त्तत॥३९॥ स दैवतवलं सर्वं नानाप्रहरणैः शितैः॥ व्यध्वंसयत संक्रुद्धो वायुर्जलधरं यथा॥४०॥ ते महावाणवर्षैश्च शू
लप्रासैः सुदारुणैः॥ हन्यमानाः सुराः सर्वे न व्यतिष्ठंत संहताः॥४१॥ ततो विद्राव्यमाणेषु दैवतेषु सुमालिना॥ वसूनामष्टमः क्रु
द्धः सावित्रो वै व्यवस्थितः॥४२॥ संवृतः स्वै रथानीकैः प्रहरंतं निशाचरं॥ विक्रमेण महातेजा वारयामास संयुगे॥४३॥ ततस्तयो
र्महद्युद्धमभवल्लोमहर्षणं॥ सुमालिनो वसोश्चैव समरेष्वनिवर्तिनोः॥४४॥ ततस्तस्य महावाणैर्वसुना स महात्मना॥ निहतः प

॥रा० वा०॥
॥४८॥

न्नगरस्थःक्षणेनविनिपातितः॥४५॥हत्वातुसंयुगेतस्यरथंबाणशतैःस्थितं॥गदांतस्यवधार्थायवसुर्जग्राहपाणिना॥४६॥ततः
प्रगृह्यदीप्ताग्रांकालदंडोपमांगदां॥तांमूर्ध्निपातयामाससावित्तोवैसुमालिनः॥४७॥सातस्योपरिचोल्काभापतंतीविबभौग
दा॥इंद्रप्रमुक्तागर्जंतीगिराविवमहाशनिः॥४८॥तस्यनैवास्थिनशिरोनमांसंददृशेतदा॥गदयाभस्मतांनीतंनिहतस्यरणा
जिरे॥४९॥तंदृष्ट्वानिहतंसंख्येराक्षसास्तेसमंततः॥व्यद्रवन्सहिताःसर्वेक्रोशमानाःपरस्परं॥५०॥विद्राव्यमाणावसुनाराक्ष
सानावतस्थिरे॥५१॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०कां०सुमालीवधोनामसप्तविंशःसर्गः॥२७॥सुमालिनंहतंदृष्ट्वावसुना
भस्मसात्कृतं॥स्वसैन्यंविद्रुतंचापिलक्षयित्वार्दितंसुरैः॥१॥ततःसबलवान्क्रुद्धोरावणस्यसुतस्तदा॥निवर्त्यराक्षसान्स
र्वान्मेघनादोव्यवस्थितः॥२॥सरथेनमहार्हेणकामगेनमहारथः॥अभिदुद्रावसेनांतांवनान्यग्निरिवज्वलन्॥३॥ततःप्रवि
शतस्तस्यविविधायुधधारिणः॥विदुद्रुवुर्दिशःसर्वादर्शनादेवदेवताः॥४॥नबभूवतदाकश्चिद्युयुत्सोरस्यसंमुखे॥सर्वानावि
ध्यवित्रस्तांस्ततःशक्रोऽब्रवीत्सुरान्॥५॥नभेतव्यंनगंतव्यंनिवर्तध्वंरणेसुराः॥एषगच्छतिपुत्रोमेयुद्धार्थमपराजितः॥६॥ततःश
क्रसुतोदेवोजयंतइतिविश्रुतः॥रथेनाद्भुतकल्पेनसंग्रामेसोऽभ्यवर्तत॥७॥ततस्तेत्रिदशाःसर्वेपरिवार्यशचीसुतं॥रावणस्य ॥राम॥
सुतंयुद्धेसमासाद्यप्रजघ्निरे॥८॥तेषांयुद्धंसमभवत्सदृशंदेवरक्षसां॥महेंद्रस्यचपुत्रस्यराक्षसेंद्रसुतस्यच॥९॥ततोमातलिपु ॥४८॥

त्रस्य गोमुखस्य स रावणिः ॥ सारथेः पातयामास शरान्कनकभूषणान् ॥ ४० ॥ शचीसुतश्चापि तथा जयंतस्तस्य सारथिं ॥ तं चापि
रावणिः क्रुद्धः समंतात्प्रत्यविध्यत ॥ ४१ ॥ स हि क्रोधसमाविष्टो बली विस्फारितेक्षणः ॥ रावणिः शक्रतनयं शरवर्षैरवाकिरत् ॥ ४२
ततो नानाप्रहरणान्शितधारान्सहस्रशः ॥ पातयामास संक्रुद्धः सुरसैन्येषु रावणिः ॥ ४३ ॥ शतघ्नीमुसलप्रासगदाखड्गपरश्व
धान् ॥ महांति गिरिशृंगाणि पातयामास रावणिः ॥ ४४ ॥ ततः प्रमथिता लोकाः संजज्ञे च तमस्ततः ॥ तस्य रावणपुत्रस्य शत्रुसैन्यानि
निघ्नतः ॥ ४५ ॥ ततस्तद्दैवतबलं समंतात्तं शचीसुतं ॥ बहुप्रकारमस्वस्थमभवच्छरपीडितं ॥ ४६ ॥ नाभ्यजानंत चान्योन्यं रक्षो वा देव
ताथवा ॥ तत्र तत्र विपर्यस्तं समंतात्परिधावत ॥ ४७ ॥ देवा देवान्निजघ्नुस्ते राक्षसान्राक्षसास्तथा ॥ संमूढास्तमसाच्छन्ना व्यद्रव
न्परे तथा ॥ ४८ ॥ एतस्मिन्नंतरे वीरः पुलोमा नाम वीर्यवान् ॥ दैत्येंद्रस्तेन संगृह्य शचीपुत्रोपवाहितः ॥ ४९ ॥ संगृह्य तं तु दौहित्रं प्रवि
ष्टः सागरं तदा ॥ आर्यकः स हि तस्यासीत्पुलोमा येन सा शची ॥ ५० ॥ ज्ञात्वा प्रणाशं तु तदा जयंतस्याथ देवताः ॥ अप्रहृष्टास्ततः सर्वे
व्यथिताः संप्रदुद्रुवुः ॥ ५१ ॥ रावणिस्त्वथ संक्रुद्धो बलैः परिवृतः स्वकैः ॥ अभ्यधावत देवांस्तान्मुमोच च महास्वनं ॥ ५२ ॥ दृष्ट्वा प्रणा
शं पुत्रस्य दैवतेषु च विद्रुतं ॥ मातलिं चाह देवेशो रथः समुपनीयतां ॥ ५३ ॥ स तु दिव्यो महाभीमः सज्ज एव महारथः ॥ उपस्थितो
मातलिना वाह्यमानो महाजवः ॥ ५४ ॥ ततो मेघा रथे तस्मिंस्तडित्वंतो महाबलाः ॥ अग्रतो वायुचपला नेदुः परमनिस्वनाः ॥ ५५ ॥

नानावाद्यानिवाद्यंतगंधर्वाश्चसमाहितः॥ननृतुश्चाप्सरःसंघानिर्यातेत्रिदशेश्वरे॥२६॥रुद्रैर्वसुभिरादित्यैरश्विभ्यांसमरुद्ग
णैः॥वृतोनानाप्रहरणैर्निर्ययौत्रिदशाधिपः॥२७॥निर्गच्छतस्तुशक्रस्यपरुषःपवनोववौ॥भास्करोनिष्प्रभश्चैवमहोल्का-
श्चप्रपेदिरे॥२८॥एतस्मिन्नंतरेशूरोदशग्रीवःप्रतापवान्॥आरुरोहरथंदिव्यंनिर्मितंविश्वकर्मणा॥२९॥पन्नगैःसुमहाकायैर्वे
ष्टितंलोमहर्षणैः॥एषांनिश्वाससवातेनप्रदीप्तमिवसंयुगे॥३०॥दैत्यैर्निशाचरैश्चैवसरथःपरिवारितः॥समराभिमुखोदिव्योमहे
न्द्रंसोभ्यवर्तत॥३१॥पुत्रंतंवारयित्वातुस्वयमेवव्यवस्थितः॥सोपियुद्धाद्विनिष्क्रम्यरावणिःसमुपाविशत्॥३२॥ततोयुद्धंप्रवृत्तं
तुसुराणांराक्षसैःसह॥शस्त्राणिवर्षतांतेषांमेघानामिवसंयुगे॥३३॥कुंभकर्णस्तुदुष्टात्मानानाप्रहरणोद्यतः॥नाज्ञायततदारा
जन्युद्धंकेनाभ्यपद्यत॥३४॥दंतैःपादैर्भुजैर्हस्तैःशक्तितोमरमुद्गरैः॥येनतेनैवसंक्रुद्धस्ताडयामासदेवताः॥३५॥सतुरुद्रैर्महा-
घोरैःसंगम्याथनिशाचरः॥प्रयुद्धस्तैश्चसंग्रामेक्षतःशस्त्रैःनिरंतरं॥३६॥ततस्तद्राक्षसंसैन्यंप्रयुद्धंसमरुद्गणैः॥रणेविद्रावितं
सर्वंनानाप्रहरणैस्तदा॥३७॥केचिद्विनिहताःकृत्ताश्चेष्टंतिस्ममहीतले॥वाहनेष्ववसक्ताश्चस्थिताएवापरेरणे॥३८॥रथान्नागा
न्खरानुष्ट्रान्पन्नगांस्तुरगांस्तथा॥शिशुमारान्वराहांश्चपिशाचवदनानपि॥३९॥तान्समालिंग्यबाहुभ्यांविष्टब्धाःकेचिदुत्थिताः॥
देवैस्तुशस्त्रसंभिन्नाःमम्रिरेचनिशाचराः॥४०॥चित्रकर्मइवाभातिसर्वेषांरणसंप्लवः॥निहतानांप्रसुप्तानांराक्षसानांमहीत

ले॥४१॥शोणितोदकनिस्पंदाकाकगृध्रसमाकुला॥प्रवृत्तासंयुगमुखेशस्त्रग्राहवतीनदी॥४२॥एतस्मिन्नंतरेक्रुद्धोदशग्रीवःप्र
तापवान्॥निरीक्ष्यतुबलंसर्वंदैवतैर्विनिपातितं॥४३॥सतंप्रतिविगाह्याशुप्रवृद्धंसैन्यसागरं॥त्रिदशान्समरेनिघ्नन्शक्र
मेवाभ्यवर्त्तत॥४४॥ततःशक्रोमहाच्चापंविस्फार्यसुमहास्वनं॥यस्यविस्फार्यनिर्घोषःस्तनंतिस्मदिशोदश॥४५॥तद्विकृष्य
महच्चापमिंद्रोरावणमूर्धनि॥पातयामाससशरान्पावकादित्यवर्चसः॥४६॥तथैवचमहाबाहुर्दशग्रीवोनिशाचरः॥शक्रं
कार्मुकविभ्रष्टैःशरवर्षैरवाकिरत्॥४७॥प्रयुद्धतोरथतयोर्बाणवर्षैस्समंततः॥नाज्ञायततदाकिंचित्सर्वंहितमसावृतं
॥४८॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उत्तरकांडेअष्टाविंशःसर्गः॥२८॥ततस्तमसिसंजातेसर्वेतेदेवराक्षसाः॥अयुध्यंतबला
न्मत्ताःसूदयंतःपरस्परं॥१॥इंद्रश्चरावणश्चैवरावणिश्चमहाबलः॥तस्मिंस्तमोजालवृतोमोहमीयुनतेत्रयः॥२॥सतुदृ
ष्ट्वाबलंसर्वंरावणोनिहतंक्षणात्॥क्रोधमभ्यागमत्तीव्रंमहानादंचमुक्तवान्॥३॥क्रोधात्सूतंचदुर्धर्षःस्यंदनस्थमुवाचह
परसैन्यस्यमध्येनयावदंतोनयस्वमां॥४॥अद्यैवत्रिदशान्सर्वान्विक्रमैःसमरेस्वयं॥नानाशस्त्रमहासारैर्नयामियमसादनं॥
[redacted]॥५॥अहमिंद्रंवधिष्यामिधनदंवरुणंयमं॥त्रिदशान्विनिहत्याशुस्वयंस्थास्याम्य
थोपरि॥६॥विषादोनैवकर्त्तव्यःशीघ्रंवाहयमेरथं॥द्विःखलुत्वांब्रवीम्यद्ययावदंतंनयस्वमां॥७॥अयंसनंदनोद्देशोयत्रवर्त्तामहे

वर्यं॥ नयमामद्यतत्रत्वमुदयोयत्रपर्वतः॥९॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वातुरगान्सममनोजवान्॥ आदिदेशाथशत्रूणांमध्येनैवचसा
रथिः॥१०॥ तस्यतंनिश्चयंज्ञात्वाशक्रोदेवेश्वरस्तदा॥ रथस्थःसमरस्थस्तान्देवान्वाक्यमथाब्रवीत्॥११॥ सुराःशृणुतमद्वाक्यंय
त्तावन्ममरोचते॥ जीवन्नेवदशग्रीवःसाधुरक्षोनिगृह्यतां॥१२॥ एषत्युतिवलःसैन्येरथेनपवनौजसा॥ गमिष्यतिप्रवृद्धोर्मिःसमुद्र
इवपर्वणि॥१३॥ नत्द्येषहंतुंशक्योद्यवरदानात्सुनिर्भयः॥ तद्ग्रहीष्यामहेरक्षोयत्ताभवतसंयुगे॥१४॥ यथावलौनिरुद्धेचत्रैलो
क्यंभुज्यतेमया॥ एवमेतस्यपापस्यनिरोधोममरोचते॥१५॥ ततोन्यंदेशमास्थायशक्रःसंत्यज्यरावणं॥ अयुध्यतमहाराजराक्ष
सान्त्रासयन्रणे॥१६॥ उत्तरेणदशग्रीवःप्रविवेशानिवर्त्तकः॥ दक्षिणेनतुपार्श्वेनप्रविवेशशतक्रतुः॥१७॥ ततःसयोजनशतं
प्रविष्टोराक्षसाधिपः॥ देवतानांवलंसर्वंशरवर्षैरवाकिरत्॥१८॥ ततःशक्रोनिरीक्ष्याथप्रनष्टंतुस्वकंवलं॥ न्यवर्त्तयदसंभ्रांतः
समावृत्यदशाननं॥१९॥ एतस्मिन्नंतरेनादोमुक्तोदानवराक्षसैः॥ हाहताःस्मइतिग्रस्तंदृष्ट्वाशक्रेणरावणं॥२०॥ ततोरथंसमास्था
यरावणिःक्रोधमूर्छितः॥ तत्सैन्यमतिसंक्रुद्धःप्रविवेशसुदारुणं॥२१॥ तांप्रविश्यमहामायांप्राप्तांपशुपतेःपुरा॥ प्रविवेशसुसं
रब्धस्तत्सैन्यंसमभिद्रवत्॥२२॥ ससर्वादेवतास्त्यक्त्वाशक्रमेवाभ्यधावत॥ महेंद्रश्चमहातेजानापश्यच्चसुतंरिपोः॥२३॥ विमु
क्तकवचस्तत्रवध्यमानोपिरावणिः॥ त्रिदशैःसुमहावीर्यैर्नचकारचकिंचन॥२४॥ समातलिंसमायान्तंताडयित्वाशरोत्तमैः॥ महेंद्रं

द्रवाणवर्षेणभूयएवाभ्यवाकिरत्॥२४॥ततस्त्यक्तारथंशक्रोविससर्जचसारथिं॥ऐरावतंसमारुह्यमृगयामासरावणिं॥
२५॥सतत्रमायावलवानदृश्योथांतरिक्षगः॥इंद्रंमायापरिक्षिप्तंकृत्वासप्राद्रवच्छरैः॥२६॥सतंयदापरिश्रांतमिंद्रंजज्ञेथराव
णिः॥तदेनंमाययावध्वास्वसैन्यमभितोनयत्॥२७॥तंतुदृष्ट्वावलात्तेननीयमानंमहारणात्॥महेंद्रममराःसर्वेकिंनुस्यादि
त्यचिंतयत्॥२८॥दृश्यतेनसमायावीशक्रजित्समितिंजयः॥विद्यावानपियेनेंद्रोमाययापहृतोवलात्॥२९॥एतस्मिन्नंतरेक्रु
द्धाःसर्वेसुरगणास्तदा॥रावणंविमुखीकृत्यशरवर्षैरवाकिरन्॥३०॥रावणस्तुसमासाद्यआदित्यांश्चवसूंस्तदा॥नशशाकसं
ग्रामेयोद्धुंशत्रुभिरर्दितः॥३१॥सतंदृष्ट्वापरिम्लानंप्रहारैर्जर्जरीकृतं॥रावणिःपितरंयुद्धेदर्शनस्थोब्रवीदिदं॥३२॥आगच्छता
तगच्छामोरणकर्मनिवर्त्यतां॥जितंनोविदितंतेस्तुस्वस्थोभवगतज्वरः॥३३॥अयंहिसुरसैन्यस्यत्रैलोक्यस्यचयःप्रभुः॥सगृ
हीतोदेववलाद्भग्नदर्पाःसुराःकृताः॥३४॥यथेष्टंभुंक्ष्वलोकांस्त्रीन्निगृह्यारातिमोजसा॥वृथाकिंतेश्रमेणहयुद्धमद्यतुनिष्फ
लं॥३५॥ततस्तेदैवतगणानिवृत्तारणकर्मणः॥तत्श्रुत्वारावणेर्वाक्यंशक्रहीनाःसुरागताः॥३६॥अथसरणविगतउत्तमौजास्त्रि
दशरिपुःप्रथितोनिशाचरेंद्रः॥स्वसुतवचनमादृतःप्रियंतत्क्षमनुनिशम्यजगादचैवसूनुं॥३७॥अतिवलसदृशैःपराक्रमैः
स्त्वंममकुलवंशविवर्द्धनःप्रभो॥यदयमतुलवलस्त्वयावैत्रिदशपतिस्त्रिदशाश्चनिर्जिताः॥३८॥नयरथमधिरोप्यवासवं

नगरमितो व्रजसेनया वृतस्त्वं ॥ अहमपि तव पृष्ठतो द्रुतं सह सचिवैरनुयामि हृष्टवत् ॥ ३९ ॥ अथ स बलवृतः सवाहनस्त्रिदश
पतिं परिगृह्य रावणिः ॥ स्वभवनमभिगम्य वीर्यवान्कृतसमरान्विससर्ज राक्षसान् ॥ ४० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० उत्तरकां
डे एकोनत्रिंशः सर्गः ॥ २९ ॥ जिते महेंद्रेतिबले रावणस्य सुतेन वै ॥ प्रजापतिं पुरस्कृत्य ययुर्लंकां सुरास्तदा ॥ १ ॥ तत्र रावणमासा
द्य पुत्रभ्रातृभिरावृतं ॥ अब्रवीद्गगने तिष्ठन्साम पूर्वं प्रजापतिः ॥ २ ॥ वत्स रावण तुष्टोस्मि पुत्रस्य तव संयुगे ॥ अहो स्य विक्रमोदा
र्यं तव तुल्योधिकोपि वा ॥ ३ ॥ जितं हि भवता सर्वं त्रैलोक्यं स्वेन तेजसा ॥ कृता प्रतिज्ञा सफला प्रीतोस्मि ससुतस्य ते ॥ ४ ॥ अयं च पुत्रो
तिबलस्तव रावण वीर्यवान् ॥ जगतींद्रजिदित्येव परिख्यातो भविष्यति ॥ ५ ॥ बलवान्दुर्जयश्चैव भविष्यत्येव राक्षसः ॥ यं समा
श्रित्य ते राजन्स्थापितास्त्रिदशा वशे ॥ ६ ॥ तन्मुच्यतां महाबाहो महेंद्रः पाकशासनः ॥ किं चास्य मोक्षणार्थाय प्रयच्छंतु दिवौकसः
॥ ७ ॥ अथाब्रवीन्महातेजा इंद्रजित्समितिंजयः ॥ अमरत्वमहं देव वृणे यद्येष मुच्यते ॥ ८ ॥ ततोब्रवीन्महातेजा मेघनादं प्रजाप
तिः ॥ नास्ति सर्वामरत्वं हि कस्य चित्प्राणिनो भुवि ॥ ९ ॥ पक्षिणश्चतुष्पदो वा भूतानां वा महौजसां ॥ श्रुत्वा पितामहेनोक्तमिंद्रजित्प्र
भुणाव्ययं ॥ १० ॥ अथाब्रवीत्स तत्रस्थं मेघनादो महाबलः ॥ श्रूयतां वा भवेत्सिद्धिः शतक्रतुविमोक्षणे ॥ ११ ॥ ममेष्टं नित्यशो हव्यैर्मंत्रैः
संपूज्य पावकं ॥ संग्राममवतर्त्तं च शत्रुनिर्जयकांक्षिणः ॥ १२ ॥ अश्वयुक्तो रथो मह्यमुत्तिष्ठेत्तु विभावसोः ॥ तत्स्थस्यामरता स्यान्मे एष

मेनिश्चितोवरः॥१३॥तस्मिन्यद्यसमाप्तेचजप्यहोमेविभावसौ॥युध्येयंदेवसंग्रामेतदामेस्याद्विनाशनं॥१४॥सर्वोहितपसादेव
वृणोत्यमरतांपुमान्॥विक्रमेणमयात्वेतदमरत्वंप्रवर्त्तितं॥१५॥एवमस्त्वितितंचाहवाक्यंदेवःपितामहः॥मुक्तश्चेंद्रजिताश
क्रोगताश्चत्रिदिवंसुराः॥१६॥एतस्मिन्नंतरेरामदीनोभ्रष्टामरद्युतिः॥इंद्रश्चिंतापरितात्माध्यानतत्परतांगतः॥१७॥तंतुदृष्ट्वात
थाभूतंप्राहदेवःपितामहः॥शतक्रतोकिमुपुराकरोतिस्मसुदुष्कृतं॥१८॥अमरेंद्रमयाबुध्याप्रजाःसृष्टास्तथाप्रभो॥एकवर्णा
समाभावाएकरूपाश्चसर्वशः॥१९॥तासांनास्तिविशेषोहिदर्शनेलक्षणेपिवा॥ततोहमेकाग्रमनास्ताःप्रजाःसमचिंतयं॥
२०॥सोहंतासांविशेषार्थंस्त्रियमेकांविनिर्ममे॥यद्यत्प्रजानांप्रत्यंगंविशिष्टंतत्तदुद्धृतं॥२१॥ततोमयारूपगुणैरहल्यास्त्रीविनि
र्मिता॥हलंनामेहवैरूप्यंहल्यंतत्प्रभवंभवेत्॥२२॥यस्यानविद्यतेहल्यंतेनाहल्येतिविश्रुता॥अहल्येत्येवचमयातस्यानामप्र
कीर्तितं॥२३॥निर्मितायांचदेवेंद्रतस्यांनार्यांसुरर्षभ॥भविष्यतीतिकस्यैषाममचिंताततोभवत्॥२४॥त्वंतुशक्रतदानारींजा
नीषेमनप्रभो॥स्थानाधिकतयापत्नीममैषेतिपुरंदर॥२५॥सामयान्यासभूतातुगौतमस्यमहात्मनः॥न्यस्ताबहूनिवर्षाणिते
ननिर्यातिताचह॥२६॥ततस्तस्यपरिज्ञायमहास्थैर्यंमहामुनेः॥ज्ञात्वातपसिसिद्धिंचपत्न्यर्थंस्पर्शितातदा॥२७॥सतयासहध
र्मात्मारमतेस्ममहामुनिः॥आसन्निराशादेवास्तुगौतमेदत्तयातदा॥२८॥त्वंक्रुद्धस्त्विहकामात्मागत्वातस्याश्रमंमुनेः॥दृष्टवांश्च

तदातांस्त्रीदीप्तामग्निशिखामिव॥२९॥सात्वयाधर्षिताशक्रकामार्त्तेनसमन्युना॥दृष्टस्त्वंचतदातेनआश्रमेपरमर्षिणा ३०
ततःक्रुद्धेनतेनासिसप्तःपरमतेजसा॥गतोसियेनदेवेंद्रदशाभागविपर्ययं॥३१॥यस्मान्मेधर्षितापत्नीत्वयावासवनिर्भया
त्॥तस्मात्त्वंसमरेशक्रशत्रुहस्तंगमिष्यसि॥३२॥अयंतुभावोदुर्बुद्धेयस्त्वयेहप्रवर्त्तितः॥मानुषेष्वपिलोकेषुभविष्यतिनसंशयः
॥३३॥तत्रार्धंतस्ययःकर्त्तात्वय्यर्धंनिपतिष्यति॥नचतेस्थावरंस्थानंभविष्यतिनसंशयः॥३४॥यश्चयश्चसुरेंद्रःस्यात्ध्रुवःस
नभविष्यति॥एषशापोमयामुक्तइत्यसौत्वांतदाब्रवीत्॥३५॥तांतुभार्यांसुनिर्भर्त्स्यसोब्रवीत्सुमहातपाः॥दुर्विनीतेविनिध्वंस
ममाश्रमसमीपतः॥३६॥रूपयौवनसंपन्नायस्मात्त्वमनवस्थिता॥तस्माद्रूपवतीमेक्कालोकेनत्वमेकाभविष्यति॥३७॥रूपंचते
प्रजाःसर्वागमिष्यतिनसंशयः॥यत्तदेकंसमाश्रित्यविभ्रमोयमुपस्थितः॥३८॥तदाप्रभृतिभूयिष्ठंप्रजारूपसमन्विता॥सातंप्र
सादयामासमहर्षिंगौतमंतदा॥३९॥अज्ञानाद्धर्षिताविप्रत्वद्रूपेणदिवौकसा॥नकामकाराद्विप्रर्षेप्रसादंकर्त्तुमर्हसि॥४०॥अ
हिल्ययात्वेवमुक्तःप्रत्युवाचसगौतमः॥उत्पत्स्यतिमहातेजाइक्ष्वाकूणांमहारथः॥४१॥रामोनामश्रुतोलोकेवनंचाप्युपयास्य
ति॥ब्राह्मणार्थेमहाबाहुर्विष्णुर्मानुषविग्रहः॥४२॥तंद्रक्ष्यसियदाभद्रेततःपूताभविष्यसि॥सहिपावयितुंशक्तस्त्वयायत्दुष्कृ
तं॥४३॥तस्यातिथ्यंचकृत्वावैमत्समीपंगमिष्यसि॥वत्स्यसित्वंमयासार्धंतदाहिवरवर्णिनि॥४४॥एवमुक्त्वासविप्रर्षिराजगामस्व

माश्रमे ॥ तपश्चचाचारसुमहत्सा पत्नी ब्रह्मवादिनः ॥ ४५ ॥ शापोत्सर्गाद्धि तस्येदं मुनेः सर्वमुपस्थितं ॥ तत्स्मर त्वं महाबाहो दुष्कृ
तं यत्त्वया कृतं ॥ ४६ ॥ तेन त्वं ग्रहणे शत्रोर्यातो नान्येन वासव ॥ शीघ्रं वै यज यज्ञं त्वं वैष्णवं सुसमाहितः ॥ ४७ ॥ पावितस्तेन यज्ञे
न यास्यसे त्रिदिवं ततः ॥ पुत्रश्च तव देवेंद्र न विनष्टो महारणे ॥ ४८ ॥ नीतः सन्निहितश्चैव आर्यकेन महोदधौ ॥ एतच्छ्रुत्वा महेंद्र
स्तु यज्ञमिष्ट्वा च वैष्णवं ॥ ४९ ॥ पुनस्त्रिदिवमाक्रामदन्वशासच्च देवराट् ॥ एतदिंद्रजितो नाम बलं यत्कीर्तितं मया ॥ ५० ॥ निर्जित
स्तेन देवेंद्रः प्राणिनोन्ये तु किं पुनः ॥ आश्चर्यमिति रामश्च लक्ष्मणश्चाब्रवीत्तदा ॥ ५१ ॥ अगस्त्यवचनं श्रुत्वा वानरा राक्षसास्तदा ॥ वि
भीषणस्तु रामस्य पार्श्वस्थो वाक्यमब्रवीत् ॥ ५२ ॥ आश्चर्यं स्मारितोस्म्यद्य यत्तद्दृष्टं पुरातनं ॥ अगस्त्यं त्वब्रवीद्रामः सत्यमेतच्छ्रुतं
च मे ॥ ५३ ॥ एवं राम समुद्भूतो रावणो लोककंटकः ॥ सपुत्रो येन संग्रामे जितः शक्रः सुरेश्वरः ॥ ५४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० उत्तरकां
डे त्रिंशः सर्गः ॥ ३० ॥ ततो रामो महातेजा विस्मयात्पुनरेव हि ॥ उवाच प्रणतो वाक्यमगस्त्यमृषिसत्तमं ॥ १ ॥ भगवन् राक्षसः क्रूरो य
दाप्रभृति मेदिनीं ॥ पर्यटन् किं तदा लोकाः शून्या आसन् द्विजोत्तम ॥ २ ॥ राजा वा राजमात्रो वा किं तदा नात्र कश्चन ॥ धर्षणं यत्र न प्रा
प्तो रावणो राक्षसेश्वरः ॥ ३ ॥ उताहो हतवीर्यास्ते बभूवुः पृथिवीक्षितः ॥ बहिष्कृताः वरास्त्रैश्च बहवो निर्जिता नृपाः ॥ ४ ॥ राघवस्य वचः श्रु
त्वा अगस्त्यो भगवानृषिः ॥ उवाच रामं प्रहसन् पितामह इवेश्वरं ॥ ५ ॥ इत्येवं बाधमानस्तु पार्थिवान् पार्थिवर्षभ ॥ चचार रावणो राम

पृथिवीपृथिवीपते॥३॥ततोमाहिष्मतीनामपुरीस्वर्गपुरीप्रभां।संप्राप्तोयत्रसांनिध्यंसदासीद्वसुरेतसः॥४॥तुल्यआसीन्नृपस्तस्य
सप्रभावाद्वसुरेतसः॥अर्जुनोनामयत्राग्निःशरकुंडेशयःसदा॥५॥तमेवदिवसंसोपिहैहयाधिपतिर्बली।अर्जुनोनर्मदांरंतुंग
तःस्त्रीभिःसहेश्वरः॥६॥तमेवदिवसंसोथरावणस्तत्रआगतः।रावणोराक्षसेंद्रस्तुतस्यामात्यानपृच्छत॥७॥क्वार्जुनोनृपतिःशी
घ्रंसम्यगाख्यातुमर्हथ।रावणोहमनुप्राप्तोयुद्धेप्सुर्नृवरेणह॥८॥ममागमनमप्यग्रेयुष्माभिःसंनिवेद्यतां।इत्येवंरावणोक्ता
स्तेसामात्याःसुविपश्चितः॥९॥अब्रुवन्राक्षसपतिमसान्निध्यंमहीपतेः।श्रुत्वाविश्रवसःपुत्रःपौराणामर्जुनंगतं॥१०॥अपसृ
त्यागतोविंध्यंहिमवत्सन्निभंगिरिं।सतमभ्रमिवाविष्टमुद्भ्रांतमिवमेदिनीं॥११॥अपश्यद्रावणोविंध्यमालिखंतमिवांबरं।सहस्र
शिखरोपेतंसिंहाध्युषितकंदरं॥१२॥प्रपातपतितैःशीतैःसाट्टहासमिवांबुभिः।देवदानवगंधर्वैःसाप्सरोभिःसकिन्नरैः॥१३॥सस्त्री
भिःक्रीडमानैश्चस्वर्गभूतमहोच्छ्रयं।नदीभिःस्यंदमानाभिःस्फटिकप्रतिमंजलं॥१४॥फणाभिश्चलजिह्वाभिरनंतमिवविष्ठितं।उ
त्क्रमंतंदरीवंतंहिमवत्सन्निभंगिरिं॥१५॥पश्यमानस्ततोविंध्यंरावणोनर्मदांययौ।चलोपलजलांपुण्यांपश्चिमोदधिगामिनीं
॥१६॥महिषैःसृमरैःसिंहैःशार्दूलर्क्षगजोत्तमैः।उष्णाभितप्तैस्तृषितैःसंक्षोभितजलाशयां॥१७॥चक्रवाकैःसकारंडैःसहंसजलकु
क्कुटैः।सारसैश्चसदामत्तैःकूजद्भिःसुसमावृतां॥१८॥फुल्लद्रुमकृतोत्तंसांचक्रवाककयुगस्तनीं।विस्तीर्णपुलिनश्रोणींहंसावलिसु

मेखलां ॥२२॥ पुष्पैरेष्वतुलिप्तांगीजलफेनामलांशुकां ॥ जलावगाहसुस्पर्शां फुल्लोत्पलशुभेक्षणां ॥२३॥ पुष्पकादवरुह्याशुन
र्मदां सरितां वरां ॥ दृष्टामिव वरां नारीमवगात्यद्दशाननः ॥२४॥ स तस्याः पुलिने रम्ये नानामुनिनिषेविते ॥ उपोपविष्टः सचिवैः सा
र्धं राक्षसपुंगवः ॥२५॥ प्रख्याय नर्मदां सोथ गंगेयमिति रावणः ॥ नर्मदादर्शने हर्षमाप्तवान्स दशाननः ॥२६॥ उवाच स सचिवां
स्तत्र सलीलं शुकसारणौ ॥ एष रश्मिसहस्रेण जगत्कृत्वेव कांचनं ॥२७॥ तीक्ष्णतापकरः सूर्यो नभसो मध्यमास्थितः ॥ मामासीनं
विदित्वैव चंद्रायति दिवाकरः ॥२८॥ नर्मदाजलशीतश्च सुगंधिश्रमनाशनः ॥ मद्भयादनिलोप्येष वात्यसौ सुसमाहितः ॥२९॥
इयं चापि सरिच्छ्रेष्ठा नर्मदा शर्मवर्द्धनी ॥ नक्रमीनविहंगोर्मिः सभयेवांगना स्थिता ॥३०॥ तद्भवंतः क्षताः शस्त्रैर्नृपैरिंद्रसमैर्यु
धि ॥ चंदनस्य रसेनेव रुधिरेण समुक्षिताः ॥३१॥ ते यूयमवगाहध्वं नर्मदां शर्मदां शुभां ॥ सार्वभौममुखा मत्ता गंगामिव महाग
जाः ॥३२॥ अस्यां स्नात्वा महानद्यां पाप्मनो विप्रमोक्षथ ॥ अहमप्यद्य पुलिने शरदिंदुसमप्रभे ॥३३॥ पुष्पोपहारं शनकैः करिष्या
मि कपर्दिनः ॥ रावणेनैवमुक्तास्तु प्रहस्तशुकसारणौ ॥३४॥ समहोदरधूम्राक्षा नर्मदां विजगाहिरे ॥ राक्षसेंद्रगजैस्तैस्तु क्षोभिता नर्मदा
नदी ॥३५॥ वामनांजनपद्माद्यैर्गंगा इव महागजैः ॥ ततस्ते राक्षसाः स्नात्वा नर्मदायां महाबलाः ॥३६॥ उत्तीर्य पुष्पाण्याजह्रुर्बल्यर्थं
रावणस्य तु ॥ नर्मदापुलिने हृद्ये शुभ्राभ्रसदृशप्रभे ॥३७॥ राक्षसैस्तु मुहूर्त्तेन कृतः पुष्पमयो गिरिः ॥ पुष्पेषूपहृतेष्वेवं रावणो राक्ष-

सेश्वरः॥३८॥अवतीर्णोनदींस्नातुंगंगामिवमहागजः॥तत्रस्नात्वाचविधिवज्जप्त्वाजप्यमनुत्तमं॥३९॥नर्मदासलिलात्तस्मादुत्त
तारसरावणः॥ततःक्लिन्नांवरंत्यक्त्वाशुक्लवस्त्रसमावृतः॥४०॥रावणंप्रांजलिंयांतमन्वयुःसर्वराक्षसाः॥तद्गतीवशमापन्नामू
र्त्तिमंतइवाचलाः॥४१॥यत्रयत्रचयातिस्मरावणोराक्षसेश्वरः॥जांबूनदमयंलिंगंतत्रतत्रस्मनीयते॥४२॥वालुकावेदिमध्येतु
तल्लिंगंस्थाप्यरावणः॥अर्चयामासगंधैश्चपुष्पैश्चामृतगंधिभिः॥४३॥ततःसतामार्त्तिहरंपरंवरंवरप्रदंचंद्रमयूखभूषणं॥सम
र्चयित्वासनिशाचरोजगौप्रसार्यहस्तान्प्रणनर्त्तचायतः॥४४॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०कां०एकत्रिंशःसर्गः॥३१॥नर्मदा
पुलिनेयत्रराक्षसेंद्रःसदारुणः॥पुष्पोपहारंकुरुतेतस्माद्देशाददूरतः॥१॥अर्जुनोजयतांश्रेष्ठोमाहिष्मत्याःपतिःप्रभुः॥क्रीडते
सहनारीभिर्नर्मदातोयमाश्रितः॥२॥तासांमध्यगतोराजारराजचतदार्जुनः॥करेणूनांसहस्रस्यमध्यस्थइवकुंजरः॥३॥जिज्ञा
सुःसतुवाहूनांसहस्रस्योत्तमंवलं॥रुरोधनर्मदावेगंवाहुभिर्बहुभिर्वृतः॥४॥कार्त्तवीर्यभुजासक्तंतज्जलंप्राप्यनिर्मलं॥कूलोप
हारंकुर्वाणंप्रतिस्रोतःप्रधावति॥५॥समीननक्रमकरःसपुष्पकुशसंस्तरः॥सनर्मदांभसोवेगःप्रावृट्कालइवावभौ॥६॥सवे
गःकार्त्तवीर्येणसंप्रेषितइवांभसः॥पुष्पोपहारंसकलंरावणस्यजहारह॥७॥रावणोर्द्धसमाप्तंतमुत्सृज्यनियमंतदा॥नर्मदांपश्य
तेकांतांप्रतिकूलांयथाप्रियां॥८॥पश्चिमेनतुतंदृष्ट्वासागरोद्गारसन्निभं॥वर्द्धंतमंभसोवेगंपूर्वामाशांप्रविश्यतु॥९॥ततोनुद्भ्रां

तशकुनांस्वभावपरमेस्थितां॥निर्विकारांगनाभासामपश्यद्रावणोनदीं॥१०॥सप्रेतरकरांगत्यात्यशरद्वासोदशाननः॥विगत्र
भावमन्वेष्टुंसोदिशच्छुकसारणौ॥११॥तौतुरावणसंदिष्टौभ्रातरौशुकसारणौ॥व्योमांतरगतौवीरौप्रस्थितौपश्चिमामुखौ॥१२॥
अर्धयोजनमात्रंतुगत्वातौरजनीचरौ॥पश्येतांपुरुषंतोयेक्रीडंतंसहयोषितं॥१३॥बृहत्सालप्रतीकाशंतोयव्याकुलमूर्धजं
मदरक्तांतनयनंमदव्याकुलचेतसं॥१४॥नदींबाहुसहस्रेणरुंधंतमरिमर्दनं॥गिरिंपादसहस्रेणरुंधंतमिवमेदिनीं॥१५॥बा
लानांवरनारीणांसहस्रेणसमावृतं॥समदानांकरेणूनांसहस्रेणेवकुंजरः॥१६॥तमद्भुततमंदृष्ट्वाराक्षसौशुकसारणौ॥संनि
वृत्तावुपागम्यरावणंतमथोचतुः॥१७॥बृहत्सालप्रतीकाशःकोप्यसौराक्षसेश्वर॥नर्मदांरोधवद्रुध्वाक्रीडापयतियोषितः॥
१८॥तेनबाहुसहस्रेणसन्निरुद्धजलानदी॥सागरोद्गारसंकाशानुद्गारान्सृजतेमुहुः॥१९॥इत्येवंभाषमाणौतौनिशम्यशुकसा
रणौ॥रावणोर्जुनइत्युक्त्वाययौयुद्धलालसः॥२०॥अर्जुनाभिमुखेतस्मिन्रावणेराक्षसाधिपे॥चंडःप्रवातिपवनःसनादःसरजा
स्तथा॥२१॥सकृद्देवकृतोरावःसरक्तःपृषतोघनैः॥महोदरमहापार्श्वधूम्राक्षशुकसारणैः॥२२॥संवृतोराक्षसेंद्रस्तुतत्रागाद्य
त्रचार्जुनः॥अदीर्घेणैवकालेनसतदाराक्षसोबली॥२३॥तंनर्मदाह्रदंभीममाजगामांजनप्रभः॥सतत्रस्त्रीपरिवृतंवासिता
भिरिवद्विपं॥२४॥नरेंद्रंपश्यतोराजाराक्षसानांतदार्जुनं॥सरोषाद्रक्तनयनोराक्षसेंद्रोबलोद्धतः॥२५॥इत्येवमर्जुनामात्यानाहं

स

भीरयागिरा॥ अमात्याः क्षिप्रमारभ्यानहैहयस्यनृपस्यवै॥२४॥ युद्धार्थैस्समनुप्राप्तोरावणोनामनामतः॥ रावणस्यवचःश्रुत्वामंत्रि
णोथार्जुनस्यते॥२५॥ उत्तस्थुःसायुधास्तेचरावणंवाक्यमब्रुवन्॥ युद्धस्यकालोविज्ञातःसाधुभोसाधुरावणः॥२६॥ यःक्षीवंस्त्रीग
तंचैवयोद्धुमुत्सहसेनृपं॥ स्त्रीसमक्षगतंयत्तंयोद्धुमुत्सहसेनृपं॥२७॥ क्षमस्वाद्यदशग्रीवउ— तांरजनीत्वया॥ युद्धश्रद्धास्तु
यद्यस्तितेश्वस्तातसमरेर्जुनं॥२८॥ यदिवापित्वरातुभ्यंयुद्धतृष्णासमावृतं॥ निपात्यास्मान्रणेयुद्धमर्जुनेनोपयास्यसि॥२९॥ ततस्तै
रावणामात्यैरमात्यास्तेनृपस्यतु॥ सूदिताश्चापितेयुद्धेभक्षिताश्चबुभुक्षितैः॥३०॥ ततोहलहलाशब्दोनर्मदातीरगोवभौ॥ अर्जु
नस्यानुयात्राणांरावणस्यचमंत्रिणां॥३१॥ इषुभिस्तोमरैःप्रासैस्त्रिशूलैर्वज्रकर्षणैः॥ सरावणानर्दयंतःसमंतात्समभिद्रुताः॥३२
हैहयाधिपयोधानांवेगआसीत्सुदारुणः॥ सनक्रमीनमकरसमुद्रस्येवनिस्वनः॥३३॥ रावणस्यतुतेमात्याःप्रहस्तशुकसारणाः
॥ कार्तवीर्यवलेक्रुद्धानिर्हंतिस्मस्वतेजसा॥३४॥ अर्जुनायतुतत्कर्मरावणस्यसमंत्रिणः॥ क्रीडमानायकथितंपुरुषैर्भयविह्व
लैः॥३५॥ श्रुत्वानभेतव्यमितिस्त्रीजनंसतदार्जुनः॥ उत्ततारजलात्तस्माद्गंगातोयादिवांजनः॥३६॥ क्रोधदूषितनेत्रस्तुसतदार्जुन
पावकः॥ प्रजज्वालमहाघोरोयुगांतइवपावकः॥३७॥ सतूर्णतरमादायवरहेमांगदोगदां॥ अभिदुद्रावरक्षांसितमांसीवदिवा
करः॥४०॥ बाहुविक्षेपकरणांसमुद्यम्यमहागदां॥ गारुडंवेगमास्थायआपपातैवसोर्जुनः॥४१॥ तस्यमार्गेसमारुध्यविंध्योर्कस्य

वपर्वतः॥ स्थितोविंध्यइवाकंप्यः प्रहस्तोमुसलायुधः॥४२॥ ततोस्यमुसलंघोरंलोहवद्धंमहोद्धतः॥ प्रहस्तःप्रेषयन्क्रुद्धोरण
सचयथांतकः॥४३॥ तस्याग्रेमुसलस्याग्निरशोकापीडसन्निभः॥ प्रहस्तकरमुक्तस्यवभूवप्रदहन्निव॥४४॥ आधावमानंमुसलं
कार्त्तवीर्यस्तदार्ज्जुनः॥ निपुणंवंचयामासगदयागतविक्लवः॥४५॥ ततस्तमभिदुद्रावसगदोहैहयाधिपः॥ भ्रामयानोगदांगु
र्वींऽपंचवाहुशतोच्छ्रयं॥४६॥ ततोहतोतिवेगेनप्रहस्तोगदयातदा॥ निपपातस्थितःशैलोवज्रिवज्रहतोयथा॥४७॥ प्रहस्तंपतितं
दृष्ट्वामारीचशुकसारणाः॥ समहोदरधूम्राक्षाअपसृष्टारणाजिरात्॥४८॥ अपक्रांतेष्वमात्येषुप्रहस्तेचनिपातिते॥ रावणोभ्य
द्रवत्तूर्णंअर्जुनंनृपसत्तमं॥४९॥ सहस्रवाहोस्तद्युद्धंविंशद्वाहोश्चदारुणं॥ नृपराक्षसयोस्तत्रआरब्धंरोमहर्षणं॥५०॥ सागरावि
वसंक्षुब्धौचलमूलाविवाचलौ॥ तेजोयुक्ताविवादित्यौप्रदहंताविवानलौ॥५१॥ वलोद्धतौयथानागौवासितार्थेयथावृषौ॥ मेघा
विवविनर्दंतौसिंहाइववलोत्कटौ॥५२॥ रुद्रकालाविवक्रुद्धौतदा+तौ+राक्षसार्ज्जुनौ॥ परस्परंगदांगृह्यताडयामासतुर्भृशं॥५३
वज्रप्रहारान्नचलायथाघोरान्निषेहिरे॥ गदाप्रहारांस्तौतत्रसेहातेनरराक्षसौ॥५४॥ यथाशनिरवेभ्यस्तुजायतेथप्रतिश्रुतिः॥
तथातयोर्गदापोथैर्दिशःसर्वाःप्रतिश्रुताः॥५५॥ अर्ज्जुनस्यगदासातुपात्यमानाऽहितोरसि॥ कांचनाभंनभश्चक्रेविद्युत्सौदामिनी
यथा॥५६॥ तथैवरावणेनापिपात्यमानामुहुर्मुहुः॥ अर्ज्जुनोरसिनिर्भातिगदोल्केवमहागिरौ॥५७॥ नार्ज्जुनःखेदमायातिनराक्षसगणे

ष्वरः॥ समभासीत्तयोर्युद्धं यथा पूर्वं बलींद्रयोः॥५८॥ शृंगैरिव वृषायुध्यन् दंताग्रैरिव कुंजरौ॥ परस्परं विनिघ्नंतौ नरराक्षससत्त
मौ॥५९॥ ततोर्जुनेन क्रुद्धेन सर्वप्राणेन सा गदा॥ स्तनयोरंतरे मुक्ता रावणस्य महोरसि॥६०॥ वरदानकृतत्राणे सा गदा रावणोरसि॥
दुर्बलेव यथा वेगं द्विधाभूतापतत् क्षितौ॥६१॥ स त्वर्जुनप्रयुक्तेन गदाघातेन रावणः॥ अपासर्पद्धनुर्मात्रं निषसाद च निष्टनत्॥
॥६२॥ स विह्वलं तदा लक्ष्य दशग्रीवं ततोर्जुनः॥ सहसोत्पत्य जग्राह गरुत्मानिव पन्नगं॥६३॥ स तु बाहुसहस्रेण बलाद्गृह्य दशान
नं॥ बबंध बलवान् राजा बलिं नारायणो यथा॥६४॥ बध्यमाने दशग्रीवे सिद्धचारणदेवताः॥ साध्वीति वादिनः पुष्पैः किरंत्यर्जुनमू
र्धनि॥६५॥ व्याघ्रो मृगमिवादाय मृगराडिव कुंजरं॥ ररास हैहयो राजा हर्षादंबुदवन्मुहुः॥६६॥ प्रहस्तस्तु समाश्वस्तो दृष्ट्वा बद्धं द
शाननं॥ सहसा राक्षसः क्रुद्ध अभिदुद्राव हैहयं॥६७॥ नक्तंचराणां वेगस्तु तेषामायततां बभौ॥ उद्धूत आतपापाये पयोदानामि
वांबुधौ॥६८॥ मुंच मुंचेति भाषंतस्तिष्ठ तिष्ठेति चासकृत्॥ मुसलानि च शूलानि सोत्ससर्जे तदा रणे॥६९॥ अप्राप्तान्येव तान्याशु असं
भ्रांतस्तदार्जुनः॥ आयुधान्यमरारीणां जग्राह अरिनिषूदनः॥७०॥ ततस्तैरेव रक्षांसि दुर्धरैः प्रवरायुधैः॥ भित्वा विद्रावयामास वायुरं
बुधरानिव॥७१॥ राक्षसांस्त्रासयामास कार्तवीर्यार्जुनस्तदा॥ रावणं गृह्य नगरं प्रविवेश सुहृद्वृतः॥७२॥ स कीर्यमाणः कुसुमाक्ष
तोत्करैर्द्विजैः सपौरैः पुरुहूतसन्निभः॥ ततोर्जुनः स्वां प्रविवेश तां पुरीं बलिं निगृह्येव सहस्रलोचनः॥७३॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामाय

पोउत्तरकांडे द्वात्रिंशः सर्गः ॥३२॥ रावणग्रहणं तत्तु वायुग्रहणसन्निभं ॥ ततः पुलस्त्यः शुश्राव कथितं दिवि दैवतैः ॥१॥ ततः पुत्रकृ
तस्नेहात्कंप्यमानो महाधृतिः ॥ माहिष्मतीपतिं द्रष्टुमाजगाम महानृषिः ॥२॥ स वायुमार्गमास्थाय वायुतुल्यगतिर्द्विजः ॥ पुरीं
माहिष्मतीं प्राप्तो मनःसंपातविक्रमः ॥३॥ सोमरावतिसंकाशां हृष्टपुष्टजनावृतां ॥ प्रविवेश पुरीं ब्रह्मा इंद्रस्येवामरावतीं ॥४॥ पा
दचारमिवादित्यं निष्पतंतं सुदुर्दृशं ॥ ततस्ते प्रत्यभिज्ञाय अर्जुनाय न्यवेदयन् ॥५॥ पुलस्त्यं इति विज्ञाय वचनात् हैहयाधि
पः ॥ शिरस्यंजलिमाधाय प्रत्युद्गच्छत्तपस्विनं ॥६॥ पुरोहितोस्य गृह्यार्घ्यं मधुपर्कं तथैव च ॥ पुरस्तात्प्रययौ राज्ञः शक्रस्येव बृ
हस्पतिः ॥७॥ ततस्तमृषिमायांतमुद्यंतमिव भास्करं ॥ अर्जुनो दृश्य संभ्रांतो ववंदेंद्र इवेश्वरं ॥८॥ स तस्य मधुपर्कं गां पाद्यमर्घ्यं
निवेद्य च ॥ पुलस्त्यमाह राजेंद्रो हर्षगद्गदया गिरा ॥९॥ अद्यैवममरावत्या तुल्या माहिष्मती कृता ॥ अद्याहं तु द्विजेंद्र त्वां यस्मात्त्व
श्यामि दुर्दृशं ॥१०॥ अद्य मे कुशलं देव अद्य मे कुशलं व्रतं ॥ अद्य मे सफलं जन्म अद्य मे सफलं तपः ॥११॥ यत्ते देवगणैर्वंद्यौ वंदेहं च
रणौ तव ॥ इदं राज्यमिमे पुत्रा इमे दारा इमे वयं ॥ ब्रह्मन् किं कुर्मः किं कार्यमाज्ञापयतु नो भवान् ॥१२॥ तं धर्मेऽग्निषु पुत्रेषु शिवं
पृष्ट्वा च पार्थिवं ॥ पुलस्त्यो वाच राजानं हैहयानां तथार्जुनं ॥१३॥ नरेंद्रांबुजपत्राक्ष पूर्णचंद्रनिभानन ॥ अतुलं ते बलं येन दशग्री
वस्त्वया जितः ॥१४॥ भयाद्यस्योपतिष्ठेतां निष्पंदौ सागरानिलौ ॥ सोयं मृधे त्वया बद्धः पौत्रो मे रणदुर्जयः ॥१५॥ पुत्रकस्य यशः पीतं

नामविश्रावितंत्वया।।मद्वाक्याद्यास्यमानोयंमुंचवत्सदशाननं।।२२।।पुलस्त्याज्ञांप्रगृह्याथनकिंचनवचोर्जुनः।।मुमोचैवपा
र्थिवेंद्रोराक्षसेंद्रंप्रहृष्टवत्।।२३।।सतंप्रमुच्यत्रिदशारिमर्जुनःप्रपूज्यदिव्याभरणस्रग्वरैः।।अहिंसकंसख्यमुपेत्यसाग्निकं
प्रणम्यतंब्रह्मसुतंगृहंययौ।।२४।।पुलस्त्येनापिसंत्यक्तोराक्षसेंद्रःप्रतापवान्।।परिष्वक्तःकृतातिथ्योलज्जमानोविनिर्जि-
तः।।२५।।पितामहसुतश्चापिपुलस्त्योमुनिपुंगवः।।मोचयित्वादशग्रीवंब्रह्मलोकंजगामह।।एवंसरावणःप्राप्तःकार्तवीर्या
त्प्रधर्षणं।।पुलस्त्यवचनाच्चापिपुनर्मुक्तोमहाबलः।।२६।।एवंबलिभ्योबलिनःसंतिराघवनंदन।।नावज्ञाहिपरेकार्यायइच्छे
यआत्मनः।।२७।।ततःसराजापिशिताशनानांसहस्रबाहोरुपलभ्यमैत्रीं।।पुनर्नृपाणांकदनंचकारचचारसर्वांपृथिवींच
दर्पात्।।२८।।इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेत्रयस्त्रिंशःसर्गः।।३३।।अर्जुनेनविमुक्तस्तुरावणोराक्षसाधिपः।।
चचारपृथिवींसर्वामनिर्विण्णस्तथाकृतः।।१।।राक्षसंवामनुष्यंवाशृणुतेयंबलाधिकं।।रावणस्तंसमासाद्ययुद्धेह्वयतिदर्पि
तः।।२।।ततःकदाचित्किष्किंधांनगरींवालिपालितां।।गत्वाह्वयतियुद्धायवालिनंहेममालिनं।।३।।ततस्तुवानरामात्यास्तारस्ता
रापिताप्रभुः।।उवाचवानरोवाक्यंयुद्धप्रेप्सुमुपागतं।।४।।राक्षसेंद्रगतोवालीयस्तेप्रतिबलोभवेत्।।कोन्यःप्रमुखतःस्थातुंतव
शक्तःप्लवंगमः।।५।।चतुर्भ्योपिसमुद्रेभ्यःसंध्यामन्वास्यरावण।।इदंमुहूर्त्तमायातिवालीतिष्ठमुहूर्त्तकं।।६।।एतानस्थिचयान्-

स्ययएतेशंखपांडुराः॥युद्धार्थिनामिमेराजन्वानराधिपतेजसा॥७॥यद्वामृतरसःपीतस्त्वयारावणराक्षस॥तदावालिन
मासाद्यतदंतंतवजीवितं॥८॥पश्येदानींजगच्चित्रमिमंविश्रवसःसुतः॥इदंमुहूर्तंतिष्ठस्वदुर्लभंतेभविष्यति॥९॥अथवा
त्वरसेमर्तुंगच्छदक्षिणसागरं॥वालिनंद्रक्ष्यसेतत्रभूमिष्ठमिवपावकं॥१०॥सतुतारांविनिर्भर्त्स्यरावणोलोकरावणः॥पुष्प
कंतत्समारुह्यप्रययौदक्षिणार्णवं॥११॥तत्रहेमगिरिप्रख्यंतरुणार्कनिभाननं॥रावणोवालिनंदृष्ट्वासंध्योपासनतत्परं
॥१२॥पुष्पकादवरुह्याथरावणोंजनसन्निभः॥ग्रहीतुंवालिनंतूर्णंनिःशब्दपदमव्रजत्॥१३॥यदृच्छयातदादृष्टोवालिनापिस
रावणः॥पापाभिप्रायकंदृष्ट्वाचकारनतुसंभ्रमं॥१४॥शशमालक्ष्यसिंहोवापन्नगंगरुडोयथा॥नचिंतयतितंवालीरावणं
पापनिश्चयं॥१५॥जिघृक्षमाणमायांतंरावणंपापचेतसं॥कक्षावलंबिनंकृत्वागमिष्येत्रीन्महार्णवं॥१६॥द्रक्ष्यंत्यरिंममांक
स्थंस्रंसदूरुकरांबरं॥लंबमानंदशग्रीवंगरुडस्येवपन्नगं॥१७॥इत्येवंमतिमास्थायवालिःमौनमुपास्थितः॥जपन्वैनैगमान्मं
त्रांस्तस्थौपर्वतराडिव॥१८॥तावन्योन्यंजिघृक्षंतौहरिराक्षसपार्थिवौ॥प्रयत्नवंतौतत्कर्मईहतुर्बलदर्पितौ॥१९॥हस्तग्राहं
तुतंमत्वापादशब्देनरावणं॥पराङ्मुखोपिजग्राहवालीसर्पमिवांडजः॥२०॥ग्रहीतुकामंतंगृह्यरक्षसामीश्वरंहरिः॥खमुत्प
पातवेगेनकृत्वाकक्षावलंबिनं॥२१॥तंचपीडयमानंतुवितुदंतंनखैर्मुहुः॥जहाररावणंवालीपवनस्तोयदंयथा॥२२॥अथ

॥रा० वा०॥
॥५८॥

नेराक्षसामात्याह्रियमाणो दशाननं॥ मुमोक्षयिषवो वालिं रवमाणा अभिद्रुतः॥२३॥ अन्वीयमानस्तैर्वाली भ्राजते वरमध्य
गः॥ अन्वीयमानो मेघौघैरंबरस्थ इवांशुमान्॥२४॥ ते ऽशक्नुवंतः संप्राप्तुं वालिनं राक्षसोत्तमाः॥ तस्य बाहूरुवेगेन परिश्रांताव्य
वस्थिता॥२५॥ वालिमार्गाद्पाक्रामन्पर्वतेंद्रापि गच्छतः॥ किंपुनर्जविंतं भ्रसुर्विभ्रद्दै मांसशोणितं॥२६॥ अपक्षिगणसंपातान्
वानरेंद्रो महाजवः॥ क्रमशः सागरान्सर्वान्संध्याकालमवंदत॥२७॥ संपूज्यमानो यातस्तु खचरैः खचरोत्तमः॥ पश्चिमं सागरं वा
लीआजगाम सरावणः॥२८॥ तस्मिन्संध्यामुपासित्वा स्नात्वा जप्त्वा च वानरः॥ उत्तरं सागरं प्रायाद्वहमानो दशाननं॥२९॥ वहुयो
जनसाहस्रं वहमानो महाहरिः॥ वायुवच्च मनोवच्च जगाम सह शत्रुणा॥३०॥ उत्तरे सागरे संध्यामुपासित्वा दशाननं॥ वहमा
नो गमद्वाली पूर्वं वै स महोदधिं॥३१॥ तत्रापि संध्यामन्वास्य वासविः स हरीश्वरः॥ किष्किंधामभितो गृह्य रावणं पुनरागमत्॥
३२॥ चतुर्थपि समुद्रेषु संध्यामन्वास्य वानरः॥ रावणोद्वहनः श्रांतः किष्किंधोपवने पतत्॥३३॥ रावणं तु मुमोचाथ स्वकक्षात्क
पिसत्तमः॥ कुतस्त्वमिति चोवाच प्रहसन्रावणं मुहुः॥३४॥ विस्मयं तु महद्गत्वा श्रमलोलनिरीक्षणः॥ राक्षसेंद्रो हरींद्रं तमिदं व
चनमब्रवीत्॥३५॥ वानरेंद्र महेंद्राभ राक्षसेंद्रोस्मि रावणः॥ युद्धेप्सुरिह संप्राप्तः स चाद्यासादितस्त्वया॥३६॥ अहो बलमहो वीर्यम
हो गांभीर्यमेव च॥ येनाहं पशुवद्गृह्य भ्रामितश्चतुरोर्णवान्॥३७॥ एवमश्रांतवद्वीर शीघ्रमेव च वानर॥ मां चैवोद्वहमानस्तु को

॥राम॥
॥५८॥

न्यो वीरभविष्यति॥३९॥त्रयाणामेव भूतानां गतिरेषा ह्लवंगम॥मनोनिलसुपर्णानां तव वात्र न संशयः॥४०॥सोहं दृष्टवलस्तु
भ्यमिच्छामि हरिपुंगव॥त्वया सह चिरं सख्यं सुस्निग्धं पावकाग्रतः॥४१॥दाराः पुत्राः पुरं राष्ट्रं भोगाच्छादनभोजनं॥सर्वमेवावि
भक्तं नौ भविष्यति हरीश्वरः॥४२॥ततः प्रज्वालयित्वाग्निं तावुभौ हरिराक्षसौ॥भ्रातृत्वमुपसंपन्नौ परिष्वज्य परस्परं॥४३॥अ
न्योन्यं लंबितकरौ ततस्तौ हरिराक्षसौ॥किष्किंधां विशतुर्हृष्टौ सिंहौ गिरिगुहामिव॥४४॥स तत्र मासमुषितः सुग्रीव इव रावणः
अमात्यैरागतैर्नेतुं त्रैलोक्योत्सादनार्थिभिः॥४५॥एवमेतत्पुरावृत्तं वालिना रावणः प्रभो॥धर्षितश्च कृतश्चापि भ्राता पाव
कसंनिधौ॥४६॥वलमप्रतिमं राम वालिनो भवदुत्तमं॥सोपि त्वया विनिर्दग्धः शलभो वह्निना यथा॥४७॥इत्यार्षे श्रीमद्रामा
यणे उत्तरकांडे चतुस्त्रिंशः सर्गः॥३४॥अपृच्छत ततो रामो दक्षिणाशाश्रयं मुनिं॥प्रांजलिर्विनयोपेत इदमाह वचोर्थवत्॥१॥अतुलं व
लमेतद्वै वालिनो रावणस्य च॥न त्वेताभ्यां हनुमता समं त्विति मतिर्मम॥२॥शौर्यं दाक्ष्यं वलं धैर्यं प्राज्ञता नयसाधनं॥विक्रमश्च
प्रभावश्च हनूमति कृतालयाः॥३॥दृष्ट्वैव सागरं वीक्ष्य सीदंतीं कपिवाहिनीं॥समाश्वास्य महाबाहुर्योजनानां शतं प्लुतः॥४॥धर्ष
यित्वा पुरीं लंकां रावणांतःपुरं तदा॥दृष्ट्वा संभाषिता चापि सीता ह्याश्वासिता तथा॥५॥सेनाग्रगा मंत्रिसुताः किंकरा रावणात्मजः॥
एते हनुमता तत्र एकेन विनिपातिताः॥६॥भूयो बंधाद्विमुक्तेन भाषयित्वा दशाननं॥लंका भस्मीकृता येन पावकेनेव मेदिनी॥७॥

नकालस्यनशक्रस्यनविष्णोर्वित्तपस्यच॥कर्माणितानिश्रूयंतेयानियुद्धेहनूमतः॥८॥एतस्यवाहुवीर्येणलंकासीताचलक्ष्म
णः॥प्राप्तामयाजयश्चैवराज्यंमित्राणिवांधवाः॥९॥हनूमान्यदिमेनस्याद्वानराधिपतेःसखा॥प्रवृत्तिमपिकोवेत्तुंजानक्याःश
क्तिमान्भवेत्॥१०॥किमर्थंवालीचैतेनसुग्रीवप्रियकाम्यया॥तदावैरेसमुत्पन्नेनदग्धोवीरुधोयथा॥११॥नहिवेदितवान्मन्येहनू
मानात्मनोवलं॥यद्दृष्टवान्जीवितेष्टंक्लिश्यंतेवानराधिपं॥१२॥एतन्मेभगवन्सर्वंहनूमतिमहामुने॥विस्तरेणयथातत्वंक
थयामरपूजित॥१३॥राघवस्यवचःश्रुत्वाहेतुयुक्तमृषिस्ततः॥हनूमतःसमक्षंतमिदंवचनमब्रवीत्॥१४॥सत्यमेतद्रघुश्रेष्ठय
द्ब्रवीषिहनूमति॥नवलेविद्यतेतुल्योनगतौनमतौपरः॥१५॥अमोघशापैःशापस्तुदत्तोस्यमुनिभिःपुरा॥नवेत्ताहिवलंसर्वंवली
सन्नरिमर्दनः॥१६॥वाल्येप्येतेनयत्कर्मकृतंराममहावल॥तन्नवर्णयितुंशक्यमितिवाल्यतयास्यते॥१७॥यदिवास्तित्वभिप्रा
यःसंश्रोतुंतवराघव॥समाधायमतिंरामनिशामयवदाम्यहं॥१८॥सूर्यदत्तवरःस्वर्णःसुमेरुर्नामपर्वतः॥यत्रराज्यंप्रशास्त्यस्य
केसरीनामवैपिता॥१९॥तस्यभार्यावभूवेष्टाह्यंजनेतिपरिश्रुता॥जनयामासतस्यांवैवायुरात्मजमुत्तमम्॥२०॥शालिशुकनि
भाभासंप्रासूतेमंतदांजना॥फलान्याहर्तुकामावैनिष्क्रांतागहनेवरा॥२१॥एषमातुर्वियोगाच्चक्षुधयाचभृशार्दितः॥रुरोदशिशु
रत्यर्थंशिशुःशरवणेयथा॥२२॥तदोद्यंतंविवस्वंतंजपापुष्पोत्करोपमं॥ददर्शफललोभात्तुउत्पपातरविंप्रति॥२३॥वालार्काभि

मुखोवालोवालार्कइवमूर्त्तिमान॥ग्रहीतुकामोवालार्कंप्लवतेंवरमध्यगः॥२४॥एतस्मिन्प्लवमानेतुशिशुभावेहनूमति॥देव
दानवयक्षाणांविस्मयःसोमहानभूत॥२५॥नाप्येवंवलवान्वायुःगरुडोनमनस्तथा॥यथायंवायुपुत्रस्तुक्रमतेंवरमुत्तमं॥२६॥
यदितावच्छिशोरस्यईदृशोगतिविक्रमः॥यौवनंवलमासाद्यकथंवेगोभविष्यति॥२७॥तमनुप्लवतेवायुःप्लवंतंपुत्रमात्मनः॥
सूर्यदाहभयाद्रक्षंस्तुषारचयशीतलः॥२८॥वहुयोजनसाहस्रंक्रामन्नेवगतोंवरं॥पितुर्वलाच्चवाल्याच्चभास्कराभ्याशमा
गतः॥२९॥शिशुरेषत्वदोषज्ञइतिमत्वादिवाकरः॥कार्यंचास्मिन्समायत्तमित्येवंनददाहसः॥३०॥यमेवदिवसंह्येषग्रहीतुंभा
स्करंप्लुतः॥तमेवदिवसंराहुर्जिघृक्षतिदिवाकरं॥३१॥अनेनचपरामृष्टोराहुःसूर्यरथोपरि॥अपक्रांतस्ततस्त्रस्तोराहुश्चं
द्रार्कमर्दनः॥३२॥इंद्रस्यभवनंगत्वासरोषःसिंहिकासुतः॥अब्रवीद्भ्रुकुटींकृत्वादेवंदेवगणैर्वृतं॥३३॥वुभुक्षापनयंदत्वाचं
द्रार्कौममवासव॥किमिदंतत्त्वयादत्तमन्यस्यवलवृत्रहन्॥३४॥अद्याहंपर्वकालेतुजिघृक्षुःसूर्यमागतः॥अथान्योराहुरासा
द्यजग्राहसहसारविं॥३५॥सराहोर्वचनंश्रुत्वावासवःसंभ्रमान्वितः॥उत्पपातासनंहित्वाउद्वहन्कांचनींस्रजं॥३६॥ततःकैला
सकूटाभंचतुर्दंतंमदस्रवं॥शृंगारधारिणंप्रांशुंस्वर्णघंटाट्टहासिनं॥३७॥इंद्रःकरींद्रमारुह्यराहुंकृत्वापुरःसरं॥प्रायाद्यत्राभव
त्सूर्यःसहानेनहनूमता॥३८॥अथातिरभसेनागाद्राहुरुत्सृज्यवासवं॥अनेनचसवैदृष्टःप्रधावन्शैलकूटभं॥३९॥ततःसूर्यस

॥रा०वा०उ०॥ मुत्सृज्यराहुंफलमवेक्ष्यच॥उत्पपातपुनर्व्योमग्रहीतुंसिंहिकासुतं॥४०॥उत्सृज्यार्कमिमंरामप्रधावंतंप्लवंगमं॥अवेक्ष्यैवंपरा
॥६०॥ वृत्तोमुखशेषःपराङ्मुखः॥४१॥इंद्रमाशंसमानस्तुत्रातारंसिंहिकासुतः॥इंद्रइंद्रेतिसंत्रासान्मुहुर्मुहुरभाषत॥४२॥राहोर्विक्रो
शमानस्यप्रागेवालक्षितंस्वरं॥श्रुत्वेंद्रोवाचमाभैषीरहमेनंनिषूदये॥४३॥ऐरावतंततोदृष्ट्वामहत्तदिदमित्यपि॥फलंतंहस्तिरा
जानमभिदुद्राववमारुतिः॥४४॥तथास्यधावतोरूपमैरावतजिघृक्षया॥मुहूर्तमभवत्घोरमिंद्राग्नुपरिभास्वरं॥४५॥एवमाधा
वमानंतुनातिक्रुद्धःशचीपतिः॥हस्तात्तादतिमुक्तेनकुलिशेनाभ्यताडयत्॥४६॥ततोगिरौपपातैषइंद्रवज्राभिताडितः॥पत
मानस्यचैतस्यवामाहनुरभज्यत॥४७॥तस्मिंस्तुपतितेचापिवज्रताडनविह्वले॥चुक्रोधेंद्रायपवनःप्रजानामहितायसः॥
४८॥प्रचारंसतुसंगृह्यप्रजास्वंतर्गतःप्रभुः॥गुहांप्रविष्टःस्वसुतंशिशुमादायमारुतः॥४९॥विण्मूत्राशयमावृत्यप्रजानांपर॥
मार्तिकृत्॥रुरोधसर्वभूतानियथावर्षाणिवासवः॥५०॥वायुप्रकोपाद्भूतानिनिरुच्छ्वासानिसर्वतः॥संधिभिर्भिद्यमानैश्चकाष्ठभू
तानिजज्ञिरे॥५१॥निःस्वाध्यायवषट्कारंनिष्क्रियंधर्मवर्जितं॥वायुप्रकोपात्त्रैलोक्यंनिरयस्थमिवाभवत्॥५२॥ततःप्रजाः
सगंधर्वाःसदेवासुरमानुषाः॥प्रजापतिंसमाधावन्दुःखिताश्चसुखेच्छया॥५३॥ऊचुःप्रांजलयोदेवामहोदरनिभोदराः॥त्वया ॥राम॥
तुभगवन्सृष्टाःप्रजानाथचतुर्विधाः॥५४॥त्वयादत्तोयमस्माकमायुषःपवनःपतिः॥सोस्मान्प्राणेश्वरोभूत्वाकस्मादेषोद्यसत्तम ॥६०॥

॥५५॥रुरोध दुःखं जनयन् अंतःपुर इव स्त्रियः॥ तस्मात्त्वां शरणं प्राप्ता वायुनोपहता वयं॥५६॥वायुसंरोधजं दुःखमिदं नो नुद
दुःखहन्॥ एतत्प्रजानां श्रुत्वा तु प्रजानाथः प्रजापतिः॥५७॥कारणादिति चोक्त्वासौ प्रजाः पुनरभाषत॥ यस्मिंश्च कारणे वायुश्चुक्रो
ध चरुरोध च॥५८॥प्रजाः शृणुध्वं तत्सर्वं श्रोतव्यं चात्मनः क्षमं॥ पुत्रस्तस्यामरेशेन इंद्रेणाद्य निपातितः॥५९॥राहोर्वचनमास्था
य ततः संकुपितोनिलः॥ अशरीरं शरीरेषु वायुश्चरति पालयन्॥६०॥शरीरं हि विना वायुं समतां याति दारुभिः॥ वायुः प्राणसु
खं वायुर्वायुः सर्वमिदं जगत्॥६१॥वायुना संपरित्यक्तं न सुखं विंदते जगत्॥ अद्यैव च परित्यक्तं वायुना जगदायुन॥६२॥अद्यै
व ते निरुच्छ्वासाः काष्ठकुड्योपमाः स्थिताः॥ तद्याम तत्र यत्रास्ते मारुतो रुक्प्रदो हि नः॥ मा विनाशं गमिष्याम अप्रसाद्यादितेः सु
तं॥६३॥ततः प्रजाभिः सहितः प्रजापतिः सदेवगंधर्वभुजंगगुह्यकैः॥ जगाम यत्रास्यति तत्र मारुतः सुतं सुरेंद्राभिहतं प्रगृह्य
सः॥६४॥ततोर्कवैश्वानरकांचनप्रभं सुतं तदोत्संगगतं सदागतेः॥ चतुर्मुखो वीक्ष्य कृपामथाकरोत्सदेवगंधर्वऋषियक्षराक्ष
सैः॥६५॥इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे उत्तरकांडे वा॰ पंचत्रिंशः सर्गः॥३५॥ततः पितामहं दृष्ट्वा वायुः पुत्रवधार्दितः॥ शिशुकं तं समादा
य उत्तस्थौ धातुरग्रतः॥१॥चलत्कुंडलमौलिस्रक्तपनीयविभूषणः॥ पादयोर्न्यपतद्वायुस्त्रिरुपस्थाय वेधसे॥२॥तं तु वेदविदा
तेन लंबाभरणशोभिना॥ वायुमुत्थाप्य हस्तेन शिशुं तं परिमृष्टवान्॥३॥स्पृष्टमात्रस्ततः सोथ सलीलं पद्मजन्मना॥ जलसिक्तं य

॥रा०वा०॥ ॥६१॥

सस्यंपुनर्जन्तुःवितमाप्तवान् ॥४॥ प्राणवंतमिमंदृष्ट्वाप्राणोगंधवहोमुदा। चचारसर्वभूतेषुसंनिरुद्धंयथापुरा ॥५॥ मरुद्रोधाद्विनि
र्मुक्तास्ताःप्रजामुदिताभवन् ॥ शीतवातविनिर्मुक्ताःपद्मिन्यइवसांबुजाः ॥६॥ ततस्त्रियुग्मस्त्रिककुत्त्रिधामात्रिदशार्चितः ॥ उ
वाचदेवताब्रह्मामारुतप्रियकाम्यया ॥७॥ भोमहेंद्राग्निवरुणमहेश्वरधनेश्वराः ॥ जानतामपिवःसर्वंवक्ष्यामिश्रूयतांहितं ॥८॥
अनेनशिशुनाकार्यंकर्त्तव्यंवोभविष्यति ॥ तद्ददध्वंवरान्सर्वेमारुतस्यास्यतुष्टये ॥९॥ ततःसहस्रनयनःप्रीतियुक्तःशुभाननः ॥
कुशेशयमयींमालामुत्क्षिप्येदंवचोऽब्रवीत् ॥१०॥ मत्करोत्सृष्टवज्रेणहनुरस्ययथाहतः ॥ नाम्नावैकपिशार्दूलोभविताहनुमानि
ति ॥११॥ अहमस्यप्रदास्यामिपरमंवरमद्भुतं ॥ इतःप्रभृतिवज्रस्यममावध्योभविष्यति ॥१२॥ मार्त्तंडस्त्वब्रवीत्तत्रभगवांस्तिमिराप
हः ॥ तेजसोस्यमदीयस्यददामिशतिकांकलां ॥१३॥ यदाचशास्त्राण्यध्येतुंशक्तिरस्यभविष्यति ॥ तदास्यशास्त्रंदास्यामियेनवाग्
मीभविष्यति ॥१४॥ वरुणश्चवरंप्रादान्नास्यमृत्युर्भविष्यति ॥ वर्षायुतशतेनापिमत्पाशादुदकादपि ॥१५॥ यमोदंडादवध्यत्वमरोग
त्वंचदत्तवान् ॥ वरंददामिसंतुष्टअविषादंचसंयुगे ॥१६॥ गदेयंमामिकानैनंसंयुगेषुवधिष्यति ॥ इत्येवंधनदःप्राहतदाह्येकाक्षि
पिंगलः ॥१७॥ मत्तोमदायुधानांचअवध्योयंभविष्यति ॥ इत्येवंशंकरेणापिदत्तोस्यपरमोवरः ॥१८॥ विश्वकर्माचदृष्ट्वेमंबालंप्र
तिमहारथः ॥ मत्कृतानिचशस्त्राणियानिदिव्यानितानिच ॥१९॥ तैरवध्यत्वमापन्नश्चिरजीवीभविष्यति ॥२०॥ दीर्घायुश्चमहा ॥राम॥ ॥ ॥

त्मा च ब्रह्मा तं प्राब्रवीद्वचः ॥ सर्वेषां ब्रह्मदंडानामवध्यस्त्वं भविष्यति ॥२०॥ ततः सुराणां तु वरैर्दृष्ट्वा त्वेनमलंकृतं ॥ चतुर्मुखस्तुष्टमना
वायुमाह जगद्गुरुः ॥२१॥ अमित्राणां भयकरो मित्राणामभयंकरः ॥ अजेयो भविता पुत्रस्तव मारुत मारुतिः ॥२२॥ कामरूपः काम
चारी कामगः प्लवतां वरः ॥ भवत्यव्याहतगतिः कीर्तिमांश्च भविष्यति ॥२३॥ रावणोत्सादनार्थानि रामप्रीतिकराणि च ॥ रोमहर्षक
राण्येव कर्ता कर्माणि संयुगे ॥२४॥ एवमुक्त्वा तमामंत्र्य मारुतं त्वमरैः सह ॥ यथागता ययुः सर्वे पितामहपुरोगमाः ॥२५॥ सोपि गंध
वहः पुत्रं प्रगृह्य गृहमानयत् ॥ अंजनायास्तमाख्याय वरदत्तं विनिर्गतः ॥२६॥ प्राप्य राम वरानेष वरदानबलान्वितः ॥ जवेना-
त्मनि संस्थेन सोऽसौ पूर्ण इवार्णवः ॥२७॥ तरसा पूर्यमाणोपि तदा वानरपुंगवः ॥ आश्रमेषु महर्षीणामपराध्यति निर्भयः ॥२८॥
स्रुग्भांडान्यग्निहोत्राणि वल्कलानां च संचयान् ॥ भग्नविच्छिन्नविध्वस्तान्प्रशांतानां करोत्ययं ॥२९॥ एवंविधानि कर्माणि प्रावर्तत म
हाबलः ॥ सर्वेषां ब्रह्मदंडानामवध्यः शंभुना कृतः ॥३०॥ जानंत ऋषयः सर्वे सहंते तस्य शक्तितः ॥ तथा केसरिणा त्वेष वायुना सोंजनी
सुतः ॥३१॥ प्रतिषिद्धोपि मर्यादां लंघयत्येव वानरः ॥ ततो महर्षयः क्रुद्धा भृग्वंगिरसवंशजाः ॥३२॥ शेपुरेनं रघुश्रेष्ठ नातिक्रुद्धातिम
न्यवः ॥ बाधसे यत्समाश्रित्य बलमस्मान्प्लवंगम ॥३३॥ तद्दीर्घकालं वेत्तासि नास्माकं शापमोहितः ॥ यदा ते स्मार्यते कीर्तिस्तदा
ते वर्धते बलं ॥३४॥ ततस्तु हृततेजौजा महर्षिवचनौजसा ॥ एषोश्रमाणि तान्येव मृदुभावं गतोचरन् ॥३५॥ अथर्क्षरजसो नाम वा-

॥ लिसुग्रीवयोः पिता॥ सर्ववानरराजासीत्तेजसा भास्क+इव+रः॥३६॥ सतु राज्यं चिरं कृत्वा वानराणां महेश्वरः॥ ततस्त्वृक्षरजा नाम
कालधर्मेण योजितः॥३७॥ तस्मिन्नस्तमिते चाथ मंत्रिभिर्मंत्रकोविदैः॥ पित्र्ये पदे कृतो वाली सुग्रीवो वालिनः पदे॥३८॥ सुग्रीवेण
समं त्वस्य अद्वैधं छिद्रवर्जितं॥ आवाल्यं सख्यमभवदनिलस्याग्निना यथा॥३९॥ एष शापवशादेव न वेद वलमात्मनः॥ वालिसु
ग्रीवयोर्वैरं यदा राम समुत्थितं॥४०॥ न त्वेष राम सुग्रीवो भ्राम्यमाणोपि वालिना॥ देव जानाति न त्वेष वलमात्मनि मारुतिः॥४१
ऋषिशापाहृतवलस्तदैव कपिसत्तमः॥ सिंहः कुंजररुद्धो वा आस्थितः सहितो रणे॥४२॥ पराक्रमोत्साहमपिप्रतापसौशील्य
माधुर्यनयानयैश्च॥ गांभीर्यचातुर्यसुवीर्यधैर्यैर्हनूमतः कोप्यधिको स्ति लोके॥४३॥ असौ पुनर्व्याकरणं ग्रहीष्यन्सूर्योन्मुखः
प्रष्टुमनाः कपींद्रः॥ उद्यद्गिरेरस्तगिरिं जगाम ग्रंथं महद्धारयनप्रमेयः॥४४॥ ससूत्रवृत्त्यर्थपदं महार्थं ससंग्रहं सिध्यति वै कपीं
द्रः॥ न ह्यस्य कश्चित्सदृशोस्ति शास्त्रे वैशारदे छंदगतौ तथैव॥४५॥ सर्वासु विद्यासु तपोविधाने प्रस्पर्धते यं हि गुरुं सुराणां॥
प्रवीविविक्षोरिव सागरस्य लोकान्दिधक्षोरिव पावकस्य॥ लोकक्षयेष्वेव यथांतकस्य हनूमतस्थास्यति कः पुरस्तात्॥४६॥
एष चैवान्ये च महाकपींद्राः सुग्रीवमैंदद्विविदाः सनीलाः॥ सतारतारेयनलाः सरंभास्त्वत्कारणाद्रामसुरैर्हि सृष्टाः॥४७॥ गजो
गवाक्षो गवयः सुदंष्ट्रो मैंदः प्रभो ज्योतिमुखो नलश्च॥ एते च ऋक्षाः सह वानरेंद्रैस्त्वत्कारणाद्रामसुरैर्हि सृष्टाः॥४८॥ तदेतत्क

थितं सर्वं यन्मां त्वं परिपृच्छसि॥ हनूमतो बालभावे कर्मैतत्कथितं मया॥४९॥ श्रुत्वागस्त्यस्य कथितं रामः सौमित्रिरेव च॥ विस्म
यं परमं जग्मुर्वानरा राक्षसैः सह॥५०॥ अगस्त्यस्त्वब्रवीद्रामं सर्वमेतच्छ्रुतं त्वया॥ दृष्टः संभाषितश्चासि राम गच्छामहे वयं॥५१॥ श्रु
त्वैतद्राघवो वाक्यमगस्त्यस्योग्रतेजसः॥ प्रांजलिः प्रणतश्चापि महर्षिमिदमब्रवीत्॥५२॥ अद्य मे देवतास्तुष्टाः पितरः प्रपिताम
हाः॥ युष्माकं दर्शनादेव नित्यं तुष्टाः सबांधवाः॥५३॥ विज्ञाप्यं तु ममैतद्धि यद्वदाम्यागतस्पृहः॥ तद्भवद्भिर्मम कृते कर्त्तव्यमनुकंप
या॥५४॥ पौरजानपदान्स्थाप्य स्वकार्येष्वहमागतः॥ क्रतूनहं करिष्यामि प्रभावाद्भवतां सतां॥५५॥ सदस्या मम यज्ञेषु भवंतो नि
त्यमेव तु॥ भविष्यथ महावीर्याः ममानुग्रहकांक्षिणः॥५६॥ अहं युष्मान्समाश्रित्य तपोनिर्धूतकल्मषान्॥ अनुगृहीतः पितृभि
र्भविष्यामि सुनिर्वृतः॥५७॥ तदागंतव्यमनिशं भवद्भिरिह संगतैः॥ अगस्त्याद्यास्तु तच्छ्रुत्वा ऋषयः शंसितव्रताः॥५८॥ एवमस्त्वि
ति तं प्रोच्य प्रयातुमुपचक्रमुः॥ एवमुक्त्वा गताः सर्वे ऋषयस्ते यथागतं॥५९॥ राघवश्च तमेवार्थं चिंतयामास विस्मितः॥ ततोस्तं भा
स्करे याते विसृज्य नृपवानरान्॥६०॥ संध्यामुपास्य विधिवत्तदा नरवरोत्तमः॥ प्रवृत्तायां रजन्यां तु सोंतःपुरचरोभवत्॥६१॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणे वा० उत्तरकांडे षट्त्रिंशः सर्गः॥३६॥ अभिषिक्ते तु काकुत्स्थे धर्मेण विदितात्मनि॥ व्यतीता या निशा पूर्वा पौराणां
हर्षवर्धिनी॥१॥ तस्यां रजन्यां व्युष्टायां प्रातर्नृपतिबोधकाः॥ वंदिनः समुपातिष्ठन्सौम्या नृपतिवेश्मनि॥२॥ ते रक्तकंठिनः सर्वे किन्न

राइवशिक्षिताः॥तुष्टुवुर्नृपतिंवीरंयथावत्संप्रहर्षिणः॥३॥वीरसौम्यप्रबुध्यस्वकौसल्याप्रीतिवर्धन॥जगद्धिसर्वंस्वपितित्वयि
सुप्तेनराधिप॥४॥विक्रमस्तेयथाविष्णोरूपंचैवाश्विनोरिव॥बुध्यावृहस्पतेस्तुल्यःप्रजापतिसमोह्यसि॥५॥क्षमातेपृथिवीतु
ल्यातेजसाभास्करोपमः॥वेगस्तेवायुनातुल्योगांभीर्यमुदधेरिव॥६॥अप्रकंप्योयथास्थाणुश्चंद्रेसौम्यत्वमीदृशं॥नेदृशाःपार्थि
वाःपूर्वेभवितारोनराधिप॥७॥यथात्वमसिदुर्धर्षोधर्मनित्यःप्रजाहितः॥नत्वांजहातिकीर्तिश्चलक्ष्मीश्चपुरुषर्षभ॥८॥श्रीश्च
धर्मश्चकाकुत्स्थत्वयिनित्यंप्रतिष्ठितौ॥एताश्चान्याश्चमधुरावंदिभिःपरिकीर्तिताः॥९॥सूताश्चसंस्तवैर्दिव्यैर्बोधयंतिस्मराघ
वं॥स्तुतिभिःस्तूयमानाभिःप्रत्यबुध्यतराघवः॥१०॥सतद्विहायशयनंपांडुराच्छादनास्तृतं॥उत्तस्थौनागशयनाद्धरिर्नाराय
णोयथा॥११॥तमुत्थितंमहात्मानंप्रह्वाःप्रांजलयोनराः॥सलिलंभाजनैःशुभ्रैरुपतस्थुःसहस्रशः॥१२॥कृतोदकःशुचिर्भूत्वाकाले
हुतहुताशनः॥देवागारंजगामाशुपुण्यमिक्ष्वाकुसेवितं॥१३॥तत्रदेवान्पितॄन्विप्रानर्चयित्वायथाविधि॥बाह्यकक्षांतरंरामो
निर्जगामजनैर्वृतः॥१४॥उपतस्थुर्महात्मानोमंत्रिणःसपुरोहिताः॥वसिष्ठप्रमुखाःसर्वेदीप्यमानाइवाग्नयः॥१५॥क्षत्रियाश्चमहा
त्मानोनानाजनपदेश्वराः॥रामस्योपाविशन्पार्श्वेशक्रस्येवयथामराः॥१६॥भरतोलक्ष्मणश्चात्रशत्रुघ्नश्चमहायशाः॥उपासांच
क्रिरेहृष्टावेदास्त्रयइवाध्वरं॥१७॥याताःप्रांजलयोभूत्वाकिंकरामुदिताननाः॥मुदितानामपार्श्वस्थावहवःसमुपाविशन्॥१८॥बा

नराश्चमहावीर्याविंशतिकामरूपिणः॥सुग्रीवप्रमुखाराममुपासंतेमहौजसः॥१९॥विभीषणश्चरक्षोभिश्चतुर्भिःपरिवारितः॥
उपासतेमहात्मानंधनेशमिवगुह्यकाः॥२०॥यथानिगमवृद्धाश्चकुलीनायेचमानवाः॥शिरसावंद्यराजानमुपासंतेविचक्षणाः॥
२१॥तथापरिवृतोराजाश्रीमद्भिरृषिभिर्वरैः॥राजभिश्चमहावीर्यैर्वानरैश्चसराक्षसः॥२२॥यथादेवेश्वरोनित्यमृषिभिःसमुपास
ते॥अधिकस्तेनरूपेणसहस्राक्षाद्विरोचते॥२३॥तेषांसमुपविष्टानांतास्ताःसुमधुराःकथाः॥कथ्यंतेधर्मसंयुक्ताःपुराणज्ञैर्म
हात्मभिः॥२४॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उत्तरकांडेसप्तत्रिंशःसर्गः॥एतच्छ्रुत्वातुनिखिलंराघवोगस्त्यमब्रवीत्॥यएषऋक्षर
जानामवालिसुग्रीवयोःपिता॥१॥जननीकाचभगवन्स्मात्वयाऽपरिकीर्तिता॥वालिसुग्रीवयोर्ब्रह्मन्मातामेनामतत्कृता॥२॥
एतद्ब्रह्मन्समाचक्ष्वकौतूहलमिदंहिनः॥सप्रोक्तोराघवेणैवमगस्त्योवाक्यमब्रवीत्॥३॥शृणुरामकथामेतांयथापूर्वंसमासतः
नारदःकथयामासममाश्रममुपागतः॥४॥कदाचिदटमानोसावतिधर्ममुपागतः॥अर्चितस्तुयथान्यायंविधिदृष्टेनकर्मणा॥५॥सु
खासीनःकथामेतांमयापृष्टःसकौतुकात्॥कथयामासधर्मात्मामहर्षेश्रूयतामिति॥६॥मेरुर्नगवरःश्रीमान्जांबूनदमयःशुभ
तस्ययन्मध्यमंशृंगंसर्वदैवतपूजितं॥७॥तस्मिन्दिव्यासभारम्याब्रह्मणःशतयोजना॥तस्यामास्तेसदादेवःपद्मयोनिश्चतुर्मु
खः॥८॥योगमभ्यसतस्तस्यनेत्राभ्यांयदश्रुसुस्रवत्॥तद्गृहीतंभगवतापाणिनाचर्चितंतुतत्॥९॥निक्षिप्तमात्रंतद्भूमौब्रह्मणालो

॥रा०बा०कु०॥
॥६४॥

ककर्तृणा॥ तस्मिन्नप्युकणे राम वानरः सवभूवह॥१०॥उतत्क्षमात्रस्तु तदा वानरश्च नरोत्तम॥ समाश्वास्य प्रियैर्वाक्यैरक्तः किल महा
त्मना॥११॥पश्य शैलं सुविस्तीर्णं सुरैरध्युषितं सदा॥ तस्मिन्रम्ये गिरिवरे वहु मूलफलाशनः॥१२॥ममांतिकचरो नित्यं भव वान
रपुंगव॥ कंचित्कालमिहास्व त्वं ततः श्रेयो भविष्यति॥१३॥एवमुक्तः स चैतेन ब्रह्मणा वानरोत्तमः॥ प्रणम्य शिरसा पादौ देवदेवस्य
राघव॥१४॥उक्तवां लोककर्त्तारमादिदेवं जगस [illegible] तिं॥ यथाज्ञापयसे देव स्थितो हं तव शासने॥१५॥एवमुक्त्वा हरिर्देवं ययौ हृष्टम
नास्तदा॥ स तदा द्रुमखंडेषु फलपुष्पघनेषु च॥१६॥वभ्राम्यतिवलः शीघ्रं वने फलकृताशनः॥ चिन्वन्मधूनि मुख्यानि चिन्वन्पु
ष्पाण्यनेकशः॥१७॥दिने दिने च सायाह्ने ब्रह्मणोंतिकमागमत्॥ गृहीत्वागमत्मुख्यानि पुष्पाणि च फलानि च॥१८॥ब्रह्मणो देवदेव
स्य पादमूलेन्यवेदयत्॥ एवं तस्य गतः कालो वहु पर्यटतो गिरिं॥१९॥कस्यचित्त्वथ कालस्य समतीतस्य राघव॥ ऋक्षराट् वानर
श्रेष्टस्तृषया परिपीडितः॥२०॥उत्तरं मेरुशिखरं गतस्तत्र च वहृष्टवान्॥ नानाविहंगसंघुष्टं प्रसन्नसलिलं सरः॥२१॥चलत्केसर
मालानं कृत्वा तस्य तटे स्थितः॥ ददर्श तस्मिन्सरसि वक्त्रच्छायामथात्मनः॥२२॥कोयमस्मिन्ममरिपुर्वसत्यंतर्जले महान्॥ स्व
पंचांतर्गतं तत्र वीक्ष्य तत्सम्यतो हरिः॥२३॥क्रोधाविष्टमनास्त्वेष नियतं मावमन्यते॥ तदस्य दुष्टभावस्य पुष्कलं कुमते गृहं॥२४॥ ॥राम॥
एवं संचिंत्य मनसा स वै वानरचापलात्॥ आप्लुत्य चापतत्तस्मिन्हृदे वानरसत्तमः॥२५॥उत्प्लुत्य तस्मात्सुहृदादुस्थितः प्लवगःपु ॥६४॥

नः॥ तस्मिन्नेवक्षणेरामस्त्रीत्वंप्रापसवानरः॥ २६॥ मनोज्ञरूपासानारीलावण्यललिताशुभा॥ विस्तीर्णजघनासुभ्रूर्नीलकुंतल
मूर्धजा॥ २७॥ मुग्धसस्मितवक्त्राचपीनस्तनतटाशुभा॥ हृद्दंतीरेचसाभातित्र्यजुयष्टिलतायथा॥ २८॥ त्रैलोक्यसुंदरीकांतासर्वचि
त्तप्रमाथिनी॥ लक्ष्मीवपद्मरहिताचंद्रज्योत्स्नेवनिर्मला॥ २९॥ रूपेणाप्यभवत्सातुश्रियंदेवीमुमायथा॥ द्योतयंतीदिशःसर्वास्त
त्राभूत्सावरांगना॥ ३०॥ एतस्मिन्नंतरेदेवोनिवृत्तःसुरनायकः॥ पादावुपास्यदेवस्यब्रह्मणस्तेनवैयथा॥ ३१॥ तस्यामेवचवेलाया
मादित्योपिपरिभ्रमन्॥ तस्मिन्नेवप्रदेशेसोभूद्यस्मिन्सातनुमध्यमा॥ ३२॥ युगपत्तांतदादृष्ट्वादेवाभ्यांसुरसुंदरी॥ कंदर्पवशग
तोतुदृष्ट्वातांसंबभूवतुः॥ ३३॥ ततःक्षुभितसर्वांगोसुरेंद्रोपन्नगाविव॥ तद्रूपमद्भुतंदृष्ट्वात्याजितोधैर्यमात्मनः॥ ३४॥ ततस्त
स्यांसुरेंद्रेणस्कन्नंशिरसिपातितं॥ अनासाद्यैवतांनारींसंनिवृत्तमथाभवत्॥ ३५॥ ततःसावानरपतिर्जज्ञेवानमीरस्वरं॥ अ
मोघरेतसास्तस्यवासवस्यमहात्मनः॥ ३६॥ वालेषुपतितंवीजंवालीनामबभूवसः॥ भास्करेणापितस्यांवैकंदर्पवशवर्तिना॥
३७॥ वीजंनिषिक्तंग्रीवायांविधानमनुवर्तिना॥ तेनापिसावरतनुर्नोक्ताकिंचिद्वचःशुभः॥ ३८॥ निवृत्तमदनश्चाथसूर्योपिसमप
द्यत॥ ग्रीवायांपतितंवीजंसुग्रीवःसमजायत॥ ३९॥ एवमुत्पादितौवीरौवानरेंद्रौमहाबलौ॥ दत्त्वातुकांचनींमालांवानरेंद्रस्यवा
लिनः॥ ४०॥ अक्षय्यांगुणसंपूर्णांशक्रस्तुत्रिदिवंययौ॥ सूर्योपिस्वसुतस्यैवनिरूप्यपवनात्मजं॥ ४१॥ कृत्येषुव्यवसायेषुजग

मसवितांवरः॥तस्यांनिशायांव्युष्टायामुदितेचदिवाकरे॥४२॥सतद्वानररूपंतुप्रतिपेदेपुनर्नृप॥सएववानरोभूत्वापुत्रौस्व-
स्यप्लवंगमौ॥४३॥पिंगेक्षणौहरिवरौबलिनौकामरूपिणौ॥मधून्यमृतकल्पानिपायितौतेननौतदा॥४४॥गृह्यऋक्षरजास्तौतुब्र
ह्मणोंतिकमागमत्॥दृष्ट्वार्क्षरजसंपुत्रंब्रह्मालोकपितामहः॥४५॥बहुशःसांत्वयामासपुत्राभ्यांसहितंहरिं॥सांत्वयित्वाततःप
श्चाद्देवदूतमथादिशत्॥४६॥गच्छमद्वचनाद्दूतकिष्किंधांनामवैशुभां॥सास्त्युसर्वगुणसंपन्नामहतीचपुरीशुभा॥४७॥तत्रवानर
यूथानिसुबहूनिवसंतिच॥बहुरत्नसमाकीर्णावानरैःकामरूपिभिः॥४८॥पुण्यापुण्यवतीदुर्गाचातुर्वर्ण्यपुरस्कृता॥विश्वक
र्मकृतादिव्यामन्नियोगाच्चशोभना॥४९॥तत्रर्क्षरजसंदृष्ट्वासपुत्रंवानरर्षभं॥यूथपालान्समाहूययेचान्यान्प्राकृतान्हरीन्॥५०॥
तेषांसंभाव्यंसर्वेषांमदीयंजनसंसदि॥अभिषेचयराजानमारोप्यमहदासने॥५१॥दृष्टमात्राश्चतेसर्वेवानरेणचधीमता॥अस्य
र्क्षरजसोनित्यंभविष्यंतिवशानुगाः॥५२॥इत्येवमुक्तेवचनेब्रह्मणातंहरीश्वरं॥पुरतःकृत्यदूतोसौप्रययौतांपुरींशुभां॥५३॥स
प्रविश्यानिलगतिस्तांगुहांवानरोत्तमः॥स्थापयामासराजानंपितामहनियोगतः॥५४॥राजाभिषेकविधिनास्नातोथाभ्यर्चित
स्तथा॥सबद्धमुकुटःश्रीमानभिषिक्तःस्वलंकृतः॥५५॥आज्ञापयामासहरीन्सर्वान्मुदितमानसः॥सप्तद्वीपसमुद्रांयांपृथिव्यांये
प्लवंगमाः॥५६॥वालिसुग्रीवयोरेषचर्क्षरजःपिता॥जननीचैवतुहरिरित्येतदद्भुतमस्तुते॥५७॥यश्चैतच्छ्रावयेद्विद्वान्यश्चैतत्तच्छ

यात्नरः॥ सिध्यंतितस्यकार्यार्थामनसोहर्षवर्धन॥ एतच्चसर्वंकथितंमयाविभोत्रविस्तरेणेहयथार्थतस्त्वत्॥ उत्पत्तितेषांर
जनीचराणामुक्तातथैवेहहरीश्वराणां॥ ५०॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेउत्तरकांडेअष्टत्रिंशः सर्गः॥ ३८॥ एतांश्रुत्वाकथांदिव्यां
पौराणींराघवस्तदा॥ भ्रातृभिःसहितोवीरोविस्मयंपरमंययौ॥ १॥ राघवोथऋषेर्वाक्यंश्रुत्वावचनमब्रवीत्॥ कथेयंमहती
पुण्यात्वत्प्रसादाच्छ्रुतामया॥ २॥ वृहत्कौतूहलेवास्मिन्संवृत्तोमुनिपुंगव॥ उत्पत्तिर्यादृशीदिव्यावालिसुग्रीवयोर्द्विज॥ ३॥ किं
चित्रंममब्रह्मर्षेसुरेंद्रतपनावुभौ॥ जातौवानरशार्दूलौवलेनवलिनांवरौ॥ ४॥ एवमुक्तेतुरामेणकुंभयोनिरभाषत॥ एवमेतन्म
हावाहोवृत्तमासीत्पुराकिल॥ ५॥ अथापरांकथांदिव्यांशृणुराजन्सनातनीं॥ यदर्थेरामवैदेहीरावणेनपुराहृता॥ ६॥ तत्तेहंकीर्त
यिष्यामिसमाधिंश्रवणेकुरु॥ पुराकृतयुगेरामप्रजापतिसुतंप्रभुं॥ ७॥ सनत्कुमारमासीनंरावणोराक्षसाधिपः॥ वपुषासूर्य
संकाशंज्वलंतमिवतेजसा॥ ८॥ विनयावनतोभूत्वात्वभिवाद्यकृतांजलिः॥ उक्तवान्रावणोरामतमृषिंसत्यवादिनं॥ ९॥ कोत्व
स्मिन्प्रवरोलोकेदेवानांवलवत्तरः॥ यंसमाश्रित्यविवुधाजयंतिसमरेरिपून्॥ कंयजंतिद्विजानित्यंकंध्यायंतियोगिनः॥ ए
तन्मेशंसभगवन्विस्तरेणतपोधनः॥ १०॥ विदित्वाहृद्गतंतस्यध्यानदृष्टिर्महायशाः॥ उवाचरावणंप्रेम्णाश्रूयतामितिपुत्रकः॥
११॥ योवैभर्ताजगत्कृत्स्नंयस्योत्पत्तिंनविद्महे॥ सुरासुरैर्नतोनित्यंहरिर्नारायणःप्रभुः॥ १२॥ यस्यनाभ्युद्भवोब्रह्माविश्वस्यजगतः॥

न्म

॥१३३॥ ॥रा०॥

॥रा० वा० उ०॥ पतिः॥येनसर्वमिदंसृष्टंविश्वंस्थावरजंगमं॥१४॥तंसमाश्रित्यविबुधाविधिनाहरिमध्वरे॥पिबंतित्यमृतंचैवमानिताश्चय
॥६६॥ जंतितं॥१५॥पुराणैश्चैववेदैश्चपंचरात्रैस्तथैवच॥ध्यायंतियोगिनोनित्यंक्रतुभिश्चयजंतितं॥१६॥दैत्यदानवरक्षांसिचान्ये ये
चामरद्विषः॥सर्वान्यजंतिसंग्रामेसदासर्वैःसपूज्यते॥१७॥श्रुत्वामहर्षेस्तद्वाक्यंरावणोराक्षसाधिपः॥उवाचप्रणतोभूत्वापु
नरेवमहामुनिं॥१८॥दैत्यदानवरक्षांसियेहताःसमरेऽरयः॥कांगतिंप्रतिपद्यंतेकिंचतेहरिणाहताः॥१९॥रावणस्यवचःश्रुत्वाप्र व
त्युवाचमहामुनिः॥देवतैर्निहतानित्यंप्राप्नुवंतिदिवःस्थलं॥२०॥पुनस्तस्मात्परिभ्रष्टाजायंतेवसुधातले॥पूर्वार्जितैःसुखैः
दुःखैर्जायंतेम्रियंतिच॥२१॥येयेहताश्चक्रधरेणराजंस्त्रैलोक्यनाथेनजनार्दनेन॥तेतेगतास्तन्निलयंनरेंद्राःक्रोधो
पिदेवस्यवरेणतुल्यः॥२२॥श्रुत्वातुतस्तद्वचनंनिशाचरस्तस्मनत्कुमारस्यमुखाद्विनिर्गतं॥तथाप्रहृष्टःसबभूवविस्मितःक
थंनुयास्यामिहरिंमहाहवे॥२३॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेउत्तरकांडेसर्गः॥३५॥एवंचिंतयतस्तस्यरावणस्यदुरात्मनः॥पुन
रेवापरंवाक्यंव्याजहारमहामुनिः॥१॥मनसश्चेप्सितंयत्तद्भविष्यतिमहाहवे॥सुखीभवमहाबाहोकंचित्कालमुदीक्षय॥२॥
एवंश्रुत्वामहाबाहुस्तमृषिंप्रत्युवाचसः॥कीदृशंलक्षणंतस्यब्रूहिसर्वमशेषतः॥३॥राक्षसेशवचःश्रुत्वासमुनिःप्रत्यभाषत ॥राम॥
श्रूयतांसर्वमाख्यास्येतवराक्षसपुंगवः॥४॥सहिसर्वगतोदेवःसूक्ष्मोव्यक्तःसनातनः॥तेनसर्वमिदंव्याप्तंत्रैलोक्यंसचराच ॥६६॥

रं ॥ ५ ॥ स भूमौ दिवि पाताले पर्वतेषु वनेषु च ॥ स्थावरेषु च सर्वेषु नदीषु नगरीषु च ॥ ६ ॥ ओंकारश्चैव सत्यश्च सावित्री पृथिवी च सः
धराधरधरो देवो ह्यनंत इति विश्रुतः ॥ ७ ॥ अहश्च रात्रिश्च उभे च संध्ये दिवाकरश्चैव यमश्च सोमः ॥ स एव कालो ह्यनिलोनलश्च
स ब्रह्म रुद्रेंद्र स एव चापः ॥ ८ ॥ विद्योतति ज्वलति भाति लोकान्सृजत्ययं संहरति प्रशास्ति ॥ क्रीडां करोत्यव्ययलोकनाथो वि-
ष्णुः पुराणो भवनाशकैकः ॥ ९ ॥ अथवा बहुनानेन किमुक्तेन दशानन ॥ तेन सर्वमिदं व्याप्तं त्रैलोक्यं सचराचरं ॥ १० ॥ नीलोत्पल
दलश्यामः किंजल्कारुणवाससा ॥ प्रावृट्काले यथा व्योम्नि सतडित्तोयदो यथा ॥ ११ ॥ श्रीमान्मेघवपुः श्यामः शुभः पंकजलो
चनः ॥ श्रीवत्सेनोरसा युक्तः शशांककृतलक्षणः ॥ १२ ॥ तस्य नित्यं शरीरस्था मेघवैसे शतह्रदाः ॥ संग्रामरूपिणी लक्ष्मीर्देहमा
वृत्य तिष्ठति ॥ १३ ॥ न स शक्यः सुरैर्द्रष्टुं नासुरैर्न च पन्नगैः ॥ यस्य प्रसादं कुरुते स वैनं द्रष्टुमर्हति ॥ १४ ॥ न हि यज्ञफलैस्तात न तपोभि
स्तु संचितैः ॥ शक्यते भगवान्द्रष्टुं न दानेन न चेज्यया ॥ १५ ॥ तद्भक्तैस्तद्गतप्राणैस्तच्चित्तैः तत्परायणैः ॥ शक्यते भगवान्द्रष्टुं ज्ञाननि
र्दग्धकिल्बिषैः ॥ १६ ॥ अथवा एष रक्षेंद्र यदि तं द्रष्टुमिच्छसि ॥ कथयिष्यामि ते सर्वं श्रूयतां यदि रोचते ॥ १७ ॥ कृते युगे व्यतीते वै मु
खे त्रेतायुगस्य तु ॥ हितार्थे देवभक्तानां भविन्नृपविग्रहः ॥ १८ ॥ इक्ष्वाकूणां च यो राजा भाव्यो दशरथो भुवि ॥ तस्य सूनुर्महातेजा
रामो नाम भविष्यति ॥ १९ ॥ महातेजा महाबुद्धिर्महाबलपराक्रमः ॥ महाबाहुर्महासत्वः क्षमया पृथिवीसमः ॥ २० ॥ आदित्य इव दुः

॥रा॰ वा॰उ॰॥ प्रेक्षः समरे शत्रुभिस्तदा॥ भविता हि तदा रामो नरो नारायणः प्रभुः॥२१॥ पितुर्नियोगात्स विभुर्दंडके विविधे वने॥ विचरिष्यति ध
॥६१॥ र्मात्मा सभ्रात्रा सह महामनः॥२२॥ तस्य पत्नी महाभागा लक्ष्मीः सीतेति विश्रुता॥ दुहिता जनकस्यैषा उत्थिता वसुधातलात्॥२३॥
रूपेणाप्रतिमा लोके सर्वलक्षणलक्षिता॥ छायेवानुगता रामं निशाकरमिव प्रभा॥२४॥ शीलाचारगुणोपेता साध्वी धैर्यसमन्विता
सहस्रांशो रश्मिरिवत्वेका मूर्त्तिरिव स्थिता॥२५॥ एवं ते सर्वमाख्यातं मया रावण विस्तरात्॥ महतो देवदेवस्य शाश्वतस्याव्यय
स्य च॥२६॥ एवं श्रुत्वा महाबाहू राक्षसेंद्रः प्रतापवान्॥ त्वया सह विरोधेच्छुश्चिंतयामास राघव॥२७॥ सनत्कुमारात्तद्वाक्यं चिंत
यानो मुहुर्मुहुः॥ रावणो मुमुदे श्रीमान्युद्धार्थे विचचार ह॥२८॥ श्रुत्वा चैतां कथां रामो विस्मयोत्फुल्ललोचनः॥ शिरसश्चालनं कृत्वा
विस्मयं परमं गतः॥२९॥ श्रुत्वा तु वाक्यं स नरेश्वरस्तदा मुदायतो विस्मयमानचक्षुः॥ पुनश्च तं ज्ञानवतां प्रधानमुवाच वाक्यं व
दमि पुरातनं॥३०॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे उ॰ सर्गः॥४०॥ ततः पुनर्महातेजाः कुंभयोनिर्महायशाः॥ उवाच रामं प्रणतं पितामह
वेश्वरं॥१॥ श्रूयतामिति चोवाच रामं सत्यपराक्रमं॥ कथाशेषं महातेजाः कथयामास सप्रभुः॥२॥ यथाख्यानं श्रुतं चैव यथा
वृत्ते यथा तथा॥ प्रीतात्मा कथयामास राघवाय महामतिः॥३॥ एतदर्थं महाबाहो रावणेन दुरात्मना॥ सुता जनकराजस्य हृता ॥राम॥
राम महामते॥४॥ एतां कथां महाबाहो नारदः सुमहायशाः॥ कथयामास दुर्धर्षं मेरौ गिरिवरोत्तमे॥५॥ देवगंधर्वसिद्धानामृषी ॥६१॥

णां च महात्मनो ॥ कथां शेषां पुनः सोथ कथयामास राघव ॥ ३ ॥ नारदः स महातेजाः प्रहसन्निव मानद ॥ तां कथां शृणु राजेंद्र महा
पापप्रणाशिनीं ॥ ४ ॥ यां तु श्रुत्वा महाबाहो ऋषयो देवतैः सह ॥ ऊचुस्तं नारदं सर्वे हर्षपर्याकुलेक्षणं ॥ ५ ॥ यश्चेमां श्रावयेन्नित्यं
शृणुयाद्वापि भक्तितः ॥ स पुत्रपौत्रवान् रामः स्वर्गलोके महीयते ॥ ६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे उत्त० सर्गः ॥ ४१ ॥ ततः स राक्षसो ना
म पर्यटन् पृथिवीतले ॥ विजयार्थं महाशूरैः राक्षसैः परिवारितः ॥ १ ॥ दैत्यदानवरक्षस्सु यं शृणोति बलाधिकं ॥ तमाह्वयति
युद्धाय रावणो बलदर्पितः ॥ २ ॥ एवं संपर्यटन् सर्वां पृथिवीं पृथिवीपते ॥ ब्रह्मलोकात् निवर्तंतं समासाद्याथ रावणः ॥ ३ ॥ व्रजं
तं मेघपृष्ठस्थमंशुमंतमिवापरं ॥ तमभिद्रुत्य प्रीतात्मा ह्यभिवाद्य कृतांजलिः ॥ ४ ॥ उवाच हृष्टमनसो नारदं रावणस्तदा ॥
आब्रह्मभवनं लोकास्त्वया दृष्टा ह्यनेकशः ॥ ५ ॥ कस्मिन् लोके महाभाग मानवा बलवत्तराः ॥ योद्धुमिच्छामि तैः सार्धं यथाकामं
यदृच्छया ॥ ६ ॥ चिंतयित्वा मुहूर्तं तु नारदः प्रत्युवाच तं ॥ अस्ति राजन् महाद्वीपं क्षीरोदस्य समीपतः ॥ ७ ॥ तत्र ते चंद्रसंकाशा मानवाः
स महाबलाः ॥ महाकाया महावीर्या मेघस्तनितनिःस्वनाः ॥ ८ ॥ महामात्रा धैर्यवंतो महापरिघबाहवः ॥ श्वेतद्वीपे मया दृष्टा मान
वा राक्षसाधिप ॥ ९ ॥ बलवीर्यसमोपेतान्यादृशांस्त्वमिहेच्छसि ॥ नारदस्य वचः श्रुत्वा रावणः प्रत्युवाच ह ॥ १० ॥ कथं नारद जायंते
तस्मिन्द्वीपे महाबलाः ॥ श्वेतद्वीपे कथं वासः प्राप्तस्तैस्तु महात्मभिः ॥ ११ ॥ एतन्मे सर्वमाख्याहि प्रभो नारद तत्त्वतः ॥ त्वया दृष्टं जगत्स

वैहस्तामलकवत्सदा ॥१४॥ रावणस्य वचः श्रुत्वा नारदः प्रत्युवाच ह ॥ अनन्यमनसो नित्यं नारायणपरायणाः ॥१५॥ तदाराधनसक्ताश्च
तच्चित्तास्तत्परायणाः ॥ एकांतभावानुगतास्तेन रा राक्षसाधिप ॥१६॥ तच्चित्तास्तद्गतप्राणा नरा नारायणं सदा ॥ श्वेतद्वीपे तु तैर्वास अजि
तः सुमहात्मभिः ॥१७॥ ये हता लोकनाथेन शार्ङ्गमानम्य संयुगे ॥ चक्रायुधेन देवेन तेषां वासस्त्रिविष्टपे ॥१८॥ नहि यज्ञफलैस्तात न त
पोभिर्न संयमैः ॥ न च दानफलैर्मुख्यैः स लोकः प्राप्यते सुखं ॥१९॥ नारदस्य वचः श्रुत्वा दशग्रीवः सुविस्मितः ॥ ध्यात्वा सुचिरं कालं तेन योधि
त्योः संयुगे ॥२०॥ आपृच्छ्य नारदं प्रायात्तं तद्वीपाय रावणः ॥ नारदोपि चिरं ध्यात्वा कौतूहलसमन्वितः ॥२१॥ दिदृक्षुः परमाश्चर्यं तत्रैव
त्वरितं ययौ ॥ स हि केलिकरो विप्रो नित्यं च समरप्रियः ॥२२॥ रावणोपि ययौ तत्र राक्षसैः सह राघव ॥ महता सिंहनादेन दारयन्प्रदिशो द
श ॥२३॥ गते तु नारदे तत्र रावणोपि महायशाः ॥ प्राप श्वेतं महाद्वीपं दुर्लभं यत्सुरैरपि ॥२४॥ तेजसा तस्य द्वीपस्य रावणस्य वलीयसः ॥ त
तस्य पुष्पकं यानं वातवेगसमाहतं ॥२५॥ अवस्थातुं न शक्नोति वाताहतद्वं वांबुदः ॥ सचिवा राक्षसेंद्रस्य द्वीपमासाद्य दुर्दृशं ॥२६॥ अब्रु
वन्रावणं भीता राक्षसा जातसाध्वसाः ॥ राक्षसेंद्र वयं मूढाः भ्रष्टसंज्ञा विचेतसः ॥२७॥ अवस्थातुं न शक्ष्यामो युद्धं कर्तुं कथं च न ॥ एव
मुक्त्वा दुद्रुवुस्ते सर्व एव निशाचराः ॥२८॥ रावणोपि हितं यानं पुष्पकं हेमभूषितं ॥ विसर्जयामास तदा सह तैः क्षणदाचरैः ॥२९॥ गतं तु पु
ष्पकं राम रावणो राक्षसाधिपः ॥ कृत्वा रूपं महाभीमं सर्वराक्षसवर्जितः ॥३०॥ प्रविवेश तदा तस्मिन् श्वेतद्वीपे स रावणः ॥ प्रविशन्नेव त

त्राशुनारीभिरुपलक्षितः ॥२९॥ एकयासस्मितंकृत्वाहस्तेगृह्यदशाननं ॥ इष्टश्चागमनंब्रूहिकिमर्थमिहचागतः ॥३०॥ कोवात्वंकस्यवा
पुत्रःकेनवाप्रहितोवद ॥ इत्युक्त्वारावणोराजन्क्रुद्धोवचनमब्रवीत् ॥३१॥ अहंविश्रवसःपुत्रोरावणोनामराक्षसः ॥ युद्धार्थमिहसंप्रा
प्तोनचपश्यामिकंचनं ॥३२॥ एवंकथयतस्तस्यरावणस्यदुरात्मनः ॥ प्रहसंतेततःसर्वेसुस्वनंयुवतीजनाः ॥३३॥ तासामेकाततःक्रुद्धा
बालवद्गृह्यलीलया ॥ भ्रामितस्तुसखीमध्येमध्येगृह्यदशाननं ॥३४॥ सखीमन्यांसमाहूयपश्यत्वंकीटकंधृतं ॥ दशास्यंविंशतिभु
जंकृष्णांजनसमप्रभं ॥३५॥ हस्ताद्धस्तंसचिक्षिप्तोभ्राम्यतेभ्रमलालसः ॥ भ्राम्यमाणेनबलिनाराक्षसेनविपश्चिता ॥३६॥ पाणावेकाथ
संदष्टारोषेणवनिताशुभा ॥ मुक्तास्तयाशुभःकीटोधुन्वंत्याहस्तवेदनात् ॥३७॥ गृहीत्वान्यातुरक्षेंद्रमुत्पपातविहायसा ॥ ततस्तामपिसं
क्रुद्धोविददारनखैर्भृशं ॥३८॥ तयासहविनिर्धूतःसहसैवनिशाचरः ॥ पपातसोंभसोमध्येसागरस्यभयातुरः ॥३९॥ पर्वतस्येवशिखरं
यथावज्रंविदारितं ॥ प्रापतत्सागरजलेतथासौविनिपातितः ॥४०॥ एवंसरावणोरामश्वेतद्वीपनिवासिभिः ॥ युवतीभिर्विगृह्याशुभ्रा
मितश्चततस्ततः ॥४१॥ नारदोपिमहातेजाःरावणंप्राप्यधर्षितं ॥ विस्मयंसुचिरंगत्वाप्रजहासननर्तच ॥४२॥ एतदर्थंमहाबाहोरावणे
नदुरात्मना ॥ विज्ञापयाहृतासीतात्वत्तोमरणकांक्षया ॥४३॥ भवान्नारायणोदेवःशंखचक्रगदाधरः ॥ शार्ङ्गपद्मायुधोवज्रीसर्वदेव
नमस्कृतः ॥४४॥ श्रीवत्सांकोहृषीकेशःसर्वदेवाभिपूजितः ॥ पद्मनाभोमहायोगिभक्तानामभयप्रद ॥४५॥ वधार्थंरावणस्यत्वंप्रविष्टोमा

॥रा॰वा॰उ॰॥ ॥तुषीतनुं॥किंनवेत्सित्वमात्मानंयथानारायणोप्यहं॥४६॥मामुत्पुत्स्वमहाभागस्मरचात्मानमात्मना॥गुह्याद्गुह्यतरस्त्वंहिदेव
॥६९॥ माहपितामहः॥४७॥त्रिगुणश्चत्रिवेदीचत्रिधामात्रिचराघव॥त्रिकालकर्मेत्रैविद्यत्रिदशारिप्रमर्दन॥४८॥त्वयाक्रांतास्त्रयोलो
काःपुराणेविक्रमैस्त्रिभिः॥त्वंमहेंद्रानुजःश्रीमान्बलिबंधनकारणात्॥४९॥आदित्यागर्भसंभूतोविष्णुस्त्वंहिसनातनः॥लोकाननुगृ
हीतुंवैप्रविष्टोमानुषीतनुं॥५०॥तदिदंसाधितंकार्यंसुराणांसुरसत्तम॥निहतोरावणःपापःसपुत्रगणबांधवः॥५१॥प्रहृष्टाश्चसुराः
सर्वेऋषयश्चतपोधनाः॥प्रशांतंचजगत्सर्वंत्वत्प्रसादात्सुरेश्वर॥५२॥सीतालक्ष्मीर्महाभागासंभूतावसुधातलात्॥त्वदर्थमिय
मुत्पन्नाजनकस्यगृहेप्रभो॥५३॥लंकामानीययत्नेनमातेवपरिरक्षिता॥एवमेतत्समाख्यातंतवराममहायशः॥५४॥ममापिनार
देनोक्तमृषिणादीर्घजीविना॥यथासनत्कुमारेणव्याख्यातंतस्यरक्षसः॥५५॥तेनापिचतदेवाशुश्रुतंसर्वमशेषतः॥यश्चैतच्छ्राव
येच्छ्राद्धेविद्वान्ब्राह्मणसन्निधौ॥५६॥अन्नंतदक्षयंदत्तंपितॄणामुपतिष्ठति॥एतांश्रुत्वाकथांदिव्यांरामोराजीवलोचनः॥५७॥परंवि
स्मयमापन्नोभ्रातृभिःसहराघवः॥वानराःसहसुग्रीवाराक्षसाःसविभीषणाः॥५८॥राजानश्चसहामात्याःयेचान्येपिसमागताः॥ब्रा
ह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राधर्मसमन्विताः॥५९॥सर्वेचोत्फुल्लनयनाःसर्वेहर्षसमन्विताः॥राममेवानुपश्यंतिभृशमत्यंतहर्षिताः ॥राम॥
६० ततोगस्त्योमहातेजाराघवंचेदमब्रवीत्॥दृष्टाःसभाजिताश्चापिरामयास्यामहेवयं॥एवमुक्त्वागताःसर्वेपूजितास्तेयथागतं ॥६९॥

॥६१॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेउत्तरकांडेअगस्त्यवाक्यंनामसर्गः॥४१॥एवमास्तेमहाबाहुरहन्यहनिराघवः॥प्रशासत्सर्वकार्याणि
पौरजानपदेषुच॥१॥ततःकतिपयाहस्सुवैदेहंमिथिलाधिपं॥राघवःप्रांजलिर्भूत्वावाक्यमेतदुवाचह॥२॥भवान्हिगतिरव्यग्राभवता
पालितावयं॥भवतस्तेजसोग्रेणरावणोनिहतोमया॥३॥इक्ष्वाकूणांचसर्वेषांमैथिलानांचसर्वशः॥अतुलाःप्रीतयोराजन्संबंधकपु
रोगमाः॥४॥तद्भवान्स्वपुरंयातुरत्नान्यादायपार्थिवः॥भरतश्चसहायार्थेपृष्ठतश्चानुयास्यति॥५॥सतथेतिततःकृत्वाराघवंवाक्यम
ब्रवीत्॥प्रीतोस्मिभवतोराजन्दर्शनेननयेनच॥६॥यान्येतानितुरत्नानिमदर्थेसंचितानिवै॥दुहित्रोस्तान्यहंराजन्सर्वाण्येवददा(
मिवै॥[redacted]७॥ततःप्रयातेजनकेकेकयंमातुलंप्रभुं॥राघवःप्रांजलिर्भूत्वाविनयाद्वाक्यमब्रवीत्॥८॥इदंराज्यमहंचैवभरतश्चस
लक्ष्मणः॥आयत्तास्त्वंहिनोराजन्गतिश्चपुरुषर्षभ॥९॥राजाहिवृद्धःसंतापंत्वदर्थमुपयास्यति॥तस्माद्गमनमद्यैवरोचतेतवपार्थि
व॥१०॥लक्ष्मणेनानुयात्रेणपृष्ठतोनुगमिष्यते॥धनमादायबहुलंरत्नानिविविधानिच॥११॥युधाजित्तुतथेत्याहगमनंप्रतिराघव॥रत्ना
निचधनंचैवत्वय्येवाक्षय्यमस्त्विति॥१२॥प्रदक्षिणंचराजानंकृत्वाकेकयवर्द्धनः॥रामेणचकृतःपूर्वमभिवाद्यप्रदक्षिणं॥१३॥लक्ष्मणेन
सहायेनप्रयातःकेकयेश्वरः॥हतेसुरेयथावृत्रेविष्णुनासहवासवः॥१४॥तंविसृज्यततोरामोवयस्यमकुतोभयं॥प्रतर्द्दनंकाशिपतिं
परिष्वज्येदमब्रवीत्॥१५॥दर्शिताभवताप्रीतिर्दर्शितासौहृदंपरं॥उद्योगश्चत्वयाराजन्भरतेनकृतःसह॥१६॥तद्भवानद्यकाशेयपुरींवा

॥रा०वा०उ०॥ राणसींव्रज ॥ रमणीयांत्वयागुप्तांसुप्राकारांसुतोरणं ॥१७॥ एतावदुक्त्वाचोत्थायकाकुत्स्थःपरमासनात् ॥ पर्यष्वजतधर्मात्मानिरंतरमुरो
॥७०॥ गतं ॥१८॥ विसर्जयामासतदाकौसल्याप्रीतिवर्धनः ॥ राघवेणकृतानुज्ञःकाशेयोप्यकुतोभयः ॥१९॥ वाराणसींययौतूर्णंराघवेणविस
र्जितः ॥ विसृज्यतंकाशिपतिंत्रिशतंपृथिवीपतीन् ॥२०॥ प्रहसन्राघवोवाक्यमुवाचमधुराक्षरं ॥ भवतांप्रीतिरव्यग्रातेजसापरिरक्षिता
॥२१॥ धर्मश्चनियतोनित्यंसत्यंचभवतांसदा ॥ युष्माकंचानुभावेनतेजसाचमहात्मनां ॥२२॥ हतोदुरात्मादुर्बुद्धीरावणोराक्षसाधमः
हेतुमात्रमहंतत्रभवतांतेजसाहतः ॥२३॥ रावणःसगणोयुद्धेसपुत्रामात्यबांधवः ॥ भवंतश्चसमानीताभरतेनमहात्मना ॥२४॥ श्रुत्वाज-
नकराजस्यकाननात्तनयांहृतां ॥ उद्युक्तानांचसर्वेषांपार्थिवानांमहात्मनां ॥२५॥ कालोप्यतीतःसुमहान्गमनंरोचयाम्यतः ॥ प्रत्यूचु
स्तंचराजानोहर्षेणमहतावृताः ॥२६॥ दिष्ट्यात्वंविजयीरामराज्यंचापिप्रतिष्ठितं ॥ दिष्ट्याप्रत्याहृतासीतादिष्ट्याशत्रुःपराजितः ॥२७॥ एषनःप
रमःकामःएषानःप्रीतिरुत्तमा ॥ यत्त्वांविजयिनंरामपश्यामोहतशात्रवं ॥२८॥ एतत्त्वय्युपपन्नंचयदस्मांस्त्वंप्रशंससे ॥ प्रशंसार्हंनजानी-
मःप्रशंसांवक्तुमीदृशीं ॥२९॥ आपृच्छामोगमिष्यामोहृदिस्थोनःसदाभवान् ॥ वर्तामहेमहाबाहोप्रीत्याचमहतावृताः ॥३०॥ भवेच्चतेमहाराज
प्रीतिरस्मासुनित्यदा ॥ बाढमित्येवराजानोहर्षेणपरमान्विताः ॥३१॥ ऊचुःप्रांजलयःसर्वेराघवंगमनोत्सुकाः ॥ पूजितास्तेचरामेणजग्मुर्दे ॥राम॥
शान्स्वकान्स्वकान् ॥३२॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेउत्तरकांडेअष्टत्रिंशःसर्गः ॥३८॥ तेप्रयातामहात्मानःपार्थिवास्तेप्रहृष्टवत् ॥ गजवाजिसह ॥७०॥

स्तोघैः कंपयंतो वसुंधरां ॥१॥ अक्षौहिण्यो हि तत्रासन् राघवार्थे समुद्यताः ॥ भरतस्यानुयानेकाः त्वहृष्टबलवाहनाः ॥२॥ ऊचुस्ते
च महीपाला बलदर्पसमन्विताः ॥ न राम रावणं युद्धे पश्यामः पुरतः स्थितं ॥३॥ भरतेन वयं पश्चात्समानीता निरर्थकं ॥ हता हि रा
क्षसाः क्षिप्रं पार्थिवैस्तु न संशयः ॥४॥ राम स्य बाहुवीर्येण रक्षिता लक्ष्मणस्य च ॥ सुखं पारे समुद्रस्य युद्धे मविगतज्वराः ॥५॥ एताश्चा
न्याश्च राजानः कथास्तत्र सहस्रशः ॥ कथयंतः स्वराज्यानि जग्मुर्हर्षसमन्विताः ॥६॥ स्वानि राज्यानि मुख्यानि ऋद्धानि मुदितानि
च ॥ समृद्धधनधान्यानि पूर्णानि वसुमंति च ॥७॥ यथा पुराणि ते गत्वा रत्नानि विविधानि च ॥ रामस्य प्रियकामार्थमुपहारं नृपा दधुः ॥८॥
अश्वान्यानानि रत्नानि हस्तिनश्च महोत्कटान् ॥ चंदनानि च मुख्यानि दिव्यान्याभरणानि च ॥९॥ मणिमुक्ताप्रवालांस्तु दासीरूपसम
न्विताः ॥ अजाविकं च विविधं रथांस्तु विविधान् बहून् ॥१०॥ भरतो लक्ष्मणश्चैव शत्रुघ्नश्च महाबलः ॥ आदाय तानि रत्नानि स्वां पुरीं पुन
रागताः ॥११॥ आगम्य च पुरीं रम्यामयोध्यां पुरुषर्षभाः ॥ तानि रत्नानि चित्राणि रामाय समुपानयत् ॥१२॥ प्रतिगृह्य च तत्सर्वं रामः प्रीति
समन्वितः ॥ सुग्रीवाय ददौ राज्ञे महात्मा कृतकर्मणे ॥१३॥ विभीषणाय च ददौ तथान्येभ्योपि राघवः ॥ राक्षसेभ्यः कपिभ्यश्च यैर्वृतो ज
यमाप्तवान् ॥१४॥ ते सर्वे रामदत्तानि रत्नानि कपिराक्षसाः ॥ शिरोभिर्धारयामासुर्भुजेषु च महाबलाः ॥१५॥ हनूमंतं च नृपतिरिक्ष्वाकूणां म
हारथः ॥ अंगदं च महाबाहुमंकमारोप्य वीर्यवान् ॥ रामः कमलपत्राक्षः सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥१६॥ अंगदस्ते सुपुत्रोयं मंत्रि चाप्यनि

लात्मजः॥१७॥सुग्रीवमंत्रितेयुक्तौममचापिहितेरतौ॥अर्हतोविविधांपूजांत्वत्कृतेवैहरीश्वर॥१८॥इत्युक्त्वाव्यपमुंच्यांगाद्भूषणानिम
हायशाः॥सववंधमहार्हाणितदांगदहनूमतोः॥१९॥आभाष्यचमहावीर्यान्राघवोयूथपर्षभान्॥नीलंनलंकेसरिणंकुमुदंगंधमादनं
॥२०॥सुषेणंपनसंवीरंमैंदंद्विविदमेवच॥जांबवंतंगवाक्षंचविनतंधूम्रमेवच॥२१॥वलीमुखंप्रजंघंचसन्नादंचमहाबलं॥दरीमुखंद
धिमुखमिंद्रजानुंचयूथपं॥२२॥मधुरंश्लक्ष्णयावाचानेत्राभ्यामापिबन्निव॥सुहृदोमेभवंतश्चशरीरंभ्रातरस्तथा॥२३॥युष्माभिरुद्धृत
श्चाहंव्यसनात्काननौकसः॥धन्योराजाचसुग्रीवोभवद्भिःसुहृदांवरैः॥२४॥एवमुक्त्वाददौतेभ्योभूषणानियथार्हतः॥वस्त्राणिचमहा
र्हाणिसस्वजेचनरर्षभः॥२५॥तेपिबंतःसुगंधीनिमधूनिमधुपिंगलाः॥मांसानिचसुमृष्टानिमूलानिचफलानिच॥२६॥एवंतेषांनिव
सतांमासःसाग्रोययौतदा॥मुहूर्तमिवतेसर्वेरामभक्त्याचमेनिरे॥२७॥रामोपिरेमेतैःसार्धंवानरैःकामरूपिभिः॥राक्षसैश्चमहावीर्यै
ऋक्षैश्चैवमहाबलैः॥२८॥एवंतेषांययौमासोद्वितीयःशिशिरःसुखं॥वानराणांप्रहृष्टानांराक्षसानांचसर्वशः॥२९॥इक्ष्वाकुनगरेरम्येप
रांप्रीतिमुपासतां॥रामस्यप्रीतिकरणैःकालस्तेषांसुखंययौ॥३०॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेउत्तरकांडेएकोनचत्वारिंशःसर्गः॥३९॥तथा
स्मतेषांवसतामृक्षवानररक्षसां॥राघवस्तुमहातेजाःसुग्रीवमिदमब्रवीत्॥१॥गम्यतांसौम्यकिष्किंधांदुराधर्षांसुरासुरैः॥पालयस्वम ॥राम॥
हामात्यैराज्यंनिहतकंटकं॥२॥अंगदंचमहाबाहोप्रीत्यापरमयायुतः॥पश्यत्वंहनुमंतंचनलंचसुमहाबलं॥३॥सुषेणंश्वसुरंवीरंता ॥७२॥

रंचवलिनांवरं॥कुमुदंचैवदुर्द्दर्षनीलंचैवमहावलं॥४॥नीरंशतवलिंचैवमैंदंद्विविदमेवच॥गजंगवाक्षंगवयंशरभंचमहावलं॥५॥
ऋक्षराजंचदुर्द्धर्षंजांबवंतंमहावलं॥पश्यन्प्रीतिसमायुक्तोगंधमादनमेवच॥६॥ऋषभंचसुविक्रांतंप्लवगंचसुपाटलं॥केसरिंश
रभंशुंभंशंखचूडंमहावलं॥७॥येचेमेसुमहात्मानोमदर्थेत्यक्तजीविताः॥पश्यन्प्रीतिसंयुक्तोमाचैषांविप्रियंकृथाः॥८॥एवमुक्त्वा
चसुग्रीवमाश्लिष्यचपुनःपुनः॥विभीषणमुवाचाथरामोमधुरयागिरा॥९॥लंकांप्रशाधिधर्मेणधर्मज्ञस्त्वंमतोमम॥पुरस्यराक्षसा
नांचभ्रातुर्वैश्रवणस्य च॥१०॥माचबुद्धिमधर्मेत्वकुर्याराजन्कथंचन॥बुद्धिमंतोहिराजानोध्रुवमश्नंतिमेदिनीं॥११॥अहंचनित्यशो
राजन्सुग्रीवसहितस्त्वया॥स्मर्तव्यःपरयाप्रीत्यागच्छत्वंविगतज्वरः॥१२॥रामस्यभाषितंश्रुत्वाऋक्षवानरराक्षसाः॥साधुसाध्विति
काकुत्स्थंप्रशशंसुःपुनःपुनः॥१३॥तवबुद्धिर्महावाहोवीर्यमद्भुतमेवच॥माधुर्यंपरमंरामस्वयंभोरिवनित्यदा॥१४॥तेषामेवंब्रुवाणा
नांवानराणांचरक्षसां॥हनूमत्प्रणतोभूत्वाराघवंवाक्यमब्रवीत्॥१५॥स्नेहोमेपरमोराजंस्त्वयितिष्ठतुनित्यदा॥भक्तिश्चनियतावीर
भावोनान्यत्रगच्छतु॥१६॥यावद्रामकथावीरचरिष्यतिमहीतले॥तावच्छरीरेवत्स्यंतुप्राणाममनसंशयः॥१७॥यच्चैतच्चरितंदिव्यं
कथांतेरघुनंदन॥तन्ममाप्सरसोरामश्रावयेयुर्नरर्षभ॥१८॥तच्छ्रुत्वाहंततोवीरतवचर्यामृतंप्रभो॥उत्कंठांतांहरिष्यामिमेघलेखा
मिर्वानिलः॥१९॥एवंब्रुवाणंरामस्तुहनूमंतंवरासनात्॥उत्थायसस्वजेस्नेहाद्वाक्यमेतदुवाचह॥२०॥एवमेतत्कपिश्रेष्ठभवितानात्रसं

शयः॥चरिष्यतिकथायावदेषालोकेचमामिका॥२१॥तावतभवितानकीर्त्तिःशरीरेप्यवसस्तथा॥लोकाहियावत्स्थास्यंतितावत्स्थास्यं
तिमेकथाः॥२२॥एकैकस्योपकारस्यप्राणान्दास्यामितेकपे॥शेषस्येहोपकाराणांभवामऋणिनोवयं॥२३॥मदंगेजीर्णतांयातुयत्त्वयो
पकृतंकपे॥नरःप्रत्युपकाराणामापत्स्वायातिपात्रतां॥२४॥ततोस्यहारंचंद्राभंमुच्यकंठात्सराघवः॥वैडूर्यतरलंकंठेबबंधचहनूमतः॥
२५॥तेनोरसिनिबद्धेनहारेणमहताकपिः॥रराजहेमशैलेंद्रश्चंद्रेणाक्रांतमस्तकः॥२६॥श्रुत्वातुराघवस्यैतदुत्थायोत्थायवानराः॥
प्रणम्यशिरसापादौनिर्जग्मुस्तेमहाबलाः॥२७॥सुग्रीवःसचरामेणनिरंतरमुरोगतः॥विभीषणश्चधर्मात्मासर्वेतेवाष्पविक्लवाः॥२८॥
सर्वेचतेवाष्पकलाःसाश्रुनेत्राविचेतसः॥संमूढाइवदुःखेनत्यजंतोराघवंतदा॥२९॥कृतप्रसादास्तेनैवंराघवेणमहात्मना॥जग्मुः
स्वंस्वंगृहंसर्वेदेहीदेहमिवत्यजन्॥३०॥ ततस्तुतेराक्षसऋक्षवानराःप्रणम्यरामंरघुवंशवर्धनं वियोगजाश्रुप्रतिपूर्णलोचनाःप्रति
प्रयातास्तुयथानिवासिनः॥३१॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेउत्तरकांडेचत्वारिंशःसर्गः॥४०॥विसृज्यचमहाबाहुर्ऋक्षवानरराक्षसान्॥
भ्रातृभिःसहितोरामःप्रमुमोदसुखंसुखी॥१॥अथापराह्णसमयेभ्रातृभिःसहराघवः॥शुश्रावमधुरांवाणीमंतरिक्षान्महाप्र
भुः॥२॥सौम्यरामनिरीक्षस्वसौम्येनवदनेनमां॥कुबेरभवनात्प्राप्तंविद्धिमांपुष्पकंप्रभो॥३॥तवशासनमाज्ञायगतोस्मिभवनं
प्रति॥उपस्थातुंनरश्रेष्ठसचमांप्रत्यभाषत॥४॥निर्जितस्त्वंनरेंद्रेणराघवेणमहात्मना॥निहत्ययुद्धिदुर्धर्षंरावणंराक्षसेश्वरं॥

॥५॥ममापिपरमाप्रीतिर्हृतेतस्मिन्दुरात्मनि॥रावणेसगणेचैवसपुत्रेसहबांधवे॥६॥सत्वंरामेणलंकायांनिर्जितःपरमात्म
ना॥वहसौम्यतमेवत्वमहमाज्ञापयामिते॥७॥परमोह्येषमेकामोयत्त्वंराघवनंदनं॥वहेर्लोकस्यसंयानंगच्छस्वविगतज्वरः
॥८॥सोहंशासनमाज्ञायधनदस्यमहात्मनः॥त्वत्सकाशमनुप्राप्तोनिर्विशंकःप्रतीच्छमां॥९॥अधृष्यःसर्वभूतानांसर्वेषांधनदाज्ञ
या॥चराम्यहंप्रभावेनतवाज्ञांपरिपालयन्॥१०॥एवमुक्तस्तदारामःपुष्पकेणमहात्मनः॥उवाचपुष्पकंदृष्ट्वाविमानपुनराग
तं॥११॥यद्येवंस्वागतंतेस्तुविमानवरपुष्पक॥आनुकूल्याद्धनेशस्यवृत्तदोषोननोभवेत्॥१२॥लाजैश्चैवतथापुष्पैर्धूपैश्चैव
सुगंधिभिः॥पूजयित्वामहाबाहूराघवःपुष्पकंतदा॥१३॥गम्यतामितिचोवाचआगच्छत्वंस्मरेयदा॥सिद्धानांचगतौसौम्यमाविष
देनयोजय॥१४॥प्रतिघातश्चतेमाभूद्यथेष्टंगच्छतोदिशः॥एवमस्त्वितिरामेणपूजयित्वाविसर्जितं॥१५॥अभिप्रेतांदिशंतस्मा
त्प्रायात्तत्पुष्पकंतदा॥एवमंतर्हितेतस्मिन्पुष्पकेसुकृतात्मनि॥१६॥भरतःप्रांजलिर्वाक्यमुवाचरघुनंदनं॥विबुधात्मनिदृश्यंते
त्वयिवीरप्रशासति॥१७॥अमानुषाणिसत्वानिव्याहृतानिमुहुर्मुहुः॥अनामयश्चमर्त्यानांसाग्रोमासोगतोह्ययं॥१८॥जीर्णानामपिस
त्वानांमृत्युर्नायातिराघव॥अरोगप्रसवानार्योवपुष्मंतोहिमानवाः॥१९॥हर्षश्चाभ्यधिकोराजन्जनस्यपुरवासिनः॥कालेवर्षति
पर्जन्यःपातयन्नमृतंपयः॥२०॥वाताश्चापिप्रवांत्येतेस्पर्शयुक्ताःसुखाःशिवाः॥ईदृशोनश्चिरंराजाभवेदितिनरेश्वर॥२१॥कथयं

॥रा०वा०उ॥ ॥७३॥

तिपुरेराजन्नृपौराजानपरास्तथा॥ एतावाचः समधुराभरतेनसमीरिता॥ श्रुत्वारामोमुदायुक्तोबभूवनृपसत्तमः॥ २२॥ इत्यार्षेश्रीमद्रा
मायणेवा० उत्तरकांडेएकचत्वारिंशः सर्गः॥ ४१॥ सविसृज्यततोरामः पुष्पकंहेमभूषितं॥ प्रविवेशमहाबाहुरशोकवनिकांतदा॥ १॥
चंदनागरुचूतैश्चतुंगकालेयकैरपि॥ देवदारुवनैश्चापिसमंतादुपशोभितां॥ २॥ चंपकागुरुपुन्नागमधूकपनसासनैः॥ शो
भितांपारिजातैश्चविधूमज्वलनप्रभैः॥ ३॥ लोध्रनीपार्जुनैर्नागैः सप्तपर्णातिमुक्तकैः॥ मंदारकदलीगुल्मलताजालसमावृतां॥ ४
प्रियंगुभिः कदंबैश्चतथाचबकुलैरपि॥ जंबुभिर्दाडिमैश्चैवकोविदारैश्चशोभितां॥ ५॥ सर्वदाकुसुमैरम्यैः फलवद्भिर्मनोरमैः॥
दिव्यगंधरसोपेतैस्तरुणांकुरपल्लवैः॥ ६॥ तथैवतरुभिर्दिव्यैः शिल्पिभिः परिकल्पितैः॥ चारुपल्लवपुष्पाढ्यैर्मत्तभ्रमरसंकुलैः॥ ७
कोकिलैर्भृंगराजैश्चनानावर्णैश्चपक्षिभिः॥ शोभितांशतशश्चित्रांचूतवृक्षावतंसकैः॥ ८॥ शातकुंभनिभाः केचित्केचिदग्निशिखो
पमाः॥ नीलांजननिभाश्चान्येभांतितत्रस्मपादपाः॥ ९॥ सुरभीणिचपुष्पाणिमाल्यानिविविधानिच॥ दीर्घिकाविविधाकाराः पूर्णाः प
रमवारिणा॥ १०॥ माणिक्यकृतसोपानाः स्फाटिकांतरकुट्टिमाः॥ फुल्लपद्मोत्पलवनाश्चक्रवाकोपशोभिताः॥ दात्यूहशुकसंघुष्टाहंस
सारसनादिताः॥ तरुभिः पुष्पशबलैस्तीरजैरुपशोभिताः॥ ११॥ प्राकारैर्विविधाकारैः शोभिताश्चशिलातलैः॥ तत्रैवचवनोद्देशेवैडूर्य राम
मणिसन्निभैः॥ १२॥ शाड्वलैः परमोपेतांपुष्पितद्रुमकाननां॥ तत्रसंघर्षजातानांवृक्षाणांपुष्पशालिनां॥ १३॥ प्रस्तराः पुष्पशबलान ७३

मस्तारागणैरिव॥नंदनंहियथेंद्रस्य ब्राह्मं चैत्ररथंयथा॥१५॥तथाभूतंहिरामस्यकाननंसन्निवेशनं॥बह्वासनगृहोपेतंलता
सनसमावृतां॥१६॥अशोकवनिकांस्फीतांप्रविश्यरघुनंदनः॥आसनेचशुभाकारेपुष्पप्रकरभूषिते॥१७॥कुशास्तरणसंस्ती
र्णेरामःसन्निषसादह॥सीतामादायहस्तेनमधुमैरेयकंशुचि॥१८॥पाययामासकाकुत्स्थःशचीमिवपुरंदरः॥मांसानिचसु
मृष्टानिफलानिविविधानिच॥१९॥रामस्याभ्यवहारार्थेकिंकरास्तूर्णमाहरन्॥उपानृत्यंश्चराजानंनृत्यगीतविशारदाः॥२०
अप्सरोरगसंघाश्चकिन्नरीपरिवारिताः॥दक्षिणारूपवंत्यश्चस्त्रियःपानवशंगताः॥२१॥उपानृत्यंतकाकुत्स्थंनृत्यगीतविशा
रदाः॥मनोभिरामारामास्तारामोरमयतांवरः॥२२॥रमयामासधर्मात्मानित्यंपरमभूषिताः॥सतयासीतयासार्धमासीनोविररा
जह॥२३॥अरुंधत्याइवासीनोवसिष्टइवतेजसा॥एवंरामोमुदायुक्तःसीतांसुरसुतोपमां॥२४॥रमयामासवैदेहीमहन्यह
निदेववत्॥तथातयोर्विहरतोःसीताराघवयोश्चिरं॥२५॥अत्यक्रामच्छुभःकालःशैशिरोभोगदःसदा॥दशवर्षसहस्राणिग
तानिसुमहात्मनोः॥प्राप्तयोर्विविधान्भोगानतीतःशिशिरागमः॥२६॥पूर्वाह्णेधर्मकार्याणिकृत्वाधर्मेणधर्मवित्॥शेषंदिवसभा
गार्द्धमंतःपुरगतोभवत्॥२७॥सीतापिदेवकार्याणिकृत्वापौर्वाह्णिकानिवै॥श्वश्रूणामकरोत्पूजांसर्वासामविशेषतः॥२८॥अभ्य
गच्छत्ततोरामंविचित्राभरणांबरा॥त्रिविष्टपेसहस्राक्षमुपविष्टंयथाशची॥२९॥दृष्ट्वातुराघवःपत्नींकल्याणेनसमन्वितां॥प्रह

॥रा० वा० उ॥
॥७४॥

षमतुलं लेभे साधु साध्वीति चाब्रवीत् ॥३०॥ अब्रवीच्च वरारोहां सीतां सुरसुतोपमां ॥ अपत्यलाभो वैदेहि त्वय्ययं समुपस्थि
तः ॥ किमिछसि वरारोहे कामः किं क्रियतां तव ॥ स्मितं कृत्वा तु वैदेही रामं वाक्यमथाब्रवीत् ॥३२॥ तपोवनानि पुण्यानि दृष्टु
मिछामि राघवः ॥ गंगातीरोपविष्टानामृषीणामुग्रतेजसां ॥३३॥ फलमूलाशिनां देव पादमूलेषु वर्तितुं ॥ एष मे परमः कामो य
न्मूलफलभोजिनां ॥३४॥ अप्येकरात्रिं काकुत्स्थ निवसेयं तपोवने तथेति च प्रतिज्ञातं रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥३५॥ विस्र ब्धा
भव वैदेहि श्वो गमिष्यस्यसंशयं ॥३६॥ एवमुक्त्वा तु काकुत्स्थो मैथिलीं जनकात्मजां मध्यं कक्षांतरं रामो निर्जगाम सुहृद्वृतः ॥
॥३७॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० उत्तरकांडे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥४२॥ तत्रोपविष्टं राजानमुपासंते विचक्षणाः ॥ कथानां बहुरू
पाणां हासकाराः समंततः ॥१॥ विजयो मधुमत्तश्च काश्यपो मंगलः कुलः ॥ सुराजिः कालियो भद्रो दंतवक्त्रः सुमागधः ॥२॥ एते
कथा बहुविधाः परिहाससमन्विताः ॥ कथयंति स्म संहृष्टा राघवस्य महात्मनः ॥३॥ ततः कथायां कस्यांचिद्राघवः समभाषत
काः कथा नगरे भद्र वर्तंते विषयेषु च ॥४॥ मामाश्रितानि कान्याहुः पौरा जानपदा जनाः ॥ किं च सीतां समाश्रित्य भरतं किं च लक्ष्म
णं ॥५॥ किं नु शत्रुघ्नमुद्दिश्य कैकेयीं किं नु मातरं ॥ वक्तव्यतां च राजानो वने राज्ये व्रजंति च ॥६॥ एवमुक्ते तु रामेण भद्रः प्रांजलिर
ब्रवीत् ॥ स्थिताः शुभाः कथा राजन् वर्तंते पुरवासिनां ॥७॥ अयं तु विजयं सौम्य दशग्रीववधार्जितः ॥ भूयिष्ठं स्वपुरे पौरैः कथ्यंते पु

॥राम॥
॥७४॥

रुषर्षभ॥७॥एवमुक्तस्तुभद्रेणराघवोवाक्यमब्रवीत्॥कथयस्वयथातत्वंसर्वंनिरवशेषतः॥८॥शुभाशुभानिवाक्यानियान्याहुः
पुरवासिनः॥श्रुत्वेदानींशुभंकुर्यांनकुर्यामशुभानिच॥१०॥कथयस्वचविस्रब्धोनिर्भयंविगतज्वरः॥कथयंतियथापौराःपापाज्ज
नपदेषुच॥११॥राघवेणैवमुक्तस्तुभद्रःसुरुचिरंवचः॥प्रत्युवाचमहाबाहुंप्रांजलिःससमाहितः॥१२॥शृणुराजन्यथापौराःकथयं
तिशुभाशुभं॥चत्वरापणरथ्यासुवनेषूपवनेषुच॥१३॥दुष्करंकृतवान्रामःसमुद्रेसेतुबंधनं॥अश्रुतंपूर्वकैःकैश्चिद्देवैरपिस
दानवैः॥१४॥रावणश्चदुराध र्षोहतःसबलवाहनः॥वानराश्चवशंनीताऋक्षाश्चसहराक्षसैः॥१५॥हत्वाचरावणंसंख्येसीता
माहृत्यराघवः॥अमर्षंपृष्ठतःकृत्वास्ववेश्मपुनरानयत्॥१६॥कीदृशंहृदयेतस्यसीतासंभोगजंसुखं॥अंकमारोप्यतुपुराराव
णेनबलाद्धृतां॥१७॥लंकामपिपुरानीतामशोकवनिकांगतां॥रक्षसांवशमापन्नांकथंरामोनकुत्स्यति॥१८॥अस्माकमपिदारे
षुसहनीयंभविष्यति॥यथाहिकुरुतेराजाप्रजास्तमनुवर्तते॥१९॥एवंबहुविधावाचोवदंतिपुरवासिनः॥नगरेषुचसर्वेषु
राजन्जनपदेषुच॥२०॥तस्यैवंभाषितंश्रुत्वाराघवःपरमार्तवत्॥उवाचसुहृदःसर्वान्कथमेतद्ब्रवीथमां॥२१॥सर्वेतुशिरसाभूमा
वभिवाद्यप्रणम्यच॥प्रत्यूचुराघवंदीनमेवमेतन्नसंशयः॥२२॥श्रुत्वातुवाक्यंकाकुत्स्थःसर्वेषांसमुदीरितं॥विस र्जयामासत
दावयस्यान्शत्रुसूदनः॥२३॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेउ०त्रिचत्वारिंशःसर्गः॥४३॥विसृज्यतुसुहृद्वर्गंबुद्ध्यानिश्चित्यराघवः॥समी

द्वास्थमासीनमिदंवचनमब्रवीत्॥१॥शीघ्रमानयसौमित्रिंलक्ष्मणंशुभलक्षणं॥भरतंचमहाभागंशत्रुघ्नमपराजितं॥२॥राम
स्यवचनंश्रुत्वाद्वास्थोमूर्ध्निकृतांजलिः॥लक्ष्मणस्यगृहंगत्वाप्रविवेशानिवारितः॥३॥उवाचसुमहात्मानंवर्धयित्वाकृतांज
लिः॥द्रष्टुमिच्छतिराजात्वांगम्यतांतत्रमाचिरं॥४॥बाढमित्येवसौमित्रिःश्रुत्वाराघवशासनं॥प्राद्रवद्रथमारुह्यराघवस्यनिवेश
नं॥५॥प्रयातंलक्ष्मणंदृष्ट्वाद्वास्थोभरतमंतिकात्॥उवाचभरतंतत्रवर्धयित्वाकृतांजलिः॥६॥विनयावनतोभूत्वाराजात्वांद्र
ष्टुमिच्छति॥भरतस्तुवचःश्रुत्वाद्वास्थाद्रामसमीरितं॥७॥उत्पपातासनात्तूर्णंपद्भ्यामेवमहाबलः॥दृष्ट्वाप्रयातंभरतंत्वरमाणः
कृतांजलिः॥८॥शत्रुघ्नभवनंगत्वाततोवाक्यमुवाचह॥एह्यागच्छरघुश्रेष्ठराजात्वांद्रष्टुमिच्छति॥९॥गतोहिलक्ष्मणःपूर्वंभरत
श्चमहायशाः॥श्रुत्वातुवचनंतस्यशत्रुघ्नःपरमासनात्॥१०॥शिरसावंद्यधरणींप्रययौयत्रराघवः॥द्वास्थस्त्वागम्यरामाय
सर्वानेवकृतांजलिः॥११॥निवेदयामासतथाभ्रातॄन्स्वान्समुपस्थितान्॥कुमारानागतान्श्रुत्वाचिंताव्याकुलितेंद्रियः॥१२॥अ
वाङ्मुखोदीनमनाद्वास्थंवचनमब्रवीत्॥प्रवेशयकुमारांस्त्वंमत्समीपंत्वरान्वितः॥१३॥एतेषुजीवितंमह्यमेतेप्राणाःप्रियामम॥ ॥रामः॥
आज्ञप्तास्तुनरेंद्रेणकुमाराःशुक्लवाससः॥१४॥प्रह्वाःप्रांजलयोभूत्वाविविशुस्तेसमाहिताः॥तेतुदृष्ट्वामुखंतस्यस ॥७५॥
ग्रहंशशिनं यथा॥१५॥संध्यागतमिवादित्यंप्रभयापरिवर्जितं॥बाष्पपूर्णेचनयनेदृष्ट्वारामस्यधीमतः

हतशोभंयथापद्मंमुखंवीक्ष्यचतस्यते॥१६॥ततोभिवाद्यत्वरितापादौरामस्यमूर्धभिः॥तस्थुःसमाहिताःसर्वेरामस्त्वश्रूण्यवर्तय
त्॥१७॥तान्परिष्वज्यवाहुभ्यामुत्थाप्यचमहावलः॥आसनेष्वासतेत्युक्त्वाततोवाक्यंजगादह॥१८॥भवंतोममसर्वस्वंभवंतोजीवि
तंमम॥भवद्भिश्चकृतंराज्यंपालयामिनरेश्वराः॥१९॥भवंतःकृतशास्त्रार्थावुध्याचपरिनिष्ठिताः॥संभूयचमदर्थोयमन्वेष्टव्योनरे
श्वराः॥२०॥तथावदतिकाकुत्स्थेअवधानपरायणाः॥उद्विग्नमनसःसर्वेकिन्नुराजाभिधास्यति॥२१॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०
उत्तरकांडेचतुश्चत्वारिंशःसर्गः॥४४॥तेषांसमुपविष्टानांसर्वेषांदीनचेतसां॥उवाचवाक्यंकाकुत्स्थोमुखेनपरिशुष्यता॥१॥सर्वे
शृणुतभद्रंवोमाकुरुध्वंमनोन्यथा॥पौराणांममसीतायांयादृशीवर्ततेकथा॥२॥पौरापवादःसुमहांस्तथाजनपदस्यच॥वर्तते
मयिवीभत्सासामेमर्माणिकृंतति॥३॥अहंकिलकुलेजातइक्ष्वाकूणांमहात्मनां॥सीतापिसत्कुलेजाताजनकानांमहात्मनां॥४॥
जानासित्वंयथासौम्यदंडकेविजनेवने॥रावणेनहृतासीतासचविध्वंसितोमया॥५॥तत्रमेवुद्धिरुत्पन्नाजनकस्यसुतांप्रति॥
अत्रोषितामिमांसीतामानयेयंकथंपुरीं॥६॥प्रत्ययार्थंततःसीताविवेशज्वलनंतदा॥प्रत्यक्षंतवसौमित्रेदेवानांहव्यवाहनः
॥७॥अपापांमैथिलीमाहवायुश्चाकाशगोचरः॥चंद्रादित्यौचसंशेतेसुराणांसन्निधौपुरा॥८॥ऋषीणांचैवसर्वेषामपापांजनका
त्मजां॥एवंशुद्धसमाचारादेवगंधर्वसन्निधौ॥९॥लंकाद्वीपेमहेंद्रेणममहस्तेनिवेदिता॥अंतरात्माचमेवेत्तिसीतांशुद्धांयशस्वि

॥रा०वा०उ०॥ नी॥१०॥ ततो गृहीत्वा वैदेहीमयोध्यामहमागतः॥ अयं तु मे महान्वादः शोकश्च हृदि वर्त्तते॥११॥ पौरापवादः सुमहांस्तथा जनपद
॥७६॥ स्य च॥ अकीर्त्तिर्यस्य गीयेत लोके भूतस्य कस्य चित्॥१२॥ पतत्येवाधमान् लोकान्यावच्छब्दः प्रकीर्त्यते॥ अकीर्त्तिर्निंद्यते देवैः कीर्त्ति
लोकेषु पूज्यते॥१३॥ कीर्त्यर्थं तु समारंभः सर्वेषां सुमहात्मनां॥ अप्यहं जीवितं जह्यां युष्मान्वा पुरुषर्षभाः॥१४॥ अपवादभयाद्भीतः किं
पुनर्जनकात्मजां॥ तस्माद्भवंतः पश्यंतु पतितं शोकसागरे॥१५॥ नहि पश्याम्यहं भूतं किंचित् दुःखमतोधिकं॥ श्वस्त्वं प्रभाते सौमित्रे
सुमंत्राधिष्टितं रथं॥१६॥ आरुह्य सीतामारोप्य विषयांते समुत्सृज॥ गंगायास्तु परे पारे वाल्मीकेस्तु महात्मनः॥१७॥ आश्रमो दिव्यसंका
शस्तमसातीरमाश्रितः॥ तत्रैनां विजने देशे विसृज्य रघुनंदन॥१८॥ शीघ्रमागच्छ सौमित्रे कुरुष्व वचनं मम॥ न चास्मि प्रति वक्तव्यः
सीतां प्रति कथंचन॥१९॥ तस्मात्त्वं गच्छ सौमित्रे नात्र कार्या विचारणा॥ अप्रीतिर्हि परा मत्यं त्वयैतत्प्रतिवारिते॥२०॥ शापिता हि मया यू
यं पादाभ्यां जीवितेन च॥ ये मां वाक्यांतरे ब्रूयुरनुनेतुं कथंचन॥ अहिता नाम ते नित्यं मदभीष्टविघातनात्॥२१॥ मानयंतु भवंतो मां
यदि मच्छासने स्थिताः॥२२॥ इतोद्य नीयतां सीता कुरुष्व वचनं मम॥२३॥ पूर्वमुक्तोहमनया गंगातीरेहमाश्रमान्॥ पश्येयमिति तस्याश्च
कामः संवर्त्यतामयं॥२४॥ एवमुक्त्वा तु काकुत्स्थो बाष्पेण पिहिताननः॥ संविवेश स धर्मात्मा भ्रातृभिः परिवारितः॥ शोकसंविग्नहृदये ॥राम॥
निशश्वास यथा द्विपः॥२५॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे उ० पंचचत्वारिंशः सर्गः॥४५॥ ततो रजन्यां व्युष्टायां लक्ष्मणो दीनचेतन॥ सुमंत्रमब्रवी ॥७६॥

ह्वाकं मुखेन परिशुष्यता ॥१॥ सारथे तुरगान् शीघ्रान् योजयस्व रथोत्तमे ॥ स्वास्तीर्णं राजवचनात् सीतायाश्चासनं शुभं ॥२॥ सीता हि
राजवचनादाश्रमं पुण्यकर्मणां ॥ मया नेया महर्षीणां शीघ्रमानयतां रथः ॥३॥ सुमंत्रस्तु तथेत्युक्त्वा युक्तं परमवाजिभिः ॥ रथं सुरुचि
रं रम्यं स्वास्तीर्णं सुखशय्यया ॥४॥ आनीयोवाच सौमित्रिं मित्राणां मानवर्द्धनः ॥ रथोयं समनुप्राप्तो यत्कार्यं क्रियतां प्रभो ॥५॥ एव
मुक्तः सुमंत्रेण राजवेश्मनि लक्ष्मणः ॥ प्रविश्य सीतामासाद्य व्याजहार नरर्षभः ॥६॥ त्वया किलैष नृपतिर्वरं वै याचितः प्रभुः ॥ नृपे
ण च प्रतिज्ञातमाज्ञप्तश्चाश्रमं प्रति ॥७॥ गंगातीरे मया देवि ऋषीणामाश्रमान् शुभान् ॥ शीघ्रं गत्वा तु वैदेहि शासनात्पार्थिवस्य नः
॥८॥ अरण्ये मुनिभिर्जुष्टे अवनेया भविष्यसि ॥ एवमुक्ता तु वैदेही लक्ष्मणेन महात्मना ॥९॥ प्रहर्षमतुलं लेभे गमनं चाप्यरोचयत् ॥ वा
सांसि च महार्हाणि रत्नानि विविधानि च ॥१०॥ गृहीत्वा तानि वैदेही गमनायोपचक्रमे ॥ इमानि मुनिपत्नीनां दास्याम्याभरणान्यहं ॥११॥ व
स्त्राणि च महार्हाणि धनानि विविधानि च ॥ सौमित्रिस्तु तथेत्युक्त्वा रथमारोप्य मैथिलीं ॥१२॥ प्रययौ शीघ्रतुरगं रामस्याज्ञामनुस्मर
न् ॥ अब्रवीच्च तदा सीता लक्ष्मणं लक्ष्मिवर्धनं ॥१३॥ अशुभानि बहून्येव पश्यामि रघुनंदन ॥ नयनं मे स्फुरत्यद्य गात्रोत्कंपश्च जायते ॥
॥१४॥ हृदयं चैव सौमित्रे अस्वस्थमिव लक्षये ॥ औत्सुक्यं परमं चापि अधृतिश्च परा मम ॥१५॥ शून्यामेव च पश्यामि पृथिवीं पृथुलोच
न ॥ अपि स्वस्ति भवेत्तस्य भ्रातुस्ते भ्रातृवत्सल ॥१६॥ श्वश्रूणां चैव मे वीर सर्वासामविशेषतः ॥ पुरे जनपदे चैव कुशलं प्राणिनामपि ॥

॥सं०वा०उ०॥ ॥२७॥इत्यंजलिकृतासीतादेवताअभ्ययाचत॥लक्ष्मणोर्थेततःश्रुत्वाशिरसावंद्यमैथिलीं॥२८॥शिवमित्यब्रवीद्धृष्टोहृदयेनविशुष्यता
॥७१॥ ॥२९॥ततोवासमुपागम्यगोमतीतीरआश्रमे॥प्रभातेपुनरुत्थायसौमित्रिःसूतमब्रवीत्॥३०॥योजयस्वरथंशीघ्रमद्यभागीरथीजलं
शिरसाधारयिष्यामित्रियंबकइवौजसा॥३१॥सोऽश्वान्विचारयित्वातुरथेयुक्त्वामनोजवान्॥आरोहस्वेतिवैदेहींसूतःप्रांज
लिरब्रवीत्॥३२॥सातुसूतस्यवचनादारुरोहरथोत्तमं॥सीतासौमित्रिणासार्धंसुमंत्रेणचधीमता॥३३॥आससादविशालाक्षीगं
गांपापविनाशनीं॥३४॥अथार्धदिवसंगत्वाभागीरथ्याजलाशयं॥निरीक्ष्यलक्ष्मणोदीनःप्ररुरोदमहास्वनः॥३५॥सीतातुपरमाय
त्तादृष्ट्वालक्ष्मणमातुरं॥उवाचवाक्यंधर्मज्ञाकिमिदंरुद्यतेत्वया॥३६॥जाह्नवीतीरमासाद्यचिराभिलषितंमम॥हर्षकालेकिमर्थं
मांविषादयसिलक्ष्मण॥३७॥नित्यंत्वंरामपार्श्वेषुवर्तसेपुरुषर्षभ॥कच्चिद्विनाकृतस्तेनद्विरात्रंशोकमागतः॥३८॥ममापिदयितोरामो
जीवितादपिलक्ष्मण॥नत्वाहमेवंशोचामिमैवंत्वंबालिशोभव॥३९॥तारयस्वचमांगंगांदर्शयस्वचतापसान्॥ततोमुनिभ्योवासां
सिदास्याम्याभरणानिच॥४०॥ततःकृत्वामहर्षीणांयथार्हमभिवादनं॥तत्रचैकांनिशामुष्ययास्यामस्तांपुरींपुनः॥४१॥ममापिपद्मप
त्राक्षंसिंहोरस्कंकृशोदरं॥त्वरतेहिमनोद्रष्टुंरामंरमयतांवरं॥तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाप्रमृज्यनयनेशुभे॥४२॥नाविकानाह्वयामासल ॥राम॥
क्ष्मणःपरवीरहा॥इयंचसज्जानौश्चेतिदाशाःप्रांजलयोब्रुवन्॥४३॥तितीर्षुर्लक्ष्मणोगंगांशुभांनावमुपारुहत्॥गंगांसंतारयामास ॥७१॥

लक्ष्मणस्तां समाहितः ॥२४॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे उ० षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥४६॥ अथ नावं सुविस्तीर्णां नैषादीं राघवानुजः ॥ आरुरोह
समायुक्तां पूर्वमारोप्य मैथिलीं ॥१॥ सुमंत्रं चैव सरथं स्थीयतामिति लक्ष्मणः ॥ उवाच शोकसंतप्तः प्रयाहीति च नाविकं ॥२॥ ततस्तीरमु
पागम्य भागीरथ्याः स लक्ष्मणः ॥ उवाच मैथिलीं वाक्यं प्रांजलिर्बाष्पसंवृतः ॥३॥ हृद्गतं मे महच्छल्यं यस्मादार्येण धीमता ॥ अस्मिन्निमि
त्ते वैदेहि लोकस्य वचनीकृतः ॥४॥ श्रेयो हि मरणं मेद्य मृत्युर्वा यत्परं भवेत् ॥ न चास्मिन्नीदृशे कार्ये नियोज्यो लोकनिंदिते ॥५॥ प्रसीद
च न मे पापं कर्तुमर्हसि शोभने ॥ इत्यंजलिकृतो भूमौ निपपात स लक्ष्मणः ॥६॥ रुदंतं प्रांजलिं दृष्ट्वा कांक्षंतं मृत्युमात्मनः ॥ मैथिली भृ
शसंविग्ना लक्ष्मणं वाक्यमब्रवीत् ॥७॥ किमिदं नावगच्छामि ब्रूहि तत्त्वेन लक्ष्मण ॥ पश्यामि त्वां न च स्वस्थमपि क्षेमं महीपतेः ॥८॥ शापि
तोसि नरेंद्रेण यत्त्वं संतापमागतः ॥ तत् ब्रूयाः सन्निधौ मह्यमहमाज्ञापयामि ते ॥९॥ वैदेह्या चोद्यमानस्तु लक्ष्मणो दीनचेतनः ॥ अवा
ङ्मुखो बाष्पगलो वाक्यमेतदुवाच ह ॥१०॥ श्रुत्वा परिषदो मध्ये ह्यपवादं सुदारुणं ॥ पुरे जनपदे चैव त्वत्कृते जनकात्मजे ॥ रामः संत
प्तहृदयो मां निवेद्य गृहं गतः ॥११॥ न तानि वचनीयानि मया देवि तवाग्रतः ॥ यानि राज्ञा हृदि न्यस्तान्यमर्षात्पृष्ठतः कृतः ॥१२॥ सा त्वं
त्यक्ता नृपतिना निर्दोषा मम सन्निधौ ॥ पौरापवादभीतेन ग्राह्यं देवि न तेन्यथा ॥१३॥ आश्रमांतेषु च मया त्यक्तव्या त्वं भविष्यसि ॥१४॥
राज्ञः शासनमादाय तथैव किल दौर्हृदं ॥ तदेतज्जाह्नवीतीरे ब्रह्मर्षीणां तपोवनं ॥१५॥ पुण्यं च रमणीयं च मा विषादं कृथाः शुभे ॥ रा

॥रा० वा० उ०॥ ॥७८॥

ज्ञो दशरथस्यैव पितुर्मे मुनिपुंगवः॥१५॥ सखा परमको विप्रो वाल्मीकिः सुमहायशाः॥ पादच्छायामुपागम्य सुखमस्य महात्मनः
उपवासपरैकाग्रा वसत्वं जनकात्मजे॥१७॥ पतिव्रतात्वमास्थाय रामं कृत्वा सदा हृदि॥ श्रेयस्ते परमं देवि तथा कृत्वा भविष्यति
॥१८॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे उत्तरकांडे सप्तचत्वारिंशः सर्गः॥४७॥ लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा दारुणं जनकात्मजा॥ परं विषादमागम्य
वैदेही निपपात ह॥१॥ सा मुहूर्तमिवासंज्ञा बाष्पपर्याकुलेक्षणा॥ लक्ष्मणं दीनया वाचा उवाच जनकात्मजा॥२॥ मामिकेयं त
नुर्नूनं सृष्टा दुःखाय लक्ष्मण॥ धात्रा यस्यास्तथा मेद्य दुःखमूर्तिः प्रदृश्यते॥३॥ किन्नु पापं कृतं पूर्वं को वा दारैर्वियोजितः॥ याहं
शुद्धसमाचारा त्यक्ता नृपतिना सती॥४॥ पुराहमाश्रमे वासं रामपादानुवर्तिनी॥ अनुरुध्यापि सौमित्रे दुःखे च परिवर्तिनी॥५॥
सा कथं त्वाश्रमे सौम्य वत्स्यामि विजनीकृता॥ आख्यास्यामि च कस्याहं दुःखं दुःखपरायणा॥६॥ किन्नु वक्ष्यामि मुनिषु कर्म चाऽ
सत्कृतं प्रभो॥ कस्मिन्वा कारणे त्यक्ता राघवेण महात्मना॥७॥ न खल्वद्यैव सौमित्रे जीवितं जाह्नवीजले॥ त्यजेयं राजवंशस्तु भर्तुर्मे प
रिहास्यते॥८॥ यथाज्ञां कुरु सौमित्रे त्यज मां दुःखभागिनीं॥ निदेशे स्थीयतां राज्ञः शृणु चेदं वचो मम॥९॥ श्वश्रूणामविशेषेण प्रां
जलिप्रग्रहेण च॥ शिरसा वंद्य चरणौ कुशलं ब्रूहि पार्थिवं॥१०॥ शिरसाभिनतो ब्रूयाः सर्वासामेव लक्ष्मण॥ वक्तव्यश्चापि नृपतिर्ध ॥राम॥
र्मेषु सुसमाहितः॥११॥ जानासि च यथा शुद्धा सीता तत्त्वेन राघव॥ भक्त्या च परया युक्ता हिता च तव नित्यशः॥१२॥ अहं त्यक्ता च ते वी ॥७८॥

र अयंशोभी रुणाजने ॥ यच्चतेवचनीयंस्यादपवादसमुत्थितः ॥ १३ ॥ मयाहिपरिवर्त्यंत्वंहिमेपरमागतिः ॥ वक्तव्यश्चैवनृपतिध
र्मेणसुसमाहितः ॥ १४ ॥ यथाभ्रातृषुवर्त्तेथास्तथापौरेषुनित्यदा ॥ परमोह्येषधर्मस्तेतस्मात्कीर्त्तिरनुत्तमा ॥ १५ ॥ यत्तुपौरजनेराज
न्धर्मेणसमवाप्नुयात् ॥ अहंतुनानुशोचामिस्वशरीरंनरर्षभ ॥ १६ ॥ तथापवादंपौराणांतथैवरघुनंदन ॥ पतिर्हिदेवतानार्याःप
तिर्बंधुःपतिर्गुरुः ॥ १७ ॥ प्राणैरपिप्रियंतस्माद्भर्त्तुःकार्यंविशेषतः ॥ इतिमद्वचनाद्रामोवक्तव्योममसंग्रहः ॥ १८ ॥ निरीक्ष्यमाद्यगच्छत्व
मृतुकालातिवर्त्तिनी ॥ एवंब्रुवंत्यांसीतायांलक्ष्मणोदीनचेतनः ॥ १९ ॥ शिरसावंद्यधरणींव्याहर्त्तुनशशाकह ॥ प्रदक्षिणंचतांकृत्वा
रुदन्नेवमहास्वनः ॥ २० ॥ ध्यात्वातुमुहूर्त्तंतामाहकिंमांवक्ष्यसिशोभने ॥ दृष्टपूर्वंनतेरूपंपादौदृष्टौतवानघे ॥ २१ ॥ कथमत्रहिपश्य
मिरामेणरहितांवने ॥ इत्युक्त्वातांनमस्कृत्यपुनर्नावमुपारुहत् ॥ २२ ॥ आरुरोहपुनर्नावंनाविकंचाभ्यचोदयत् ॥ सगत्वाचोत्तरं
तीरंशोकभारसमन्वितः ॥ २३ ॥ संमूढइवदुःखेनरथमध्यारुहद्द्रुतं ॥ मुहुर्मुहुःपरावृत्यदृष्ट्वासीतामनाथवत् ॥ २४ ॥ चेष्टंतींपरती
रस्थांलक्ष्मणःप्रययावथ ॥ दूरस्थंरथमालोक्यलक्ष्मणंचमुहुर्मुहुः ॥ निरीक्ष्यमाणांतूद्विग्नांसीतांशोकःसमाविशत् ॥ २५ ॥ सादुःख
भारावनतायशस्विनीयशोधरानाथमपश्यतीसती ॥ रुरोदसावर्हिणनादितेवनेमहास्वरंदुःखपरायणासती ॥ २६ ॥ इत्यार्षेश्री
मद्रामायणेउत्तरकांडेअष्टचत्वारिंशःसर्गः ॥ ४८ ॥ सीतांतुरुदतींदृष्ट्वातेतत्रमुनिदारकाः ॥ प्राद्रवन्यत्रभगवानास्तेवाल्मीकिरु

॥रा०वा०उ०॥ ग्रधीः॥१॥अभिवाद्यमुनेःपादौमुनिपुत्रामहर्षये॥सर्वेनिवेदयामासुस्तस्यास्तुरुदितस्वनं॥२॥अदृष्टपूर्वाभगवन्कस्याप्येषामहा
॥७९॥ त्मनः॥पत्नीश्रीरिवसंमोहाद्विरौतिविकृतानना॥३॥भगवन्साधुपश्येस्त्वंदेवतामिवखाच्च्युतां॥नद्यास्तुतीरेभगवन्वरस्त्रीकापि
दुःखिता॥४॥दृष्टास्माभिःप्ररुदिताढृढंशोकपरायणा॥अनर्हादुःखशोकाभ्यामेकादीनाअनाथवत्॥५॥नह्येनांमानुषींविद्मःस
त्क्रियाऽस्याःप्रयुज्यतां॥आश्रमस्याविदूरेचत्वामियंशरणंगता॥त्रातारमिच्छतेसाध्वीभगवंस्त्रातुमर्हसि॥तेषांतुवचनंश्रुत्वाबुध्या
निश्चित्यधर्मवित्॥तपसालब्धचक्षुष्मान्प्राद्रवद्यत्रमैथिली॥तंप्रयातमभिप्रेत्यशिष्यास्त्वेनंमहामतिं॥तंतुदेशमभिद्रुत्यकिंचि
त्पद्भ्यांमहामतिः॥अर्घ्यमादायरुचिरंजाह्नवीतीरमागमत्॥ददर्शराघवस्येष्टांसीतांपत्नीमनाथवत्॥तांसीतांशोकभारार्त्तांवा
ल्मीकिर्मुनिपुंगवः॥उवाचमधुरांवाणींह्लादयन्निवतेजसा॥६॥स्नुषादशरथस्यत्वंरामस्यमहिषीप्रिया॥जनकस्यसुताराज्ञःस्वा
गतंतेपतिव्रते॥७॥आयांतीचासिविज्ञातामयाधर्मसमाधिना॥कारणंचैवसर्वंमेहृदयेनोपलक्षितं॥८॥तवचैवमहाभागेविदितंम
मतत्वतः॥सर्वंचविदितंमह्यंत्रैलोक्येयद्धिवर्त्तते॥९॥अपापांवेद्मिसीतेतेतपोलब्धेनचक्षुषा॥विस्रब्धाभववैदेहिसांप्रतंमयि
वर्त्तते॥१०॥आश्रमस्याविदूरेमेतापस्यःतपसिस्थिताः॥तास्त्वांवत्सेयथावत्सांपालयिष्यंतिनित्यशः॥११॥इदमर्घ्यंप्रतीछत्वंविस्र ॥राम॥
ब्धाविगतज्वरा॥यथास्वगृहमभ्येत्यविषादंचैवमाकृथाः॥१२॥श्रुत्वातुभाषितंसीतामुनेःपरममद्भुतं॥शिरसावंद्यचरणौतथेत्या॥ ॥७९॥

हस्तेतांजलि॥१३॥तंप्रयांतंमुनिंसीताप्रांजलिःपृष्ठतोन्वगात्॥तंदृष्ट्वामुनिमायांतंवैदेह्यामुनिपत्नयः॥उपाजग्मुर्मुदायुक्ता
वचनंचेदमब्रुवन्॥१४॥स्वागतंतेमुनिश्रेष्ठचिरस्यागमनंचते॥अभिवादयामस्त्वांसर्वाउच्यतांकिंचकुर्महे॥१५॥तासांतद्व
नंश्रुत्वावाल्मीकिरिदमब्रवीत्॥सीतेयंसमनुप्राप्तापत्नीरामस्यधीमतः॥१६॥स्नुषादशरथस्यैषाजनकस्यसुतासती॥अपापा
पतिनात्यक्तापरिपाल्यामयासदा॥१७॥इमांभवत्यःपश्यंतुस्नेहेनपरमेणहि॥गौरवान्ममवाक्याच्चपूज्यावोस्तुविशेषतः॥१८॥
मुहुर्मुहुश्चवैदेहीपरिदा[illegible]महायशाः॥स्वमाश्रमंशिष्यवृतःपुनरायान्महातपाः॥१९॥इत्यार्षेश्रीम० उत्त० एकोनपंचाशःसर्गः
४९॥दृष्ट्वातुमैथिलींसीतामाश्रमेसंप्रवेशितां॥संतापमगमद्घोरंलक्ष्मणोदीनचेतसः॥१॥अब्रवीच्चमहातेजाःसुमंत्रंमंत्रसार
थिं॥सीतासंतापजंदुःखंपश्यसमस्यसारथे॥२॥ततोदुःखतरंकिन्नुराघवस्यभविष्यति॥पत्नीशुद्धसमाचारांविसृज्यजन
कात्मजां॥३॥व्यक्तंदैवादहंमन्येराघवस्यविनाभवं॥वैदेह्यासारथेनित्यंदैवंहिदुरतिक्रमं॥४॥योहिदेवान्सगंधर्वानसुरान्स
हराक्षसैः॥निहन्याद्राघवःक्रुद्धःसदैवंपर्युपासते॥५॥पुरारामःपितुर्वाक्याद्दंडकेविजनेवने॥उषित्वानववर्षाणिपंचचैवमहाव
ने॥६॥ततोदुःखतरंभूयासीतायाविप्रवासनं॥पौराणांवचनंश्रुत्वानृशंसंप्रतिभातिमे॥७॥कोनुधर्माश्रयःसूतकर्मण्यस्मिन्यशो
हरे॥मैथिलीसमनुप्राप्तःपौरेहरुनार्थवादिभिः॥८॥एतावाचोबहुविधाःश्रुत्वालक्ष्मणभाषिताः॥सुमंत्रःश्रद्धयाप्राज्ञोवाक्यमेत

रा०वा०उ०
८०

दुवाच ह ॥९॥ न संतापस्त्वया कार्यः सौमित्रे मैथिलीं प्रति ॥ दृष्टमेतत्पुरा विप्रैः पितुस्ते लक्ष्मणाग्रतः ॥१०॥ भविष्यति दृढं रामो दुःख
प्रायो विसौख्यभाक् ॥ प्राप्स्यते च महाबाहुर्विप्रयोगं प्रियैर्ध्रुवं ॥११॥ त्वां चैव मैथिलीं चैव शत्रुघ्नभरतौ तथा ॥ सत्यजिष्यति धर्मा
त्मा कालेन महता महान् ॥१२॥ इदं त्वयि न वक्तव्यं सौमित्रे भरतेपि वा ॥ राज्ञा वो व्याहृतं वाक्यं दुर्वासायमुवाच ह ॥१३॥ महाज
नसमीपे च मम चैव नरर्षभ ॥ ऋषिणा व्याहृतं वाक्यं वसिष्ठस्य च सन्निधौ ॥१४॥ ऋषेस्तु वचनं श्रुत्वा मामाह पुरुषर्षभः ॥ सूत नक्व
चिदेवं ते वक्तव्यं जनसन्निधौ ॥१४॥ ऋषेस्तु वचनं श्रुत्वा मामाह पुरुषर्षभः ॥ सूत नक्वचिदेवं ते वक्तव्यं जनसन्निधौ ॥१५॥ तस्याहं लो
कपालस्य वाक्यं तत्सुसमाहितः ॥ नैव जात्वनृतं कुर्यामिति मे सौम्य दर्शनं ॥१६॥ सर्वथैव न वक्तव्यं मया सौम्य तवाग्रतः ॥ यदि ते श्रव
णे श्रद्धा श्रूयतां रघुनंदन ॥१७॥ यद्यप्यहं नरेंद्रेण रहस्यं श्रावितं पुरा ॥ तथाप्युदाहरिष्यामि दैवं हि दुरतिक्रमः ॥१८॥ येनेदमीदृशं
प्राप्तं दुःखशोकसमन्वितं ॥ न त्वया भरतस्याग्रे शत्रुघ्नस्यापि सन्निधौ ॥१९॥ तच्छ्रुत्वा भाषितं तस्य गंभीरार्थपदं महत् ॥ तथ्यं ब्रूही
ति सौमित्रिः सूतं तं वाक्यमब्रवीत् ॥२०॥ इत्यार्षे श्रीम० उत्तर० पंचाशः सर्गः ॥५०॥ तस्यासंचोदितः सूतो लक्ष्मणेन महात्मना ॥ त
द्वाक्यमृषिणा प्रोक्तं व्याहर्तुमुपचक्रमे ॥१॥ पुरा नाम्ना हि दुर्वासा अत्रेः पुत्रो महामुनिः ॥ वसिष्ठस्याश्रमे पुण्ये वार्षिक्यं समुवास
ह ॥२॥ तमाश्रमं महातेजाः पिता ते सुमहायशाः ॥ पुरोहितं महात्मानं दिदृक्षुरगमत्स्वयं ॥३॥ स दृष्ट्वा सूर्यसंकाशं ज्वलंतमिव तेजसा ॥ उ

राम
८०

प्रविष्टंवसिष्ठस्यसत्यपार्श्वेमहामुनिः॥४॥तौमुनीतापसश्रेष्ठौविनीतावभ्यवादयत्॥सताभ्यांपूजितोराजास्वागतेनासनेन
च॥५॥पाद्येनफलमूलैश्चउवाससमुनिभिःसह॥६॥तेषांतत्रोपविष्टानांनानास्ताःसुमधुराःकथाः॥बभूवुःपरमर्षीणांमध्यादित्यग
तेहनि॥७॥ततःकथायांकस्यांचित्प्रांजलिःप्रग्रहोनृपः॥उवाचतंमहात्मानमत्रेःपुत्रंतपोधनं॥८॥भगवन्किंप्रमाणेनममवंशो
भविष्यति॥किमायुश्चहिमेरामःपुत्राश्चान्येकिमायुषः॥९॥रामस्यचसुतायेस्युस्तेषामायुःकियद्भवेत्॥काम्ययाभगवन्ब्रूहिवं
शस्यास्यगतिंमम॥१०॥तच्छ्रुत्वाव्याहृतंवाक्यंराज्ञोदशरथस्यतु॥दुर्वासाःसुमहातेजाव्याहर्तुमुपचक्रमे॥११॥शृणुराजन्पुरावृत्तं
तदादेवासुरेयुधि॥दैत्याःसुरैर्भर्त्स्यमानाःभृगुपत्नींसमाश्रिता॥तयादत्ताभयास्तत्रन्यवसन्नभयास्तदा॥१२॥तयापरिगृहीतां
स्तान्दृष्ट्वाक्रुद्धःसुरेश्वरः॥चक्रेणशितधारेणभृगुपत्न्याःशिरोहरत्॥१३॥ततस्तांनिहतांदृष्ट्वापत्नींभृगुकुलोद्वहः॥शशापसहसा
क्रुद्धोविष्णुंरिपुकुलार्दनं॥१४॥यस्मादवध्यांमेपत्नीमवधीःक्रोधमूर्छितः॥तस्मात्त्वंमानुषेलोकेजनिष्यसिजनार्दन॥१५॥तत्रप
त्नीवियोगंत्वंप्राप्स्यसेबहुवार्षिकं॥शापाभिहतचेतास्तुस्वात्मनाभावितोभवत्॥१६॥अर्चयामासतंदेवंभृगुःशापेनपीडितः॥त
पसाराधितोदेवोह्यब्रवीद्भक्तवत्सलः॥१७॥लोकानांसंप्रियार्थंतुतंशापंगृह्यमुक्तवान्॥इतिशप्तोमहातेजाभृगुणापूर्वजन्मनि॥१८॥
इहागतोहिपुत्रत्वंतवपार्थिवसत्तम॥रामइत्यभिविख्यातस्त्रिषुलोकेषुमानद॥१९॥तत्फलंप्राप्स्यतेचापिभृगुशापकृतंमहत्॥

अयोध्यायाः पती रामो दीर्घकालं भविष्यति ॥२०॥ सुखिनश्च समृद्धाश्च भविष्यंत्यस्य येनुगाः ॥ दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि
च ॥२१॥ रामो राज्यमुपासित्वा ब्रह्मलोकं गमिष्यति ॥ समृद्धैश्चाश्वमेधैश्च इष्ट्वा परमदुर्जयः ॥२२॥ राजवंशाश्च बहुशो बहून्संस्थापयि
ष्यति ॥ द्वौ पुत्रौ तु भविष्येते सीतायां राघवस्य तु ॥२३॥ स सर्वमखिलं राज्ञो वंशस्याह गतागतं ॥ आख्याय सुमहातेजास्तूष्णीमासीन्म
हामुनिः ॥२४॥ तूष्णींभूते तदा तस्मिन्राजा दशरथो मुनौ ॥ अभिवाद्य महात्मानौ पुनरायात्पुरोत्तमं ॥२५॥ एतद्वचो मया तत्र मुनिना व्या
हृतं पुरा ॥ श्रुत्वा हृदि च निक्षिप्तं नान्यथा तद्भविष्यति ॥२६॥ सीतायाश्च ततः पुत्रावभिषेक्ष्यति राघवः ॥ अन्यत्र न त्वयोध्यायां मुनेस्तु
वचनं यथा ॥२७॥ एवं गते न संतापं कर्तुमर्हसि राघव ॥ सीतार्थे राघवार्थे वा दृढो भव नरोत्तम ॥२८॥ श्रुत्वा तु व्याहृतं वाक्यं सूतस्य प
रमाद्भुतं ॥ प्रहर्षमतुलं लेभे साधु साध्विति चाब्रवीत् ॥२९॥ ततः संवदतोरेवं सूतलक्ष्मणयोः पथि ॥ अस्तमर्के गते वासं केशिन्यां ता
वथोषतुः ॥३०॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे उ० एकपंचाशः सर्गः ॥५१॥ तत्र तां रजनीमुष्य केशिन्यां रघुनंदनः ॥ प्रभाते पुनरुत्थाय लक्ष्मणः
प्रययौ तदा ॥१॥ ततोर्धदिवसे प्राप्ते प्रविवेश महारथः ॥ अयोध्यां रत्नसंपूर्णां हृष्टपुष्टजनावृतां ॥२॥ सौमित्रिस्तु परं दैन्यं जगाम सु
महामतिः ॥ राम पादौ समासाद्य वक्ष्यामि किमहं गतः ॥३॥ तस्यैवं चिंतयामास भवनं शशिसन्निभं ॥ रामस्य परमोदारं पुरस्तात्समदृश्य
त ॥४॥ राज्ञस्तु भवनाद्द्वारि सोवतीर्य नरोत्तमः ॥ अवाङ्मुखो दीनमनाः प्रविवेशानिवारितः ॥५॥ स दृष्ट्वा राघवं दीनमासीनं परमासने ॥

॥राम॥
॥८१॥

नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यांददर्शाग्रजमग्रतः॥६॥जग्राहचरणौतस्यलक्ष्मणोदीनचेतसः॥उवाचदीनयावाचाप्रांजलिःसुसमाहितः॥
७॥आर्यस्याज्ञांपुरस्कृत्यविसृज्यजनकात्मजां॥गंगातीरेयथोद्दिष्टेवाल्मीकेराश्रमेशुभे॥८॥तत्रतांचशुभाचारामाश्रमांतेयशस्वि
नीं॥पुनरप्यागतोवीरपादमूलमुपासितुं॥९॥माशुचःपुरुषव्याघ्रकालस्यगतिरीदृशी॥त्वद्विधानहिशोचंतिबुद्धिमंतोमनस्विनः॥
१०॥सर्वेक्षयांतानिचयाःपतनांताःसमुच्छ्रयाः॥संयोगाविप्रयोगांतामरणांतंचजीवितं॥११॥तस्मात्पुत्रेषुदारेषुमित्रेषुचधनेषुच॥
नातिप्रसंगःकर्तव्योविप्रयोगोहितैर्ध्रुवं॥१२॥शक्तस्त्वमात्मनात्मानंविनेतुंमनसामनः॥लोकान्सर्वांश्चकाकुत्स्थकिंपुनःशोकमा
त्मनः॥१३॥नेदृशेषुविमुह्यंतित्वद्विधाःपुरुषर्षभाः॥अपवादःसकिलतेपुनरेष्यतिराघव॥१४॥यदर्थंमैथिलीत्यक्ताअपवादभया
न्नृप॥सोपवादःपुरेराजन्भविष्यतिनसंशयः॥१५॥सत्वंपुरुषशार्दूलधैर्येणसुसमाहितः॥त्यजैमांदुर्बलांबुद्धिंसंतापंमाकुरुष्वह॥
१६॥एवमुक्तःसकाकुत्स्थोलक्ष्मणेनमहात्मना॥उवाचपरयाप्रीत्यासौमित्रिंमित्रवत्सलः॥१७॥एवमेतन्नरश्रेष्ठयथावदसिलक्ष्मण
परितोषश्चमेवीरममकार्यानुशासने॥१८॥निर्वृत्तिश्चागतासौम्यसंतापश्चनिराकृतः॥भवद्वाक्यैःसुरुचिरैरनुनीतोस्मिलक्ष्मण॥१९॥इ
त्यार्षेश्रीमद्रामायणेउत्त॰द्विपंचाशःसर्गः॥५२॥लक्ष्मणस्यतुतद्वाक्यंनिशम्यपरमाद्भुतं॥सुप्रीतश्चाभवद्रामोवाक्यमेतदुवाचह॥१॥
दुर्लभस्त्वीदृशोबंधुरस्मिन्कालेविशेषतः॥यादृशस्त्वंमहाबुद्धेममसौम्यमनोनुगः॥२॥यच्चमेहृदयेकिंचिद्वर्ततेशुभलक्ष्मण॥तन्निशाम

॥रा०वा०उ०॥ यचश्रुत्वाकुरुष्ववचनंमम॥चत्वारोदिवसासौम्यकार्यंपौरजनस्यच॥अकुर्वाणस्यसौमित्रेतन्मेमर्माणिकृंतति॥४॥आहूयंतां
॥८२॥ प्रकृतयःपुरोधामंत्रिणस्तथा॥कार्यार्थिनश्चपुरुषाःस्त्रियोवापुरुषर्षभ॥५॥पौरकार्याणियोराजानकरोतिदिनेदिने॥संवृतेन
रकेघोरेपतितोनात्रसंशयः॥६॥श्रूयतेहिपुराराजानृगोनाममहायशाः॥बभूवपृथिवीपालोब्रह्मण्यःसत्यवाक्शुचिः॥७॥सक
दाचिद्गवांकोटीःसवत्साःस्वर्णभूषिताः॥नृदेवोभूमिदेवेभ्यःपुष्करेषुददौनृपः॥८॥ततःसंगाद्गताधेनुःसवत्सास्पर्शितानघ॥
ब्राह्मणस्याहिताग्नेस्तुदरिद्रस्योंछवर्तिनः॥९॥सनष्टांगांक्षुधार्तोवैअन्विषंस्तत्रतत्रह॥नापश्यत्सर्वराष्ट्रेषुसंवत्सरगणान्बहू
न्॥१०॥ततःकनखलंगत्वाजीर्णवत्सांनिरामयां॥ददृशेतांस्वकांधेनुंब्राह्मणस्यनिवेशने॥११॥अथतांनामधेयेनस्वकेनोवाच
ब्राह्मणः॥आगच्छशबलेत्येवंसातुशुश्रावगौःस्वरं॥१२॥तस्यतंस्वरमाज्ञायक्षुधार्तस्यद्विजस्यवै॥अन्वगात्पृष्ठतःसागौर्गच्छंतंपा
वकोपमं॥१३॥योपिपालयतेविप्रःसोपिगामन्वगाद्द्रुतं॥गत्वाचतमृषिंचष्टेममगौरितिसत्वरन्॥१४॥स्पर्शिताराजसिंहेनममद
त्तानृगेणह॥तयोर्ब्राह्मणयोर्वादोमहानासीद्विपश्चितोः॥१५॥विवदंतौततोन्योन्यंदातारमभिजग्मतुः॥तौराजभवनद्वारितत्र
तौनृगशासने॥१६॥अहोरात्राण्यनेकानिवसंतौक्रोधमीयतुः॥ऊचतुश्चमहात्मानौतावुभौद्विजसत्तमौ॥क्रुद्धौपरमसंतप्तौवा ॥राम॥
क्यंघोराभिसंहितं॥१७॥अर्थिनांकार्यसिद्ध्यर्थंयस्मात्त्वंनैषिदर्शनं॥अदृश्यःसर्वभूतानांकृकलासोभविष्यसि॥१८॥बहुवर्षसहस्राणि ॥८२॥

बहुवर्षशतानिच॥श्वभ्रेत्वंकृकलासोदीर्घकालंभूतोनिवत्स्यसि॥१९॥उत्पत्स्यतेहिलोकेस्मिन्यदूनांकीर्त्तिवर्द्धनः॥वासुदेवइतिख्या
तोविष्णुःपुरुषविग्रहः॥२०॥सतेमोक्षयिताशापाद्राजंस्तस्माद्भविष्यसि॥कृताचतेनकालेननिष्कृतिस्तेभविष्यति॥२१॥भारावतर
णार्थंहिनरनारायणावुभौ॥उत्पत्स्येतेमहावीर्यौकलौयुगउपस्थिते॥२२॥एवंतौशापमुत्सृज्यब्राह्मणौविगतज्वरौ॥तंगांहिदुर्ब
लांवृद्धांददतुर्ब्राह्मणायवै॥२३॥एवंसराजातंशापमुपभुंक्तेसुदारुणं॥कार्यार्थिनांविमर्दोहिराज्ञांदोषायकल्पते॥२४॥तच्छीघ्रं
दर्शनंमत्यमभिवर्ततुकार्यिणा॥सुकृतस्यहिकार्यस्यफलंनावैतिपार्थिवः॥२५॥तस्माद्गच्छप्रतीक्षस्वसौमित्रेकार्यवान्नरः॥२६॥
इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा॰उत्त॰त्रिपंचाशःसर्गः॥५३॥रामस्यभाषितंश्रुत्वालक्ष्मणःपरमार्थवित्॥उवाचप्रांजलिर्वाक्यंराघवंदी
प्ततेजसं॥१॥अल्पापराधेकाकुत्स्थद्विजाभ्यांशापईदृशः॥महान्नृगस्यराजर्षेर्यमदंडइवापरः॥२॥श्रुत्वातुपापसंयुक्तमात्मानंपुरु
षर्षभ॥किमुवाचनृगोराजद्विजौक्रोधसमन्वितौ॥३॥लक्ष्मणेनैवमुक्तस्तुराघवःपुनरब्रवीत्॥शृणुसौम्ययथापूर्वंसराजाशा
पविक्षतः॥४॥अथाध्वनिगतौविप्रौविज्ञायसनृपस्तदा॥आहूयमंत्रिणःसर्वान्नैगमान्सपुरोधसः॥५॥तानुवाचनृगोराजासर्वाश्च
प्रकृतीस्तथा॥दुःखेनसुसमाविष्टःश्रूयतांमेसमाहिताः॥६॥नारदःपर्वतश्चैवममदत्त्वामहद्भयं॥गतौत्रिभुवनंभद्रौवायुभूतावन
निंदितौ॥७॥कुमारोयंवसुर्नामसचेहाद्याभिषिच्यतां॥श्वभ्रंचयत्सुखस्पर्शंक्रियतांशिल्पिभिर्मम॥८॥यत्राहंसंक्षपयिष्यामिशापंब्रा

॥रा०वा०उ०॥ ह्मणनिःसृतं॥ वर्षघ्नमेकंश्वभ्रंतुहिमघ्नमपरंतथा॥१०॥ ग्रीष्मघ्नंतुसुखस्पर्शमेकंकुर्वंतुशिल्पिनः॥ फलवंतश्चयेवृक्षाःपुष्पवत्यश्चया
॥८३॥ लताः॥११॥ विरोप्यंतांबहुविधाश्छायावंतश्चगुल्मिनः॥ क्रियतांरमणीयंचश्वभ्राणांसर्वतोदिशं॥१२॥ सुखमत्रवसिष्यामियावत्का
लस्यपर्ययः॥ पुष्पाणिचसुगंधीनितेषुकुर्वंतुनित्यशः॥१३॥ परिवार्ययथामेस्युरध्यर्धंयोजनंतथा॥ एवंकृत्वाविधानंससन्निवेश्यव
सुंतदा॥१४॥ धर्मनित्यःप्रजाःपुत्रक्षत्रधर्मेणपालय॥ प्रत्यक्षंतेयथाशापोद्विजाभ्यांमयिपातितः॥१५॥ नरश्रेष्ठसरोषाभ्यामपराधेपि
तादृशे॥ माकृथास्त्वंतुसंतापंमत्कृतेहिनरर्षभ॥१६॥ कृतांतःकुशलःपुत्रयेनास्मिव्यसनीकृतः॥ प्राप्तान्येवप्राप्नोतिगंतव्यान्येव
गच्छति॥१७॥ लब्धव्यान्येवलभतेदुःखानिचसुखानिच॥ पूर्वेजात्यंतरेवत्समाविषादंकुरुष्वह॥१८॥ एवमुक्त्वानृपस्तत्रसुतंराजा
महायशाः॥ श्वभ्रंजगामसुकृतंवासायपुरुषर्षभ॥१९॥ एवंप्रविश्यैवनृपस्तदानींश्वभ्रंमहद्रत्नविभूतंतत॥ संपादयामासतदाम
हात्माशापंद्विजाभ्यांहिरुषाविमुक्तं॥२०॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उत्त०चतुःपंचाशःसर्गः॥५४॥ एषतेनृपशापस्यविस्तरोभिहितो
मया॥ यद्यस्तिश्रवणेश्रद्धाशृणुष्वेहापरांकथां॥१॥ एवमुक्तस्तुरामेणसौमित्रिःपुनरब्रवीत्॥ तृप्तिराश्चर्यभूतानांकथानांनास्तिमे
नृप॥२॥ लक्ष्मणेनैवमुक्तस्तुरामइक्ष्वाकुनंदनः॥ कथांपरमधर्मिष्ठांव्याहर्तुमुपचक्रमे॥३॥ आसीद्राजानिमिर्नामइक्ष्वाकूणांमह ॥राम॥
त्मनां॥ पुत्रोद्वादशमोवीर्येधर्मेचपरिनिष्ठितः॥४॥ सराजावीर्यसंपन्नःपुरंदेवपुरोपमं॥ निवेशयामासतदाअभ्याशेगौतमस्यतु॥ ॥८३॥

॥५॥ पुरस्य सुकृतं नाम वैजयंतमिति श्रुतं॥ निवेशं यत्र राजर्षिर्निमिश्चक्रे महायशाः॥६॥ तस्य बुद्धिः समुत्पन्ना निवेश्य सुमहापुरं॥
यजेयं दीर्घसत्रेण पितुः प्रह्लादयन्मनः॥७॥ ततः पितरमा[illegible]मंत्र्यं इक्ष्वाकुं हि मनोः सुतं॥ वसिष्ठं वरयामास पूर्वं ब्रह्मर्षिसत्तमं॥
अनंतरं स राजर्षिर्निमिरिक्ष्वाकुनंदनः॥ अत्रिमंगिरसं चैव भृगुं चैव तपोनिधिं॥९॥ तमुवाच वसिष्ठस्तु निमिं राजर्षिसत्तमं॥ वृतोहं
पूर्वमिंद्रेण अंतरं परिपालय॥१०॥ अनंतरं महाविप्रो गौतमः प्रत्यपूरयत्॥ वसिष्ठोपि महातेजा इंद्रयज्ञमथाकरोत्॥११॥ निमि
स्तु राजा विप्रांस्तान्समानीय नराधिपः॥ अयजद्धिमवत्पार्श्वे स्वपुरस्य समीपतः॥१२॥ पंचवर्षसहस्राणि राजा दीक्षामथाकरोत्॥
इंद्रयज्ञावसाने तु वसिष्ठो भगवानृषिः॥ सकाशमागतो राज्ञो हौत्रं कर्तुमनिंदितः॥ तदंतरमथापश्यद्गौतमेनाभिपूरितं॥१४॥ कोपे
न महता विप्रो वसिष्ठो ब्रह्मणः सुतः॥ स राज्ञो दर्शनाकांक्षी मुहूर्तं समुपाविशत्॥१५॥ तस्मिन्नहनि राजर्षिर्निद्रयापहृतो भृशं॥ ततो
मन्युर्वसिष्ठस्य प्रादुरासीन्महात्मनः॥१६॥ अदर्शनेन राजर्षेर्व्याहर्तुमुपचक्रमे॥१७॥ यस्मात्त्वमन्यं वृतवान्मामवज्ञाय पार्थिव॥ चे
तनेन विनाभूतो देहस्ते पार्थिवैष्यति॥१८॥ ततः प्रबुद्धो राजा तु श्रुत्वा शापमुदाहृतं॥ ब्रह्मयोनिमथोवाच स राजा क्रोधमूर्छितः॥
१९ अजानतः शयानस्य क्रोधेन कलुषीकृतः॥ उक्तवान्मम शापाग्निं यमदंडमिवापरं॥२०॥ तस्मात्तवापि ब्रह्मर्षे चेतनेन विना
कृतः देहः समुचिरप्रख्यो भविष्यति न संशयः॥२१॥ इति रोषवशादुभौ तदानीमन्योन्यं शपितौ नृपद्विजेंद्रौ॥ सहसैव बभूवतुर्वि

॥रा० वा० उ॥ देहौ तत्तुल्याधिगतप्रभाववंतौ ॥२२॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० उ० पंचपंचाशः सर्गः ॥५५॥ रामस्य भाषितं श्रुत्वा लक्ष्मणः परवीरहा ॥ उवाच प्रां
॥८४॥ जलिर्भूत्वा राघवं दीप्ततेजसं ॥१॥ निक्षिप्य देहौ काकुत्स्थ कथं तौ द्विजपार्थिवौ ॥ पुनर्देहेन संयोगं जग्मतुर्देवसंमतौ ॥२॥ लक्ष्मणेनैवमुक्त
स्तु रामइक्ष्वाकुनंदनः ॥ प्रत्युवाच महातेजा लक्ष्मणं पुरुषर्षभः ॥३॥ तौ परस्पर शापेन देहमुत्सृज्य धार्मिकौ ॥ अभूतां नृपविप्रर्षी वा
युभूतौ तपोधनौ ॥४॥ अशरीरः शरीरस्य कृतेन्यस्य महामुनिः ॥ वसिष्ठस्तु महातेजा जगाम पितुरंतिकं ॥५॥ सोभिवाद्य ततः पादौ दे
वदेवस्य धर्मवित् ॥ पितामहमथोवाच वायुभूत इदं वचः ॥६॥ भगवन्निमिशापेन विदेहत्वमुपागमं ॥ देवदेव महादेव वायुभूतोहमंड
ल ॥७॥ सर्वेषां देहहीनानां महद्दुःखं भविष्यति ॥ लुप्यंते सर्वकार्याणि हीनदेहस्य वै प्रभो ॥८॥ देहस्यान्यस्य सद्भावे प्रसादं कर्तुमर्हसि
तमुवाच ततो ब्रह्मा स्वयंभूरमितप्रभः ॥९॥ मित्रावरुणजं तेज आविश त्वं महायशः ॥ अयोनिजस्त्वं भविता तत्रापि द्विजसत्तम
धर्मेण महता युक्तः पुनरेष्यसि मे वशं ॥१०॥ एवमुक्तस्तु देवेन अभिवाद्य प्रदक्षिणं ॥ कृत्वा पितामहं तूर्णं प्रययौ वरुणालयं ॥११॥ तमे
वकालं मित्रोपि वरुणत्वमकारयत् ॥ क्षीरोदेन सहोपेतः पूज्यमानः सुरेश्वरैः ॥१२॥ एतस्मिन्नेव काले तु उर्वशी परमाप्सरा ॥ यदृच्छया
तमुद्देशमागता सखिभिर्वृता ॥१३॥ तां दृष्ट्वा रूपसंपन्नां क्रीडंतीं वरुणालये ॥ तदाविशत्परो हर्षो वरुणं चोर्वशीकृते ॥१४॥ स तां पद्म ॥राम
पलाशाक्षीं पूर्णचंद्रनिभाननां ॥ वरुणो वरयामास मैथुनाया प्सरोवरां ॥१५॥ प्रत्युवाच ततः सा तु वरुणं प्रांजलिः स्थिता ॥ मित्रेणाहं वृता ॥८४॥

साक्षात्पूर्वमेवसुरेश्वर॥१६॥वरुणस्त्वब्रवीद्वाक्यंकंदर्पशरपीडितः॥इदंतेजसमुत्स्रक्ष्येकुंभेस्मिन्देवनिर्मिते॥१७॥एवमुत्सृज्यसुश्रोणि
त्वय्यहंवरवर्णिनी॥कृतकामोभविष्यामियदिनेछसिसंगमं॥१८॥तस्यतल्लोकनाथस्यवरुणस्यसुभाषितं॥उर्वशीपरमप्रीताश्रुत्वावा
क्यमुवाचह॥१९॥काममेतद्भवत्वेवंहृदयंमेत्वयिस्थितं॥भावश्चाप्यधिकंतुभ्यंदेहोमित्रस्यतुप्रभो॥२०॥उर्वश्याःएवमुक्तस्तुरेत
स्तन्महदद्भुतं॥ज्वलदग्निसमप्रख्यंतस्मिन्कुंभेन्यवासृजत॥२१॥उर्वशीत्वगमत्तत्रमित्रोवैयत्रदेवता॥तांतुमित्रःसुसंक्रुद्धउर्व
शीमिदमब्रवीत्॥२२॥मयाभिमंत्रितापूर्वंकस्मात्त्वमवसर्जिता॥पतिमन्यंवृतवतीकिमर्थंदुष्टचारिणी॥२३॥अनेनदुःकृतेनत्वं
मत्क्रोधकलुषीकृता॥मनुष्यलोकमास्थायकंचित्कालंनिवत्स्यसि॥२४॥बुधस्यपुत्रोराजर्षिःकाशिराजपुरूरवाः॥तमभ्याग
च्छदुर्बुद्धेसतेभर्ताभविष्यति॥२५॥ततःसाशापदोषेणपुरूरवसमभ्यगात्॥प्रतिष्ठानेपुरूरवंबुधस्यात्मजमौरसं॥२६॥तस्यजज्ञेत
तःश्रीमानायुःपुत्रोमहाबलः॥नहुषोयस्यपुत्रस्तुबभूवेंद्रसमद्युतिः॥२७॥वज्रमुत्सृज्यवृत्रायश्रांतेथत्रिदिवेश्वरे॥शतवर्षसह
स्राणियेनेंद्रत्वंप्रशासितं॥२८॥सातेनशापेनजगामभूमिंतदोर्वशीचारुदतीसुनेत्रा॥बहूनिवर्षाण्यवसच्चसुभ्रूःशापक्षयादिंद्रस
दंययौच॥२९॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेउत्त०षट्पंचाशःसर्गः॥५६॥तांश्रुत्वादिव्यसंकाशांकथामद्भुतदर्शनं॥लक्ष्मणःपरमप्रीतोरा
घवंवाक्यमब्रवीत्॥१॥निक्षिप्तदेहौकाकुत्स्थकथंतौद्विजपार्थिवौ॥पुनर्देहेनसंयोगंजग्मतुर्देवसंमतौ॥२॥तस्यतद्भाषितंश्रु

॥रा०वा०उ०॥ त्वारामःसत्यपराक्रमः॥तांकथांकथयामासवसिष्ठस्यमहात्मनः॥३॥यःसकुंभोरघुश्रेष्ठतेजःपूर्णोमहात्मनोः॥तस्मिंस्तेजोमयौवि
॥८५॥ प्रौसंभूतावृषिसत्तमौ॥४॥पूर्वंसमभवत्तत्रअगस्त्योभगवानृषिः॥नाहंसुतस्तवेत्युक्त्वामित्रंतस्मादपाक्रमत्॥५॥तद्धितेजस्तुमित्र
स्यउर्वश्याःपूर्वमाहितं॥तस्मिन्समभवत्कुंभेततेजोयत्रवारुणं॥६॥कस्यचित्त्वथकालस्यमित्रावरुणसंभवः॥वसिष्ठस्तेजसायु
क्तोजज्ञेइक्ष्वाकुदैवतं॥७॥तमिक्ष्वाकुर्महातेजाजातमात्रमनिंदितं॥वव्रेपुरोधसंसौम्यवंशस्यास्यहितायनः॥८॥एवंत्वपूर्वदेह
स्यवसिष्ठस्यमहात्मनः॥कथितोनिर्गमःसौम्यनिमेःशृणुयथाभवत्॥९॥दृष्ट्वाविदेहंराजानमृषयःसर्वएवते॥तंचतेयाजयामा
सुर्यज्ञदीक्षांमनीषिणः॥१०॥तंचदेहंनरेंद्रस्यरक्षंतिस्मद्विजोत्तमः॥गंधैर्माल्यैश्चवस्त्रैश्चपौरभृत्यसमन्विताः॥११॥ततोयज्ञेसमाप्ते
तुभृगुस्तत्रेदमब्रवीत्॥आनयिष्यामितेचेतस्तुष्टोस्मितवपार्थिव॥१२॥सुप्रीताश्चसुराःसर्वेनिमेश्चेततदाब्रुवन्॥वरंवरयराजर्षे
क्वतेचेतोनिरूप्यतां॥१३॥एवमुक्तःसुरैःसर्वैःनिमेश्चेतस्तदाब्रवीत्॥नेत्रेषुसर्वभूतानांवसेयंसुरसत्तमाः॥१४॥बाढमित्येववि
बुधानिमेश्चेतस्तदाब्रुवन्॥नेत्रेषुसर्वभूतानांवायुभूतश्चरिष्यसि॥१५॥त्वत्कृतेचनिमिष्यंतिचक्षूंषिपृथिवीपते॥वायुभूतेनचर
ताविश्रामार्थंमुहुर्मुहुः॥१६॥एवमुक्त्वातुविबुधाःसर्वेजग्मुर्यथागतं॥ऋषयोपिमहात्मानोनिमेर्देहंसमाहरन्॥१७॥अरणिंतत्र ॥राम॥
निक्षिप्यमथनंचक्रुरोजसा॥मंत्रहोमैर्महात्मानःपुत्रहेतोर्निमेस्तदा॥१८॥अरण्यांमथ्यमानायांप्रादुर्भूतोमहातपाः॥मथनान्मि ॥८५॥

थिरित्याकुर्जननाज्जनकोभवत्॥यस्माद्विदेहात्संभूतोवैदेहस्तुततःस्मृतः॥१९॥एवंविदेहराजश्चजनकःपूर्वकोभवत्॥मिथि
र्नाममहातेजास्तेनायंमैथिलोभवत्॥२०॥इतिसर्वमशेषतोमयाकथितंसंभवकारणंतुसौम्य॥नृपपुंगवशापजंद्विजस्यद्विज
शापाच्चयदद्भुतंनृपस्य॥२१॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०सप्तपंचाशःसर्गः॥५७॥एवंब्रुवतिरामेतुलक्ष्मणःपरवीरहा॥प्रत्यु
वाचमहात्मानंज्वलंतमिवतेजसा॥१॥महदद्भुतमाश्चर्यंविदेहस्यपुरातनं॥निवृत्तंराजशार्दूलवसिष्ठस्यमुनेश्चह॥२॥नि
मिस्तुक्षत्रियःशूरोविशेषेणचदीक्षितः॥नक्षमंकृतवान्राजावसिष्ठस्यमहात्मनः॥३॥एवमुक्तस्तुतेनायंरामःक्षत्रियपुंगवः॥उ
वाचलक्ष्मणंवाक्यंसर्वशास्त्रविशारदं॥४॥रामोरमयतांश्रेष्ठोभ्रातरंदीप्ततेजसं॥नसर्वत्रक्षमावीरपुरुषेषुप्रदृश्यते॥५॥सौमित्रे
दुःसहोरोषोयथाक्षांतोययातिना॥सत्वानुगंपुरस्कृत्यतंनिबोधसमाहितः॥६॥नहुषस्यसुतोराजाययातिःपौरवर्धनः॥तस्य
भार्याद्वयंसौम्यरूपेणाप्रतिमंभुवि॥७॥एकातुतस्यराजर्षेर्नाहुषस्यपुरस्कृता॥शर्मिष्ठानामदैतेयीदुहितावृषपर्वणः॥८॥अन्या
तूशनसःपत्नीययातेःपुरुषर्षभ॥नतुसादयिताराज्ञोदेवयानीसुमध्यमा॥९॥तयोःपुत्रौतुसंभूतौरूपवंतौसमाहितौ॥शर्मिष्ठा
जनयत्पूरुंदेवयानीयदुंतदा॥१०॥पुरुस्तुदयितोराज्ञोगुणैर्मातृकृतेनच॥ततोदुःखसमाविष्टोयदुर्मातरमब्रवीत्॥११॥भार्ग
वस्यकुलेजातादेवस्याक्लिष्टकर्मणः॥सहसेहृद्गतंदुःखमवमानंचदुःसहं॥१२॥आवांचसहितौदेविप्रविशावहुताशनं॥

॥रा॰वा॰उ॰॥ राजातरमतांसाईदैत्यपुत्र्यावकुक्षया॥१३॥यदिवासहनीयंतेमामनुज्ञातुमर्हसि॥क्षमत्वंनक्षमिष्येहंमरिष्यामिनसंशयः॥१४॥
॥८६॥ पुत्रस्यभाषितंश्रुत्वापरमार्तस्सरोदनः॥देवयानीतुसंक्रुद्धासस्मारपितरंतदा॥१५॥इंगितंतदभिज्ञायदुहितुर्भगवस्तदा॥आग-
तस्त्वरितंतत्रदेवयानीस्मयत्रसा॥१६॥दृष्ट्वाचाप्रकृतिस्थांतांअप्रहृष्टामचेतनां॥पितादुहितरंवाक्यंकिमेतदितिचाब्रवीत्॥१७
पृछंतमसकृत्तंवैभार्गवंदीप्ततेजसं॥देवयानीतुसंक्रुद्धापितरंवाक्यमब्रवीत्॥१८॥अहमग्निंविषंतीक्ष्णंअपोवामुनिसत्तम॥भ
क्षयिष्येप्रवेक्ष्येवानतुशक्ष्यामिजीवितुं॥१९॥नमांत्वमवजानीषेदुःखितामपमानितां॥वृक्षस्यावज्ञयाब्रह्मन्छिद्यंतेवृक्षजीवि
नः॥२०॥अवज्ञयाचराजर्षिःपरिभूयचभार्गवः॥मय्यवज्ञांप्रयुंक्तेहिनचमांबहुमन्यते॥२१॥तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाकोपेनापिप
रीवृतः॥व्याहर्तुमुपचक्रामभार्गवोनहुषात्मजं॥२२॥यस्मान्मामवजानीषेनाहुषत्वंदुरात्मवान्॥वयसाजरयाजीर्णःशैथिल्यमु
पयास्यसि॥२३॥एवमुक्त्वादुहितरंसमाश्वास्यसभार्गवः॥पुनर्जगामब्रह्मर्षिभवनंस्वंमहायशाः॥२४॥सएवमुक्त्वाद्विजपुंगवा
ग्र्यःसुतांसमाश्वास्यचदेवयानीं॥पुनर्ययौसूर्यसमानतेजादत्वाचशापंनहुषात्मजाय॥२५॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा॰उ॰अ
ष्टपंचाशःसर्गः॥५८॥श्रुत्वातूशनसंक्रुद्धंतदार्त्तोनहुषात्मजः॥जरांपरमिकांप्राप्ययदुंवचनमब्रवीत्॥१॥यदोत्वमसिधर्मज्ञो ॥राम॥
मदर्थंप्रतिगृह्यतां॥जरापरमिकापुत्रभोगैरंस्येमहायशाः॥२॥नतावत्कृतकृत्योस्मिविषयेषुनरर्षभ॥अनुभूयतदाकामंतत् ॥८६॥

तः प्राप्स्याम्यहं जरां ॥३॥ यदुस्तद्वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच नरर्षभं ॥ पुत्रस्ते दयितः पूरुः प्रतिगृह्णातु वै जरां ॥४॥ बहिष्कृतोहमर्थेषु
सन्निकर्षाच्च पार्थिव ॥ प्रतिगृह्णातु वै राजन्यैः सहाश्नासि भोजनं ॥५॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राजा पूरुमथाब्रवीत् ॥ इयं जरा महा
बाहो मदर्थं प्रतिगृह्यतां ॥६॥ नाहुषेनैवमुक्तस्तु पूरुः प्रांजलिरब्रवीत् ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मि शासनेस्मि तवस्थितः ॥७॥ पूरोर्व
चनमाज्ञाय नाहुषः परया मुदा ॥ प्रहर्षमतुलं लेभे जरां संक्रामयच्च तां ॥८॥ ततः स राजा तरुणः प्राप्य यज्ञान्सहस्रशः ॥ बहु वर्ष
सहस्राणि पालयामास मेदिनीं ॥९॥ अथ दीर्घस्य कालस्य राजा पूरुमथाब्रवीत् ॥ आनयस्व जरां पुत्र न्यासं निर्यातयस्व मे ॥१०॥ न्यास
भूता मया पुत्र त्वयि संक्रामिता जरा ॥ तस्मात्प्रतिगृहीष्यामि तां जरां मा व्यथां कृथाः ॥११॥ प्रीतश्चास्मि महाबाहो शासनस्य प्रतिग्रह
त् ॥ त्वां चाहमभिषेक्ष्यामि प्रीतियुक्तो नराधिपं ॥१२॥ एवमुक्त्वा सुतं पूरुं ययातिर्नहुषात्मजः ॥ देवयानीसुतं क्रुद्धो राजा वाक्यमुवा
च ह ॥१३॥ राक्षसस्त्वं मया जातः क्षत्ररूपो दुरासदः ॥ प्रतिहंसि ममाज्ञां त्वं प्रजार्थे विफलो भव ॥१४॥ पितरं गुरुभूतं मां यस्मात्त्वम
वमन्यसे ॥ राक्षसान्यातुधानांस्त्वं जनयिष्यसि दारुणान् ॥१५॥ न तु सोमकुलोत्पन्ने वंशे स्थास्यति दुर्मते ॥ वंशोपि भवतस्तुल्यो दुर्वि
नीतो भविष्यति ॥१६॥ तमेवमुक्त्वा राजर्षिः पूरुं राज्यविवर्द्धनं ॥ अभिषेकेण संपूज्य आश्रमं प्रविवेश ह ॥१७॥ ततः कालेन महता दि
ष्टांतमुपजग्मिवान् ॥ त्रिदिवं स गतो राजा ययातिर्नहुषात्मजः ॥१८॥ पूरुश्चकार तद्राज्यं धर्मेण महता वृतः ॥ प्रतिष्ठाने पुर वरेका

शिराज्येमहायशाः॥१९॥यदुस्तुजनयामासयातुधानान्सहस्रशः॥पुरेक्रौंचवनेदुर्गेराजवंशवहिष्कृतः॥२०॥एषतूशनसामु
क्तःशापोत्सर्गोययातिना॥धारितःक्षत्रधर्मेणयंनिमिश्चक्षमेनच॥२१॥एतत्तेसर्वमाख्यातंदर्शनंसर्वकारिणं॥अनुवर्त्तामहेसौ
म्यदोषानस्याद्यथानृगे॥२२॥इतिकथयतिरामेचंद्रतुल्याननेचप्रविरलतरतारंव्योमजज्ञेतदानीं॥अरुणकिरणरक्तादिग्वधू
श्चैवपूर्वाकुसुमरसविमुक्तंवस्त्रमागुंठितेव॥२३॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उत्त०कांडेएकोनषष्टितमःसर्गः॥५९॥एतदग्रेप्र
क्षिप्ताःसर्गाः॥ततःप्रभातेविमलेकृत्वापौर्वाह्णिकींक्रियां॥धर्मासनगतोराजारामोराजीवलोचनः॥१॥राजधर्मानवेक्षन्वैब्राह्मणैर्नै
गमैःसह॥पुरोधसावसिष्ठेनऋषिणाकाश्यपेनच॥२॥मंत्रिभिर्व्यवहारिज्ञैस्तथान्यैर्धर्मपाठकैः॥नीतिज्ञैरथसभ्यैश्चराजभिःसा
सभावृता॥३॥सभायथामहेंद्रस्ययमस्यवरुणस्यच॥शुशुभेराजसिंहस्यरामस्याक्लिष्टकर्मणः॥४॥अथरामोब्रवीत्तत्रलक्ष्मणंशु
भलक्षणं॥निर्गच्छत्वंमहाबाहोसुमित्रानंदवर्धन॥५॥कार्यार्थिनश्चसौमित्रेव्याहर्तुंत्वमुपाक्रम॥रामस्यभाषितंश्रुत्वालक्ष्मणः
शुभलक्षणः॥६॥द्वारदेशमुपागम्यकार्यिणश्चाह्वयत्स्वयं॥नकश्चिदब्रवीत्तत्रममकार्यमिहाद्यवै॥७॥नाधयोव्याधयश्चैवरामो
राज्यंप्रशासति॥पक्वसस्यावसुमतीसर्वौषधिसमन्विता॥८॥नबालोम्रियतेतत्रनयुवानचमध्यमः॥धर्मेणशासितंसर्वंनचवा
धाविधीयते॥९॥दृश्यतेनचकार्यार्थीरामेराज्यंप्रशासति॥लक्ष्मणःप्रांजलिर्भूत्वारामायैवंन्यवेदयत्॥१०॥अथरामःप्रसन्नात्मासौ

मित्रिमिदमब्रवीत्॥ भूयएवतुगच्छत्वंकार्यिणःप्रविचारय॥११॥ सम्यक्प्रणीतयानीत्यानाधर्मोविद्यतेक्वचित्॥ तस्माद्राजभया
त्सर्वेरक्षंतीहपरस्परं॥१२॥ वाणाइवमयामुक्ताइहरक्षंतिमेप्रजाः॥ तथापित्वंमहाबाहोप्रजारक्षस्वतत्परः॥१३॥ एवमुक्तेस्तुसौ
मित्रिर्निर्जगामनृपालयात्॥ अपश्यद्द्वारदेशेवैश्वानंतावदवस्थितं॥१४॥ तमेवंवीक्षमाणंवैविक्रोशंतंमुहुर्मुहुः॥ दृष्ट्वाथलक्ष्म
णस्त्वंवैसपप्रच्छाथवीर्यवान्॥१५॥ किंतेकार्यंमहाभागब्रूहिविस्रब्धमानसः॥ लक्ष्मणस्यवचःश्रुत्वासारमेयोभ्यभाषतः॥१६॥ सर्व
भूतशरण्यायरामायाक्लिष्टकर्मणे॥ भयेष्वभयदात्रेचतस्मैवक्तुंसमुत्सहे॥१७॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंसारमेयस्यलक्ष्मणः॥ राघ
वायतदाख्यातुंप्रविवेशालयंशुभं॥१८॥ निवेद्यरामस्यपुनर्निर्जगामनृपालयात्॥ वक्तव्यंयदितेकिंचित्तत्वंब्रूहिनृपायवै
१९॥ लक्ष्मणस्यवचःश्रुत्वासारमेयोभ्यभाषत॥ देवागारेनृपागारेद्विजवेश्मसुवैतथा॥२०॥ वह्निःशतक्रतुश्चैवसूर्योवायुश्चति
ष्ठति॥ नात्रयोग्यास्तत्सौमित्रेयोनीनामधमावयं॥२१॥ प्रवेष्टुंनात्रशक्ष्यामिधर्मोविग्रहवान्नृपः॥ सत्यवादीरणपटुःसर्वसत्त्वहि
तेरतः॥२२॥ षाड्गुण्यस्यपदंवेत्तिनीतिकर्त्तासराघवः॥ सर्वज्ञःसर्वदर्शीचरामोरमयतांवरः॥२३॥ ससोमःसचमृत्युश्चसयमोध
नदस्तथा॥ वह्निःशतक्रतुश्चैवरूपोवैवरुणस्तथा॥२४॥ तस्यत्वंब्रूहिसौमित्रेप्रजापालःसराघवः॥ अनाज्ञप्तस्तुसौमित्रेप्रवेष्टुं
नेच्छाम्यहं॥२५॥ आनृशंस्यान्महाभागःप्रविवेशमहाद्युतिः॥ नृपालयंप्रविश्याथलक्ष्मणोवाक्यमब्रवीत्॥२६॥ श्रूयतांममवि

॥रा० वा० उ०॥ द्वाप्यंकौसल्यानंदवर्धन॥यन्मयोक्तंमहाबाहोतवशासनजंविभो॥२७॥श्वावैतेतिष्ठतेद्वारिकार्यार्थीसमुपागतः॥लक्ष्मणस्यव-
॥८८॥ चःश्रुत्वारामोवचनमब्रवीत्॥२८॥संप्रवेशयवैक्षिप्रंकार्यार्थीयोऽत्रतिष्ठति॥२९॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेउ०सर्गः॥७०॥श्रुत्वारा-
मस्यवचनंलक्ष्मणस्त्वरितस्तदा॥श्वानमाहूयमतिमान्राघवायन्यवेदयत्॥१॥दृष्ट्वासमागतंश्वानंरामोवचनमब्रवीत्॥वि-
वक्षितार्थंमेब्रूहिसारमेयनतेभयं॥३॥अथापश्यततत्रस्थंरामंश्वाभिन्नमस्तकः॥राजासुप्तेषुजागर्त्तिराजापालयतिप्रजाः
॥४॥नीत्यासुनीतयाराजाधर्मंरक्षतिरक्षिता॥यदानपालयेद्राजाक्षिप्रंनश्यंतिवैप्रजाः॥५॥राजाकर्त्ताचगोप्ताचसर्वस्यजगतः
पिता॥राजाकालोयुगंचैवराजासर्वमिदंजगत्॥६॥धारणाद्धर्ममित्याहुर्धर्मेणविधृताःप्रजाः॥यस्माद्धारयतेसर्वंत्रैलोक्यंसच-
राचरं॥७॥धारणाद्विद्विषांचैवधर्मेणारंजयन्प्रजाः॥तस्माद्धारणमित्युक्तंसधर्मइतिनिश्चयः॥८॥एषराजन्परोधर्मःफलवा-
न्प्रेत्यराघव॥नहिधर्माद्भवेत्किंचित्दुःप्रापमितिमेमतिः॥९॥दानंदयासतांपूज्योव्यवहारेषुचार्जवं॥एषरामपरोधर्मोरक्ष-
णात्प्रेत्यचेहच॥१०॥त्वंप्रमाणंप्रमाणानामसिराघवसुव्रत॥विदितश्चैवतेधर्मःसद्भिराचरितस्तुवै॥११॥धर्माणांत्वंपरंधामगुणा-
नांसागरोपम॥अज्ञानाच्चमयाराजन्नुक्तस्त्वंराजसत्तम॥१२॥प्रसादयामिशिरसानत्वंक्रोद्धुमिहार्हसि॥शुनःसवचनंश्रुत्वाराघ- ॥राम॥
वोवाक्यमब्रवीत्॥१३॥किंतेकार्यंकरोम्यद्यब्रूहिविस्रब्धमाचिरं॥रामस्यवचनंश्रुत्वासारमेयोऽब्रवीदिदं॥१४॥धर्मेणराष्ट्रंविंदे ॥८८॥

तधर्मेणैवानुपालयेत्॥धर्माच्छरण्यतांयातिराजासर्वभयापहः॥१५॥इदंविज्ञापयत्कृत्यंश्रूयतांममराघव॥भिक्षुःस
र्वार्थसिद्धश्चब्राह्मणावसथेवसन्॥१६॥तेनदत्तःप्रहारोमेनिष्कारणमनागसः॥एतच्छ्रुत्वातुरामेणद्वाःस्थःसंप्रेषितस्तदा
॥१७॥आनीतश्चद्विजस्तेनसर्वसिद्धार्थकोविदः॥अथद्विजवरस्तत्ररामंदृष्ट्वामहाद्युतिः॥१८॥किंतेकार्यंमयारामतद्ब्रूहित्वंममा
नघ॥एवमुक्तस्तुविप्रेणरामोवचनमब्रवीत्॥१९॥त्वयादत्तःप्रहारोयंसारमेयस्यवैद्विज॥किंतवापकृतंविप्रदंडेनाभिहतो
यतः॥२०॥क्रोधःप्राणहरःशत्रुःक्रोधोमित्रमुखोरिपुः॥क्रोधोह्यसिर्महातीक्ष्णःसर्वंक्रोधोपकर्षति॥२१॥तपतेयजतेचैवय
च्चदानंप्रयच्छति॥क्रोधेनसर्वंहरतितस्मात्क्रोधंविसर्जयेत्॥२२॥इंद्रियाणांप्रदुष्टानांहयानामिवधावतां॥कुर्वीतधृत्यासा
रथ्यंसंहृत्येंद्रियगोचरं॥२३॥मनसाकर्मणावाचाचक्षुषाचसमाचरेत्॥श्रेयोलोकस्यचरतोनद्वेष्टिनचलिप्यते॥२४॥नतत्कुर्याद
सिस्तीक्ष्णःसर्पोवाव्याहतःपदा॥अरिर्वानित्यसंक्रुद्धोयथात्मादुरनिष्ठितः॥२५॥विनीतविनयस्यापिप्रकृतिर्नविधीयते॥प्रकृ
तिंगूहमानस्यनिश्चयेप्रकृतिर्ध्रुवं॥२६॥एवमुक्तःसविप्रोवैरामेणाक्लिष्टकर्मणा॥द्विजःसर्वार्थसिद्धस्तुअब्रवीद्रामसन्निधौ॥२७॥
मयादत्तःप्रहारोयंक्रोधेनाविष्टचेतसा॥भिक्षार्थमटमानेनकालेविगतभैक्षके॥२८॥रथ्यास्थितस्त्वयंश्वावैगच्छगच्छेतिभाषितः॥अ
थस्वैरेणगच्छंस्तुरथ्यांतेविषमस्थितः॥२९॥क्रोधेनक्षुधयाविष्टस्ततोदत्तोस्यराघव॥प्रहारोराजराजेंद्रशाधिमामपराधिनं॥३०॥

॥रा०वा०उ०॥ त्वयाशस्तस्यराजेंद्रनास्तिमेनरकाद्भयं॥अथरामेणसंदृष्टाःसर्वएवसभासदाः॥३२॥किंकार्यमस्यवैकृतदंडोवैकोस्यपात्यतां॥
॥८९॥ सम्यक्प्रणिहितेदंडेप्रजाभवतिरक्षिता॥३३॥भृग्वंगिरसकुत्साद्यवसिष्ठश्चसकाश्यपः॥धर्मपाठकमुख्याश्चसचिवानेगमास्त
था॥३४॥एतेचान्येचवहवःपंडितास्तत्रसंगताः॥अवध्योब्राह्मणोदंडेरितिशास्त्रविदोविदुः॥३५॥ब्रुवतेराघवंसर्वेराजधर्मेषुनि
ष्ठिताः॥अथतेमुनयःसर्वेराममेवाब्रुवंस्तदा॥३५॥राजाशास्ताहिसर्वस्यत्वंविशेषेणराघव॥त्रैलोक्यस्यभवान्शास्तादेवोविष्णुः
सनातनः॥३६॥एवमुक्तेतुतैःसर्वैःश्वावैवचनमब्रवीत्॥यदितुष्टासिमेरामयदिदेयोवरोमम॥३७॥प्रतिज्ञातंत्वयावीरकिंकरोमी
तिविश्रुतं॥प्रयच्छब्राह्मणस्यास्यकौलपत्यंनराधिप॥३८॥कालंजरेम हाराजकौलपत्यंप्रदीयतां॥एतच्छ्रुत्वातुरामेणकौलपत्ये
भिषेचितः॥३९॥प्रययौब्राह्मणोहृष्टोगजस्कंधेनसोर्चितः॥अथतेरामसचिवाःस्मयमानावचोब्रुवन्॥४०॥वरोयंदत्तएतस्यनायं
शापोमहाद्युते॥एवमुक्तस्तुसचिवैरामोवचनमब्रवीत्॥४१॥नयूयंगतिनतत्त्वज्ञाःश्वावैजानातिकारणं॥अथपृष्टस्तुरामेणसार
मेयोब्रवीदिदं॥४२॥अहंकुलपतिस्तत्रआसंशिष्टान्नभोजनः॥देवद्विजातिपूजायांदासीदासेषुराघव॥४३॥संविभागीशुभरतिः
देवद्रव्यस्यरक्षिता॥विनीतशीलसंपन्नःसर्वसत्वहितेरतः॥४४॥सोहंप्राप्तइमांघोरामवस्थामधमांगतिं॥एवंक्रोधान्वितोविप्रस्त्य ॥राम॥
क्तधर्माहितेरतः॥४५॥क्रुद्धोनृशंसःपुरुषअविद्वांश्चाप्यधार्मिकः॥कुलानिपातयत्येवसप्तसप्तचराघव॥४६॥तस्मात्सर्वास्ववस्थासु ॥८९॥

कौलपत्यंनकारयेत्॥ यमिच्छेन्नरकंनेतुंसपुत्रपशुबांधवः॥४७ देवेष्वधिष्ठितंकुर्याद्गोषुतंब्राह्मणेषुच॥ब्रह्मस्वंदेवताद्रव्यंस्त्रीणांबाल-
धनंचयत्॥४८॥दत्तंहरतियोभूयइष्टैःसहविनश्यति॥ब्राह्मणाद्द्रव्यमादत्तेदेवानांचैवराघव॥४९॥सद्यःपततिघोरेवैनरकेवीचि
संज्ञके॥मनसापिहिदेवस्वंब्रह्मस्वंचहरेत्तुयः॥५०॥निरयान्निरयंचैवपतत्येवनराधमः॥तच्छ्रुत्वावचनंरामोविस्मयोत्फुल्ललो
चनः॥५१॥स्थाप्यगच्छन्महातेजायतएवागतस्ततः॥मनस्वीपूर्वजात्यासजातिमात्रोपदूषितः॥५२॥वाराणस्यांमहाभागःप्रायंचो
पविवेशह॥५३॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेउत्त०सर्गः॥अथतस्मिन्वनोद्देशेरामोपादपशोभिते॥नदीकीर्णेगिरिवरेकोकिलानेक
कूजिते॥१॥सिंहव्याघ्रसमाकीर्णेनानाद्विजगणावृते॥गृध्रोलूकौप्रवसतोबहुवर्षगणानपि॥२॥अथोलूकस्यभवनंगृध्रःपापवि
निश्चयः॥ममेदमितितच्छ्रुत्वासौकलहंतेनचाकरोत्॥३॥राजासर्वस्यलोकस्यरामोराजीवलोचनः॥तंप्रपद्यावहेशीघ्रंयस्यैतद्भवनंभ
वेत्॥४॥इतिकृत्वामतिंतांतुनिश्चयार्थौसुनिश्चितौ॥गृध्रोलूकौप्रपद्येतांकोपाविष्टावमर्षितौ॥५॥रामंप्रपद्यतौशीघ्रंकलिव्याकुलचे
तसौ॥तौपरस्परविद्वेषात्सस्पृशतुश्चरणौतदा॥६॥अथदृष्ट्वानरेंद्रंतंगृध्रोवचनमब्रवीत्॥सुराणामसुराणांचप्रधानस्त्वमतोम
म॥७॥बृहस्पतेश्चशुक्राच्चविशिष्टोसिमहाद्युते॥परावरज्ञोभूतानांकांत्याचंद्रइवापरः॥८॥दुर्निरीक्ष्योयथासूर्योहिमवानिवगौ
रवे॥सागरश्चैवगांभीर्येलोकपालोयमोह्यसि॥९॥क्षांत्याधरण्यातुल्योसिशीघ्रत्वेह्यनिलोपमः॥गुरुस्त्वंसर्वसंपन्नःकीर्तियुक्तश्च

 राघव॥ अमर्षः दुर्जयो जेता सर्वशास्त्रविधिपारगः॥ शृणु ष मम वै राम विज्ञाप्यं नरपुंगव॥११॥ ममालयं पूर्वकृतं बाहुवीर्येण राघव
 उलूको हरते राजंस्तत्र त्वं त्रातुमर्हसि॥१२॥ एवमुक्ते तु गृध्रेण उलूको वाक्यमब्रवीत्॥ सोमात्शत क्रतोः सूर्याद्धनदाद्वा यमात्तथा
॥१३॥ जायते वै नृपो राम किंचिद्भवति मानुषः॥ त्वं तु सर्वमयो देवो नारायण इवापरः॥१४॥ याचते सोम्यता राजन्सम्यक्प्राणिहिताय वि
भो॥ समं चरसि चान्विष्य तेन सोमांशको भवान्॥१५॥ क्रोधे दंडे प्रजानाथ दाने पापभयापहः॥ दाता हर्त्तासि गोप्तासि तेनेंद्र इव नो भ
वान्॥१६॥ अधृष्यः सर्वभूतेषु तेजसा चानलोपमः॥ अभीक्ष्णं तपसे लोकांस्तेन भास्करसन्निभः॥१७॥ साक्षाद्वित्तेशतुल्योसि अथवा
धनदाधिकः॥ वित्तेशस्येव पद्माश्री नित्यं ते राजसत्तम॥१८॥ धनदस्य तु कोपेन धनदस्तेन नो भवान्॥ समः सर्वेषु भूतेषु स्थावरेषु
चरेषु च॥१९॥ शत्रौ मित्रे च ते दृष्टिः समतां याति राघव॥ धर्मेण शासनं नित्यं व्यवहारे विधिक्रमात्॥२०॥ यस्य रुष्यसि वै राम तस्य
मृत्युर्विधावति॥ गीयसे तेन वै राम यम इत्यतिविक्रमः॥२१॥ यश्चैष मानुषो भावो भवतो नृपसत्तम॥ अनृशंस्यपरो राजा सर्वेषु क्षम
न्वितः॥२२॥ दुर्बलस्य त्वनाथस्य राजा भवति वै बलं॥ अचक्षुषो त्तमं चक्षुरगतेः सगतिर्भवान्॥२३॥ अस्माकमपि नाथस्त्वं श्रूयतां मम
धार्मिक॥ ममालयं प्रविष्टस्तु गृध्रो मां बाधते नृप॥२४॥ त्वं हि देव मनुष्येषु शास्ता वै नरपुंगव॥ एतच्छ्रुत्वा तु वै रामः सचिवानाह्वयत्स्व
यं॥२५॥ दृष्टिर्जयंतो विजयः सिद्धार्थो राष्ट्रवर्धनः॥ अशोको धर्मपालश्च सुमंत्रश्च महाबलः॥२६॥ एते रामस्य सचिवा राज्ञो दशरथस्य च॥ नी

तियुक्ता महात्मानः सर्वशास्त्रविशारदाः ॥ २७ ॥ ह्रीमंतस्य कुलीनाश्च नये मंत्रे च कोविदाः ॥ तानाहूय स धर्मात्मा पुष्पकादवतीर्य च ॥ २
गृध्रोलूकविवादं तं पृच्छति स्म रघूत्तमः ॥ कति वर्षाणि वै गृध्र तवेदं निलयं कृतं ॥ २८ ॥ एतन्मे कारणं ब्रूहि यदि जानासि तत्वतः ॥ एतच्छ्रु
त्वा तु वै गृध्रो भाषते राघवं स्मृतं ॥ २९ ॥ इयं वसुमती राम मनुष्यैः परितो यदा ॥ उत्थितैराहृता सर्वैः तदा प्रभृति मे गृहं ॥ ३० ॥ उलूकस्त्वब्रवी
द्रामं पादपैरुपशोभिता ॥ यदेयं पृथिवी राजंस्तदा प्रभृति मे गृहं ॥ ३१ ॥ एतच्छ्रुत्वा तु रामो वै सभासदमुवाच ह ॥ ३२ ॥ न सा सभा यत्र न संति
वृद्धा वृद्धा न ते ये न वदंति धर्मं ॥ नासौ धर्मो यत्र न सत्यमस्ति न तत्सत्यं यच्छलेनानुविद्धं ॥ ३३ ॥ ये तु सभ्याः सदा ज्ञात्वा तूष्णीं ध्यायंत
आसते ॥ यथा प्राप्तं न ब्रुवंते ते सर्वे नृतवादिनः ॥ ३४ ॥ जानन्न वाब्रवीत्प्रश्नात्कामात्क्रोधाद्भयात्तथा ॥ सहस्रं वारुणान्पाशानात्मनि
प्रतिमुंचति ॥ ३५ ॥ तेषां संवत्सरे पूर्णे पाश एकः प्रमुच्यते ॥ तस्मात्सत्येन वक्तव्यं जानता सत्यमंजसा ॥ ३६ ॥ एतच्छ्रुत्वा तु सचिवा राममे
वाब्रुवंस्तदा ॥ उलूकः शोभते राजन्न तु गृध्रो महामते ॥ ३७ ॥ त्वं प्रमाणं महाराज राजा हि परमा गतिः ॥ राजमूलाः प्रजाः सर्वा [illegible] राजा
धर्मः सनातनः ॥ ३८ ॥ शास्ता नृणां नृपो येषां ते न गच्छंति दुर्गतिं ॥ वैवस्वतेन मुक्तास्तु भवंति पुरुषोत्तमाः ॥ ३९ ॥ सचिवानां वचः श्रुत्वा रामो
वचनमब्रवीत् ॥ श्रूयतामभिधास्यामि पुराणे यदुदाहृतं ॥ ४० ॥ द्यौः सचंद्रार्कनक्षत्रा सपर्वतमहावना ॥ सलिलार्णवसंपूर्णं त्रैलोक्यं
सचराचरं ॥ ४१ ॥ एक एव तदा ह्यासीद्युक्तो मेरुरिवापरः ॥ पुरा भूः सह लक्ष्म्या च विष्णोर्जठरमाविशत् ॥ ४२ ॥ तां निगृह्य महातेजाः प्रविश्य

सलिलार्णवं॥ सुषाप देवो भूतात्मा वहून्वर्षगणानपि॥४३॥ विष्णोसुप्ते तदा ब्रह्मा विवेश जठरं ततः॥ रुद्धस्रोतं ततं ज्ञात्वा महायो
गी समाविशत्॥४४॥ नाभ्यां विष्णोः समुत्पन्ने पद्मे हेमविभूषिते॥ स तु निर्गम्य वै ब्रह्मा योगी भूत्वा महाप्रभुः॥४५॥ सिसृक्षुः पृथिवीं वायुं
पर्वतान्स महीरुहान्॥ तदंतरे प्रजाः सर्वाः समनुष्यसरीसृपाः॥ तस्य तु जांडजाः सर्वाः ससर्जे स महातपाः॥ ॥ तत्र श्रोत्रमलोत्पन्नं
कैटभो मधुना सह॥४७॥ दानवौ तौ महावीर्यौ घोररूपौ दुरासदौ॥ दृष्ट्वा प्रजापतिं तत्र क्रोधाविष्टौ वभूवतुः॥४८॥ वेगेन महता तत
त्र स्वयंभुवमधावतां॥ दृष्ट्वा स्वयंभुवा मुक्तो रावो वै विकृतस्तदा॥४९॥ तेन शब्देन संप्राप्तो दानवो हरिणा सह॥ अथ चक्रप्रहारेण
सूदितौ मधुकैटभौ॥५०॥ मेदसा प्लाविता सर्वा पृथिवी च समं ततः॥ भूयो विशोधिता तेन हरिणा लोकधारिणा॥५१॥ शुद्धां वै मेदिनीं तां
तु वृक्षैः सर्वामपूरयत्॥ औषध्यः सर्वसस्यानि निष्पन्नंत पृथग्विधाः॥५२॥ मेदोगंधा तु धरणी मेदिनीत्यभिसंज्ञिता॥ तस्मान्न गृध्रस्य गृ
हमुलूकस्येति मे मतिः॥५३॥ तस्माद्गृध्रस्तु दंड्यो वै पापो हर्त्ता परालयं॥ पीडां करोति पापात्मा दुर्विनीतो महानयं॥५४॥ अथाशरीरि
णी वाणी अंतरिक्षात्प्रबोधिनी॥ मा ऽ वधी राम गृध्रं त्वं पूर्वं दग्धं तपोबलात्॥५५॥ कालगौतमदग्धोयं प्रजानाथो नरेश्वर॥ ब्रह्मदत्ते
ति नामैष शूरः सत्यव्रतः शुचिः॥५६॥ गृहं त्वस्यागतो विप्रो भोजनं प्रत्यमार्गत॥ साग्रं वर्षशतं चैव भोक्तव्यं नृपसत्तम॥५७॥ ब्रह्मदत्तं स
वै तस्य पाद्यमर्घ्यं स्वयं नृपः॥ हार्दं चैवाकरोत्तस्य भोजनार्थं महाद्युते॥५८॥ मांसमस्याभवत्तत्र आहारे तु महात्मनः॥ अथ क्रुद्धेन

मुनिनाशापोदत्तोस्यदारुणः॥५९॥गृध्रस्त्वंभववैराजन्मामैनंत्वह्यथमोब्रवीत्॥प्रसादंकुरुधर्मज्ञअज्ञानान्मेमहाव्रत॥६०॥शापस्यांतं
महाभागक्रियतांवैममानघ॥नदज्ञानकृतंमत्वाराजानंमुनिरब्रवीत्॥६१॥उत्पत्स्यतिकुलेराज्ञोरामोनाममहायशाः॥इक्ष्वाकूणांमहा-
भागोराजाराजीवलोचनः॥६२॥तेनस्पृष्टोविपापस्त्वंभवितानरपुंगव॥स्पृष्टोरामेणतच्छ्रुत्वानरेंद्रःपृथिवीपतिः॥६३॥गृध्रत्वंत्यक्तवा
न्राजादिव्यगंधानुलेपनः॥पुरुषोदिव्यरूपोभूद्उवाचेदंचराघवं॥६४॥साधुराघवधर्मज्ञत्वत्प्रसादादहंविभो॥विमुक्तोनरकात्घो
राच्छापस्यांतःकृतस्त्वया॥६५॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेउत्तरकांडेसर्गः॥एतदंतंप्रक्षिप्ताःसर्गाः॥तयोःसंवदतोरेवंरामलक्ष्मणयो
स्तदा॥वासंतिनिशाप्राप्तानशीतानचधर्मदा॥१॥ततःप्रभातेविमलेकृतपूर्वाह्णिकक्रियः॥अभिचक्रामकाकुत्स्थोदर्शनंपौरका
र्यवित्॥२॥ततःसुमंत्रस्त्वागम्यराघवंवाक्यमब्रवीत्॥एतेप्रतिहताराजन्द्वारितिष्ठंतितापसाः॥३॥भार्गवंच्यवनंचैवपुरस्कृत्य
महर्षयः॥दर्शनंतेमहाराजचोदयंतिकृतत्वराः॥४॥प्रीयमाणनरव्याघ्रयमुनातीरवासिनः॥तस्यतद्वचनंश्रुत्वारामःप्रोवाचधर्म-
वित्॥५॥प्रवेश्यंतांमहाभागभार्गवप्रमुखाःद्विजाः॥राज्ञस्त्वाज्ञांपुरस्कृत्यद्वाःस्थोमूर्ध्नाकृतांजलिः॥६॥प्रवेशयामासतदाताप
सान्सुदुरासदान्॥शतंसमधिकंतत्रदीप्यमानंस्वतेजसा॥७॥प्रविष्टंराजभवनंतापसानांमहात्मनां॥तेद्विजाःपूर्णकलशैःसर्वती
र्थांबुसत्कृतैः॥८॥गृहीत्वाफलमूलंचरामस्याभ्याहरन्बहु॥प्रतिगृह्यतुतत्सर्वंरामःप्रीतिपुरस्कृतः॥९॥तीर्थोदकानिसर्वाणिफला

निविविधानिच॥ उवाचचमहावाहुः सर्वानेवमहामुनीन्॥१०॥इमान्यासनमुख्यानियथार्हमुपविश्यतां॥ रामस्यभाषितंश्रुत्वा
सर्वेएवमहर्षयः॥११॥बृसीषुरुचिराख्यासुनिषेदुःकांचनीषुते॥ उपविष्टान्नृषींस्तत्रदृष्ट्वापरपुरंजयः॥प्रयतःप्रांजलिर्भूत्वाराघ
वोवाक्यमब्रवीत्॥१२॥किमागमनकार्यंवःकिंकरोमिसमाहितः॥आज्ञाप्योहंमहर्षीणांसर्वकामकरःसुखं॥१३॥इदंराज्यं
चसकलंजीवितंचहृदिस्थितं॥सर्वमेवद्विजार्थंमेसत्यमेतद्ब्रवीमिवः॥१४॥तस्यतद्वचनंश्रुत्वासाधुकारोमहानभूत्॥ऋषीणां
सुग्रतपसांयमुनातीरवासिनां॥१५॥ ऊचुश्चैवमहात्मानोहर्षेणमहतावृताः॥उपपन्नंनरश्रेष्ठतवैवभुविनान्यतः॥१६॥वह
वःपार्थिवाराजन्नतिक्रांतामहाबलाः॥कार्यस्यगौरवंमत्वाप्रतिज्ञांनाभ्यरोचयन्॥१७॥त्वयापुनर्ब्राह्मणगौरवाद्दियंकृताप्रति
ज्ञात्यनवेक्ष्यकारणं॥ततश्चकर्त्तात्वसिनात्रसंशयोमहाभयात्त्रातुमृषींस्त्वमर्हसि॥१८॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०षष्टि
तमःसर्गः॥६०॥ब्रुवद्भिरेवमृषिभिःकाकुत्स्थोवाक्यमब्रवीत्॥ किंकार्यंब्रूतमुनयोभयंतावदपैतुवः॥१॥तथाब्रुवतिकाकुत्स्थे
भार्गवोवाक्यमब्रवीत्॥ भयानांशृणुयन्मूलंदेशस्यचनरेश्वर॥२॥पूर्वंकृतयुगेराजन्दैतेयःसुमहामतिः॥लोलापुत्रोभवज्ज्ये
ष्ठोमधुर्नाममहासुरः॥३॥ब्रह्मण्यश्चशरण्यश्चबुध्याचपरिनिष्ठितः॥सुरैश्चपरमोदारैःप्रीतिस्तस्यातुलाभवत्॥४॥समधुर्वीर्य
संपन्नोधर्मेचसुसमाहितः॥वहुमानाच्चरुद्रेणदत्तस्तस्याद्भुतोवरः॥५॥शूलंशूलाद्विनिष्कृष्यमहावीर्यंमहाप्रभं॥ददौमहात्मा

सुप्रीतोवाक्यंचैतदुवाचह॥६॥त्वयायमतुलोधर्मोमत्प्रसादकरःशुभः॥प्रीत्यापरमयायुक्तोददाम्यायुधमुत्तमं॥७॥याव
त्सुरैश्चविप्रैश्चनविरुध्येर्महासुर॥तावच्छूलंतवेदंस्यादन्यथानाशमेष्यति॥८॥यश्चत्वामभियुंजीतयुद्धायविगतज्वरः॥तं
शूलोभस्मसात्कृत्वापुनरेष्यतितेकरं॥९॥एवंरुद्राद्वरंलब्ध्वाभूयएवमहासुरः॥प्रणिपत्यमहादेवंवाक्यमेतदुवाचह॥१०॥
भगवन्ममवंशस्यशूलमेतदनुत्तमं॥भवेत्तुसततंदेवसुराणामीश्वरोह्यसि॥११॥तंब्रुवाणंमधुंदेवःसर्वभूतपतिःशिवः॥प्र
त्युवाचमहादेवोनैतदेवंभविष्यसि॥१२॥माभूत्तेविफलावाणीमत्प्रसादकृताशुभा॥भवतःपुत्रमेकंतुशूलमेतद्भविष्य
ति॥१३॥यावत्करस्थःशूलोयंभविष्यतिसुतस्यते॥अवध्यःसर्वभूतानांशूलहस्तोभविष्यति॥१४॥एवंमधुर्वरंलब्ध्वादेवात्सु
महदद्भुतं॥भवनंसोसुरश्रेष्ठःकारयामाससुप्रभं॥१५॥तस्यपत्नीमहाभागाप्रियाकुंभीनसीतिया॥विश्वावसोरपत्यंसाप्य
नलायांमहाप्रभा॥१६॥तस्याःपुत्रोमहावीर्योलवणोनामदारुणः॥वाल्यात्प्रभृतिदुष्टात्मापापान्येवसमाचरत्॥१७॥तंपुत्रंदुर्वि
नीतंतुदृष्ट्वाक्रोधसमन्वितः॥मधुःसशोकमापेदेनचैनंकिंचिदब्रवीत्॥१८॥सविहायइमंलोकंप्रविष्टोवरुणालयं॥शूलंनिवे
श्यलवणेवरंतस्मैन्यवेदयत्॥१९॥सप्रभावेणशूलस्यदौरात्म्येनात्मनस्तथा॥संतापयतिलोकांस्त्रीन्विशेषेणचतापसान्॥२०॥
एवंप्रभावोलवणःशूलंचैवतथाविधं॥श्रुत्वाप्रमाणंकाकुत्स्थत्वंहिनःपरमागतिः॥२१ वहवःपार्थिवारामभयार्त्तैःऋषिभिःपु

रा॥अभयंयाचितावीरत्रातारंनचविद्महे॥२५॥तेवयंरावणंश्रुत्वाहतंसबलवाहनं॥त्रातारंविद्महेतातनान्यंभुविनराधिपं॥२६
तत्परित्रातुमिच्छामोलवणाद्भयपीडितान्॥२७॥इतिरामनिवेदितंतुतेभयजंकारणमुत्थितंचयत्॥विनिवारयितुंभवान्समः
कुरुतंकाममहीनविक्रम॥२८॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०एकषष्टितमःसर्गः॥६१॥तथोक्तेतानृषीन्रामःप्रत्युवाचकृतांज
लिः॥१॥किमाहारःकिमाचारोलवणःक्वचवर्त्तते॥२॥राघवस्यवचःश्रुत्वाऋषयःसर्वएवते॥ततोनिवेदयामासुर्लवणोववृधेय
था॥३॥आहारःसर्वसत्वानिविशेषेणचतापसाः॥आचारोरौद्रतानित्यंवासोमधुवनेतथा॥४॥हत्वाबहुसहस्राणिसिंहव्याघ्र
मृगांडजान्॥मानुषांश्चैवकुरुतेनित्यमाहारमाह्निकं॥५॥ततोंतराणिसत्वानिखादतेसमहाबलः॥संहारेसमनुप्राप्तेव्यादित
स्यइवांतकः॥६॥तच्छ्रुत्वाराघवोवाक्यमुवाचसमहामुनीन्॥घातयिष्यामितद्रक्षोव्यपगच्छतुवोभयं॥७॥प्रतिज्ञायतदातेषां
मुनीनामुग्रतेजसां॥सभ्रातॄन्सहितान्सर्वानुवाचरघुनंदनः॥८॥कोहंतालवणंवीरःकस्यांशःसविधीयतां॥भरतस्यमहाबाहो
शत्रुघ्नस्यचधीमतः॥९॥राघवेणैवमुक्तस्तुभरतोवाक्यमब्रवीत्॥अहमेनंवधिष्यामिममांशःसविधीयतां॥१०॥भरतस्यवचः
श्रुत्वाधैर्यशौर्यसमन्वितं॥लक्ष्मणावरजस्तस्थौहित्वासौवर्णमासनं॥११॥शत्रुघ्नस्त्वब्रवीद्वाक्यंप्रणिपत्यनराधिपं॥कृतकर्मा ॥राम॥
महाबाहुर्मध्यमोरघुनंदनः॥१२॥आर्येणहिपुराशून्यात्वयोध्यापरिपालिता॥संतापंहृदयेकृत्वाआर्यस्यागमनंप्रति॥१३॥दुःख ॥९३॥

निचवहूनीह अनुभूतानिपार्थिव॥शयानोदुःखशय्यासुनंदिग्रामेमहायशाः॥१३॥फलमूलाशनोभूत्वाजटी चीरधरस्तथा॥अनु
भूयेदृशंदुःखमेषराघवनंदनः॥१४॥प्रेष्येमयिस्थितेराजन्नभूयः क्लेशमाप्नुयात्॥तथाब्रुवतिशत्रुघ्नेराघवःपुनरब्रवीत्॥१५॥ए
वंभवतुकाकुत्स्थक्रियतांममशासनं॥राज्येत्वामभिषेक्ष्यामिमधोस्तुनगरेशुभे॥१६॥निवेशयमहाबाहोभरतंयद्यवेक्षसे॥शू
रस्त्वंकृतविद्यश्चसमर्थश्चनिवेशने॥१७॥नगरंयमुनाजुष्टंतथाजनपदान्शुभान्॥योहिवंशंसमुत्पाट्यपार्थिवस्यनिवेशने
१८ नविधत्तेनृपंतत्रनरकंसहिगच्छति॥सत्वंहत्वामधुसुतंलवणंपापनिश्चयं॥१९॥राज्यंप्रशाधिधर्मेणवाक्यंमेयद्यवेक्षसे॥उत्त
रंचनवक्तव्यंशूरवाक्यांतरेमम॥२०॥बालेनपूर्वजस्याज्ञाकर्तव्यानात्रसंशयः॥अभिषेकंचकाकुत्स्थप्रतीछममोद्यतं॥२१॥वसि
ष्ठप्रमुखैर्विप्रैर्विधिमंत्रपुरस्कृतं॥२२॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उत्तरकांडेद्विषष्टितमःसर्गः॥६२॥एवमुक्तस्तुरामेणपरांव्री
डामुपागमत्॥शत्रुघ्नोवीर्यसंपन्नोमंदंमंदमुवाचह॥१॥अधर्मंविद्मकाकुत्स्थअस्मिन्नर्थेनरेश्वर॥कथंतिष्ठत्सुज्येष्ठेषुकनीया
नभिषिच्यते॥२॥अवश्यंकरणीयंचशासनंपुरुषर्षभ॥तवचैवमहाभागशासनंदुरतिक्रमं॥३॥त्वत्तोमयाश्रुतंवीरश्रुतिभ्यश्च
मयाश्रुतं॥नोत्तरंहिमयावाच्यंमध्यमेप्रतिजानति॥४॥व्याहृतंदुर्वचोघोरंहंतास्मिलवणंमृधे॥तस्यैवंमेदुरुक्तस्यदुर्गतिःपुरुष
र्षभ॥५॥उत्तरंनहिवक्तव्यंज्येष्ठेनाभिहितेपुनः॥अधर्मसहितंचैवपरलोकविवर्जितं॥६॥सोहंद्वितीयंकाकुत्स्थनवक्ष्यामीतिचो

त्तरं॥माद्वितीयेनदंडोवैनिपतेत्मयिमानद॥७॥कामकारोत्यहंराजंस्तवास्यपुरुषर्षभ॥अधर्मंजहिकाकुत्स्थमत्कृतेरघुनंदन॥८॥ए
वमुक्तेतुशूरेणशत्रुघ्नेनमहात्मना॥उवाचरामःसंहृष्टोभरतंलक्ष्मणंतथा॥९॥संभारानभिषेकस्यआनयध्वंसमाहिताः॥अद्यैव
पुरुषव्याघ्रमभिषेक्ष्यामिराघवं॥१०॥पुरोधसंचकाकुत्स्थंनैगमानृत्विजस्तथा॥मंत्रिणश्चैवतान्सर्वानानयध्वंममाज्ञया॥११॥
राज्ञःशासनमाज्ञायतथाकुर्वन्महारथाः॥अभिषेकसमारंभंपुरस्कृत्यपुरोधसं॥१२॥प्रविष्टाराजभवनंराजानोब्राह्मणास्तथा
ततोभिषेकोववृधेशत्रुघ्नस्यमहात्मनः॥१३॥संप्रहर्षकरःश्रीमान्राघवस्यपुरस्यच॥अभिषिक्तस्तुकाकुत्स्थोवभौचादित्यसन्निभः
॥१४॥अभिषिक्तःपुरास्कंदःसेंद्रैरिवदिवौकसैः॥अभिषिक्तेतुशत्रुघ्नेरामेणाक्लिष्टकर्मणा॥१५॥पौराःप्रमुदितास्वासन्ब्राह्मणाश्चवहु
श्रुताः॥कौसल्याचसुमित्राचमंगलंकेकयीतथा॥१६॥चक्रुस्ताराजभवनेयाश्चान्याराजयोषितः॥ऋषयश्चमहात्मानोयमुनाती
रवासिनः॥१७॥हतंलवणमाशंसुःशत्रुघ्नस्याभिषेचनात्॥ततोभिषिक्तंशत्रुघ्नंअंकमारोप्यराघवः॥उवाचमधुरांवाणींतेजस्तस्या
भिपूरयन्॥१८॥अयंशरस्त्वमोघस्तेदिव्यःपुरपुरंजय॥अनेनलवणंसौम्यहंतासिरघुनंदन॥१९॥सृष्टःशरोयंकाकुत्स्थयदा
शेतेमहार्णवे॥स्वयंभूरजितोदिव्योयंनापश्यन्सुरासुराः॥अदृश्यःसर्वभूतानांतेनायंहिशरोत्तमः॥२०॥सृष्टःक्रोधाभिभूतेनविना
शार्थंदुरात्मनोः॥मधुकैटभयोर्वीरविघातेसर्वरक्षसां॥२१॥स्त्रष्टुकामेनलोकांस्त्रीस्तौचानेनहतौयुधि॥२२॥तौहत्वाजनभोगार्थे

कैटभंतुमधुंतथा॥अनेनशरमुख्येनततोलोकांश्चकारसः॥२२॥नायंमयाशरःपूर्वंरावणस्यवधार्थिना॥मुक्तःशत्रुघ्नभूतानां
महान्त्रासोभवेदिति॥२४॥यच्चतस्यमहच्छूलंत्र्यंबकेनमहात्मना॥दत्तंशत्रुविनाशायमधोरायुधमुत्तमं॥२५॥तत्संनिक्षिप्य
भवनेपूज्यमानंपुनःपुनः॥दिशःसर्वाःसमासाद्यप्राप्नोत्याहारमुत्तमं॥२६॥यदातुयुद्धमाकांक्षन्यदिकश्चित्समाह्वयेत्॥तदाशूलं
गृहीत्वातुभस्मरक्षःकरोतिहि॥२७॥सत्वंपुरुषशार्दूलतमायुधविनाकृतं॥अप्रविष्टंपुरंपूर्वंद्वारितिष्ठधृतायुधः॥२८॥अप्रविष्टं
चभवनंयुद्धायभरतर्षभ॥आह्वयेथामहाबाहोततोहंतासिराक्षसं॥२९॥अन्यथाक्रियमाणेतुअवध्यःसभविष्यति॥यदित्वे
वंकृतेवीरविनाशमुपयास्यति॥३०॥एतत्तेसर्वमाख्यातंशूलस्यचविपर्ययः॥श्रीमतःशितिकंठस्यकृत्यंहिदुरतिक्रमं॥३१॥इ
त्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०त्रिषष्टितमःसर्गः॥६३॥एवमुक्त्वाचकाकुत्स्थंप्रशस्यचपुनःपुनः॥पुनरेवापरंवाक्यमुवाचरघुनंद
नः॥१॥इमान्यश्वसहस्राणिचत्वारिपुरुषर्षभ॥रथानांद्वेसहस्रेचगजानांशतमुत्तमं॥२॥अंतरापणवीथ्यश्चनानापण्योपशो
भिताः॥अनुगच्छंतुकाकुत्स्थंतथैवनटनर्तकाः॥३॥हिरण्यस्यसुवर्णस्यनियुतंपुरुषर्षभ॥आदायगच्छशत्रुघ्नपर्याप्तधनवाहनः
॥४॥बलंचसुभृतंवीरहृष्टपुष्टमनुद्धतं॥संभाषासंप्रदानेनरंजयस्वनरोत्तम॥५॥नह्यर्थास्तत्रतिष्ठंतिनदारानचबांधवाः॥सुप्रीतो
भृत्यवर्गस्तुयत्रतिष्ठंतिराघव॥६॥अतोहृष्टजनाकीर्णांप्रस्थाप्यमहतींचमूं॥एकएवधनुःपाणिर्गच्छत्वंमधुनोवनं॥७॥यथात्वां

।।रा०वा०उ० नप्रजानातिगच्छंतंयुद्धकांक्षिणं।।लवणस्तुमधोःपुत्रस्तथागच्छेरशंकितं।।८।।नतस्यमृत्युरन्योस्तिकश्चिद्धिपुरुषर्षभ।।दर्शनंयो
।।९५।। भिगच्छेतसवध्योलवणेनहि।।९।।सग्रीष्मअपयातेतुवर्षाराचउपागते।।हन्यास्त्वंलवणंसौम्यसहिकालोस्यदुर्मते।।१०।।महर्षस्तु
पुरस्कृत्यप्रयांतुतववैसैनिकाः।।यथाग्रीष्मावशेषेणतरेयुर्जाह्नवीजलं।।११।।तत्रस्थाप्यवलंसर्वंनदीतीरेसमाहितः।।अग्रतोध
नुषासार्धंगच्छत्वंलघुविक्रम।।१२।।एवमुक्तस्तुरामेणशत्रुघ्नस्तान्महावलान्।।सेनामुख्यान्समानीयतोवाक्यमुवाचह।।१३।।
तथातास्तसमाज्ञाप्यप्रस्थाप्यचमहद्बलं।।कौसल्यांचसुमित्रांचकैकेयींचाभ्यवारयत्।।१४।।रामंप्रदक्षिणीकृत्यशिरसाभिप्रणम्य
च।।लक्ष्मणंभरतंचैवप्रणिपत्यकृतांजलिः।।१५।।पुरोहितंवसिष्ठंचशत्रुघ्नःप्रयतात्मवान्।।रामेणचाभ्यनुज्ञातःशत्रुघ्नःशत्रुतापनः।।
प्रदक्षिणमथोकृत्वानिर्जगाममहाबलः।।१६।।निर्याप्यसेनामथसोग्रतस्तदागजेंद्रवाजिप्रवरौघसंकुलां।।उपास्यमानःसनरेंद्रपार्श्वतः
प्रतिप्रयातोरघुवंशवर्धनः।।१७।।इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०चतुःषष्टितमःसर्गः।।६४।।प्रस्थाप्यचबलंसर्वंमासमात्रोषितःपथि।।
एकएवाशुशत्रुघ्नोजगामत्वरितंतदा।।१।।द्विरात्रमंतरेशूरउष्यराघवनंदनः।।वाल्मीकेराश्रमंपुण्यमगच्छद्वासमुत्तमं।।२।।सोभिवा
द्यमहात्मानंवाल्मीकिंमुनिसत्तमं।।कृतांजलिरथोभूत्वावाक्यमेतदुवाचह।।३।।भगवन्नस्तुमिच्छामिगुरोःकृत्यादिहागतः।।श्वःप्रभातेग
मिष्यामिप्रतीचींदिशदारुणां।।४।।शत्रुघ्नस्यवचःश्रुत्वाप्रहस्यमुनिपुंगवः।।प्रत्युवाचमहात्मानंस्वागतंतेमहायशाः।।५।।स्वमाश्रम राम ९५

मिदंसौम्यराघवाणांकुलस्य वै॥आसनंपाद्यमर्घ्यंचनिर्विशंकःप्रतीछमे॥६॥प्रतिगृह्यतदापूजांफलमूलंचभोजनं॥भक्षयामासका
कुत्स्थस्तृप्तिंचपरमांगतः॥७॥समुक्त्वाफलमूलंचमहर्षितमुवाचह॥पूर्वायज्ञविभूतीयंकस्याश्रमसमीपतः॥८॥तत्तस्यभाषितं
श्रुत्वावाल्मीकिर्वाक्यमब्रवीत्॥शत्रुघ्नश्शृणुयस्येदंवभूवायतनपुरा॥९॥युस्माकंपूर्वकोराजासौदासस्तस्यभूपतेः॥पुत्रोवीर्यस
होनामवीर्यवानतिधार्मिकः॥१०॥सबालएवसौदासोमृगयामुपचक्रमे॥चंचूर्यमाणंददृशेसशूरोराक्षसद्वयं॥११॥शार्दूलरू
पिणौघोरौमृगान्बहुसहस्रशः॥भक्षमाणावसंतुष्टौपर्याप्तिंनैवजग्मतुः॥१२॥सतुतौराक्षसौदृष्ट्वानिर्मृगंचवनंकृतं॥क्रोधेनम
हताविष्टोजघानैकंमहेषुणा॥१३॥विनिपात्यतमेकंतुसौदासःपुरुषर्षभः॥विज्वरोविगतामर्षोहतंरक्षोत्युदैक्षत॥१४॥
निरीक्ष्यमाणंतंदृष्ट्वासहायंतस्यरक्षसः॥संतापमकरोत्घोरंसौदासंचेदमब्रवीत्॥१५॥यस्मादनपराधंतंसहायंममजघ्नि
वान्॥तस्मात्तवापिपापिष्टप्रदास्यामिप्रतिक्रियां॥एवमुक्त्वातुतद्रक्षस्तत्रैवांतरधीयत॥कालपर्याययोगेनराजामित्रसहो
भवत्॥१६॥राजापियजतेयज्ञमस्याश्रमसमीपतः॥अश्वमेधंमहायज्ञंतंवसिष्ठोप्यपालयत्॥१७॥तत्रयज्ञोमहानासीद्बहुव
र्षगणायुतः॥समृद्धःपरयालक्ष्म्यादेवयज्ञसमोभवत्॥१८॥अथावसानेयज्ञस्यपूर्ववैरमनुस्मरन्॥वसिष्ठरूपीराजानमिति
होवाचराक्षसः॥१९॥अद्ययज्ञावसानांतेसामिषंभोजनंमम॥दीयतामितिशीघ्रंवैनात्रकार्याविचारणा॥२०॥तत्श्रुत्वाव्याहृतंवा

कंरक्षसाब्रह्मरूपिणा॥सूदान्संस्कारकुशलानुवाचपृथिवीपतिः॥२२॥हविष्यंसामिषंस्वादुयथाभवतिभोजनं।तथाकुरुत
शीघ्रंवैपरितुष्येद्यथागुरुः॥२३॥शासनात्पार्थिवेंद्रस्यसूदःसंभ्रांतमानसः॥तच्चरक्षःपुनस्तत्रसूदवेषमथाकरोत्॥२४॥समा
नुषमथोमांसंपार्थिवायन्यवेदयत्॥इदंस्वादुहविष्यंचसामिषंचान्नमाहृतं॥२५॥सभोजनंवसिष्ठायपत्न्यासार्धमुपाहरत्॥
मदयंत्यानरश्रेष्ठसामिषंरक्षसाहृतं॥२६॥ज्ञात्वातदामिषंविप्रोमानुषंभोजनागतं॥क्रोधेनमहताविष्टोव्याहर्तुमुपचक्रमे
२७॥यस्मात्त्वंभोजनंराजन्ममैतद्दातुमिच्छसि॥तस्माद्भोजनमेतत्तेभविष्यतिनसंशयः॥२८॥ततःक्रुद्धस्तुसौदासस्तोयंजग्रा
हपाणिना॥वसिष्ठंशप्तुमारेभेभार्याचैनमवारयत्॥२९॥राजन्प्रभुर्यतोऽस्माकंवसिष्ठोभगवानृषिः॥प्रतिशप्तुंनशक्तस्त्वंदेवतु
ल्यंपुरोधसं॥३०॥ततःक्रोधमयंतोयंतेजोबलसमन्वितं॥व्यसर्जयतधर्मात्माततःपादौसिषेचच॥३१॥तेनास्यराज्ञस्तौपादौ
तदाकल्मषतांगतौ॥तदाप्रभृतिराजासौसौदासःसुमहायशाः॥३२॥कल्माषपादःसंवृत्तःख्यातश्चैवतथानृपः॥सराजास
हपत्न्यावैप्रणिपत्यमुहुर्मुहुः॥पुनर्वसिष्ठंप्रोवाचयदुक्तंब्रह्मरूपिणा॥३३॥तच्छ्रुत्वापार्थिवेंद्रस्यरक्षसाविकृतंचतत्॥पुनः
प्रोवाचराजानंवसिष्ठःपुरुषर्षभ॥३४॥मयारोषपरीतेनयदिदंव्याहृतंवचः॥नैतच्छक्यंवृथाकर्तुंप्रदास्यामिचतेवरं॥३५॥का
लोद्वादशवर्षाणिशापस्यांतोभविष्यति॥मत्प्रसादाच्चराजेंद्रअतीतंनस्मरिष्यसि॥३६॥एवंसराजातंशापमुपभुज्यारिसूदनः॥

प्रतिलोमं पुनः राज्यं प्रजाश्चैवान्वपालयत् ॥ ३४ ॥ तस्य कल्माषपादस्य यज्ञस्यायतनं शुभं ॥ आश्रमस्य समीपेस्मिन्नयन्मां रक्षसि रा
घव ॥ ३५ ॥ तस्य तां पार्थिवेंद्रस्य कथां श्रुत्वा सुदारुणं ॥ विवेश पर्णशालायां महर्षिमभिवाद्य च ॥ ३६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० उ०
पंचषष्टितमः सर्गः ॥ ६५ ॥ यामेव रात्रिं शत्रुघ्नः पर्णशालां समाविशत् ॥ तामेव रात्रिं सीतापि प्रसूता दारकद्वयं ॥ १ ॥ ततोर्धरात्रसमये
बालका मुनिदारकाः ॥ वाल्मीकेः प्रियमाचख्युः सीतायाः प्रसवं शुभं ॥ २ ॥ भगवन्रामपत्नी सा प्रसूता दारकद्वयं ॥ ततो रक्षां महा
तेजाः कुरु भूतविनाशनीं ॥ ३ ॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा महर्षिः समुपागमत् ॥ बालचंद्रप्रतीकाशौ देवपुत्रौ महौजसौ ॥ ४ ॥ जगाम तत्र हृ
ष्टात्मा ददर्श च कुमारकौ ॥ भूतघ्नीं चाकरोत्ताभ्यां रक्षां रक्षोविनाशनीं ॥ ५ ॥ कुशमुष्टिमुपादाय लवं चैव तु स द्विजः ॥ वाल्मीकिः प्र
ददौ ताभ्यां रक्षां भूतविनाशिनीं ॥ ६ ॥ यस्तयोः पूर्वजो जातो स कुशैर्मंत्रसत्कृतैः ॥ निर्मार्जनीयस्तु तदा कुश इत्यस्य नाम तत् ॥ ७ ॥ य
श्चावरो भवेत्ताभ्यां लवेन सुसमाहितः ॥ निर्मार्जनीयो वृद्धाभिर्लव इति च स नामतः ॥ ८ ॥ एवं कुशलवौ नाम्ना तावुभौ यमजातकौ ॥ मत्कृ
ताभ्यां च नामाभ्यां ख्यातियुक्तौ भविष्यतः ॥ ९ ॥ तां रक्षां जगृहुस्तां च मुनिहस्तात्समाहिताः ॥ अकुर्वंश्च ततो रक्षां तयोर्विगतकल्मषाः ॥
१० ॥ तथा तां क्रियमाणं च वृद्धाभिर्गोत्रनाम च ॥ संकीर्तनं च रामस्य सीतायाः प्रसवौ शुभौ ॥ ११ ॥ अर्धरात्रे तु शत्रुघ्नः शुश्राव सुमहत्प्रि
यं ॥ पर्णशालां ततो गत्वा मातर्दिष्ट्येति चाब्रवीत् ॥ १२ ॥ तदा तस्य प्रहृष्टस्य शत्रुघ्नस्य महात्मनः ॥ व्यतीता वार्षिकी रात्रिः श्रावणी लघु

॥रा०वा०उ०॥ विक्रमा॥२३॥ प्रभाते सुमहावीर्यः कृत्वा पौर्वाह्णिकीं क्रियां॥ मुनिं प्रांजलिरामंत्र्य ययौ पश्चान्मुखः पुनः॥२४॥ स गत्वा यमुनातीरं सप्त
॥९७॥ रात्रोषितः पथि॥ ऋषीणां पुण्यकीर्तीनां आश्रमे वासमभ्ययात्॥२५॥ स तत्र मुनिभिः सार्धं भार्गवप्रमुखैर्नृपः॥ कथाभिरभिरूपाभिर्वा
सं चक्रे महायशाः॥२६॥ स कांचनाद्यैर्मुनिभिः समेतै रघुप्रवीरो रजनीं तदानीं॥ कथाप्रकारैर्बहुभिर्महात्मा विरामयामास नरेंद्रसू
नुः॥२७॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे उ० षट्षष्टितमः सर्गः॥६६॥ अथ रात्र्यां [illegible] प्रवृत्तायां शत्रुघ्नो भृगुनंदनं॥ पप्रच्छ च्यवनं वि
प्रं लवणस्य यथाबलं॥१॥ शूलस्य च बलं ब्रह्मन् के च पूर्वं विनाशिताः॥ अनेन शूलमुख्येन द्वंद्वयुद्धमुपागताः॥२॥ तस्य तद्वचनं
श्रुत्वा शत्रुघ्नस्य महात्मनः॥ प्रत्युवाच महातेजाश्च्यवनो रघुनंदनं॥३॥ असंख्येयानि कर्माणि यान्यस्य रघुनंदन॥ इक्ष्वाकुवंशप्र
भवे यद्वृत्तं तच्छृणुष्व मे॥४॥ अयोध्यायां पुरा राजा युवनाश्वसुतो बली॥ मांधाता इति विख्यातस्त्रिषु लोकेषु वीर्यवान्॥५॥ स कृत्वा पृ
थिवीं कृत्स्नां शासने पृथिवीपतिः॥ सुरलोकमितो जेतुमुद्योगमकरोन्नृपः॥६॥ इंद्रस्य च भयं तीव्रं सुराणां च महात्मनां॥ मांधातरि
कृतोद्योगे देवलोकजिगीषया॥७॥ अर्धासनेन शक्रस्य राज्यार्द्धेन च पार्थिवः॥ वंद्यमानः सुरगणैः प्रतिज्ञामध्यरोहत॥८॥ तस्य पा
पमभिप्रायं विदित्वा पाकशासनः॥ सांत्वपूर्वमिदं वाक्यमुवाच युवनाश्वजं॥९॥ राजा त्वं मानुषे लोके न तावत्पुरुषर्षभ॥ अकृत्वा ॥राम॥
पृथिवीं वश्यां देवराज्यमिहेच्छसि॥१०॥ यदि वीर समग्रा ते मेदिनी निखिला वशे॥ देवराज्यं कुरुष्वेह सभृत्यबलवाहन॥११॥ इंद्रमेवं ॥९७॥

ब्रुवाणं तं मांधाता वाक्यमब्रवीत् ॥ क्व मे शक्र प्रतिहतं शासनं पृथिवीतले ॥ १२ ॥ तमुवाच सहस्राक्षो लवणो नाम राक्षसः ॥ मधु
पुत्रो मधुवने न ते ज्ञां कुरुतेनघ ॥ १३ ॥ तत् छ्रुत्वा विप्रियं घोरं सहस्राक्षेण भाषितं ॥ व्रीडितो वाङ्मुखो राजा व्याहर्तुं न शशाक ह
॥ १४ ॥ आमंत्र्य तु सहस्राक्षं ह्रिया किंचिदवाङ्मुखः ॥ पुनरेवागमच्छ्रीमानिमं लोकं नरेश्वरः ॥ १५ ॥ स कृत्वा हृदये मर्षं सभृत्यबल
वाहनः ॥ आजगाम मधोः पुत्रं वशे कर्तुमरिंदमः ॥ १६ ॥ स कांक्षमाणो लवणं युद्धाय पुरुषर्षभः ॥ दूतं संप्रेषयामास सकाशं लव
णस्य सः ॥ १७ ॥ स गत्वा विप्रियाण्याह बहूनि मधुनः सुतं ॥ वदंतमेवं तं दूतं भक्षयामास राक्षसः ॥ १८ ॥ चिरायमाणे दूते तु राजा क्रो
धसमन्वितः ॥ अर्दयामास तद्रक्षः शरवृष्ट्या समंततः ॥ १९ ॥ ततः प्रहस्य तद्रक्षः शूलं जग्राह पाणिना ॥ वधाय सानुबंधस्य मुमो
चायुधमुत्तमं ॥ २० ॥ तच्छूलं दीप्यमानं तु सभृत्यबलवाहनं ॥ भस्मीकृत्वा नृपं भूमौ लवणस्यागमत्करं ॥ २१ ॥ एवं स राजा सुमहा
न् हतः सबलवाहनः ॥ शूलस्य तु बलं सौम्य अप्रमेयमनुत्तमं ॥ २२ ॥ श्वः प्रभाते तु लवणं वधिष्यसि न संशयः ॥ अगृहीतायुधं क्षिप्रं
ध्रुवो हि विजयस्तव ॥ २३ ॥ लोकानां स्वस्ति चैवं स्यात्कृते कर्मणि च त्वया ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं लवणस्य दुरात्मनः ॥ शूलस्य च ब
लं घोरमप्रमेयं नरर्षभ ॥ विनाशश्चैव मांधातुर्यत्नेनाभूच्च पार्थिव ॥ २५ ॥ त्वं श्वः प्रभाते लवणं महात्मन्वधिष्यसे नात्र तु संशयो मे ॥ शू
लं विना निर्गतमामिषार्थे ध्रुवो जयस्ते भविता नरेंद्र ॥ २६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे उ॰ सप्तषष्टितमः सर्गः ॥ ६७ ॥ कथां कथयतां तेषां ज

यंचाकांक्षतांशुभां॥व्यतीतारजनीशीघ्रंशत्रुघ्नस्यमहात्मनः॥१॥ततःप्रभातेविमलेतस्मिन्कालेसराक्षसः॥निर्गतस्तुपुराद्वीरोभक्ष्या
हारप्रचोदितः॥२॥एतस्मिन्नंतरेवीरउत्तीर्ययमुनानदीं॥तीर्त्वामधुपुरद्वारिधनुःपाणिरतिष्ठत॥३॥ततोर्धदिवसेप्राप्तेक्रूरकर्मा
सराक्षसः॥आगच्छद्बहुसाहस्रंप्राणिनांभारमुद्वहन्॥४॥ततोददर्शशत्रुघ्नंस्थितंद्वारिधृतायुधं॥तमुवाचततोरक्षःकिमनेन
करिष्यसि॥५॥ईदृशानांसहस्राणिसायुधानांनराधम॥भक्षितानिमयारोषात्कालेनानुगतोह्यसि॥६॥आहारश्चाप्यसंपूर्णोम
मायंपुरुषाधम॥स्वयंप्रविष्टोद्यमुखंकथमासाद्यदुर्मते॥७॥तस्यैवंभाषमाणस्यहसतश्चमुहुर्मुहुः॥शत्रुघ्नोवीर्यसंपन्नोरोषा
दश्रूण्यवासृजत॥८॥तस्यरोषाभिभूतस्यशत्रुघ्नस्यमहात्मनः॥तेजोमयामरीच्यस्तुसर्वगात्रैर्विनिष्पतन्॥९॥उवाचचसुसंक्रु
द्धःशत्रुघ्नःसनिशाचरं॥योद्धुमिच्छामिदुर्बुद्धेद्वंद्वयुद्धंत्वयासह॥१०॥पुत्रोदशरथस्याहंभ्रातारामस्यधीमतः॥शत्रुघ्नोनामशत्रु
घ्नोवधाकांक्षीतवागतः॥११॥तस्यमेयुद्धकामस्यद्वंद्वयुद्धंप्रदीयतां॥शत्रुस्त्वंसर्वभूतानांनमेजीवन्गमिष्यसि॥१२॥तस्मिंस्तथा
ब्रुवाणेतुराक्षसःप्रहसन्निव॥प्रत्युवाचनरश्रेष्ठंदिष्ट्याप्राप्तोसिदुर्मते॥१३॥ममममातृष्वसुर्भ्रातारावणोनामराक्षसः॥हतोरामेण
णदुर्बुद्धेस्त्रीहेतोःपुरुषाधम॥१४॥तच्चसर्वंमयाक्षांतंरावणस्यकुलक्षयं॥अवज्ञांपुरतःकृत्वामयायूयंविशेषतः॥१५॥निहता
श्चहितेसर्वेपरिभूतास्तृणंयथा॥भूताश्चैवभविष्याश्चयूयंचपुरुषाधमाः॥१६॥तस्यतेयुद्धकामस्ययुद्धंदास्यामिदुर्मते॥तिष्ठत्वं

चमुहूर्त्तं तु यावदायुधमानये॥ २०॥ ईप्सितं यादृशं तुभ्यं सज्जये यावदायुधं॥ तमुवाचाशु शत्रुघ्नः क्व मे जीवन्गमिष्यसि॥ २१॥ स्व
यमेवागतः शत्रुर्न मोक्तव्यः कृतात्मना॥ यो हि विक्लवया बुध्या प्रसरं शत्रवे दिशेत्॥ स हतो मंदबुद्धिः स्याद्यथा कापुरुषस्तथा॥
२२॥ तस्मात्सुदृष्टं कुरु जीवलोकं शरैः शितैस्त्वां विविधैर्नयामि॥ यमस्य गेहाभिमुखं हि पापं रिपुं त्रिलोकस्य च राघवस्य॥ २३॥ इत्या
र्षे श्रीमद्रामायणे वा० उ० अष्टषष्टितमः सर्गः॥ ६८॥ तच्छ्रुत्वा भाषितं तस्य शत्रुघ्नस्य महात्मनः॥ क्रोधमाहारयत्तीव्रं तिष्ठतिष्ठे
चाब्रवीत्॥ १॥ पाणौ पाणिं स निष्पिष्य दंतान्कटकटाप्य च॥ लवणो लघुशार्दूलमाह्वयामास चासकृत्॥ २॥ तं ब्रुवाणं तथा वाक्यं
लवणं घोरदर्शनं॥ शत्रुघ्नो देवशत्रुघ्न इदं वचनमब्रवीत्॥ ३॥ शत्रुघ्नो न तदा जातो यदान्ये निर्जितास्त्वया॥ तदद्य वाणाभिहतो
व्रज त्वं यमसादनं॥ ४॥ ऋषयोप्यद्य पापात्मन् मया त्वां निहतं रणे॥ पश्यंतु विप्रा विद्वांसस्त्रिदशा इव रावणं॥ ५॥ त्वयि मद्बाणनि
र्दग्धे पतितेद्य निशाचरे॥ पुरे जनपदे चापि क्षेममेवं भविष्यति॥ ६॥ अद्य मद्बाहुनिष्क्रांतः शरो वज्रनिभाननः॥ प्रवेक्ष्यते ते हृदयं
पद्ममंशुरिवार्कजः॥ ७॥ एवमुक्तो महावृक्षं लवणः क्रोधमूर्छितः॥ शत्रुघ्नोरसि चिक्षेप स च तं शतधाछिनत्॥ ८॥ तद्दृष्ट्वा विफ
लं कर्म राक्षसः पुनरेव तु॥ पादपान्सुबहून्गृह्य शत्रुघ्नायासृजद्बली॥ ९॥ शत्रुघ्नश्चापि तेजस्वी वृक्षानापततो बहून्॥ त्रिभिश्चतु
र्भिरेकैकं चिच्छेद नतपर्वभिः॥ १०॥ ततो वाणमयं वर्षं व्यसृजद्राक्षसोपरि॥ शत्रुघ्नो वीर्यसंपन्नो विव्यथे न स राक्षसः॥ ११॥ ततः प्रह

॥रा०वा०उ०॥ स लवणो वृक्षमुद्यम्य वीर्यवान्॥ शिरस्यभ्यहनच्छूलं सस्तांगः समुहो हवै॥१२॥ तस्मिन्निपतिते वीरे हाहाकारो महानभू
॥९९॥ त्॥ ऋषीणां देवसंघानां गंधर्वाप्सरसां तथा॥१३॥ तमवज्ञाय तु हतं शत्रुघ्नं भुवि पातितं॥ रक्षो लब्धांतरमपि न विवेश स्वमालयं
॥१४॥ नापि शूलं प्रजग्राह तं दृष्ट्वा भुवि पातितं॥ ततो हत इति ज्ञात्वा तान्भक्षान्समुदावहत्॥१५॥ मुहूर्त्तात्लब्धसंज्ञस्तु पुनस्त
स्थौ धृतायुधः॥ शत्रुघ्नो वै पुरद्वारि ऋषिभिः संप्रपूजितः॥१६॥ ततो दिव्यममोघं तं जग्राह शरमुत्तमं॥ ज्वलंतं तेजसा घोरं पूरयंतं
दिशो दश॥१७॥ वज्राननं वज्रवेगं मेरुमंदरसन्निभं॥ नतं पर्वसु सर्वेषु संयुगेष्वपराजितं॥१८॥ असृक्चंदनदिग्धांगं चारुप
त्रं पतत्रिणं॥ दानवेंद्रा ऽचलेंद्राणां असुराणां च दारुणं॥१९॥ तं दीप्तमिव कालाग्निं युगांतसमुपस्थितं॥ दृष्ट्वा सर्वाणि भूतानि
परित्रासमुपागमन्॥२०॥ सदेवासुरगंधर्वं समुनिभिः साप्सरोगणं॥ जगद्धि सर्वमस्वस्थं पितामहमुपस्थितं॥२१॥ ऊचुश्च देवदेवेशं
वरदं प्रपितामहं॥ देवानां भयसंमोहो लोकानां संक्षयं प्रति॥२२॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा लोकपितामहः॥ भयकारणमाचष्टे
देवानामभयंकरः॥२३॥ उवाच मधुरां वाणीं शृणुध्वं सर्वदेवताः॥ वधाय लवणस्याजौ शरः शत्रुघ्नधारितः॥२४॥ तेजसा तस्य
संमूढाः सर्वे स्म सुरसत्तमाः॥ एषो पूर्वस्य देवस्य लोककर्तुः सनातनः॥२५॥ शरस्तेजोमयो वत्सा येन वै भयमागतं॥ एष वै कैट ॥राम॥
भस्यार्थे मधुनाश्च महाशरः॥२६॥ सृष्टो महात्मना तेन वधार्थे दैत्ययोस्तयोः॥ एक एव प्रजानाति विष्णुस्तेजोमयं शरः॥२७॥ एषा ॥९९॥

एवंतनुपूर्वीविल्लस्तस्यमहात्मनः॥द्रुतोगच्छतपश्यध्वंवध्यमानंमहात्मना॥२८॥रामानुजेनवीरेणल वणंराक्षसोत्तमं॥तस्य
तेदेवदेवस्यनिशम्यवचनंचेसुराः॥२९॥आजग्मुर्यत्रयुध्येतेशत्रुघ्नलवणावुभौ॥तंशरंदिव्यसंकाशंशत्रुघ्नकरधारितं॥३०॥
ददृशुःसर्वभूतानियुगांताग्निमिवोत्थितं॥आकाशमावृतंदृष्ट्वादेवैर्हिरघुनंदनः॥३१॥सिंहनादंभृशंकृत्वाददर्शलवणंपुनः
आहूतश्चपुनस्तेनशत्रुघ्नेनमहात्मना॥३२॥लवणःक्रोधसंयुक्तोयुद्धायसमुपस्थितः॥आकर्णात्सविकृष्याथतद्धनुर्धन्विनां
वरः॥३३॥समुमोचमहाबाणंलवणस्यमहोरसि॥उरस्तस्यविदार्याशुप्रविवेशरसातलं॥३४॥गत्वारसातलंदिव्यःशरोवि
बुधपूजितः॥पुनरेवागमत्तूर्णमिक्ष्वाकुकुलनंदनं॥३५॥शत्रुघ्नशरनिर्भिन्नोलवणःसनिशाचरः॥पपातसहसाभूमौवज्रा
हतइवाचलः॥३६॥तच्चशूलंमहद्दिव्यंहतेलवणराक्षसे॥पश्यतांसर्वदेवानांरुद्रस्यवशमन्वगात्॥३७॥एकेषुपातेनभयंवि
पात्यलोकत्रयस्यास्यरघुप्रवीरः॥विनिर्बभावुत्तमचापबाणस्तमःप्रणुद्येवसहस्ररश्मिः॥३८॥ततोहिदेवाऋषिपन्नगाश्च
प्रपूजिरेत्वप्सरसश्चसर्वाः॥दिष्ट्याजयोदाशरथेर वाप्तस्त्यक्त्वाभयंसर्पइवप्रशांतः॥३९॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०कां
डेएकोनसप्ततिःसर्गः॥हतेतुलवणेदेवाःसेंद्राःसाग्निःपुरोगमाः॥ऊचुःसुमधुरांवाणींशत्रुघ्नंशत्रुतापनं॥१॥दिष्ट्यातेविजयो
वत्सदिष्ट्यालवणराक्षसः॥हतःपुरुषशार्दूल वरंवरयसुव्रत॥२॥वरदास्तुमहाबाहोसर्वएवसमागताः॥विजयाकांक्षि

॥रा० वा० उ०॥ णस्तुभ्यममोघं दर्शनं हि नः॥३॥ देवानां भाषितं श्रुत्वा शूरो मूर्ध्नि कृतांजलिः॥ प्रत्युवाच महा बाहुः शत्रुघ्नः प्रयतात्मवान्॥४॥ इयं
॥१००॥ मधुपुरी रम्या मधुरा देवनिर्मिता॥ निवेशं प्राप्नुयाच्छीघ्रमेष मेऽस्तु वरः परः॥५॥ तं देवाः प्रीतमनसो बाढमित्येव राघवं॥ भविष्यति
पुरी रम्या शूरसेना न संशयः॥६॥ ते तथोक्त्वा महात्मानो दिवमारुरुहुस्तदा॥ शत्रुघ्नोपि महातेजास्तां सेनां समुपानयत्॥७॥ सा से
ना शीघ्रमागच्छच्छ्रुत्वा शत्रुघ्नशासनं॥ निवेशनं च शत्रुघ्नः श्रावणेन समाचरत्॥८॥ सा पुरी दिव्यसंकाशा वर्षे द्वादशमे शुभे॥ नि
विष्टः शूरसेनानां विषयश्चाकुतोभयः॥९॥ क्षेत्राणि सस्ययुक्तानि काले वर्षति सेवोवः॥ अरोगवीरपुरुषा शत्रुघ्नभुजपालिता॥
१०॥ अर्धचंद्रप्रतीकाशा यमुनातीरशोभिता॥ शोभिता गृहमुख्यैश्च चत्वारापणवीथिकैः॥ चातुर्वर्ण्यसमायुक्ता नानावाणिज्य
शोभिता॥११॥ यच्च तेन पुरा शुभ्रं लवणेन कृतं महत्॥ तच्छोभयति शत्रुघ्नो नानावर्णोपशोभितं॥१२॥ आरामैश्च विहारैश्च शोभमानं शो
समंततः॥ शोभितां शोभनीयैश्च तथान्यैर्दैवमानुषैः॥१३॥ तां पुरीं दिव्यसंकाशां नानापण्योपशोभितां॥ नानादेशगतैश्चापि वणिग्भि
रुपशोभितां॥१४॥ तां समृद्धां समृद्धार्थः शत्रुघ्नो भरतानुजः॥ निरीक्ष्य परमप्रीतः परं हर्षमुपागमत्॥१५॥ तस्य बुद्धिः समुत्पन्ना निवेश्य
मधुरां पुरीं॥ रामपादौ निरीक्षेहं वर्षे द्वादश आगते॥१६॥ ततः स ताममरपुरोपमां पुरीं निवेश्य वै विविधजनाभिसंवृतां॥ नराधिपो ॥राम॥
रघुपतिपाददर्शने दधे मतिं रघुकुलवंशवर्धनः॥१७॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे उ० कां० सप्ततिः सर्गः॥७०॥ ततो द्वादशमे वर्षे शत्रु ॥१००॥

घ्नोरामपालितां॥अयोध्यांचक्रमेगंतुमल्पभृत्यवशानुगः॥१॥ततोमंत्रिपुरोगांश्चबलवमुख्यान्निवर्त्यच॥जगाम हयमुख्येनर
थानांचशतेनसः॥२॥सगत्वागणितान्वासान्सप्ताष्टौरघुनंदनः॥वाल्मीकाश्रममागत्यवासंचक्रेमहायशाः॥३॥सोभिवाद्यततःप्र
दौवाल्मीकेःपुरुषर्षभः॥पाद्यमर्घ्यंतथातिथ्यंजग्राहमुनिहस्ततः॥४॥वहुरूपाःसुमधुराःकथास्तत्रसहस्रशः॥कथयामाससस
मुनिःशत्रुघ्नायमहात्मने॥५॥उवाचमुंचेनिर्वाक्यंलवणस्यवधाश्रितं॥सुदुष्करंकृतंकर्मलवणंनिघ्नतात्वया॥६॥वहवःपार्थि
वाःसौम्यहताःसबलवाहनाः॥लवणेनमहावाहोयुद्ध्यमानामहावलाः॥७॥सत्वयानिहतःपापोलीलयापुरुषर्षभ॥जगतश्च
भयंतत्रप्रशांतंतवतेजसा॥८॥रावणस्यवधोघोरोयत्नेनमहताकृतः॥इदंचसमहत्कर्मत्वयाकृतमयत्नतः॥९॥प्रीतिश्चापिप
राजातादेवानांलवणेहते॥भूतानांचैवसर्वेषांजगतश्चप्रियंकृतं॥१०॥तच्चयुद्धंमयादृष्टंयथावत्पुरुषर्षभ॥सभायांवासवस्याथ
उपविष्टेनराघवः॥११॥ममापिपरमाप्रीतिर्हृदिशत्रुघ्नवर्त्तते॥उपाघ्रास्यामितेमूर्ध्निस्नेहस्यैषापरागतिः॥१२॥इत्युक्त्वामूर्ध्निशत्रुघ्न
मुपाघ्रायमहामहामतिः॥आतिथ्यमकरोत्तस्ययेचतस्यपु[illegible]ानुगाः॥१३॥सभुक्तवान्नरश्रेष्ठोगीतमाधुर्यमुत्तमं॥शुश्राववरामचरि
तंतस्मिन्कालेयथाकृतं॥१४॥तंत्रीलयसमायुक्तंत्रिस्थानकरणान्वितं॥संस्कृतंलक्षणोपेतंसमतालसमन्वितं॥१५॥शुश्रावराम
चरितंतस्मिन्कालेपुराकृतं॥तान्यक्षराणिसत्यानियथावृत्तानिपूर्वशः॥१६॥श्रुत्वापुरुषशार्दूलोविसंज्ञोवाष्पलोचनः॥समुहूर्त्तं।

॥रा०वा०उ॥
॥२०१॥

मिवासंज्ञोविनिश्वस्यमुहुर्मुहुः॥१७॥तस्मिन्गीतेयथावृत्तवर्तमानमिवाशृणोत्॥पदानुगाश्चये॰राज्ञस्तांश्रुत्वागीतिसंपदं॥१८
अवाङ्मुखाश्चदीनाश्चत्याश्चर्यमितिचाब्रुवन्॥परस्परंचयेतत्रसैनिकाःसंभावेषिरे॥१९॥किमिदंक्कचवर्त्तामःकिमेतत्स्वप्नदर्शनं॥अ
र्थोयोनःपुरादृष्टस्तमाश्रमपदेपुनः॥२०॥श्रृणुमकिमिदंस्वप्नेगीतबंधमनुत्तमं॥विस्मयंतेपरंगत्वाशत्रुघ्नमिदमब्रुवन्॥२१॥साधुपृ
च्छनरश्रेष्ठवाल्मीकिंमुनिपुंगवं॥शत्रुघ्नस्त्वब्रवीत्तान्वैकौतूहलसमन्वितान्॥२२॥सैनिकानक्षमोस्माकंपरिप्रष्टुमिहेदृशः॥आश्च
र्याणिबहूनीहभवंत्यस्याश्रमेमुने॥२३॥नतुकौतूहलाद्युक्तमन्वेष्टुंतंमहामुनिं॥एवंतद्वाक्यमुक्त्वातुसैनिकान्रघुनंदनः॥अभि
वाद्यमहर्षितंस्वंनिवेशंययौतदा॥२४॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेउ०एकसप्ततिःसर्गः॥७१॥तंशयानंनरव्याघ्रंनिद्रानाभ्यागमत्तदा॥
चिंतयानमनेकार्थंरामगीतमनुत्तमं॥१॥तस्यशब्दंसुमधुरंतंत्रीलयसमन्वितं॥श्रुत्वारात्रिर्जगामाशुशत्रुघ्नस्यमहात्मनः॥२॥तस्यांर
जन्यांव्युष्टायांकृत्वापौर्वाह्णिकक्रमं॥उवाचप्रांजलिर्वाक्यंशत्रुघ्नोमुनिपुंगवं॥३॥भगवन्द्रष्टुमिच्छामिराघवंरघुनंदनं॥त्वयानुज्ञा
तमिच्छामिसहैभिःशंसितव्रतैः॥४॥इत्येवंवादिनंतंतुशत्रुघ्नंशत्रुसूदनं॥वाल्मीकिःसंपरिष्वज्यविससर्जसराघवं॥५॥सोभिवाद्यमुनि ॥वि॥
श्रेष्ठंरथमारुह्यसुप्रभं॥अयोध्यामगमत्तूर्णंराघवोत्सुकदर्शनः॥६॥सप्रविष्टःपुरींरम्यांश्रीमानिक्ष्वाकुनंदनः॥प्रविवेशमहाबाहु ॥राम॥
र्यत्ररामोमहाद्युतिः॥७॥सरामंमंत्रिमध्यस्थंपूर्णचंद्रनिभाननं॥पश्यन्नमरमध्यस्थंसहस्रनयनंयथा॥८॥सोभिवाद्यमहात्मानंज्व ॥२०१॥

लंतमिवतेजसा।। उवाचप्रांजलिर्भूत्वारामंसत्यपराक्रमं।। ९।। यदाज्ञप्तंमहाराजसर्वंतत्कृतवानहं।। हतःसलवणःपापःपुरीचास्यनि
वेशिता।। १०।। द्वादशैतानिवर्षाणित्वांविनारघुनंदन।। नोत्सहेयमहंवस्तुंत्वयाविरहितोनृप।। ११।। समेप्रसादंकाकुत्स्थकुरुष्वामितवि
क्रम।। मातृहीनोयथावत्सोनचिरंप्रवसाम्यहं।। १२।। एवंब्रुवाणंकाकुत्स्थंपरिष्वज्येदमब्रवीत्।। माविषादंकृथाःशूरनैतत्क्षत्रिय
चेष्टितं।। १३।। नावसीदंतिराजानोविप्रवासेषुराघव।। प्रजाहिपरिपाल्याहिक्षत्रधर्मेणराघव।। १४।। कालेकालेतुमांवीरअयो
ध्यामवलोकितुं।। आगच्छत्वंनरश्रेष्ठगंतासिचपुरंतव।। १५।। ममापित्वंसुदयितःप्राणैरपिनसंशयः।। अवश्यंकरणीयंचराज्यस्य
परिपालनं।। १६।। तस्मात्त्वंवसकाकुत्स्थसप्तरात्रंमयासह।। ऊर्ध्वंगंतासिमधुरांसभृत्यबलवाहनः।। १७।। रामस्यैतद्वचःश्रुत्वाधर्म
युक्तंमनोनुगं।। शत्रुघ्नोदीनयावाचावाढमित्येवचाब्रवीत्।। १८।। सप्तरात्रंचकाकुत्स्थोराघवस्ययथाज्ञया।। उष्यतत्रमहेष्वासोगमना
योपचक्रमे।। १९।। आमंत्र्यतुमहात्मानंरामंसत्यपराक्रमं।। भरतंलक्ष्मणंचैवमहारथमुपारुहत्।। २०।। दूरंपद्भ्यामनुगतोलक्ष्मणेनम
हात्मना।। भरतेनचशत्रुघ्नोजगामाशुपुरींतदा।। २१।। इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा० उ० द्विसप्ततितमःसर्गः।। ७२।। प्रस्थाप्यतुसशत्रुघ्नं
भ्रातृभ्यांसहराघवः।। प्रमुमोदसुखीराज्यंधर्मेणपरिपालयन्।। १।। ततःकतिपयाहस्सुवृद्धोजानपदोद्विजः।। मृतंबालमुपादायरा
जद्वारमुपागमत्।। २।। किन्नुमेदुष्कृतंकर्मपुरादेहांतरेकृतं।। रुदन्बहुविधावाचःस्नेहदुःखसमन्वितः।। असकृत्पुत्रपुत्रेतिवाक्यमे

तदुवाच ह ॥३॥ किन्नु मे दुष्कृतं कर्म पुरा देहांतरे कृतं यदहं पुत्रमेकं तु पश्यामि निधनं गतं ॥४॥ अप्राप्तयौवनं बालं पंचवर्षसमन्वितं
अकाले कालमापन्नं मम दुःखाय पुत्रक ॥५॥ अल्पैरहोभिर्निधनं गमिष्यामि न संशयः ॥ अहं च जननी चैव तव शोकेन पुत्रक ॥६॥ न स्म
राम्यनृतं ह्युक्तं न च हिंसां स्मराम्यहं ॥ सर्वेषां प्राणिनां पापं न स्मरामि कदाचन ॥७॥ केनाद्य दुष्कृतेनायं बाल एव ममात्मजः ॥ अकृत्वा
पितृकार्याणि गतो वैवस्वतक्षयं ॥८॥ नेदृशं दृष्टपूर्वं मे श्रुतं वा घोरदर्शनं ॥ मृत्युरप्राप्तकालानां रामस्य विषये त्वयं ॥९॥ रामस्य दुष्कृ
तं किंचित् महदस्ति न संशयः ॥ यथा हि विषयस्थानां बालानां मृत्युरागतः ॥१०॥ न ह्यन्यविषयस्थानां बालानां मृत्युतो भयं ॥ स राज
न्जीवयस्वेनं बालं मृत्युवशं गतं ॥११॥ राजद्वारि मरिष्यामि पत्न्या सार्धमनाथवत् ॥ ब्रह्महत्यां ततो राम समुपेत्य सुखी भव ॥१२॥ भ्रा
तृभिः सहितो राजन् दीर्घमायुरवाप्स्यसि ॥ उषिताः स्म सुखं राज्ये तवास्मिन्नु महाबल ॥१३॥ इदं तु पतितं त्वस्मात्तव राम वशे स्थिता
न् ॥ कालस्य वशमापन्नाः स्वल्पं हि न हि नः सुखं ॥१४॥ संप्रत्यनाथो विषय इक्ष्वाकूणां महात्मनां ॥ रामं नाथमिहासाद्य बालांतकरणं
ध्रुवं ॥१५॥ राजदोषैर्विपद्यंते प्रजा ह्यविधिपालिताः ॥ असद्वृत्ते हि नृपता ऽवकाले म्रियते जनः ॥१६॥ यद्वा पुरेष्वयुक्तानि जना जनप
देषु च ॥ कुर्वते न च रक्षास्ति तदा कालकृतं भयं ॥१७॥ सुव्यक्तं राजदोषो हि भविष्यति न संशयः ॥ पुरे जनपदे चापि तथा बालवधो ह्य
यं ॥१८॥ एवं बहुविधैर्वाक्यैरुपरुध्य मुहुर्मुहुः ॥ राजानं दुःखसंतप्तः सुतं तमुपगूहति ॥१९॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे उत्त० त्रिसप्तित

मः सर्गः ॥७३॥ तथा तु करुणं तस्य द्विजस्य परिदेवनं ॥ शुश्राव राघवः सर्वं दुःखशोकसमन्वितं ॥१॥ स दुःखेन च संतप्तो मंत्रि
णस्तानुपाह्वयत् ॥ वसिष्ठं वामदेवं च भ्रातॄंश्च सह नैगमान् ॥२॥ ततो द्विजा वसिष्ठेन सार्धमष्टौ प्रवेशिताः ॥ राजानं देव संका
शं वर्धस्वेति ततोब्रुवन् ॥३॥ मार्कंडेयोथ मौद्गल्यो वामदेवश्च काश्यपः ॥ कात्यायनोथ जाबालिर्गौतमो नारदस्तथा ॥४॥ एते
द्विजर्षभाः सर्वे आसनेषूपवेशिताः ॥ महर्षीन्समनुप्राप्तानभिवाद्य कृतांजलिः ॥५॥ मंत्रिणो नैगमांश्चैव यथार्हमनुकूलिताः ॥ तेषां
समुपविष्टानां सर्वेषां दीप्ततेजसां ॥ राघवः सर्वमाचष्टे द्विजोपमुपरोधति ॥६॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राज्ञो दीनस्य नारदः ॥ प्रत्यु
वाच शुभं वाक्यमृषीणां सन्निधौ स्वयं ॥७॥ शृणु राजन्यथाऽकाले प्राप्तो बालस्य संक्षयः ॥ श्रुत्वा कर्तव्यतां राजन्कुरुष्व रघुनंद
न ॥८॥ पुरा कृतयुगे राजन्ब्राह्मणा वै तपस्विनः ॥९॥ आब्राह्मणस्तदा राजन्न तपस्वी कथंचन ॥ तस्मिन्युगे प्रज्वलिते ब्रह्मभूते त्वना
वृते ॥१०॥ अमृत्यवस्तदा सर्वे जज्ञिरे दीर्घदर्शिनः ॥ ततस्त्रेतायुगं नाम मानवानां वपुष्मतां ॥११॥ क्षत्रिया यत्र जायंते पूर्वेण तपसा
न्विताः ॥ वीर्येण तपसा चैव तेधिकाः पूर्वजन्मनि ॥ मानवा ये महात्मानस्तत्र त्रेतायुगे युगे ॥१२॥ ब्रह्म क्षत्रं च तत्सर्वं यत्पूर्वमवरं च
यत् ॥ युगयोरुभयोरासीत्समवीर्यसमन्वितं ॥१३॥ अपश्यंतस्तु ते सर्वे विशेषमधिकं ततः ॥ स्थापनं चक्रिरे तत्र चातुर्वर्ण्यस्य सं
मतं ॥१४॥ तस्मिन्युगे प्रज्वलिते धर्मभूते ह्यनावृते ॥ अधर्मः पादमेकं तु पातयत्पृथिवीतले ॥१५॥ अधर्मेण हि संयुक्तस्तेजो मंदं भ

विष्यति॥१६॥आमिषंयच्च पूर्वेषांराजसंचमलंभृशं॥अनृतंनामतद्भूतंक्षिप्तेनपृथिवीतले॥१७॥अनृतंपातयित्वातुपादमेकमध
र्मतः॥ततःप्रादुष्कृतंपूर्वमायुषःपरितिष्ठते॥१८॥पातितेत्वनृतेतस्मिन्नधर्मेणमहीतले॥शुभान्येवाचरंल्लोकःसत्यधर्मपराय
णः॥१९॥त्रेतायुगेचवर्तंतेब्राह्मणाःक्षत्रियाश्चये॥तपोतप्यंतःतेसर्वेशुश्रूषामपरेजना॥२०॥स्वधर्मःपरमस्तेषांवैश्यशूद्रंतदा
गमत्॥पूजांचसर्ववर्णानांशूद्राश्चक्रुर्विशेषतः॥२१॥एतस्मिन्नंतरेतेषामधर्मेचानृतेचह॥ततःपूर्वेपुनर्ह्रासमगमन्नृपसत्तम॥
ततःपादमधर्मस्यद्वितीयमवतारयत्॥ततोद्वापरसंख्यासायुगस्यसमजायत॥२३॥तस्मिन्द्वापरसंख्येतुवर्तमानेयुगक्षये॥अ
धर्मश्चानृतंचैवववृधेपुरुषर्षभ॥२४॥अस्मिन्द्वापरसंख्यातेतपोवैश्यान्समाविशत्॥त्रिभ्योयुगेभ्यस्त्रीन्वर्णान्क्रमाद्वैतपआविश
त्॥२५॥त्रिभ्योयुगेभ्यस्त्रीन्वर्णान्धर्मश्चपरिनिष्ठितः॥नशूद्रोलभतेधर्मंयुगतस्तुनरर्षभ॥२६॥हीनवर्णोनृपश्रेष्ठप्यतेसुमहत्तपः॥भ
विष्यच्छूद्रयोन्यांहितपश्चर्याकलौयुगे॥२७॥अधर्मःपरमोराजन्द्वापरेशूद्रजन्मनः॥सवैविषयपर्यंतेतवराजन्महातपाः॥२८॥
अद्यतप्यतिदुर्बुद्धिस्तेनबालवधोह्ययं॥योह्यधर्ममकार्यंवाविषयेपार्थिवस्यतु॥२९॥करोतिचाश्रीमूलंतत्पुरेवादुर्मतिर्नरः॥
क्षिप्रंचनरकंयातिसराजानसंशयः॥३०॥अधीतस्यचतप्तस्यकर्मणःसुकृतस्यच॥षष्ठंभजतिभागंतुप्रजाधर्मेणपालयन्॥३१
षड्भागस्यचभोक्तासौरक्षतेनप्रजाःकथं॥सत्वंपुरुषशार्दूलमार्गस्वविषयंस्वकं॥३२॥दुष्कृतंयत्रपश्येथास्तत्रयत्नंसमाचर॥ए

च

वंचेद्धर्मवृद्धिश्चनृणांचायुर्विवर्धनं॥भविष्यतिनरश्रेष्ठबालस्यास्यचजीवितं॥३३॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०चतुःसप्तति
तमःसर्गः॥७४॥नारदस्यतुतद्वाक्यंश्रुत्वामृतमयंतथा॥प्रहर्षमतुलंलेभेलक्ष्मणंचेदमब्रवीत्॥१॥गच्छसौम्यद्विजश्रेष्ठंसमाश्वा
सयसुव्रत॥बालस्यचशरीरंतत्तैलद्रोण्यांनिधायच॥२॥गंधैश्चपरमोदारैस्तैलैश्चसुसुगंधिभिः॥यथानक्षीयतेबालस्तथासौम्यवि॰
धीयतां॥३॥यथाशरीरोबालस्यगुप्तःसन्क्लिष्टकर्मणः॥विपत्तिःपरिभेदोवानभवेच्चतथाकुरु॥४॥एवंसंदिश्यकाकुत्स्थोल
क्ष्मणंशुभलक्षणं॥मनसापुष्पकंदध्यावागच्छेतिमहायशाः॥५॥इंगितंसतुविज्ञायपुष्पकोहेमभूषितः॥आजगाममुहूर्त्तेनस
मीपंराघवस्यवै॥६॥सोब्रवीत्प्रणतोभूत्वाअयमस्मिनराधिप॥वश्यस्तवमहाबाहोकिंकरःसमुपस्थितः॥७॥भाषितंरुचिरं
श्रुत्वापुष्पकस्यनराधिपः॥अभिवाद्यमहर्षीन्सविमानंसोध्यरोहत॥८॥धनुर्गृहीत्वातूणीचखड्गंचरुचिरप्रभं॥निक्षिप्यनगरेवै
तौसौमित्रिभरतावुभौ॥९॥प्रायात्प्रतीचींहरितंविचिन्वंश्चततस्ततः॥उत्तरामगमच्छ्रीमान्दिशंहिमवतावृतां॥१०॥अपश्यमान
स्तत्रापिस्वल्पमप्यथदुष्कृतं॥पूर्वामपिदिशंसर्वामथोपश्यन्नराधिपः॥११॥प्रविशुद्धसमाचारामादर्शतलनिर्मलां॥पुष्पकस्थोम
हाबाहुस्तदापश्यन्नराधिपः॥१२॥दक्षिणांदिशमाक्रामन्ततोराजर्षिनंदनः॥शैवलस्योत्तरेपार्श्वेददर्शसुमहत्सरः॥१३॥तस्मि
न्सरसितप्यंतंतापसंसुमहत्तपः॥ददर्शराघवःश्रीमांल्लंबमानमधोमुखं॥१४॥राघवस्तमुपागम्यतप्यंतंतपउत्तमं॥उवाचचनृपो॥

वाक्यं धन्यस्त्वमसि सुव्रत ॥१५॥ कस्यां योन्यां तपो वृद्ध वर्तसे दृढविक्रम ॥ कौतूहलात्त्वां पृच्छामि रामो दाशरथिर्ह्यहं ॥१६॥ कोऽर्थो मनी
षितस्तुभ्यं स्वर्गलाभोऽपरोऽथवा ॥ वराश्रयो य दर्थे त्वं तपस्यन्यैः सुदुश्चरं ॥१७॥ यमाश्रित्य तपस्तप्तं श्रोतुमिच्छामि तापस ॥ ब्राह्मणो वा
सि भद्रं ते क्षत्रियो वासि दुर्जयः ॥१८॥ वैश्यस्तृतीयो वर्णो वा शूद्रो वा सत्यवाग्भव ॥१९॥ इत्येवमुक्तः स नराधिपेन अवाक्शिरा दाशर
थाय तस्मै ॥ उवाच जातिं नृपपुंगवाय यत्कारणं चैव तपःप्रयत्नः ॥१९॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा०उ० पंचसप्ततितमः सर्गः ॥७५॥ त
स्य तद्वचनं श्रुत्वा रामस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ अवाक्शिरस्तथाभूतो वाक्यमेतदुवाच ह ॥१॥ शूद्रयोन्यां प्रजातोऽस्मि तप उग्रं समास्थि
तः ॥२॥ देवत्वं प्रार्थये राम सशरीर + स + रोमहायशाः ॥२॥ न मिथ्याहं वदे राम देवलोकजिगीषया ॥ शूद्रं मां विद्धि काकुत्स्थ शंबूकं नामनाम
तः ॥३॥ भाषतस्तस्य शूद्रस्य खड्गं सुरुचिरप्रभं ॥ निष्कृष्य कोशाद्विमलं शिरश्चिच्छेद राघवः ॥४॥ तस्मिं शूद्रे हते देवाः सेंद्राः साग्निपुरो
गमाः ॥ साधु साध्विति काकुत्स्थं ते शशंसुर्मुहुर्मुहुः ॥५॥ पुष्पवृष्टिर्महत्यासीद्दिव्यानां सुसुगंधिनां ॥ पुष्पाणां वायुमुक्तानां सर्वतः प्रप
पात ह ॥६॥ सुप्रीतास्त्वाब्रुवन्रामं देवाः सत्यपराक्रमं ॥ सुरकार्यमिदं देव सुकृतं ते महामते ॥७॥ गृह्णाण च वरं सौम्य यं त्वमिच्छस्यरिं
दम ॥ स्वर्गभाक् न हि शूद्रोऽयं त्वत्कृते रघुनंदन ॥८॥ देवानां भाषितं श्रुत्वा रामः सत्यपराक्रमः ॥ उवाच प्रांजलिर्वाक्यं सहस्रा
क्षं पुरंदरं ॥९॥ यदि देवाः प्रसन्ना मे द्विजपुत्रः स जीवतु ॥ दिशंतु वरमेतं मे ईप्सितं परमं मम ॥१०॥ ममापचाराद्बालोऽसौ ब्राह्मणस्यैक

पुत्रकः ॥ अप्राप्तकालः कालेन नीतो वैवस्वतक्षयं ॥ १४ ॥ तं जीवय यथा भद्रं वो नानृतं कर्तुमर्हथ ॥ द्विजस्य संश्रुतोर्थो मे जीवयिष्यामि
ते सुतं ॥ १५ ॥ राघवस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वा विबुधसत्तमाः ॥ प्रत्यूचु राघवं प्रीता देवाः प्रीतिसमन्वितं ॥ १६ ॥ निर्वृतो भव काकुत्स्थ सोस्मि
न्नहनि बालकः ॥ जीवितं प्राप्तवान् भूयः समेतश्चापि बंधुभिः ॥ १७ ॥ यस्मिन्मुहूर्ते काकुत्स्थ शूद्रोयं विनिपातितः ॥ तस्मिन्मुहूर्ते बा
लोसौ जीवेन समयुज्यत ॥ १८ ॥ स्वस्ति प्राप्नुहि भद्रं ते साधु याम नरर्षभ ॥ अगस्त्यस्याश्रमपदं द्रष्टुमिच्छाम राघव ॥ १९ ॥ तस्य दीक्षा
समाप्ता हि ब्रह्मर्षेः सुमहाद्युते ॥ द्वादशं हि गतं वर्षं जलसय्यां समासतः ॥ २० ॥ काकुत्स्थ तद्गमिष्यामो मुनिं समभिनंदितं ॥ त्वं चा
पि गच्छ भद्रं ते द्रष्टुं तमृषिसत्तमं ॥ २१ ॥ स तथेति प्रतिज्ञाय देवानां रघुनंदनः ॥ आरुरोह विमानं तं पुष्पकं हेमभूषितं ॥ २२ ॥ ततो
देवाः प्रयातास्ते विमानैर्बहुविस्तरैः ॥ रामोप्यनुजगामाशु कुंभयोनेस्तपोवनं ॥ २३ ॥ दृष्ट्वा तु देवान्संप्राप्तानगस्त्यस्तपसां निधिः
अर्चयामास धर्मात्मा सर्वांस्तानविशेषतः ॥ २४ ॥ प्रतिगृह्य ततो पूजां संपूज्य च महामुनिं ॥ जग्मुस्ते त्रिदशा हृष्टा नाकपृष्ठं सहानु
गाः ॥ २५ ॥ गतेषु तेषु काकुत्स्थः पुष्पकादवरुह्य च ॥ ततोभिवादयामास अगस्त्यमृषिसत्तमं ॥ २६ ॥ सोभिवाद्य महात्मानं ज्वलंतमि
व तेजसा ॥ आतिथ्यं परमं प्राप्य निषसाद नराधिपः ॥ २७ ॥ तमुवाच महातेजाः कुंभयोनिर्महातपाः ॥ स्वागतं ते नरश्रेष्ठ दिष्ट्या प्राप्तो
सि राघव ॥ २८ ॥ त्वं मे बहुमतो राम गुणैर्बहुभिरुत्तमैः ॥ अतिथिः पूजनीयश्च मम राजन्हृदि स्थितः ॥ २९ ॥ सुरा हि कथयंति त्वामागतं

॥रा॰वा॰उ॰॥ शूद्रघातिनं॥ ब्राह्मणस्य तु धर्मेण त्वया जीवापितः सुतः॥२०॥ [redacted] ॥ ॥ उष्यतो चेह रजनी सकाशे मम राघव॥
॥२०५॥ त्वं हि नारायणः श्रीमांस्त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितं॥२१॥ त्वं प्रभुः सर्वभूतानां पुरुषस्त्वं सनातनः॥ प्रभाते पुष्पकेण त्वं गंता स्वपुरमेव हि
२२॥ इदं चाभरणं सौम्य निर्मितं विश्वकर्मणा॥ दिव्यं दिव्येन वपुषा दीप्यमानं स्वतेजसा॥२३॥ प्रतिगृह्णीष्व काकुत्स्थ मत्प्रियं कु-
रु राघव॥ दत्तस्य हि पुनर्दाने सुमहत्फलमुच्यते॥२४॥ भरणे हि भवान् शक्तः फलानां महतामपि॥ त्वं हि शक्तस्तारयितुं सेंद्रान
पि दिवौकसः॥२५॥ तस्मात्प्रदास्ये विधिवत्तत्प्रतीच्छ नराधिप॥ अथोवाच महात्मानमिक्ष्वाकूणां महारथः॥२६॥ रामो मतिमतां श्रे
ष्ठः क्षत्रधर्ममनुस्मरन्॥ प्रतिग्रहोऽयं भगवन् ब्राह्मणस्याविगर्हितः॥१॥ क्षत्रियेण कथं विप्र प्रतिग्राह्यं भवेत्ततः॥ प्रतिग्रहो हि विप्रें
द्र क्षत्रियाणां सुगर्हितः॥२॥ ब्राह्मणेन विशेषेण दत्तं तद्वक्तुमर्हसि॥ एवमुक्तस्तु रामेण प्रत्युवाच महानृषिः॥३॥ आसन्कृतयुगे
राम ब्रह्मभूते पुरायुगे॥ अपार्थिवाः प्रजाः सर्वाः सुराणां तु शतक्रतुः॥४॥ ताः प्रजा देवदेवेशं राजार्थं समुपाद्रवन्॥ सुराणां स्था
पितो राजा त्वया देव शतक्रतुः॥५॥ प्रयच्छास्मासु लोके श पार्थिवं नरपुंगवं॥ यस्मै पूजां प्रयुंजाना धूतपापाश्चरेम हि॥६॥ न व
सामो विना राज्ञा एष नो निश्चयः परः॥ ततो ब्रह्मा सुरश्रेष्ठो लोकपालान्सवासवान्॥७॥ समाहूयाब्रवीत्सर्वांस्तेजोभागान्प्रयच्छ ॥राम॥
त॥ ततो ददुर्लोकपालाः सर्वे भागाः स्वतेजसः॥८॥ अक्षुपच्च ततो ब्रह्मा यतो जातः क्षुपो नृपः॥ तं ब्रह्मा लोकपालानां समांशैः सम ॥२०५॥

योजयत्॥९॥ ततो ददौ नृपं तासां प्रजानामीश्वरं शुभं॥ नैंद्रेण च भागेन महीमाज्ञापयन्नृपः॥१०॥ वारुणेन तु भागेन वपुः पुष्य
ति पार्थिवः॥ कौबेरेण तु भागेन वित्तमासां ददौ तदा॥११॥ यस्तु याम्योऽभवद्भागस्तेन शास्ति स्म स प्रजाः॥ तत्रैंद्रेण नरश्रेष्ठ भागेन रघुनंदनः
॥१२॥ प्रतिगृह्णीष्व भद्रं ते तारणार्थं मम प्रभो॥ तद्रामः प्रतिजग्राह मुनेस्तस्य महात्मनः॥१३॥ दिव्यमाभरणं चित्रं प्रदीप्तमिव भास्क
रं॥ प्रतिगृह्य ततो रामस्तदाभरणमुत्तमं॥१४॥ आगमं तस्य दीप्तस्य प्रष्टुमेवोपचक्रमे॥ अत्यद्भुतमिदं दिव्यं वपुषा युक्तमद्भुतं॥
॥१५॥ कथं वा भवता प्राप्तं कुतो वा केन वाहृतं॥ कौतूहलतया ब्रह्मन्पृच्छामि त्वां महायशः॥१६॥ आश्चर्याणां बहूनां हि निधिः प
रमको भवान्॥ एवं ब्रुवति काकुत्स्थे मुनिर्वाक्यमथाब्रवीत्॥१७॥ शृणु राम यथा वृत्तं पुरा त्रेतायुगे युगे॥१८॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामा
यणे वाल्मी॰ षट्सप्ततितमः सर्गः॥७६॥ पुरा त्रेतायुगे राम बभूव बहुविस्तरं॥ समन्ताद्योजनशतं विमृगं पक्षिवर्जितं॥१॥ तस्मिन्नि
र्मानुषेऽरण्ये कुर्वाणस्तप उत्तमं॥ अहमाक्रमितुं सौम्य तदारण्यमुपागमं॥२॥ तस्य रूपमरण्यस्य निर्देष्टुं न शशाक ह॥ फलमूलैः
सुखास्वादैर्बहुरूपैश्च काननैः॥३॥ तस्यारण्यस्य मध्ये तु सरो योजनमायतं॥ हंसकारंडवाकीर्णं चक्रवाकोपशोभितं॥४॥ पद्मो
त्पलसमाकीर्णं समतिक्रांतशैवलं॥ तदाश्चर्यमिवात्यर्थं सुखास्वादमनुत्तमं॥५॥ अरजस्कं तदाक्षोभ्यं श्रीमत्पक्षिगणायुतं॥ त
स्मिन्सरः समीपे तु महदद्भुतमाश्रमं॥६॥ पुराणं पुण्यमत्यर्थं तपस्विजनवर्जितं॥ तत्राहमवसं रात्रिं नैदाघीं पुरुषर्षभ॥७॥ प्रभाते

॥रा०वा०उ०॥ कल्यमुत्थायसरस्तदुपचक्रमे॥ अथापश्यंशवंतत्रसुपुष्टमरजःक्वचित्॥८॥ तिष्ठंतंपरयालक्ष्म्यातस्मिंस्तोयाशयेनृप॥ तमर्थं
॥१०६॥ चिंतयानोहंमुहूर्तंतत्रराघव॥९॥ विष्ठितोस्मिसरस्तीरेकिंत्विदंस्यादितिप्रभो॥ अथापश्यंमुहूर्तात्तुदिव्यमद्भुतदर्शनं॥१०॥ विमा
नंपरमोदारंहंसयुक्तंमनोजवं॥ अत्यर्थंस्वर्गिणंतत्रविमानेरघुनंदन॥११॥ उपास्तेप्सरसांवीरसहस्रंदिव्यभूषणं॥ गायंतिका(
चिद्रम्याणिवादयंतितथापराः॥१२॥ मृदंगवीणापणवान्नृत्यंतिचतथापराः॥ अपराश्चंद्ररश्म्याभैर्हेमदंडैर्महाधनैः॥१३॥ दोधूयु
र्वदनंतस्यपुंडरीकदलेक्षणा॥ ततःसिंहासनंहित्वामेरुकूटमिवांशुमान्॥१४॥ पश्यतोमेतदारामविमानादवरुह्यच॥ तंशवंभ
क्षयामासस्वर्गःरघुनंदन॥१५॥ ततोभुक्त्वायथाकामंमांसंबहुसुपीवरं॥ अवतीर्यसरःस्वर्गःसंस्प्रष्टुमुपचक्रमे॥१६॥ उपस्पृश्य
यथान्यायंसस्वर्गीरघुनंदन॥ आरोढुमुपचक्रामविमानंवरमुत्तमं॥१७॥ तमहंदेवसंकाशमारोहंतमुदीक्ष्यवै॥ अथाहमब्रुवंवा(
क्यंतमेवपुरुषर्षभ॥१८॥ कोभवान्देवसंकाशआहारश्चविगर्हितः॥ त्वयेदंभुज्यतेसौम्यकिमर्थंवक्तुमर्हसि॥१९॥ कस्यस्यादी
दृशोभावआहारोदेवसंमत॥ आश्चर्यंवर्ततेसौम्यश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः॥२०॥ नाहमौपयिकंमन्येतवभक्ष्यमिमंशवं॥२१॥ इत्येव
मुक्तःसनरेंद्रनाकीकौतूहलात्सूनृतयागिराच॥ श्रुत्वाचवाक्यंममसर्वमेतत्सर्वंतथाचाकथयन्ममेति॥२२॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामा ॥ ॥
यणेवा०उ०कां०सप्तसप्ततितमःसर्गः॥७७॥ श्रुत्वातुभाषितंवाक्यंममरामशुभाक्षरं॥ प्रांजलिःप्रत्युवाचेदंसस्वर्गःरघुनंदन॥१॥ शृणु ॥१०६॥

॥रा० वा० उ०॥
॥२०७॥

सुमहानृषिः ॥ आगमिष्यति दुर्धर्षस्तदा कृच्छ्राद्विमोक्ष्यसे ॥१८॥ स हि तारयितुं सौम्य शक्तः सुरगणानपि ॥ किं पुनस्त्वां महाबाहो क्षुत्पिपा
सावशं गतं ॥१९॥ सोहं भगवतः श्रुत्वा देवदेवस्य निश्चयं ॥ आहारं गर्हितं कुर्मि स्वशरीरं द्विजोत्तम ॥२०॥ बहून्वर्षगणान्ब्रह्मन्भुज्य
मानमिदं मया ॥ क्षयं नाभ्येति ब्रह्मर्षे तृप्तिश्चापि ममोत्तमा ॥२१॥ तस्य मे कृच्छ्रभूतस्य कृच्छ्रादस्माद्विमोक्षय ॥ अन्येषां न गतिर्ह्यत्र कुं
भयोनिमृते द्विजं ॥२२॥ इदमाभरणं सौम्य धारणार्थं द्विजोत्तम ॥ प्रतिगृह्णीष्व भद्रं ते प्रसादं क र्तुमर्हसि ॥२३॥ इदं तावत्सुवर्णं च ध
नं वस्त्राणि च द्विज ॥ भक्ष्यं भोज्यं च ब्रह्मर्षे ददाम्याभरणानि च ॥२४॥ सर्वान्कामान्प्रयच्छामि भोगांश्च मुनिपुंगव ॥ तारणे भगवन्मह्यं
प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥२५॥ तस्याहं स्वर्गिणो वाक्यं श्रुत्वा दुःखसमन्वितं ॥ तारणायोपजग्राह तदाभरणमुत्तमं ॥२६॥ मया प्रतिगृही
ते तु तस्मिन्नाभरणे शुभे ॥ मानुषः पूर्वको देहो राजर्षेर्विननाश ह ॥२७॥ प्रणष्टे तु शरीरे सौ राजर्षिः परया मुदा ॥ तृप्तः प्रमुदितो रा
जा जगाम त्रिदिवं सुखं ॥२८॥ तेनेदं शक्रतुल्येन दिव्यमाभरणं मम ॥ तस्मिन्निमित्ते काकुत्स्थ दत्तमद्भुतदर्शनं ॥२९॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणे वा० उत्तरकांडेष्टसप्ततितमः सर्गः ॥७८॥ तदद्भुततमं वाक्यं श्रुत्वागस्त्यस्य राघवः ॥ गौरवाद्विस्मयाच्चैव भूयः प्र
ष्टुं प्रचक्रमे ॥१॥ भगवंस्तद्वनं घोरं तपस्तप्यति यत्र सः ॥ श्वेतो वैदर्भको राजा कथं तदमृगद्विजं ॥२॥ तद्वनं स कथं राजा शून्यं मनु ॥राम॥
जवर्जितं ॥ तपश्चर्तुं प्रविष्टः स श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥३॥ रामस्य वचनं श्रुत्वा कौतूहलसमन्वितं ॥ वाक्यं परमतेजस्वी वक्तुमेवोप ॥२०७॥

व्रह्मन्पुरावृत्तंममैतत्सुखदुःखयोः॥अनतिक्रमणीयंचयथारक्षसिमांद्विज॥२॥पुरावैदर्भकोराजापितामममहायशाः॥सुदे
वइतिविख्यातस्त्रिषुलोकेषुवीर्यवान्॥३॥तस्यपुत्रद्वयंब्रह्मन्द्वाभ्यांस्त्रीभ्यामजायत॥अहंश्वेतइतिख्यातोयवीयान्सुरथोभ
वत्॥४॥ततःपितरिस्वर्यातेपौरामामभ्यषेचयन्॥तत्राहंकृतवान्राज्यंधर्म्यंचसुसमाहितः॥५॥एवंवर्षसहस्राणिसमतीतानि
सुव्रत॥राज्यंकारयतोब्रह्मन्प्रजाधर्मेणरक्षतः॥६॥सोहंनिमित्तेकस्मिंश्चिद्विज्ञातायुर्द्विजोत्तम॥कालधर्मंहृदिन्यस्यततोवनमु
पागतः॥७॥सोहंवनमिदंदुर्गंमृगपक्षिविवर्जितं॥तपश्चर्तुंप्रविष्टोस्मिसमीपेसरसःशुभे॥८॥भ्रातरंसुरथंराज्येअभिषिच्यमहीप
तिं॥इदंसरःसमासाद्यतपस्तप्तंमयाचिरं॥९॥सोहंवर्षसहस्राणितपस्त्रीणिमहावने॥तप्त्वासुदुष्करंप्राप्तोब्रह्मलोकमनुत्तमं॥
॥१०॥तस्यमेस्वर्गभूतस्यक्षुत्पिपासेद्विजोत्तम॥बाधेतेपरमोदारततोहंव्यथितेंद्रियः॥११॥गत्वात्रिभुवनश्रेष्ठंतुपितामहमुवाच
ह॥भगवन्ब्रह्मलोकोयंक्षुत्पिपासाविवर्जितः॥१२॥कस्यायंकर्मणःपाकःक्षुत्पिपासानुगोह्यहं॥आहारःकश्चमेदेवतन्मेब्रूहि
पितामह॥१३॥पितामहस्तुमामाहतवाहारःसुदेवज॥स्वादूनिस्वानिमांसानितानिभक्षयनित्यशः॥१४॥स्वशरीरंत्वयापुष्टंकुर्व
तातपउत्तमं॥अनुप्तंरोहतेश्वेतनकदाचिन्महामते॥१५॥दत्तंनतेस्तिसूक्ष्मोपितपःएवनिषेवसे॥तेनस्वर्गगतोवत्सबाध्यसेक्षु
त्पिपासया॥१६॥सत्वंसुपुष्टंआहारैःस्वशरीरमनुत्तमं॥भक्षयित्वामृतरसंतेनतृप्तिर्भविष्यति॥१७॥यदातुतद्वनंश्वेतअगस्त्यः

चक्रमे॥४॥पुराकृतयुगेराममनुर्दंडधरःप्रभुः॥तस्यपुत्रोमहानासीदिक्ष्वाकुःकुलनंदनः॥५॥तंपुत्रंपूर्वकंराज्येनिक्षिप्यभुविदुर्ज
यं॥पृथिव्यांराजवंश्यानांभवकर्तेत्युवाचतं॥६॥तथैवचप्रतिज्ञातंपितुःपुत्रेणराघवः॥ततःपरमसंतुष्टोमनुःपुत्रमुवाचह॥७॥प्री
तोस्मिपरमोदारकर्त्तीचासिनसंशयः॥दंडेनचप्रजारक्षमावदंडमकारणे॥८॥अपराधिषुयोदंडःपात्यतेमानुषेषुवै॥सदंडोवि
धिवन्मुक्तःस्वर्गंनयतिपार्थिवं॥९॥तस्माद्दंडमहाबाहोयत्नवान्भवपुत्रक॥धर्मोहिपरमोलोकेकुर्वतस्तेभविष्यति॥१०॥इतितं
बहुसंदिश्यमनुःपुत्रंसमाधिना॥जगामत्रिदिवंहृष्टोब्रह्मलोकंसनातनं॥११॥प्रयातेत्रिदिवेतस्मिन्निक्ष्वाकुरमितप्रभः॥जनयि
ष्येकथंपुत्रानितिचिंतापरोभवत्॥१२॥कर्मभिर्बहुरूपैश्चतैस्तैर्मनुसुतस्तदा॥जनयामासधर्मात्माशतंदेवसुतोपमान्॥१३॥तेषा
मवरजस्तातसर्वेषांरघुनंदन॥मूढश्चाकृतविद्यश्चनशुश्रूषतिपूर्वजान्॥१४॥नामतस्यचदंडेतिपिताचक्रेस्ततेजसः॥अवश्यं
दंडपतनंशरीरेस्यभविष्यति॥१५॥अपश्यमानस्तंदेशंघोरंपुत्रस्यराघव॥विंध्यशैलेवेयोर्मध्येराज्यंप्रादादरिंदम॥१६॥सदंडस्त
त्रराजाभूद्रम्येपर्वतरोधसि॥पुरंचाप्रतिमंरामन्यवेशयदनुत्तमं॥१७॥पुरस्यचाकरोन्नाममधुमंतमितिप्रभो॥पुरोहितंतूशनसं
वरयामाससुव्रतं॥१८॥एवंसराजातद्राज्यमकरोत्सपुरोहितः॥प्रहृष्टमनुजाकीर्णंदेवराजोयथादिवि॥१९॥ततःसराजामनुजें
द्रपुत्रःसार्धंचतेनोशनसातदानीं॥चकारराज्यंसुमहान्महात्माशक्रोदिविवोशनसासमेतः॥२०॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०

एकोनाशीतितमः सर्गः॥७९॥एतदाख्यायरामायमहर्षिःकुलसंभवः॥अस्यामेवापरंवाक्यंकथायामुपचक्रमे॥१॥ततःसदंडः
काकुत्स्थवहुवर्षगणायुतं॥अकरोत्तत्रदांतात्माराज्यंनिहतकंटकं॥२॥अथकालेतुकस्मिंश्चिद्राजाभार्गवमाश्रमं॥रमणीयमुपा
काम च्चैत्रेमासिमनोरमे॥३॥तत्रभार्गवकन्यांसरूपेणाप्रतिमांभुवि॥विचरंतींवनोद्देशेदंडोपश्यदनुत्तमां॥४॥सदृष्ट्वातांसुदुर्मे
धाअनंगशरपीडितः॥अभिगम्यसुसंविग्निःकन्यांवचनमब्रवीत्॥५॥कुतस्त्वमसिसुश्रोणिकस्यवासिसुताशुभे॥पीडितोहम
नंगेनपृच्छामित्वांशुभानने॥६॥तस्यत्वेवंब्रुवाणस्यमोहोन्मत्तस्यकामिनः॥भार्गवीप्रत्युवाचेदंवचःसानुनयंत्विदं॥७॥भार्गवस्य
सुतांविद्धिदेवस्याक्लिष्टकर्मणः॥अरजांनामराजेंद्रज्येष्ठामाश्रमवासिनीं॥८॥मामांस्पाशवलाद्राजन्कन्यापितृवशाह्यहं॥गुरुः
पितामेराजेंद्रत्वंचशिष्योमहात्मनः॥९॥व्यसनंसुमहत्क्रुद्धःसतेदद्यान्महातपाः॥यदिवान्यत्मयाकार्यंधर्म्यदृष्टेनसत्पथा॥१०
वरयस्वनरश्रेष्ठपितरंमेमहाद्युतिं॥अन्यथातुफलंतुभ्यंभवेत्घोराभिसंहितं॥११॥क्रोधेनहिपितामेसौत्रैलोक्यमपिनिर्दहेत्
दास्यतेचानवद्यांगतवमांयाचितःपिता॥१२॥एवंब्रुवाणामरजांदंडःकामवशंगतः॥प्रत्युवाचमदोन्मत्तःशिरस्याधायचांज॥
लिं॥१३॥प्रसादंकुरुसुश्रोणिनकालक्षेप्तुमर्हसि॥त्वत्कृतेहिममप्राणाविदीर्यंतेवरानने॥१४॥त्वांप्राप्यतुवधोवापिपापंवापिसु
दारुणं॥भक्तंभजस्वमांभीरुभजमानंसुविह्वलं॥१५॥एवमुक्त्वातुतांकन्यांदोर्भ्यांप्राप्यवलाद्वली॥विस्फुरंतींयथाकामंमैथुनायोपच

क्रमे॥१६॥तमनर्थं महाघोरं दंडः कृत्वा सुदारुणं॥नगरं प्रययावाशु मधुमंतमनुत्तमं॥१७॥अरजापि रुदंती सा आश्रमस्य विदूर
तः॥प्रतीक्षते सुसं त्रस्ता पितरं देवसन्निभं॥१८॥इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा०उ० अशीतितमः सर्गः॥८०॥समुहूर्त्तादुपश्रुत्य देवर्षिर
मितप्रभः॥स्वमाश्रमं शिष्यवृतः क्षुधार्त्तः संन्यवर्त्तत॥१॥सोपश्यदरजां दीनां रजसा समभिप्लुतां॥ज्योत्स्नामिव ग्रहग्रस्तां प्रत्यूषे न वि
राजतीं॥२॥तस्य रोषः समभवत्क्षुधार्त्तस्य विशेषतः॥निर्दहन्निव लोकांस्त्रीञ्छिष्यांश्चेतदुवाच ह॥३॥पश्यध्वं विपरीतस्य दंडस्याऽवि
दितात्मनः॥विपत्तिं घोरसंकाशां क्रुद्धादग्निशिखामिव॥४॥क्षयोस्य दुर्मतेः प्राप्तः सानुगस्य महात्मनः॥यः प्रदीप्तां हुताशस्य शिखां
वै स्प्रष्टुमर्हति॥५॥यस्मात्स कृतवान्पापमीदृशं घोरसंहितं॥तस्मात्प्राप्स्यति दुर्मेधाः फलं पापस्य कर्मणः॥६॥सप्तरात्रेण राजासौ
सपुत्रबलवाहनः॥पापकर्मसमाचारो वधं प्राप्स्यति दुर्मतिः॥७॥समंताद्योजनशतं विषयं चास्य दुर्मतेः॥धक्ष्यते पांसुवर्षेण महापा
तकशासनः॥८॥सर्वसत्वानि यानीह स्थावराणि चराणि च॥महता पांसुवर्षेण विलयं सर्वतो गमन्॥९॥दंडस्य विषयो यावत्ता
वत्सर्वे समुच्छ्रयं॥पांसुवर्षमिवालक्ष्यं सप्तरात्रं भविष्यति॥१०॥इत्युक्त्वा क्रोधताम्राक्षस्तमाश्रमनिवासिनं॥जनं जनपदांतेषु स्थी
यतामिति चाब्रवीत्॥११॥श्रुत्वा तूशनसो वाक्यं सोश्रमावसथो जनः॥निष्क्रांतो विषयात्तस्मात्स्थानं चक्रे यवाल्यतः॥१२॥सतथो
क्त्वा मुनिर्जनमरजामिदमब्रवीत्॥इहैव वस दुर्मेधे आश्रमे सुसमाहिता॥१३॥इदं योजनपर्यंतं सरः सुरुचिरं प्रभे॥अरजे विज्व

॥रा० वा० उ०॥ यंभुंक्ष्वकालश्चावप्रतीक्ष्यतां ॥१४॥ त्वत्समीपेचयेसत्वावासमेष्यंतितांनिशां ॥ अवध्याःपांसुवर्षेणतेभविष्यंतिनित्यदा ॥१५॥ श्रुत्वानि
॥१०९॥ योगंब्रह्मर्षेःसाराजाभार्गवीतदा ॥ तथेतिपितरंप्राहभार्गवंभृशदुःखिता ॥१६॥ इत्युक्त्वाभार्गवोवासमन्यत्रसमकारयत् ॥ तच्चराज्यं
नरेंद्रस्यसभृत्यवलवाहनं ॥१७॥ सप्ताहाद्भस्मसाद्भूतंयथोक्तंब्रह्मवादिना ॥ तस्यासौदंडविषयोविंध्यशैवलयोर्नृप ॥१८॥ शप्तोब्रह्म
र्षिणातेनवैधर्म्येसहितेकृते ॥ ततःप्रभृतिकाकुत्स्थदंडकारण्यमुच्यते ॥१९॥ तपस्विनःस्थिताह्यत्रजनस्थानमतोभवत् ॥ एतत्ते
सर्वमाख्यातंयन्मांपृच्छसिराघव ॥२०॥ संध्यामुपासितुंवीरसमयोह्यतिवर्तते ॥ एतेमहर्षयःसर्वेपूर्णकुंभाःसमंततः ॥२१॥ कृतोदका
नरव्याघ्रआदित्यंपर्युपासते ॥ सतैर्ब्राह्मणमभ्यस्तंसहितैर्ब्रह्मवित्तमैः ॥ रविरस्तंगतोराममगच्छोदकमुपस्पृश ॥२२॥ इत्यार्षेश्रीमद्रा
मायणेवा०उत्तरकांडेएकाशीतितमःसर्गः ॥८१॥ ऋषेर्वचनमाज्ञायरामःसंध्यामुपासितुं ॥ अपाक्रामत्सरःपुण्यमप्सरोगणसेवितं
॥१॥ तत्रोदकमुपस्पृश्यसंध्यामन्वास्यपश्चिमां ॥ आश्रमंप्राविशद्रामःकुंभयोनेर्महात्मनः ॥२॥ तस्यागस्त्योबहुगुणंकंदमूलंतथौष
धं ॥ शाल्यादीनिपवित्राणिभोजनार्थमकल्पयत् ॥३॥ सभुक्तवान्नरश्रेष्ठस्तदन्नममृतोपमं ॥ प्रीतश्चपरितुष्टश्चतांरात्रिंसमुपाविश
त् ॥४॥ प्रभातेकाल्यमुत्थायकृत्वाह्निकमरिंदमः ॥ ऋषिंसमुपचक्रामगमनायरघुत्तमः ॥५॥ अभिवाद्याब्रवीद्रामोमहर्षेंकुंभसंभवं ॥राम॥
वं ॥ आपृच्छेस्वाश्रमंगंतुंमामनुज्ञातुमर्हसि ॥६॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मिदर्शनेनमहात्मनः ॥ द्रष्टुंचैवागमिष्यामिपावनार्थंमहात्मनः ॥७ ॥१०९॥

तथा वदति काकुत्स्थे वाक्यमद्भुतदर्शनं ॥ उवाच परमप्रीतो धर्मनेत्रस्तपोधनः ॥८॥ अत्यद्भुतमिदं वाक्यं तव राम शुभाक्षरं ॥ पावनः
सर्वभूतानां त्वमेव रघुनंदन ॥९॥ मुहूर्तमपि राम त्वां येनुपश्यंति केचन ॥ पाविताः स्वर्गभूताश्च पूज्यास्ते त्रिदिवेश्वरैः ॥१०॥ ये च त्वां घो
रचक्षुर्भिः पश्यंति प्राणिनो भुवि ॥ हतास्ते यमदंडेन सद्यो निरयगामिनः ॥११॥ ईदृशस्त्वं रघुश्रेष्ठ पावनः सर्वदेहिनां ॥ भुवि त्वां कथ
यंतो हि सिद्धिमेष्यंति राघव ॥१२॥ त्वं गच्छारिष्टमव्यग्रः पंथानमकुतोभयं ॥ प्रशाधि राज्यं धर्मेण गतिर्हि जगतो भवान् ॥१३॥ एवमुक्त
स्तु मुनिना प्रांजलिः प्रग्रहो नृपः ॥ अभ्यवादयत प्राज्ञस्तमृषिं सत्यशीलिनं ॥१४॥ अभिवाद्य ऋषिश्रेष्ठं तांश्च सर्वांस्तपोधनान् ॥ अध्या
रोह तदव्यग्रः पुष्पकं हेमभूषितं ॥१५॥ तं प्रयांतं मुनिगणा आशीर्वादैः समंततः ॥ आपूजयन्महेंद्राभं सहस्राक्षमिवामराः ॥१६॥ स्व
स्थः स ददृशे रामः पुष्पके हेमभूषिते ॥ शशी मेघसमीपस्थो यथा जलधरागमे ॥१७॥ ततोर्धदिवसे प्राप्ते पूज्यमानस्ततस्ततः ॥ अयोध्यां
प्राप्य काकुत्स्थो मध्यकक्ष्यामवातरत् ॥१८॥ ततो विसृज्य रुचिरं पुष्पकं कामगामिनं ॥ विसर्जयित्वा गच्छेति स्वस्ति तेस्त्विति च प्र
भुः ॥१९॥ कक्षांतरस्थितं क्षिप्रं द्वारं रामोब्रवीद्वचः ॥ लक्ष्मणं भरतं चैव गत्वा तौ लघुविक्रमौ ॥ ममागमनमाख्याय शब्दापयत मा चि
रं ॥२०॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० उ० द्व्यशीतितमः सर्गः ॥८२॥ तच्छ्रुत्वा भाषितं तस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ द्वास्थः कुमारावाहूय
राघवायन्यवेदयत् ॥१॥ दृष्ट्वा तु राघवः प्राप्तावुभौ भरतलक्ष्मणौ ॥ परिष्वज्य ततो रामो वाक्यमेतदुवाच ह ॥२॥ कृतं मया यथातथ्यं

॥रा० वा० यु०॥ द्विजकार्यमनुत्तमं॥ धर्मसेतुमथो भूयः कर्तुमिच्छामि राघव॥३॥ अक्षयश्चाव्ययश्चैव धर्मसेतुर्मतो मम॥ धर्मप्रवचनं चैवं सर्वपापप्र
॥२२०॥ णाशनं॥४॥ युवाभ्यामात्मभूताभ्यां राजसूयमनुत्तमं॥ सहितो यष्टुमिच्छामि तत्र धर्मस्तु शाश्वतः॥५॥ इष्ट्वा तु राजसूयेन मित्रः शत्रुनिवर्ह
णः॥ सुहुतेन सुयज्ञेन वरुणत्वमुपागमत्॥६॥ सोमश्च राजसूयेन इष्ट्वा धर्मेण धर्मवित्॥ प्राप्तश्च सर्वलोकेषु कीर्तिस्थानं च शाश्व
तं॥७॥ अस्मिन्नहनि यच्छ्रेयश्चिंत्यतां तन्मया सह॥ हितं चायतियुक्तं च प्रयतो वक्तुमर्हथ॥८॥ श्रुत्वा तु राघवस्यैतद्वाक्यं वाक्यविशा
रदः॥ भरतः प्रांजलिर्भूत्वा वाक्यमेतदुवाच ह॥९॥ त्वयि धर्मः परः साधो त्वयि सर्वा वसुंधरा॥ प्रतिष्ठिता महाबाहो यशश्चामितविक्रम
॥१०॥ महीपालाश्च सर्वे त्वां प्रजापतिमिवामराः॥ निरीक्षंते महात्मानं लोकनाथं यथा वयं॥११॥ पुत्राश्च पितृवद्राजन् पश्यंति त्वां महा
बल॥ पृथिव्यां गतिभूतोऽसि प्राणिनामपि राघव॥१२॥ स त्वमेवंविधं यज्ञमाहर्तासि कथं नृप॥ पृथिव्यां राजवंशानां विनाशो यत्र दृ
श्यते॥१३॥ पृथिव्यां ये च पुरुषा राजन्पौरुषमागताः॥ सर्वेषां भविता तत्र संक्षयः सर्वकोपजः॥१४॥ [redacted] सर्वपुरुषशा
र्दूल गुणैरतुलविक्रम॥ पृथिवीं नार्हसे हंतुं वशे हि त्वयि वर्तते॥१५॥ भरतस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वाऽमृतमयं तथा॥ प्रहर्षमतुलं लेभे रामः स
त्यपराक्रमः॥१६॥ उवाच च शुभं वाक्यं कैकेय्यानंदवर्धनं॥ प्रीतोऽस्मि परितुष्टोऽस्मि तवाद्य वचनेन घ॥१७॥ इदं वचनमक्लीवं त्वया ध ॥राम॥
र्मसमागमं॥ व्याहृतं पुरुषव्याघ्र पृथिव्याः परिपालनं॥१८॥ एष्यदस्मादभिप्रायाद्राजसूयात्क्रतुसत्तमात्॥ निवर्तयामि धर्मज्ञ तव सु ॥२२०॥

ग्राहतेनच॥२९॥लोकपीडाकरंकर्मनकर्तव्यंविचक्षणैः॥बालानांतुशुभंवाक्यंग्राह्यंलक्ष्मणपूर्वज॥तस्माच्छृणोमितेवाक्यंसाधु
युक्तंमहाबल॥३०॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०त्र्यशीतितमःसर्गः॥८३॥तथोक्तवतिरामेतुभरतेचमहात्मनि॥लक्ष्मणोप्यशुभंवा
क्यमुवाचरघुनंदनं॥१॥अश्वमेधोमहायज्ञःपावनःसर्वपाप्मनां॥पावनस्तवदुर्धर्षोरोचतांरघुनंदन॥२॥श्रूयतेहिपुरावृत्तंवा
सवेसुमहात्मनि॥ब्रह्महत्यावृतःशक्रोहयमेधेनपावितः॥३॥पुराकिलमहाबाहोदेवासुरसमागमे॥वृत्रोनाममहानासीद्दैतेयो
लोकसंमतः॥४॥विस्तीर्णोयोजनशतमुच्छ्रितस्त्रिगुणंततः॥अनुरागेणलोकांस्त्रीन्स्नेहात्पश्यतिसर्वतः॥५॥धर्मज्ञश्चकृतज्ञश्चबु
द्ध्याचपरिनिष्ठितः॥शशासपृथिवींस्फीतांधर्मेणसुसमाहितः॥६॥तस्मिन्प्रशासतितदासर्वकामदुघामही॥रसवंतिप्रसूतानि
मूलानिचफलानिच॥७॥अकृष्टपच्यापृथिवीसुसंपन्नामहात्मनः॥सराज्यंतादृशंभुंक्तेस्फीतामद्भुतदर्शनं॥८॥तस्यबुद्धिःसमुत्प
न्नातपःकुर्यामनुत्तमं॥तपोहिपरमंश्रेयःसमोहमितरत्सुखं॥९॥सनिक्षिप्यसुतंज्येष्ठंपौरेषुमधुरेश्वरं॥तपउग्रंसमाविष्टत्ताप
यन्सर्वदेवता॥१०॥तपस्तप्यतिवृत्रेतुवासवःपरमार्तवत्॥विष्णुंसमुपसंक्रम्यवाक्यमेतदुवाचह॥११॥तपस्यतामहाबाहोलो
काःसर्वेविनिर्जिताः॥बलवान्सहिधर्मात्मानैनंशक्ष्यामिशासितुं॥१२॥यद्यसौतपआतिष्ठेद्भूयएवसुरेश्वर॥यावल्लोकाधरिष्यंति
तावदस्यवशानुगाः॥१३॥त्वंचैनंपरमोदारमुपेक्षसिमहाबल॥क्षणंहिनभवेद्वृत्रःक्रुद्धेत्वयिसुरेश्वर॥१४॥यदिहिप्रीतिसंयोगंत्वया

॥रा०वा०उ०॥ विस्नोसमागतः॥तदाप्रभृतिलोकानांनाथत्वमुपलब्धवान्॥१५॥त्वलंप्रसादंलोकानांकुरुष्वसुसमाहितः।त्वत्कृतेनहिसर्वंस्यात्प्रशां
॥२२२॥ मरुजंजगत्॥१६॥इमेहिसर्वेविष्णोत्वांनिरीक्षंतेदिवौकसः।वृत्रघातेनमहतातेषांसात्यंकुरुष्वह॥१७॥त्वयाहिनित्यशःसात्यंकृतमे
षांमहात्मनां॥असत्यमिदमन्येषामगतीनांगतिर्भवान्॥१८॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०चतुरशीतितमःसर्गः॥८४॥लक्ष्मणस्य
तुतद्वाक्यंश्रुत्वाशत्रुनिवर्हणः।वृत्रघातमशेषेणकथयेत्याहसुव्रत॥१॥राघवेणैवमुक्तस्तुसुमित्रानंदवर्धनः।भूयएवकथांदि
व्यांकथयामाससुव्रतः॥२॥सहस्राक्षवचःश्रुत्वासर्वेषांचदिवौकसां॥विष्णुर्देवानुवाचेदंसर्वानिंद्रपुरोगमान्॥३॥पूर्वंसौहद॰
बद्धोस्मिवृत्रस्येहमहात्मनः।तेनयुष्मत्प्रियार्थंहिनाहंहन्मिमहासुरं॥४॥अवश्यंकरणीयंचभवतांसुखमुत्तमं।तस्मादुपाय
माख्यास्येसहस्राक्षोवधिष्यति॥५॥त्रेधाभूतंकरिष्यामिआत्मानंसुरसत्तमाः।तेनवृत्रंसहस्राक्षोवधिष्यतिनसंशयः॥६॥एकांशो
वासवंयातुद्वितीयोवज्रमेवतु॥तृतीयोभूतलंयातुतदावृत्रंहनिष्यति॥७॥तथाब्रुवतिदेवेशेदेवावाक्यमथाब्रुवन्॥एवमेतन्न
संदेहोयथावदसिदैत्यहन्॥८॥भद्रंतेस्तुगमिष्यामोवृत्रासुरवधैषिणः।भजस्वपरमोदारवासवंस्वेनतेजसा॥९॥ततःसर्वेमहा
त्मानःसहस्राक्षपुरोगमाः।तदारण्यमपाक्रामन्यत्रवृत्रोमहासुरः॥१०॥तेपश्यंस्तेजसाभूतंतपंतमसुरोत्तमं॥पिवंतमिवलोकां॰ ॥राम॥
स्त्रीन्निर्दहंतमिवांवरं॥११॥दृष्ट्वैवचासुरश्रेष्ठंदेवास्त्रासमुपागमन्॥कथमेनंवधिष्यामःकथंनस्यात्पराजयः॥१२॥तेषांचिंतय ॥२२२॥

तांमाचैव सहस्राक्षः पुरंदरः ॥ वज्रं प्रगृह्य पाणिभ्यां प्राहिणोद्वृत्रमूर्धनि ॥१३॥ कालाग्निनेव घोरेण दीप्तेनेव महार्चिषा ॥ पततो वृत्र
शिरसा जगत्त्रासमुपागमत् ॥१४॥ असंभाव्यं वधं तस्य वृत्रस्य विबुधाधिपः ॥ चिंतयानो जगामाशु लोकस्यांतं महायशाः ॥१५॥
तमिंद्रं ब्रह्महत्याशु गच्छंतमनुगच्छति ॥ अपतच्चास्य गात्रेषु तमिंद्रं दुःखमाविशत् ॥१६॥ हतारयः प्रनष्टेंद्रा देवाः साग्निपुरोगमाः
विष्णुं त्रिभुवनेशानं त्रिमुहुर्मुहुरपूजयत् ॥१७॥ त्वं गतिः परमेशान पूर्वजो जगतः पिता ॥ रक्षार्थं सर्वभूतानां विष्णुत्वमुपजग्मिवा
न् ॥१९॥ हतश्चायं त्वया वृत्रो ब्रह्महत्या च वासवं ॥ मामेव यजतां शक्रः पावयिष्यामि वज्रिणं ॥२०॥ पुण्येन हयमेधेन मामिष्ट्वा
पाकशासनः ॥ पुनरेष्यति देवानामिंद्रत्वमकुतोभयः ॥२१॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० उ० पंचाशीतितमः सर्गः ॥८५॥ तदा वृत्रव
धं सर्वमखिलेन सलक्ष्मणः ॥ कथयित्वा नरश्रेष्ठः कथाशेषं प्रचक्रमे ॥१॥ ततो हते महावीर्ये वृत्रे देवभयंकरे ॥ ब्रह्महत्यावृतः
शक्रः संज्ञां लेभे न वृत्रहा ॥२॥ सोंतमाश्रित्य लोकानां नष्टसंज्ञो विचेतनः ॥ कालं तत्रावसत्कंचिद्वेष्टमान इवोरगः ॥३॥ अथ न
ष्टे सहस्राक्षे उद्विग्नमभवज्जगत् ॥ भूमिश्च ध्वस्तसंकाशा निःस्नेहा शुष्ककानना ॥४॥ निःस्रोतसश्च ते सर्वे ह्रदाश्च सरितस्तथा ॥
संक्षोभश्चैव सत्त्वानामनावृष्टिकृतो भवेत् ॥५॥ क्षीयमाणे तु लोकेस्मिन्संभ्रांतमनसः सुराः ॥ यदुक्तं विष्णुना पूर्वं तं यज्ञं समुपान
यन् ॥६॥ ततः सर्वे सुरगणाः सोपाध्यायाः सहर्षिभिः ॥ तं देशं समुपाजग्मुर्यत्रेंद्रो भयमोहितः ॥७॥ ते तु दृष्ट्वा सहस्राक्षं मोहितं ब्र

॥रा०वा०उ०॥ ह्महत्यया॥ तं पुरस्कृत्य देवेशमश्वमेधं प्रचक्रिरे॥८॥ ततोऽश्वमेधः सुमहान्महेंद्रस्य महात्मनः॥ वर्तते ब्रह्महत्यायाः पावनार्थं
॥११२॥ नरेश्वर॥९॥ ततो यज्ञे समाप्ते तु ब्रह्महत्या महात्मनः॥ अभिगम्याब्रवीद्वाक्यं क्व मे स्थानं विधास्यथ॥१०॥ ते तामूचुस्ततो देवास्तुष्टाः प्री-
तिसमन्विताः॥ चतुर्धा विभजात्मानमात्मनैव दुरासदे॥११॥ देवानां भाषितं श्रुत्वा ब्रह्महत्या महात्मनां॥ संदधौ स्थानमन्यत्र वरयामा
स दुर्वसा॥१२॥ एकेनांशेन वत्स्यामि पूर्णोदासु नदीषु वै॥ चतुरो वार्षिकान्मासान्दर्पघ्नी कामचारिणी॥१३॥ भूम्यामहं सर्वकालमेके
नांशेन सर्वदा॥ वसिष्यामि न संदेहः सत्येनैतद्ब्रवीमि वः॥१४॥ योऽयमंशस्तृतीयो मे स्त्रीषु यौवनशालिषु॥ त्रिरात्रं दर्पपूर्णासु वसि
ष्ये दर्पघातिनी॥१५॥ हंतारो ब्राह्मणान्ये तु मृषापूर्वमदूषकान्॥ तांश्चतुर्थेन भागेन संश्रयिष्ये सुरर्षभाः॥१६॥ प्रत्यूचुस्तां ततो देवा
यथा वदसि दुर्वसे॥ तथा भवतु तत्सर्वं साधय स्वयदीप्सितं॥१७॥ ततः प्रीत्यान्विता देवाः सहस्राक्षं ववंदिरे॥ विज्वरः पूतपाप्मा
च वासवः समपद्यत॥१८॥ प्रशांतं च जगत्सर्वं सहस्राक्षे प्रतिष्ठिते॥ यज्ञं चाद्भुतसंकाशं तदा शक्रोऽभ्यपूजयत्॥१९॥ ईदृशो ह्यश्वमे
धस्य प्रसादो रघुनंदन॥ यजस्व सुमहाभाग हयमेधेन पार्थिव॥२०॥ इति लक्ष्मणवाक्यमुत्तमं नृपतिरतीव मनोहरं महात्मा॥ परितो
षमवाप हृष्टचेताः स निशम्येंद्रसमानविक्रमौजाः॥२१॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० उ० षडशीतितमः सर्गः॥८६॥ तच्छ्रुत्वा लक्ष्मणे ॥राम॥
नोक्तं वाक्यं वाक्यविदां वरः॥ प्रत्युवाच महातेजाः प्रहसन्राघवो वचः॥१॥ एवमेव नरश्रेष्ठ यथा वदसि लक्ष्मण॥ वृत्रघातमशेषे- ॥११२॥

णवाजिमेधफलंचयत् ।।२।। श्रूयतेहिपुरासौम्यकर्दमस्यप्रजापतेः ।। पुत्रोवाल्हीश्वरःश्रीमानिलोनामसुधार्मिकः ।।३।। सराजापृ
थिवींसर्वांवशेकृत्वामहायशाः ।। राज्यंचैवनरव्याघ्रपुत्रवत्पर्यपालयत् ।।४।। सुरैश्चपरमोदारैःदैतेयैश्चमहाधनैः ।। नागराक्षस
गंधर्वैर्यक्षैश्चसुमहात्मभिः ।।५।। पूज्यतेनित्यशःसौम्यभयार्त्तैरघुनंदन ।। विभिभ्यंश्चत्रयोलोकाःसरोषस्यमहात्मनः ।।६।। सराजा
तादृशोप्यासीद्धर्मेवीर्येचनिश्चितः ।। वुध्याचपरमोदारोवाल्हीकेशोमहायशाः ।।७।। सप्रचक्रेमहावाहुर्मृगयांरुचिरेवने ।। चैत्रेम
नोरमेमासेसभृत्यवलवाहनः ।।८।। प्रजघ्नेसनृपोरण्येमृगांछतसहस्रशः ।। हत्वैवतृप्तिर्नाभूच्चराज्ञस्तस्यमहात्मनः ।।९।। ना
नामृगाणामयुतंवध्यमानंमहात्मना ।। यत्रजातोमहासेनस्तंदेशमुपचक्रमे ।।१०।। तस्मिन्प्रदेशेदेवेशःशैलराजसुतांहरः ।। र
मयामासदुर्धर्षःसर्वैरनुचरैःसह ।।११।। कृत्वास्त्रीरूपमात्मानमुमेशोगोपतिध्वजः ।। देव्याःप्रियचिकीर्षःसन्तस्मिन्पर्वतनिर्झरे ।।
यत्रयत्रवनोद्देशेसत्वाःपुरुषवादिनः ।। वृक्षाःपुरुषनामानस्तेसर्वेस्त्रीजनाभवन् ।।१२।। यच्चकिंचनतत्सर्वंनारीसंज्ञंवभूवह ।। एत
स स्मिन्नंतरेराजाइलःकर्दमात्मनः ।।१३।। निघ्नन्मृगसहस्राणितंदेशमुपचक्रमे ।। सदृष्ट्वास्त्रीकृतंसर्वंसव्यालमृगपक्षिणं ।।१४।। आ
त्मानंस्त्रीकृतंचैवसानुगंरघुनंदन ।। तस्यदुःखंमहत्त्वासीद्दृष्ट्वात्मानंतथागतं ।।१५।। उमापतेश्चतत्कर्मज्ञात्वात्राससमुपागमत् ।।
ततोदेवंमहात्मानंशितिकंठंकपर्दिनं ।।१६।। जगामशरणंराजासभृत्यवलवाहनः ।। ततःप्रहस्यवरदःसहदेव्यामहेश्वरः ।। ।।

१७॥प्रजापतिसुतंवाक्यमुवाचवरदःस्वयं॥उत्तिष्ठोत्तिष्ठराजर्षेकार्दमेयमहाबल॥१८॥पुरुषत्वमृतेसौम्यवरंवरयसुव्रत॥ततःस
राजाशोकार्त्तःप्रत्याख्यातोमहात्मना॥१९॥स्त्रीभूतोसौनजग्राहवरमन्यंसुरोत्तमात्॥ततःशोकेनमहताशैलराजसुतांनृपः॥२
२०॥प्रणिपत्यउमांदेवींसर्वेणैवांतरात्मना॥ईशेवराणांवरदेलोकानामसिभामिनी॥२१॥अमोघदर्शनेदेविभजसौम्येनचक्षु
षा॥हृद्गतंतस्यराजर्षेर्विज्ञायहरसन्निधौ॥२२॥प्रत्युवाचशुभंवाक्यंदेवीरुद्रस्यसंमता॥अर्धस्यदेवोवरदोवरार्धस्यतवाप्य
हं॥२३॥तस्मादर्धंगृहाणत्वंस्त्रीपुंसोर्यावदिच्छसि॥तदद्भुततरंश्रुत्वादेव्यावरमनुत्तमं॥२४॥संप्रहृष्टमनाभूत्वाराजावाक्यमथा
ब्रवीत्॥यदिदेविप्रसन्नामेरूपेणाप्रतिमाभुवि॥२५॥मासंस्त्रीत्वमुपासित्वामासंस्यांपुरुषःपुनः॥ईप्सितंतस्यविज्ञायदेवीसु
रुचिरानना॥२६॥प्रत्युवाचशुभंवाक्यमेवमेवभविष्यति॥राजन्पुरुषभूतस्त्वंस्त्रीभावंनस्मरिष्यसि॥२७॥स्त्रीभूतश्चपरंमासंन
स्मरिष्यसिपौरुषं॥एवंसराजापुरुषोमासंभूत्वाथकार्दमिः॥२८॥त्रैलोक्यसुंदरीनारीमासमेकमिलाभवत्॥२९॥इत्यार्षेश्रीमद्रामा
यणेवा०उ०सप्ताशीतितमःसर्गः॥८७॥तांकथामैलसंबद्धांरामेणसमुदीरितां॥लक्ष्मणोभरतश्चैवश्रुत्वापरमविस्मितौ॥१॥तौरा
मंप्रांजलीभूत्वातस्यराज्ञोमहात्मनः॥विस्तरंतस्यभावस्यदोनेपप्रच्छतुःपुनः॥२॥कथंसराजास्त्रीभूतोवर्त्तयामासदुर्गतिः॥पु
रुषःसयदाभूतःकांवृत्तिंवर्त्तयत्यसौ॥३॥तयोस्तद्भाषितंश्रुत्वाकौतूहलसमन्वितं॥कथयामासकात्स्थंतस्यराज्ञोयथागमं॥४॥त

मेवमथमंमासंस्त्रीभूतालोकसुंदरी ॥ नाभिःपरिवृतास्त्रीभिर्यस्यपूर्वंपदानुगाः ॥५॥ तत्काननंविगाह्याशुविजह्रेलोकसुंदरी ॥ द्रुमगु
ल्मलताकीर्णेपर्व्वेषुपद्मदलेक्षणा ॥६॥ वाहनानिचसर्वाणिसंत्यक्त्वावैसमंततः ॥ पर्वताभोगविवरेतस्मिन्रेमेइलातदा ॥७॥ अ
थतस्मिन्वनोद्देशेपर्वतस्याविदूरतः ॥ सरःसुरुचिरप्रख्यंनानापक्षिगणायुतं ॥८॥ ददर्शसाइलातस्मिन्बुधंसोमसुतंतदा ॥ ज्व
लंतंस्वेनवपुषापूर्णंसोममिवोदितं ॥९॥ तपंतंचतपस्तीव्रमंभोमध्येदुरासदं ॥ यशस्करंकामकरंकारुण्येपर्यवस्थितं ॥
१०॥ सातंजलाशयंसर्वंक्षोभयामासविस्मिता ॥ सहतैःपूर्वपुरुषैस्त्रीभूतैरघुनंदन ॥११॥ बुधस्तुतांसमीक्ष्यैवकामबाणव
शंगतः ॥ नोपलेभेतदात्मानंसंचचालतदांभसि ॥१२॥ इलांनिरीक्षमाणस्तुत्रैलोक्याधिकांशुभां ॥ चिंतांसमभ्यतिक्रामत्कान्वियंदे
वताधिका ॥१३॥ नदेवीषुननागीषुनासुरीष्वप्सरःसुच ॥ दृष्टपूर्वामयाकाचिद्रूपेणानेनशोभिता ॥१४॥ सदृशीयंममभवेद्यदिनान्यप
रिग्रहः ॥ इतिबुद्धिंसमास्थायजलात्कूलमुपागमत् ॥१५॥ आश्रमंसमुपागम्यततस्ताःप्रमदोत्तमाः ॥ शब्दापयेतधर्मात्माताश्चैनंच
ववंदिरे ॥१६॥ सताःपप्रच्छधर्मात्माकस्यैषालोकसुंदरी ॥ किमर्थमागताचेवसर्वमाख्यातमाचिरं ॥१७॥ शुभंतुतस्यतद्वाक्यंमधुरं
मधुराक्षरं ॥ श्रुत्वास्त्रियश्चताःसर्वाऊचुर्मधुरयागिरा ॥१८॥ अस्माकमेषासुश्रोणीप्रभुत्वेवर्त्ततेसदा ॥ अपतिःकाननांतेषुसहा
स्माभिश्चरत्यसौ ॥१९॥ तद्वाक्यमाव्यक्तपदंतासांस्त्रीणांनिशम्यच ॥ विद्यामावर्त्तिनींपुण्यामावर्तयतसद्द्विजः ॥२०॥ सोर्थंविदित्वा

॥रा० वा० उ०॥ ॥२२४॥

सकलंतस्यराज्ञोयथातथा॥सर्वाएवस्त्रियस्ताश्चवभाषेमुनिपुंगवः॥२१॥अत्रकिंपुरुषीभूत्वाशैलरोधसिवत्स्यथ॥आवासस्तु
गिरावस्मिन्शीघ्रमेवविधीयतां॥२२॥मूलपत्रफलैःसर्वावर्तयिष्यथनित्यदा॥स्त्रियःकिंपुरुषान्नामभर्तॄन्समुपलप्स्यथ॥२३॥ताः
श्रुत्वासोमपुत्रस्यस्त्रियःकिंपुरुषीकृताः॥उपासांचक्रिरेशैलंवध्वस्ताबहुलास्तदा॥२४ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा० उत्तरकांडे
अष्टाशीतितमःसर्गः॥८८॥श्रुत्वाकिंपुरुषोत्पत्तिंलक्ष्मणोभरतस्तथा॥आश्चर्यमितिचब्रूतामुभौरामंजनेश्वरं॥१॥अथरामःकथा
मेतांभूयएवमहायशाः॥कथयामासधर्मात्माप्रजापतिसुतस्यवै॥२॥सर्वास्ताविद्रुतादृष्ट्वाकिन्नरीरृषिसत्तमः॥उवाचरूपसं
पन्नांतांस्त्रियंप्रहसन्निव॥३॥सोमस्याहंसुदयितःसुतःसुरुचिराननने॥भजस्वमांवरारोहेभक्त्यास्निग्धेनचक्षुषा॥४॥तस्यतद्वच
नंश्रुत्वाशून्येस्वजनवर्जिते॥इलासुरुचिरप्रख्यंप्रत्युवाचमहाग्रहं॥५॥अहंकामचरीसौम्यतवास्मिवशवर्तिनी॥प्रशाधिमांसोमसुत
यथेच्छसितथाकुरु॥६॥तस्यास्तदद्भुतप्रख्यंश्रुत्वाहर्षमुपागतः॥सवैकामीसहतयारेमेचंद्रमसःसुतः॥७॥बुधस्यमाधवोमासस्ता
मिलांरुचिराननां॥गतोरमयतोत्यर्थंक्षणवत्तस्यकामिनः॥८॥अथमासेतुसंपूर्णेपूर्णेंदुसदृशाननः॥प्रजापतिसुतःश्रीमाञ्छयने
प्रत्यबुध्यत॥९॥सोपश्यत्सोमजंतत्रतपंतंसलिलाशये॥ऊर्ध्ववाहुंनिरालंबंतंराजाप्रत्यभाषत॥१०॥भगवन्पर्वतंदुर्गंप्रविष्टो ॥राम॥
स्मिसहानुगः॥नचपश्यामितत्सैन्यंक्वनुतेमामकागताः॥११॥तच्छ्रुत्वातस्यराजर्षेर्नष्टसंज्ञस्यभाषितं॥प्रत्युवाचशुभंवाक्यंसा ॥२२४॥

त्वयन्नरयागिरा॥१२॥अश्मवर्षेणमहताभृत्यास्तेविनिपातिता॥त्वंचाश्रमपदेसुप्तोवातवर्षभयार्दितः॥१३॥समाश्वसिहिभद्रं
तेनिर्भयोविगतज्वरः॥फलमूलाशनोवीरनिवसेहयथासुखं॥१४॥सराजातेनवाक्येनप्रत्याश्वस्तोमहामतिः॥प्रत्युवाचशुभंवा
क्यंदीनोभृत्यजनक्षयात्॥१५॥त्यक्ष्याम्यहंस्वकंराज्यंनाहंभृत्यैर्विनाकृतः॥वर्तयेयंक्षणंब्रह्मन्समनुज्ञातुमर्हसि॥१६॥सुतोधर्मपु
रोब्रह्मन्ज्येष्ठोमममहायथाः॥शशबिंदुरितिख्यातःसमेराज्यंप्रपत्स्यते॥१७॥नहिशक्ष्याम्यहंहित्वाभृत्यदारान्सुखान्वितान्॥प्रतिव
क्तुंमहातेजाःकिंचिदप्यशुभंवचः॥१८॥तथाब्रुवतिराजेंद्रेबुधःपरममद्भुतं॥सांत्वपूर्वमथोवाचवासस्तइहरोचतां॥१९॥नसंतापस्त्वया
कार्यःकार्दमेयमहाबल॥संवत्सरोषितस्यापिकारयिष्यामितेहितं॥२०॥तस्यतद्वचनंश्रुत्वाबुधस्याक्लिष्टकर्मणः॥वासायविद
धेबुद्धिंयदुक्तंब्रह्मवादिना॥२१॥मासंसस्त्रीतदाभूत्वारमयत्यनिशंसदा॥मासंपुरुषभावेनधर्मबुद्धिंचकारसः॥२२॥ततःसानव
मेमासिइलासोमसुतात्सुतं॥जनयामाससुश्रोणीपुरुरवसमूर्जितं॥२३॥जातमात्रेतुसुश्रोणीपितुर्हस्तेन्यवेदयत॥बुधस्यसम
वर्णंचइलापुत्रंमहाबलं॥२४॥बुधस्तुपुरुषीभूतंसवैसंवत्सरांतरं॥कथाभीरमयामासधर्मयुक्ताभिरात्मवान्॥२५॥इत्यार्षेश्रीम
द्रामायणेवा०उत्तरकांडेएकोननवतितमःसर्गः॥८९॥तथोक्तवतिरामेतुतस्यजन्मतदद्भुतं॥उवाचलक्ष्मणोभूयोभरतश्चमहा
यथाः॥१॥इलासासोमपुत्रस्यसंवत्सरमथोषिता॥अकरोत्किंनरश्रेष्ठतत्त्वंशंसितुमर्हसि॥२॥तयोस्तद्वाक्यमाधुर्यंनिशम्यपरिपृ

॥ रा० वा० उ० ॥ स्तुतो ॥ रामः पुनरुवाचेदं प्रजापतिसुतकथां ॥ ३ ॥ पुरुषत्वं गते शूरे बुधः परमबुद्धिमान् ॥ संवर्त्तं परमोदारमाजुहाव महायशाः ॥ ४ ॥ च्यवनं
॥ २२५ ॥ भृगुपुत्रं च मुनिं चारिष्टनेमिनं ॥ प्रमोदनं मोदकरं ततो दुर्वाससं मुनिं ॥ ५ ॥ एतान्सर्वान्समानीय वाक्यज्ञस्तत्त्वदर्शनः ॥ उवाच सर्वान्सु
हृदो धैर्येण सुसमाहितान् ॥ ६ ॥ अयं राजा महाबाहुः कर्दमस्य इलः सुतः ॥ जानीतैनं यथाभूतं श्रेयोत्यत्र विधीयतां ॥ ७ ॥ तेषां संवद
तामेव द्विजैः सह महात्मभिः ॥ कर्दमस्तु महातेजास्तमाश्रममुपागमत् ॥ ८ ॥ पुलस्त्यश्च क्रतुश्चैव वषट्कारस्तथैव च ॥ ओंकारश्च म
हातेजास्तमाश्रममुपागमत् ॥ ९ ॥ ते सर्वे हृष्टमनसः परस्परसमागमे ॥ हितैषिणो बाल्हिपतेः पृथग्वाक्यान्यथाब्रुवन् ॥ १० ॥ कर्दमस्त्व
ब्रवीद्वाक्यं सुतार्थे परमं हितं ॥ द्विजाः शृणुत मद्वाक्यं यच्छ्रेयः पार्थिवस्य हि ॥ ११ ॥ नान्यं पश्यामि भैषज्यमंतरा वृषभध्वजं ॥ नाश्वमेधात्स
रो यज्ञः प्रियश्चैव महात्मनः ॥ १२ ॥ तस्माद्यजामहे सर्वे पार्थिवार्थे दुरासदं ॥ कर्दमेनैवमुक्तास्तु सर्व एव द्विजर्षभाः ॥ १३ ॥ रोचयंति स्म तं
यज्ञं रुद्रस्याराधनं प्रति ॥ संवर्त्तस्य तु राजर्षिः शिष्यः परपुरंजयः ॥ १४ ॥ मरुत्त इति विख्यातस्तं यज्ञं समुपाहरत् ॥ ततो यज्ञो महाना
सीद्बुधाश्रमसमीपतः ॥ १५ ॥ रुद्रश्च परमं तोषमाजगाम महायशाः ॥ अथ यज्ञे समाप्ते तु प्रीतः परमया मुदा ॥ १६ ॥ उमापतिर्द्विजान्स
र्वानुवाच इलसन्निधौ ॥ प्रीतोस्मि हयमेधेन भक्त्या च द्विजसत्तमाः ॥ १७ ॥ अस्य बाल्हिपतेश्चैव किं करोमि प्रियं शुभं ॥ तथा वदति दे ॥ राम ॥
वेशे द्विजास्ते सुसमाहिता ॥ १८ ॥ प्रसादयंति देवेशं यथा स्यात्पुरुषस्त्विला ॥ ततः प्रीतो महादेवः पुरुषत्वं ददौ पुनः ॥ १९ ॥ इलायै सुमहा ॥ २२५ ॥

तेजादत्वाचांतरधीयत॥निवृत्तेहयमेधेचगतेचादर्शनंहरेः॥२०॥यथागतंद्विजाःसर्वेतेगच्छन्दीर्घदर्शिनः।राजातुवाल्हिमुत्सृज्यम
ध्यदेशेत्वनुत्तमं॥२१॥निवेशयामासपुरंप्रतिष्ठानंयशस्करं॥शशबिंदुश्चराजर्षिर्वाल्हिःपरपुरंजय॥२२॥प्रतिष्ठानेइलोराजा
प्रजापतिसुतोवली॥सकालेप्राप्तवान्लोकमिलोब्राह्ममनुत्तमं॥२३॥ऐलःपुरुरवाराजाप्रतिष्ठानमवाप्तवान्॥ईदृशोह्यश्वमे
धस्यप्रभावःपुरुषर्षभः॥२४॥स्त्रीपूर्वाःपौरुषंलेभेयच्चान्यदपिदुर्लभं॥२५॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उत्तरकांडेनवतितमःस
र्गः॥९०॥एतदाख्यायकाकुत्स्थोभ्रातृभ्याममितप्रभः॥लक्ष्मणंपुनरेवाहधर्मयुक्तमिदंवचः॥१॥वसिष्ठंवामदेवंचजावालिमथ
काश्यपं॥द्विजांश्चसर्वप्रवरानश्वमेधपुरस्कृतान्॥एतान्सर्वान्समानीयमंत्रयित्वाचलक्ष्मणं॥हयंलक्षणसंपन्नंविमो
क्ष्यामिसमाधिना॥३॥तद्वाक्यंराघवेणोक्तंश्रुत्वात्वरितविक्रमः॥द्विजान्सर्वान्समाहूयदर्शयामासराघवं॥४॥तेदृष्ट्वादेवसं
काशंकृतपादाभिवंदनं॥राघवंसुदुराधर्षमाशीर्भिःसमपूजयन्॥५॥प्रांजलिस्तदाभूत्वाराघवोद्विजसत्तमान्॥उवाचधर्म
संयुक्तमश्वमेधाश्रितंवचः॥६॥तेपिरामस्यतच्छ्रुत्वानमस्कृत्वावृषध्वजं॥अश्वमेधंद्विजाःसर्वेपूजयंतिस्मसर्वशः॥७॥सते
षांद्विजमुख्यानांवाक्यमद्भुतदर्शनं॥अश्वमेधाश्रितंश्रुत्वाभृशंप्रीतोभवत्तदा॥८॥विज्ञायकर्मततेषांरामोलक्ष्मणमब्रवी
त्॥प्रेषयस्वमहावाहोसुग्रीवायमहात्मने॥९॥यथामहद्भिर्हरिभिर्वहुभिश्चवनौकसां॥सार्द्धमागच्छभद्रंतेअनुभोक्तुंमहोत्स

॥रा॰वा॰उ॰॥ वं॥११॥विभीषणश्चरक्षोभिःकामगैर्बहुभिर्वृतः॥अश्वमेधंमहायज्ञमायात्वतुलविक्रमः॥१२॥राजानश्चमहाभागाःयेमेप्रि
॥११६॥ यचिकीर्षवः॥सानुगाःक्षिप्रमायांतुर्यज्ञभूमिनिरीक्षकाः॥१३॥देशांतरगतायेचद्विजाःसमाहिताः॥आमंत्रयस्वतान्सर्वान
श्वमेधायलक्ष्मण॥१४॥ऋषयश्चमहाबाहोआहूयंतांतपोधनाः॥देशांतरगताःसर्वेसदाराश्चद्विजातयः॥१५॥तथैवताला
वचरास्तथैवनटनर्तकः॥यज्ञवाटश्चसुमहान्गोमत्यानैमिषेवने॥१६॥आज्ञाप्यतांमहाबाहोतद्धिपुण्यमनुत्तमं॥शांतय
श्चमहाबाहोप्रवर्त्यंतांसमंततः॥१७॥शतशश्चापिधर्मज्ञाःक्रतुमुख्यमनुत्तमं॥अनुभूयमहायज्ञंनैमिषेरघुनंदन॥१८॥तुष्टः
पुष्टश्चसर्वोसौमानितश्चयथाविधि॥प्रतियास्यतिधर्मज्ञशीघ्रमामंत्र्यतांजनः॥१९॥शतंवाहसहस्राणांतंडुलानांवपुष्म
तां॥अयुतंतिलमुद्गस्यप्रयात्वग्रेमहाबल॥२०॥चणकानांकुलत्थानांमाषाणांलवणस्यच॥अतोनुरूपंस्नेहंचगंधंसंक्षिप्त
मेवच॥२१॥सुवर्णकोट्योबहुलाहिरण्यस्यशतोत्तराः॥अग्रतोभरतःकृत्वागच्छत्वग्रेसमाधिना॥२२॥अंतरापणवीथ्यश्चसर्वे
चनटनर्तकाः॥सूदानार्यश्चबहवोनित्यंयौवनशालिनः॥२३॥भरतेनतुसार्द्धंतेयांतुसैन्यानिचाग्रतः॥नैगमान्बालवृद्धांश्चद्वि
जांश्चसुसमाहितान्॥२४॥कर्मांतिकान्वर्धकिनःकोशाध्यक्षांश्चनैगमान्॥ममभ्रातॄस्तथासर्वाःकुमारांतःपुराणिच॥२५ ॥राम॥
कांचनींममपत्नींचदीक्षायांज्ञांश्चकर्मणि॥अग्रतोभरतःकृत्वागच्छत्वग्नेमहायशाः॥२६॥उपकार्यामहा ॥११६॥

र्हाश्च पार्थिवानां महौजसां ॥ सानुगानां नरश्रेष्ठ व्यादिदेश महाबलः ॥ २६ ॥ अन्नपानानि वस्त्राणि अनुयानां महात्मनां । भरतः स तदा
यातः शत्रुघ्नसहितस्तदा ॥ २७ ॥ वानराश्च महानः सुग्रीवसहितास्तदा ॥ विप्राणां प्रवराः सर्वे चक्रुश्च परिवेषणं ॥ २८ ॥ विभीषणश्च र-
क्षोभिः स्त्रीभिश्च बहुभिर्वृतः ॥ ऋषीणामुग्रतपसां पूजां चक्रे महात्मनां ॥ २९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० उ० एकनवतितमः सर्गः ॥ ९१
तत्सर्वमखिलेनाशु प्रस्थाप्य भरताग्रजः ॥ हयं लक्षणसंपन्नं कृष्णसारं मुमोच ह ॥ १ ॥ ऋत्विग्भिर्लक्ष्मणं सार्धमश्वे च विनियुज्य च ॥ त-
तोभ्यगच्छत्काकुत्स्थः सह सैन्येन नैमिषं ॥ २ ॥ यज्ञवाटं महाबाहुर्दृष्ट्वा परममद्भुतं ॥ प्रहर्षमतुलं लेभे श्रीमानिति च सोब्रवीत् ॥ ३ ॥ नैमिषे
वसतस्तस्य सर्व एव नराधिपाः ॥ आनिन्युरुपहारांश्च तान् रामः प्रत्यपूजयन् ॥ ४ ॥ अन्नपानादि वस्त्राणि सर्वोपकरणानि च ॥ भरतः स-
ह शत्रुघ्नो नियुक्तो राजपूजने ॥ ५ ॥ वानराश्च महात्मानः सुग्रीवसहितास्तदा ॥ परिवेषणं च विप्राणां प्रयताः संप्रचक्रिरे ॥ ६ ॥ विभीषण-
श्च रक्षोभिर्बहुभिः सुसमाहितः ॥ ऋषीणामुग्रतपसां किंकरः समपद्यत ॥ ७ ॥ उपकार्या महार्हाश्च पार्थिवानां महात्मनां ॥ सानुगानां नर-
श्रेष्ठो व्यादिदेश महाबलः ॥ ८ ॥ एवं सुविहितो यज्ञो ह्यश्वमेधो ह्यवर्तत ॥ लक्ष्मणेन सुगुप्ता सा हयचर्या वै प्रवर्तत ॥ ९ ॥ ईदृशं राजसिंह-
स्य यज्ञप्रवरमुत्तमं ॥ नान्यः शब्दोभवत्तत्र हयमेधे महात्मनः ॥ १० ॥ छंदतो देहि विस्रब्धो यावत्तुष्यंति याचकाः ॥ तावत्सर्वाणि दत्ता-
नि क्रतुमुख्ये महात्मनः ॥ ११ ॥ विविधानि च गौडानि खांडवानि तथैव च ॥ न निःसृतं भवत्योष्ठाद्वचनं यावदर्थिनां ॥ १२ ॥ तावद्वानरर-

॥रा० बा०॥ क्षोभिर्दीनमेवाभ्यदृश्यत॥ नकश्चिन्मलिनोवापिदीनोवाप्यथवाकृशः॥१३॥ तस्मिन्यज्ञवरेराज्ञोहृष्टपुष्टजनावृते॥ येचतत्रमहात्म
॥११८॥ नोमुनयश्चिरजीविनः॥१४॥ नास्मरंस्तादृशंयज्ञंदानौघसमलंकृतं॥ यःकृत्यवान्सुवर्णेनसुवर्णंलभतेस्मसः॥१५॥ वित्तार्थीलभतेवि
त्तंरत्नार्थीरत्नमेवच॥ हिरण्यानांसुवर्णानांरत्नानामथवाससां॥१६॥ अनिशंदीयमानानांराशिःसमुपदृश्यते॥ नशक्रस्यनसोमस्
यमस्यवरुणस्यच॥१७॥ ईदृशोदृष्टपूर्वोनएवमूचुस्तपोधनाः॥ सर्वत्रवानरास्तस्थुःसर्वत्रैवचराक्षसाः॥१८॥ वासोधनान्नकामे
भ्यःपूर्णहस्ताददुर्भृशं॥ ईदृशोराजसिंहस्ययज्ञःसर्वगुणान्वितः॥१९॥ संवत्सरमथोसाग्रंवर्ततेनचहीयते॥२०॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामाय
णेबा०उ०द्विनवतितमःसर्गः॥९२॥ वर्तमानेतथाभूतेयज्ञेचपरमाद्भुते॥ सशिष्यआजगामाशुवाल्मीकिर्भगवानृषिः॥१॥ सदृष्ट्वादिव्य
संकाशंयज्ञमद्भुतदर्शनं॥ एकान्तेऋषिसंघातश्चकारउटजान्शुभान्॥२॥ शाकटांश्चबहून्पूर्णान्फलमूलैश्चशोभनान्॥ वाल्मी
किवाटेरुचिरेस्थापयन्नविदूरतः॥३॥ सशिष्यावब्रवीद्धृष्टौयुवांगत्वासमाहितौ॥ कृत्स्नंरामायणंकाव्यंगायतांपरयामुदा॥४॥ ऋषिवा
टेषुपुण्येषुब्राह्मणावसथेषुच॥ रथ्यासुराजमार्गेषुपार्थिवानांगृहेषुच॥ रथ्यासुराजमार्गेषुपार्थिवानांगृहेषुच॥५॥ रामस्यभवनद्वा
रियत्रकर्मचकुर्वते॥ ऋत्विजामग्रतश्चैवतत्रगेयंविशेषतः॥६॥ इमानिचफलान्यत्रसाधूनिविविधानिच॥ जातानिपर्वताग्रेषुआ राम
स्वाद्यास्वाद्यगायतं॥७॥ नयास्यथःश्रमंवत्सौभक्षयित्वाफलान्यथ॥ मूलानिचसुमृष्टानिनगरात्परिहास्यथः॥८॥ यदिशब्दापयेद्रा ११८

मः श्रवणाय महीपतिः ॥ ऋषीणामुपविष्टानां यथायोगं प्रवर्तनां ॥ ९ ॥ दिवसे विंशतिः सर्गाः गेया मधुरया गिरा ॥ प्रमाणैर्बहुभिस्त-
त्र यथोद्दिष्टं मया पुरा ॥ १० ॥ लोभश्चापि न कर्तव्यः स्वल्पोपि धनवांछया ॥ किं धनेनाश्रमस्थानां फलमूलाशिनां सदा ॥ ११ ॥ यदि पृच्छेत्स
काकुत्स्थो युवां कस्येति दारकौ ॥ वाल्मिकेरथ शिष्यौ द्वौ ब्रूतामेवं नराधिपं ॥ १२ ॥ इमास्तंत्रीः सुमधुराः स्थानं वा पूर्वदर्शनं ॥ मूर्छयित्वा सुम-
धुरं गायतां विगतज्वरौ ॥ १३ ॥ आदिप्रभृति गेयं स्यान्न चावज्ञाय पार्थिवं ॥ पिता हि सर्वभूतानां राजा भवति धर्मतः ॥ १४ ॥ तद्युवां हृष्टमनसौ श्वः प्र-
भाते समाहितौ ॥ गायतां मधुरं गेयं तंत्रीलयसमन्वितं ॥ १५ ॥ इति संदिश्य बहुशो मुनिः प्राचेतसस्तदा ॥ वाल्मीकिः परमोदारस्तूष्णीमा-
सीन्महामुनिः ॥ १६ ॥ संदिष्टौ मुनिना तेन तावुभौ मैथिलीसुतौ ॥ तथैव करवावेति निर्जग्मतुररिंदमौ ॥ १७ ॥ तामद्भुतां तौ हृदये कुमारौ ।
निवेश्य वाणीमृषिभाषितां तदा ॥ समुत्सुकौ तौ सुखमूषतुर्निशां यथाश्विनौ भार्गवनीतिसंहितां ॥ १८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० उत्त-
त्रिनवतितमः सर्गः ॥ ९३ ॥ तौ रजन्यां प्रभातायां स्नातौ हुतहुताशनौ ॥ यथोक्तमृषिणा पूर्वं सर्वं तत्रोपगायतां ॥ १ ॥ तां स शुश्राव काकुत्स्थः पू-
र्वाचार्यविनिर्मितां ॥ अपूर्वां पाठ्यजातिं च गेयेन समलंकृतां ॥ २ ॥ प्रमाणैर्बहुभिर्बद्धां तंत्रीलयसमन्वितां ॥ बालाभ्यां राघवः श्रुत्वा कौ-
तूहलपरोऽभवत् ॥ ३ ॥ अथ कर्मांतरे राजा समाहूय महामुनीन् ॥ पार्थिवांश्च नरव्याघ्रः पंडितान्नैगमांस्तथा ॥ ४ ॥ पौराणिकान्शब्दविदो ये च
वृद्धाश्च द्विजातयः ॥ स्वराणां लक्षणज्ञांश्च उत्सुकान् द्विजसत्तमान् ॥ ५ ॥ लक्षणज्ञांश्च गांधर्वान्नैगमांश्च विशेषतः ॥ पादाक्षरसमासज्ञा-

॥रा० वा०॥ नछंदस्सुपरिनिष्ठितान् ॥९॥ कलामात्राविशेज्ञान्ज्योतिषे च परंगतान् ॥ क्रियाकल्पविदश्चैव तथा कार्यविशारदान् ॥६॥ हेतु
॥११८॥ प्रचारकुशलां कौतुकांश्चवकुश्रुतान् ॥ छंदोविदः पुराणज्ञान्वैदिकान्द्विजसत्तमान् ॥८॥ चित्रज्ञान्वृत्तसूत्रज्ञान्गीतनृत्यविशा
रदान् ॥ एतान्सर्वान्समानीय गातारौ समवेशयत् ॥९॥ तेषां संवदतां तत्र श्रोतॄणां हर्षवर्धनं ॥ गेयं प्रचक्रतुस्तत्र तावुभौ मुनिदारकौ
॥१०॥ ततः प्रवृत्तं मधुरं गांधर्वमतिमानुषं ॥ न च तृप्तिं ययुः सर्वे श्रोतारो गेयसंपदा ॥११॥ हृष्टा मुनिगणाः सर्वे पार्थिवाश्च महौजसः ॥
पिवंत इव चक्षुर्भिः पश्यंति स्म मुहुर्मुहुः ॥१२॥ ऊचुः परस्परं चेदं सर्व एव समाहिताः ॥ उभौ रामस्य सदृशौ बिंबाद्बिंबमिवोद्धृतौ ॥१३॥
जटिलौ यदि न स्यातां न च वल्कलधारौ यदि ॥ विशेषं नाधिगच्छामो गायतो राघवस्य च ॥१४॥ एवं प्रभाषमाणेषु पौरजानपदेषु च ॥
प्रवृत्तमादितः पूर्वं सर्गं नारददर्शितं ॥१५॥ ततः प्रभृति सर्गांश्च यावद्विंशत्यगायतां ॥ ततोऽपराह्णसमये राघवः समभाषत ॥१६॥ श्रुत्वा
विंशतिसर्गांस्तान्भ्रातरं भ्रातृवत्सलः ॥ अष्टादश सहस्राणि सुवर्णस्य महात्मनो ॥१७॥ प्रयच्छ शीघ्रं काकुत्स्थ यदन्यदभिकांक्षि
तं ॥१८॥ ददौ स शीघ्रं काकुत्स्थो बालयोर्वै पृथक्पृथक् ॥१९॥ दीयमानं सुवर्णं तु नागृह्णीतां कुशीलवौ ॥ ऊचतुश्च महात्मानौ किमनेने
तिविस्मितौ ॥२०॥ वन्येन फलमूलेन निरतौ वनवासिनौ ॥ सुवर्णेन हिरण्येन किं करिष्यावहे वने ॥२१॥ तया तयोः प्रब्रुवतोः कौतूह ॥राम॥
लसमन्विताः ॥ श्रोतारश्चैव रामश्च सर्व एव सुविस्मिताः ॥२२॥ तस्य चैवागमं रामः काव्यस्य श्रोतुमुत्सुकः ॥ पप्रच्छ तौ महातेजास्तावु ॥११८॥

भौमुनिदारकौ॥२२॥किंप्रमाणमिदंकाव्यंकाप्रतिष्ठामहात्मनः॥कर्त्ताकाव्यस्यमहतःक्वचासौमुनिपुंगवः॥२३॥एवंतंराघ
वंवाक्यमूचतुर्मुनिदारकौ॥वाल्मीकिर्भगवान्कर्त्तासंप्राप्तोयज्ञसंविधं॥येनेदंचरितंतुभ्यमशेषंसंप्रदर्शितं॥२४॥संनिब
द्धंहिश्लोकानांचतुर्विंशत्सहस्रकं॥उपाख्यानशतंचैवभार्गवेणतपस्विना॥२५॥आदिप्रभृतिवैराजन्पंचसर्गशतानिच
कांडानिषट्कृतानीहसोत्तराणिमहात्मना॥२६॥कृतानिगुरुणास्माकमृषिणाचरितंतव॥प्रतिष्ठाजीवितंयावत्तावत्सर्वस्य व
रा र्तते॥२७॥यदिबुद्धिःकृताराजञ्छ्रवणायमहारथ॥कर्मांतरेक्षणीभूतंतच्छृणुष्वसहानुजः॥२८॥बाढमित्यब्रवीद्रामस्तौचानुज्ञा
प्यराघवौ॥प्रहृष्टौजग्मतुःस्थानंयत्रास्तेमुनिपुंगवः॥२९॥रामोपिमुनिभिःसार्धंपार्थिवैश्चमहात्मभिः॥श्रुत्वातद्गीतिमाधुर्यंक
र्मशालामुपागमत्॥३०॥शुश्रावतत्तालयोपपन्नंसर्गान्वितंसस्वरशब्दयुक्तं॥तंत्रीलयव्यंजनयोगयुक्तंकुशीलवाभ्यांपरि
गीयमानं॥३१॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उत्त०चतुर्नवतितमःसर्गः॥९४॥रामोबहून्यहान्येवतद्गीतंपरमंशुभं॥शुश्रावमु
निभिःसार्द्धंपार्थिवैःसहवानरैः॥१॥तस्मिन्गीतेतुविज्ञायसीतापुत्रौकुशीलवौ॥तस्याःपरिषदोमध्येरामोवचनमब्रवीत्॥२॥
दूतान्शुद्धसमाचारानाहूयात्ममनीषया॥मद्वचोब्रूतगच्छध्वमितोभगवतोंतिके॥३॥यदिशुद्धसमाचारायदिवावीतकल्म
षा॥करोत्विहात्मनःशुद्धिमनुमान्यमहामुनिं॥४॥छंदंमुनेश्चविज्ञायसीतायाश्चमनोगतं॥प्रत्ययंदातुकामायास्ततःशंसत

॥रा० बा० उ॥ मेलघुः॥५॥श्वः प्रभाते तु शपथं मैथिली जनकात्मजा॥ करोतु परिषन्मध्ये शोधनार्थं ममैव च॥६॥श्रुत्वा तु राघवस्यैतद्वचः प
॥११९॥ रमम‌द्भुतं॥ दूताः संप्रययुर्वाटं यत्र वै मुनिपुंगवः॥७॥ते प्रणम्य महात्मानं ज्वलंतममितप्रभं॥ ऊचुस्ते रामवाक्यानि मृदूनि मधुरा
णि च॥८॥तेषां तद्भाषितं श्रुत्वा रामस्य च मनोगतं॥ विज्ञाय सुमहातेजा मुनिर्वाक्यमथाब्रवीत्॥९॥एवं भवतु भद्रं वो यथा वद
ति राघवः॥ तथा करिष्यते सीता दैवतं हि पतिः स्त्रियः॥१०॥तथोक्ता मुनिना सर्वे राजदूता महौजसः॥ प्रत्येत्य राघवं सर्वे मुनि
वाक्यं बभाषिरे॥११॥ततः प्रहृष्टः काकुत्स्थः श्रुत्वा वाक्यं महात्मनः॥ ऋषींस्तत्र समेतांश्च राज्ञश्चैवाभ्यभाषत॥१२॥भगवंतः स
शिष्या वै सानुगाश्च नराधिपाः॥ पश्यंतु सीताशपथं यश्चैवान्योपि कांक्षते॥१३॥तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः॥ सर्वेषा
मृषिमुख्यानां साधुवादो महानभूत्॥१४॥राजानश्च महात्मानः प्रशसंति स्म राघवं॥ उपपन्नं नरश्रेष्ठ त्वय्येव भुवि नान्यतः॥१५॥
एवं विनिश्चयं कृत्वा श्वोभूत इति राघवः॥ विसर्जयामास तदा सर्वांस्तांछत्रुसूदनः॥१६॥इति संप्रचार्य राजसिंहः श्वोभूते शप
थस्य निश्चयं॥ विससर्ज मुनीन्नृपांश्च सर्वान्स महात्मा महतो महानुभावः॥१७॥इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे बा० उ० पंचनवतितमः
सर्गः॥९५॥तस्यां रजन्यां व्युष्टायां यज्ञवाटं गतो नृपः॥ ऋषीन्सर्वान्महातेजाः शब्दापयति राघवः॥१॥ वसिष्ठो वामदेवश्च जावालि राम
रथ काश्यपः॥ विश्वामित्रो दीर्घतमा दुर्वासश्च महातपाः॥२॥पुलस्त्योपि तथा शक्तिर्भार्गवश्चैव वामनः॥ मार्कंडेयश्च दीर्घायु ११९

मौद्गल्यश्च महायशाः ॥३॥ गर्गश्च च्यवनश्चैव शतानंदश्च धर्मवित् ॥ भरद्वाजश्च तेजस्वी अग्निपुत्रश्च सुप्रभः ॥४॥ नारदः पर्वतश्चै
व गौतमश्च महायशाः ॥ एते चान्ये च बहवो मुनयः संशितव्रताः ॥५॥ कौतूहलसमाविष्टाः सर्व एव समागताः ॥ राक्षसाश्च महावीर्या
वानराश्च महाबलाः ॥६॥ सर्व एव समाजग्मुर्महात्मानः कुतूहलात् ॥ क्षत्रिया ये च शूद्राश्च वैश्याश्चैव सहस्रशः ॥७॥ नानादेशग
ताश्चैव ब्राह्मणाः संशितव्रताः ॥ सीताशपथवीक्ष्यार्थं सर्व एव समागताः ॥८॥ तदा समागतं सर्वमश्मभूतमिवाचलं ॥ श्रुत्वा मुनि
वरस्तूर्णं ससीतः समुपागमत् ॥९॥ तमृषिं पृष्ठतः सीता अन्वगच्छदवांङ्मुखी ॥ कृतांजलिर्वाष्पकला कृत्वा रामो मनोगतं ॥१०॥
तां दृष्ट्वा श्रुतिमायांतीं ब्रह्माणमनुगामिनीं ॥ वाल्मीकेः पृष्ठतः सीतां साधुवादो महानभूत् ॥११॥ ततो हलहलाशब्दः सर्वेषामेवमावभौ
दुःखजन्मविशालेन शोकेनाकुलितात्मनां ॥१२॥ साधु रामेति केचित्तु साधु सीतेति चापरे ॥ उभावेव च तत्रान्ये प्रेक्षकाः संप्रचुक्रुशुः
॥१३॥ ततो मध्ये जनौघस्य प्रविश्य मुनिपुंगवः ॥ सीतासहायो वाल्मीकिरिति होवाच राघवं ॥१४॥ इयं दाशरथे सीता सुव्रता धर्मचारिणी
अपवादात्परित्यक्ता ममाश्रमसमीपतः ॥१५॥ लोकापवादभीतस्य तव राम महाव्रत ॥ प्रत्ययं दास्यते सीता तामनुज्ञातुमर्हसि ॥१६॥
इमौ तु जानकीपुत्रावुभौ च यमजातकौ ॥ सुतौ तवैव दुर्द्धर्षौ सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥१७॥ प्रचेतसोहं दशमः पुत्रो राघवनंदन ॥ न स्मरा
म्यनृतं वाक्यमिमौ तु तव पुत्रकौ ॥१८॥ बहुवर्षसहस्राणि तपश्चर्या मया कृता ॥ नोपाश्नीयां फलं तस्या दुष्टेयं यदि मैथिली ॥१९॥

॥रा०वा०॥ ॥मनसाकर्मणावाचाभूतपूर्वंनकिल्बिषं॥तस्याहंफलमश्नामिअपापामैथिलीयदि॥२०॥अहंपंचसुभूतेषुमनःषष्ठेषुराघव॥विविं
॥१२७॥ त्यसीताशुद्धेतिजग्राहवननिर्झरे॥२१॥इयंशुद्धसमाचाराअपापापतिदेवता॥लोकापवादभीतस्यप्रत्ययंतवदास्यति॥२२॥त
स्मादियंनरवरात्मजशुद्धभावादिव्येनदृष्टिविषयेणमयाप्रदिष्टा॥लोकापवादकलुषीकृतचेतसायात्यक्तात्वयाप्रियतमाविदि
तापिशुद्धा॥२३॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०षण्णवतितमःसर्गः॥९६॥वाल्मीकिनैवमुक्तस्तुराघवःप्रत्यभाषत॥प्रांजलिर्जगतो
मध्येदृष्ट्वातांवरवर्णिनीं॥१॥एवमेतन्महाभागयथावदसिधर्मवित्॥प्रत्ययस्तुममब्रह्मंस्तववाक्यैरकल्मषैः॥२॥प्रत्ययश्चपु
रादत्तोवैदेह्याःसुरसन्निधौ॥शपथश्चकृतस्तत्रतेनवेश्मप्रवेशिता॥३॥लोकापवादोबलवान्येनत्यक्ताहिमैथिली॥सेयंलो
कभयाद्ब्रह्मन्पापेभिजानता॥४॥परित्यक्तामयासीतातद्भवान्क्षंतुमर्हसि॥५॥जानामिचेमौपुत्रौमेयमजातौकुशीलवौ॥शुद्धा
यांजगतोमध्येमैथिल्यांप्रीतिरस्तुमे॥६॥अभिप्रायंतुविज्ञायरामस्यसुरसत्तमाः॥सीतायाःशपथेतस्मिन्सर्वएवसमागताः॥
पितामहंपुरस्कृत्यसर्वएवसमागताः॥आदित्यावसवोरुद्राःविश्वेदेवामरुद्गणाः॥७॥साध्याश्चदेवाःसर्वेतेसर्वेचपरमर्षयः॥
नागाःसुपर्णाःसिद्धाश्चतेसर्वेहृष्टमानसाः॥८॥दृष्ट्वादेवानृषींश्चैवराघवःपुनरब्रवीत्॥प्रत्ययोमेनरश्रेष्ठऋषिवाक्यैरकल्मषैः॥ ॥राम॥
९॥शुद्धायांजगतोमध्येवैदेह्यांप्रीतिरस्तुमे॥सीताशपथसंभ्रांताःसर्वएवसमागताः॥१०॥ततोवायुःशुभःपुण्योदिव्यगंधोमनोर ॥१२७॥

मः॥तंजनौघंसुरश्रेष्ठोल्हादयामाससर्वतः॥११॥तदद्भुतमिवाचिंत्यंनिरीक्षंतसमाहिताः॥मानवाःसर्वराष्ट्रेभ्यःपूर्वंकृतयुगेयथा
॥१२॥सर्वान्समागतान्दृष्ट्वासीताकाषायवासिनी॥अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यमधोदृष्टिरवाङ्मुखी॥१३॥यथाहंराघवादन्यंमनसापि
नचिंतये॥तथामेमाधवीदेवीविवरंदातुमर्हति॥१४॥मनसाकर्मणावाचायथारामंसमर्चये॥तथामेमाधवीदेवीविवरंदातुम
र्हति॥१५॥यथैतत्सत्यमुक्तंमेवेद्मिरामात्परंनच॥तथामेमाधवीदेवीविवरंदातुमर्हति॥१६॥तथाशपंत्यांवैदेह्यांप्रादुरासीत
दद्भुतं॥भूतलादुत्थितंदिव्यंसिंहासनमनुत्तमं॥१७॥ध्रियमाणंशिरोभिस्तुनागैरमितविक्रमैः॥दिव्यंदिव्येनवपुषादिव्यरत्न
विभूषितैः॥१८॥तस्मिंस्तुधरणीदेवीबाहुभ्यांगृह्यमैथिलीं॥स्वागतेनाभिनंद्यैनामासनेचोपवेशयत्॥१९॥तामासनगतांदृष्ट्वा
प्रविशंतींरसातलं॥पुष्पवृष्टिरविच्छिन्नादिव्यासीतामवाकिरत्॥२०॥साधुकारश्चसुमहान्देवानांसहसोत्थितः॥साधुसाध्विति
वैसीतेयस्यास्तेशीलमीदृशं॥२१॥एवंबहुविधावाचोह्यंतरिक्षगताःसुराः॥व्याजह्रुर्हृष्टमनसोदृष्ट्वासीताप्रवेशनं॥२२॥यज्ञवाट
गताश्चापिमुनयःसर्वएवते॥राजानश्चनरव्याघ्राविस्मयान्नोपरेमिरे॥२३॥अंतरिक्षेचभूमौचसर्वेस्थावरजंगमाः॥दानवाश्चम
हाकायाःपातालेपन्नगाधिपाः॥२४॥केचिद्विनेदुःसंहृष्टाःकेचिद्ध्यानपरायणाः॥केचिद्रामंनिरीक्षंतेकेचित्सीतामचेतसः॥२५॥
सीताप्रवेशनंदृष्ट्वातेषामासीत्समागमः॥तन्मुहूर्तमिवात्यर्थंसमंसंमोहितंजगत्॥२६॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मीकी०उ० सीतावियोग
९७

॥रा०बा०॥ ॥२२१॥

॥ सप्तनवतितमः सर्गः ॥९७॥ रसातलं प्रविष्टायां वैदेह्यां सर्ववानराः ॥ चुक्रुशुः साधु साध्वीति मुनयो रामसन्निधौ ॥१॥ दंडका
ष्टमवष्टभ्य बाष्पव्याकुलितेक्षणः ॥ अवाक्शिरा दीनमना रामो ह्यासीत्सुदुःखितः ॥२॥ स रुदित्वा चिरं कालं बहुशो बाष्पमुत्सृज
न् ॥ क्रोधशोकसमाविष्टो रामो वचनमब्रवीत् ॥३॥ अभूतपूर्वं शोकं मे मनः स्प्रष्टुमिहेच्छति ॥ पश्यतो मे यथा नष्टा सीता श्रीरिव
रूपिणी ॥४॥ सा ऽदर्शनं पुरा सीता लंकापारे महोदधेः ॥ ततश्चापि मया नीता किं पुनर्वसुधातलात् ॥५॥ वसुधे देवि भवति सीता ॥
निर्यात्यतां मम ॥ दर्शयिष्यामि वा रोषं यथा मामवगच्छसि ॥६॥ कामं श्वश्रूर्ममैव त्वं त्वत्सकाशाव मैथिली कर्षता फालहस्तेन
जनकेनोद्धृता पुरा ॥७॥ तस्मान्निर्यात्यतां सीता विवरं वा प्रयच्छ मे ॥ पाताले नाकपृष्ठे वा वसेयं सहितस्तया ॥८॥ आनय त्वं हि
तां सीतां मत्तोऽहं मैथिलीकृते ॥ न मे दास्यसि चेत्सीतां यथारूपां महीतले ॥९॥ सपर्वतवनां कृत्स्नां व्यथयिष्यामि ते स्थितिं ॥ नाशयि
ष्याम्यहं भूमिं सर्वमापो भवंत्विह ॥१०॥ एवं ब्रुवाणे काकुत्स्थे क्रोधशोकसमन्विते ॥ ब्रह्मा सुरगणैः सार्द्धमुवाच रघुनंदनं ॥११॥ राम
राम न संतापं कर्त्तुमर्हसि सुव्रत ॥ स्मर त्वं पूर्वकं भावं मंत्रं चामित्रकर्षण ॥१२॥ न खलु त्वां महाबाहो स्मारयेयमनुत्तमं ॥ इमं मुहू
र्त्तं दुर्धर्ष स्मर त्वं जन्म वैष्णवं ॥१३॥ सीता हि विमला साध्वी तव पूर्वपरायणा ॥ नागलोकं सुखं प्रायात्त्वदाश्रयतपोबलात् ॥१४॥ स्व ॥राम॥
र्गे ते संगमो भूयो भविष्यति न संशयः ॥ अस्यास्तु परिषन्मध्ये यद्ब्रवीमि निबोध तत् ॥१५॥ एतदेव हि काव्यं ते का व्यानामुत्तमं ॥२२१॥

श्रुतं॥सर्वविस्तरतोराममाख्यास्यतिनसंशयः॥१६॥जन्मप्रभृतितेवीरसुखदुःखोपसेवनं॥भविष्यदुरंचेहसर्वंवाल्मीकिना
कृतं॥१७॥आदिकाव्यमिदंरामत्वयिसर्वंप्रतिष्ठितं॥नह्यन्योर्हतिकाव्यानांयशोभाग्राघवादृते॥१८॥श्रुतंतेपूर्वमेतद्धिमयास
र्वंसुरैःसह॥दिव्यमद्भुतरूपंचसत्यवाक्यमनावृतं॥१९॥सत्वंपुरुषशार्दूलधर्मेणसुसमाहितः॥शेषंभविष्यंकाकुत्स्थकाव्यंरा
मायणंशृणु॥२०॥उत्तरंनामकाव्यस्यशेषमत्रमहायशाः॥तच्छृणुष्वमहातेजऋषिभिःसार्द्धमुत्तमं॥२१॥नखल्वन्येनकाकुत्स्थ
श्रोतव्यमिदमुत्तमं॥परमंऋषिणावीरत्वयैवरघुनंदन॥२२॥एतावदुक्त्वावचनंब्रह्मात्रिभुवनेश्वरः॥जगामत्रिदिवंदेवोदेवैः
सहसबांधवैः॥२३॥येतुतत्रमहात्मानःऋषयोब्रह्मलौकिकाः॥ब्रह्मणासमनुज्ञातान्यवर्तंतमहौजसः॥२४॥उत्तरंश्रोतुमनसो
भविष्यंयच्चराघवे॥२५॥ततोरामःशुभांवाणींदेवदेवस्यभाषितां॥श्रुत्वापरमतेजस्वीवाल्मीकिमिदमब्रवीत्॥२६॥भगवन्श्रो
तुमनसऋषयोब्रह्मलौकिकाः॥भविष्यदुत्तरंयन्मेश्वोभूतेसंप्रवर्ततां॥२७॥एवंविनिश्चयंकृत्वासंप्रगृह्यकुशीलवौ॥तंजनौघं
विसृज्याथकर्मशालामुपागमत्॥तामेवशोचतःसीतांसाव्यतीतातायशर्वरी॥२८॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०अष्टनवतितमः
सर्गः९८॥रजन्यांतुप्रभातायांसमानीयमहामुनीन्॥गीयतामविशंकाभ्यांरामःपुत्रावुवाचह॥१॥ततःसमुपविष्टेषुमहर्षिषुम
हात्मसु॥भविष्यदुत्तरंकाव्यंजगतुस्तौकुशीलवौ॥२॥प्रविष्टायांतुसीतायांभूतलंसत्यसंपदा॥तस्यावसानेयज्ञस्यरामःपरमदु

रा०वा०उ० मेना॥३॥अपश्यमानोवैदेहीं मेनेशून्यमिदंजगत्॥ शोकेनपरमायस्तोनशांतिंमनसागमत्॥४॥विसृज्यपार्थिवान्सर्वान्नृक्षवान
१२२ रराक्षसान्॥जनौघंविप्रमुख्यानांवित्तपूर्वंविसृज्यच॥५॥ततोविसृज्यतान्सर्वान्रामोराजीवलोचनः॥हृदिकृत्वासदासीताम
योध्यांप्रविवेशह॥६॥नसीतायाःपरंभार्यांववेसरघुनंदनः॥यज्ञेयज्ञेचपत्न्यर्थंजानकीकांचनीभवत्॥७॥दशवर्षसहस्रा
णिवाजिमेधानथाकरोत्॥वाजपेयान्दशगुणांस्तथाबहुसुवर्णकान्॥८॥अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांगोसवैश्चमहाधनैः॥ईजेक्रतुभि
रन्यैश्चसश्रीमानाप्तदक्षिणैः॥९॥एवंसकालःसुमहान्राज्यस्थस्यमहात्मनः॥धर्मेप्रयतमानस्यव्यतीयाद्राघवस्यच॥१०॥ऋक्ष
वानररक्षांसिस्थितारामस्यशासने॥ अनुरंजंतिराजानोह्यहन्यहनिराघवं॥११॥कालेवर्षतिपर्जन्यःसुभिक्षंविमलादिशः॥
हृष्टपुष्टजनाकीर्णपुरंजनपदास्तथा॥१२॥नाकालेम्रियतेकश्चिन्नव्याधिःप्राणिनांतथा॥नानर्थोविद्यतेकश्चिद्रामेराज्यंप्रशा
सति॥१३॥अथदीर्घस्यकालस्यराममातायशस्विनी॥पुत्रपौत्रैःपरिवृताकालधर्ममुपागमत्॥१४॥अन्वियायसुमित्राचकै
केयीचयशस्विनी॥धर्मंकृत्वाबहुविधंत्रिदिवेपर्यवस्थिताः॥१५॥सर्वाःप्रमुदिताःस्वर्गेराज्ञादशरथेनच॥समागतामहाभागाः
सर्वधर्मंचलेभिरे॥१६॥तासांरामोमहादानंकालेकालेप्रयच्छति॥मातृणामविशेषेणब्राह्मणेषुतपस्विषु॥१७॥पित्र्याणिब्रह्मरत्ना राम
नियज्ञान्परमदुस्तरान्॥चकाररामोधर्मात्मापितॄन्देवान्विवर्धयन्॥१८॥एवंवर्षसहस्राणिबहून्यथाययुःसुखं॥यज्ञैर्बहुविधं १२२

धर्मेवर्धयानस्य सर्वदा ॥१९॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा॰ उ॰ यज्ञावसानं नामैकोनशततमः सर्गः ॥९९॥ कस्यचित्त्वथ कालस्य युधाजि
त्केकयो नृपः ॥ स्वगुरुं प्रेषयामास राघवाय महात्मने ॥१॥ गार्ग्यमंगिरसः पुत्रं ब्रह्मर्षिममितप्रभं ॥ दश चाश्वसहस्राणि प्रीतिदानम
नुत्तमं ॥२॥ कंवलानि च रत्नानि चित्रवस्त्रमथोत्तमं ॥ रामाय प्रददौ राजा शुभान्याभरणानि च ॥३॥ श्रुत्वा तु राघवो धीमान्महर्षिं
गार्ग्यमागतं ॥ मातुलस्याश्वपतिनः प्रहितं तन्महाधनं ॥४॥ प्रत्युद्गम्य च काकुत्स्थः क्रोशमात्रं सहानुजः ॥ गार्ग्यं संपूजयामास य
था शक्रो बृहस्पतिं ॥५॥ तथा संपूज्य तमृषिं तद्धनं प्रतिगृह्य च ॥ पृष्ट्वा प्रतिपदं सर्वं कुशलं मातुलस्य च ॥६॥ उपविष्टं महाभागं रा
मः प्रष्टुं प्रचक्रमे ॥ किमाह मातुलो वाक्यं यदर्थं भगवानिह ॥७॥ प्राप्तो वाक्यविदां श्रेष्ठः साक्षादिव बृहस्पतिः ॥ रामस्य भाषितं श्रु
त्वा महर्षिः कार्यविस्तरं ॥८॥ वक्तुमद्भुतसंकाशं राघवायोपचक्रमे ॥ मातुलस्ते महावाहो वाक्यमाह नरर्षभ ॥९॥ युधाजित्प्रीतिसं
युक्तं श्रूयतां यदि रोचते ॥ अयं गंधर्वविषयः फलमूलोपशोभितः ॥१०॥ सिंधोरभयतः पार्श्वे देशः परमशोभनः ॥ तं च रक्षंति गंधर्वाः
सायुधा युद्धकोविदाः ॥११॥ शैलूषस्य सुता वीरास्तिस्रः कोट्यो महावलाः ॥ तान्विनिर्जित्य काकुत्स्थ गंधर्वनगरं शुभं ॥१२॥ निवेशय
महावाहो द्वे पुरे सुसमाहिते ॥ अन्यस्य न गतिस्तत्र देशः परमशोभनः ॥१३॥ रोचतां ते महावाहो नाहं त्वामहितं वदे ॥१३॥ तच्छ्रुत्वा रा
घवः प्रीतो महर्षेर्मातुलस्य च ॥ उवाच वाढमित्येव भरतं चान्ववैक्षत ॥ सोऽब्रवीद्राघवः प्रीतः सांजलिप्रग्रहो द्विजं ॥१४॥ इमौ कुमारौ

॥तंदेशंब्रह्मर्षेविचरिष्यतः॥१५॥भरतस्यात्मजौवीरौतक्षःपुष्कलएवच॥मातुलेनसुगुप्तौतुधर्मेणसुसमाहितौ॥१६॥भरतंचाग्रतः
कृत्वाकुमारौसबलानुगौ॥निहत्यगंधर्वसुतान्द्वेपुरेविभजिष्यतः॥१७॥निवेश्यतेपुरवरेआत्मजौसन्निवेश्यच॥आगमिष्यतिमे
भूयःसकाशमतिधार्मिकः॥१८॥ब्रह्मर्षिमेवमुक्त्वातुभरतंसबलानुगं॥आज्ञापयामासतदाकुमारौचाभ्यषेचयत्॥१९॥नक्षत्रेणच
सौम्येनपुरस्कृत्यांगिरःसुतं॥भरतःसहसैन्येनकुमाराभ्यांविनिर्ययौ॥२०॥सासेनाशक्रयुक्तेवनगरान्निर्ययावथ॥राघवानुग
तादूरंदुराधर्षैःसुरैरपि॥२१॥मांसाशीनिश्चयेसत्वारक्षांसिसुमहांतिच॥अनुजग्मुर्हिभरतंरुधिरस्यपिपासया॥२२॥भूतग्रा
मांश्चबहवोमांसभक्षाःसुदारुणाः॥गंधर्वपुत्रमांसानिभोक्तुकामाःसहस्रशः॥२३॥सिंहव्याघ्रवराहाणांखेचराणांचपक्षिणां
बहूनिवैसहस्राणिसेनायाययुरग्रतः॥२४॥अध्यर्द्धमाससुषितापथिसेनानिरामया॥हृष्टपुष्टजनाकीर्णाकेकयंसमुपागम
त्॥२५॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०शततमःसर्गः॥१००॥श्रुत्वासेनापतिंप्राप्तंभरतंकेकयाधिपः॥युधाजिद्गर्गसहितंपरांप्री
तिमुपागमत्॥१॥सनिर्ययौजनौघेनमहताकेकयाधिपः॥त्वरमाणोभिचक्रामगंधर्वान्केकयाधिपः॥२॥भरतश्चयुधाजिच्च
समेतौलघुविक्रमैः॥गंधर्वनगरंप्राप्तौसबलौसपदानुगौ॥३॥श्रुत्वातुभरतंप्राप्तंगंधर्वास्तेसमागताः॥योद्धुकामामहावीर्याव्य
नदंस्तेसमंततः॥४॥ततःसमभवद्युद्धंतुमुलंलोमहर्षणं॥सप्तरात्रंमहाभीमंनचान्यतरयोर्जयः॥५॥खड्गशक्तिधनुर्ग्राहानद्यः

शोणितसंस्रवाः॥नृकलेवरवाहिन्यः प्रवृत्ताः सर्वतोदिशं॥६॥ ततोरामानुजः क्रुद्धः कालस्यास्त्रंसुदारुणं॥संवर्त्तंनामभरतोगं
धर्वेष्वभ्यचोदयत्॥७॥तेवद्धाः कालपाशेनसंवर्त्तेनविदारिताः॥क्षणेनाभिहतास्तेनतिस्रः कोट्यो महात्मना॥८॥तद्युद्धंतादृ
शंघोरं नस्मरंतिदिवौकसः॥निमेषांतरमात्रेण तादृशानांमहात्मनां॥९॥हतेषुतेषुसर्वेषुभरतः केकयीसुतः॥निवेशयामासत
दासमृद्धेद्वेपुरोत्तमे॥१०॥तक्षंतक्षशिलायांतुपुष्कलंपुष्कलावते॥गंधर्वदेशेरुचिरेगांधारविषयेचसः॥११॥धनरत्नौघसंकीर्णे
काननैरुपशोभिते॥अन्योन्यसंघर्षकृतेस्पर्धयागुणविस्तरैः॥१२॥उभेसुरुचिरप्रख्येव्यवहारैरकिल्बिषैः॥उद्यानयानसंपूर्णे
सुविभक्तांतरापणे॥१३॥उभेपुरवरेरम्येविस्तरैरुपशोभिते॥गृहमुख्यैः सुरुचिरैर्विमानैर्बहुभिर्वृते॥१४॥शोभितेशोभनीयैश्चदे
वायतनविस्तरैः॥तालैस्तमालैस्तिलकैर्बकुलैरुपशोभिते॥१५॥निवेश्यपंचभिर्वर्षैर्भरतोराघवानुजः॥पुनरायान्महाबाहुरयो
ध्यांकेकयीसुतः॥१६॥सोभिवाद्यमहात्मानंसाक्षाद्धर्ममिवापरं॥राघवंभरतः श्रीमान्ब्रह्माणमिववासवः॥१७॥शशंसचयथावृत्तंगं
धर्ववधमुत्तमं॥निवेशनंचदेशस्यश्रुत्वाप्रीतोस्यराघवः॥१८॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा० उ० एकोत्तरशततमः सर्गः॥१०१॥ तच्छ्रुत्वा
हर्षमापेदेराघवोभ्रातृभिः सह॥वाक्यंचाद्भुतसंकाशंभ्रातॄन्प्रोवाचराघवः॥१॥इमौकुमारौसौमित्रेतवधर्मविशारदौ॥अंगदश्च
न्द्रकेतुश्चराज्यार्थेदृढविक्रमौ॥२॥इमौराज्येभिषेक्ष्यामिदेशः साधुविधीयतां॥रमणीयोह्यसंबाधोरमेतांयत्रधन्विनौ॥३॥नरा

॥रा॰ वा॰ उ॰॥ ष्ट्रंयत्रपीडास्यान्नाश्रमाणांविनाशनं॥सदेशोदृश्यतांसौम्यनापराध्यामहेयथा॥४॥तथोक्तवतिरामेतुभरतःप्रत्युवाचह॥अयं
॥१२४॥ कारुपथोदेशोरमणीयोनिरामयः॥५॥निवेश्यतांतत्रपुरंअंगदस्यमहात्मनः॥चंद्रकेतोःसुरुचिरंचंद्रकांतंनिरामयं॥६॥तद्वा
क्यंभरतेनोक्तंप्रतिजग्राहराघवः॥तंचकृत्वावशेदेशमंगदस्यनिवेशयत्॥७॥अंगदीयापुरीरम्याप्यंगदस्यनिवेशिता॥रमणी
यासुगुप्ताचरामेणाक्लिष्टकर्मणा॥८॥चंद्रकेतोश्चमल्लस्यमल्लभूम्यांनिवेशिता॥चंद्रकांतेतिविख्यातादिव्यास्वर्गपुरीयथा॥९॥
ततोरामःपरांप्रीतिंलक्ष्मणोभरतस्तथा॥ययुर्युद्धेदुराधर्षाअभिषेकंचचक्रिरे॥१०॥अभिषिच्यकुमारौद्वौप्रस्थाप्यसुसमाहि
तौ॥अंगदंपश्चिमांभूमिंचंद्रकेतुमुदङ्मुखं॥११॥अंगदंचापिसौमित्रिर्लक्ष्मणोनुजगामह॥चंद्रकेतोस्तुभरतःपार्ष्णिग्राहोबभू
वह॥१२॥लक्ष्मणस्त्वंगदीयायांसंवत्सरमथोषितः॥पुत्रेस्थितेदुराधर्षेअयोध्यांपुनरागमत्॥१३॥भरतोपितथैवोष्यसंवत्सर
मतोधिकं॥अयोध्यांपुनरागम्यरामपादावुपासत॥१४॥उभौसौमित्रिभरतौरामपादावनुव्रतौ॥१३॥कालंगतमपिस्नेहान्नजज्ञाते
ऽतिधार्मिकौ॥१५॥एवंवर्षसहस्राणिदशतेषांययुस्तदा॥धर्मेप्रयतमानानांपौरकार्येषुनित्यदा॥१६॥विहृत्यकालंपरिपूर्णमा
नसाःश्रियावृताधर्मपुरेचसंस्थिताः॥त्रयःसमिद्धाहुतिदीप्ततेजसोहुताग्नयःसाधुमहाध्वरेत्रयः॥१७॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा ॥राम॥
ल्मी॰उ॰द्व्युत्तरशततमःसर्गः॥१०२॥कस्यचित्त्वथकालस्यरामेधर्मपुरेस्थिते॥कालस्तापसरूपेणराजद्वारमुपागमत्॥१॥हतो ॥१२४॥

अतिवलस्याहंमहर्षेरमितौजसः॥ रामंदिदृक्षुरायातःकार्येणहिमहावलः॥२॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासौमित्रिस्त्वरयान्वितः॥ न्यवे
दयतरामायतापसंतंसमागतं॥३॥ जयस्वराजधर्मेणउभौलोकौमहाद्युते॥ दूतस्त्वांद्रष्टुमायातस्तपसाभास्करःप्रभः॥४॥ तद्वा
क्यंलक्ष्मणोक्तंवैश्रुत्वारामानुवाचह॥ प्रवेश्यतांमुनिस्तातमहौजास्तस्यवाक्यधृक्॥५॥ सौमित्रिस्तथेत्युक्त्वाप्रावेशयततंमुनिं
ज्वलंतमिवतेजोभिःप्रदहंतमिवांशुभिः॥६॥ सोभिगम्यरघुश्रेष्ठंदीप्यमानंस्वतेजसा॥ ऋषिर्मधुरयावाचावर्द्धस्वेत्याहराघवं॥७
तस्मैरामोमहातेजाःपूजामर्घ्यपुरोगमां॥ ददौकुशलमव्यग्रंप्रष्टुंचैवोपचक्रमे॥८॥ पृष्टश्चकुशलंतेनरामेणवदतांवरः॥ आस
नेकांचनेदिव्येनिषसादमहायशाः॥९॥ तमुवाचततोरामःस्वागतंतेमहामते॥ प्रापयास्यचवाक्यानियतोहूतस्त्वमागतः॥१०
चोदितोराजसिंहेनमुनिर्वाक्यमभाषत॥ द्वंद्वेह्येतत्प्रवक्तव्यंहितंवैयद्यवेक्षसे॥११॥ यःशृणोतिनिरीक्षेद्वासवध्योभवितातव
भवेद्वैमुनिमुख्यस्यवचनंयद्यवेक्षसे॥१२॥ तथेतिचप्रतिज्ञायरामोलक्ष्मणमब्रवीत्॥ द्वारितिष्ठमहावाहोप्रतिहारंविसर्जे
य॥१३॥ समेवध्यःखलुभवेद्वाचंद्वंद्वंसमीरितं॥ ऋषेर्ममचसौमित्रेपश्येद्वाशृणुयाच्चयः॥१४॥ ततोनिक्षिप्यकाकुत्स्थोलक्ष्मणंद्वा
रिसंग्रहं॥ तमुवाचमुनेर्वाक्यंकथयस्वेतिराघवः॥१५॥ यत्तेमनीषितंवाक्यंयेनवासिसमाहितः॥ कथयस्वाविशंकस्त्वंममा
पिहृदिवर्तते॥१६॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०कालागमनंनामत्र्युत्तरशततमःसर्गः॥१०३॥ शृणुराजन्महासत्वयदर्थम

हमागतः॥पितामहेनदेवेनप्रेषितोस्मिमहाबल॥१॥तवाहंपूर्वकेभावेपुत्रःपरपुरंजय॥मायासंभावितोवीरकालःसर्वसं-
माहरः॥२॥पितामहश्चभगवान्आहलोकपतिःप्रभुः॥समयस्तेकृतःसौम्यलोकान्संपरिरक्षितुं॥३॥संक्षिप्यहिपुरालोकान्माय-
यास्वयमेवहि॥महार्णवेशयानोप्सुमांत्वंपूर्वमजीजनः॥४॥भोगवंतंततोनागमनंतमुदकेशयः॥माययाजनयित्वात्वंद्वौचसत्वौ
महाबलौ॥५॥मधुंचकैटभंचैवययोरस्थिचयैर्वृता॥इयंपर्वतसंबाधामेदिनीचाभवत्तदा॥६॥पद्मेदिव्यर्कसंकाशेनाभ्यामुत्पा-
द्यमामपि॥प्राजापत्यंत्वयाकार्यमपिसर्वंनिवेशितं॥७॥सोहंसंन्यस्तभारोहित्वामुपास्यजगत्पतिं॥रक्षांविधत्स्वभूतेषुममते-
जस्करोभवान्॥८॥ततस्त्वमसिदुर्धर्षात्तस्माद्भावात्सनातनात्॥रक्षांविधास्यन्भूतानांविष्णुत्वमुपजग्मिवान्॥९॥आदित्यांवी-
र्यवान्पुत्रोभ्रातॄणांवीर्यवर्धनः॥समुत्पन्नेषुकृत्येषुतेषांसाह्यायकल्पसे॥१०॥सत्वमुज्जास्यमानासुप्रजासुजगतोवर॥रावण-
स्यवधाकांक्षीमानुषेषुमनोदधाः॥११॥दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच॥कृत्वावासस्यनियमंस्वयमेवात्मनापुरा॥१२॥
सत्वंमनोमयःपुत्रपूर्णायुर्मानुषेष्विह॥कालोनरवरश्रेष्ठसमीपमुपवर्तितुं॥१३॥यदिभूयोमहाराजप्रजाइच्छस्युपासितुं॥वस
वावीरभद्रंतेएवमाहपितामहः॥१४॥अथवाविजिगीषातेसुरलोकायराघव॥सनाथाविष्णुनादेवाभवंतुविगतज्वराः॥१५॥
श्रुत्वापितामहेनोक्तंवाक्यंकालसमीरितं॥राघवःप्रहसन्वाक्यंसर्वसंहारमब्रवीत्॥१६॥श्रुत्वामेदेवदेवस्यवाक्यंपरममद्भुतं॥प्री-

तिर्हिमहतीजातातवागमनसंभवा॥१६॥त्रयाणामपिलोकानांकार्यार्थंममसंभवः॥भद्रंतेस्तुगमिष्यामियतएवाहमागतः॥१७॥हृष्ट
तोस्म्यसिसंप्राप्तोनमेतत्रविचारणा॥मयाहिसर्वकृत्येषुदेवानांवशवर्तिनां॥१८॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा॰उ॰कालवाक्यंनाम
चतुःशततमःसर्गः॥१०४॥तथातयोःसंवदतोर्दुर्वासाभगवानृषिः॥रामस्यदर्शनाकांक्षीराजद्वारमुपागमत्॥१॥सोभिगम्यतुसौमि
त्रिमुवाचऋषिसत्तमः॥रामंदर्शयमेशीघ्रंपुरामेर्थोतिप्रवर्तते॥२॥मुनेस्तत्भाषितंश्रुत्वालक्ष्मणःपरवीरहा॥अभिवाद्यमहात्मानं
वाक्यमेतदुवाचह॥३॥किंकार्यंब्रूहिभगवन्कोत्यर्थःकिंकरोम्यहं॥व्यग्रोहिराघवोब्रह्मन्मुहूर्तंपरिपाल्यतां॥४॥तच्छ्रुत्वाऋषि
शार्दूलःक्रोधेनकलुषीकृतः॥उवाचलक्ष्मणंवाक्यंनिर्दहन्निवचक्षुषा॥५॥अस्मिन्क्षणेमांसौमित्रेरामायप्रतिवेदय॥विषयंत्वं
पुरंचैवशपिष्येराघवंतथा॥६॥भरतंचैवसौमित्रेयुष्माकंयाचसंततिः॥नहिशक्ष्याम्यहंभूयोमन्युंधारयितुंहृदि॥७॥तच्छ्रुत्वाघो
रसंकाशंवाक्यंतस्यमहात्मनः॥चिंतयामनसावाक्यस्यतस्यनिश्चयं॥८॥एकस्यमरणंमेस्तुमाभूत्सर्वविनाशनं॥इतिबुध्वाविनि
मास श्चित्यराघवायन्यवेदयत्॥९॥लक्ष्मणस्यवचःश्रुत्वारामःकालंविसृज्यच॥निःसृत्यत्वरितोराजाअत्रेःपुत्रंददर्शह॥१०॥सोभिवा
द्यमहात्मानंज्वलंतमिवतेजसा॥किंकार्यमितिकाकुत्स्थःकृतांजलिरभाषत॥११॥तद्वाक्यंराघवेणोक्तंश्रुत्वामुनिवरःप्रभुं॥प्रत्या
हरामंदुर्वासाःश्रूयतांधर्मवत्सल॥१२॥अद्यवर्षसहस्रस्यसमाप्तिर्मम राघव॥सोहंभोजनमिच्छामियथासिद्धंतवानघ॥१३॥

तच्छ्रुत्वावचनंराज्ञाराघवःप्रीतमानसः॥भोजनंमुनिमुख्याययथासिद्धमुपाहरत्॥१४॥सतुभुक्त्वामुनिश्रेष्ठस्तदन्नममृतोपमं
साधुरामेतिसंभाष्यस्वमाश्रममुपागत्॥१५॥संस्मृत्यकालवाक्यानिततोदुःखमुपागमत्॥दुःखेनचसुसंतप्तःस्मृत्वातद्घोरद
र्शनं॥१६॥अवाङ्मुखोदीनमनाव्याहर्तुंनशशाकह॥ततोबुध्वाविनिश्चित्यकालवाक्यानिराघवः॥१७॥नैतदस्तीतिनिश्चित्यतू
ष्णीमासीन्महायशाः॥१८॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उत्तरकांडेपंचोत्तरशततमःसर्गः॥१०५॥अवाङ्मुखमथोदीनंदृष्ट्वासोममि
वाप्लुतं॥राघवंलक्ष्मणोवाक्यंहृष्टोमधुरमब्रवीत्॥१॥नसंतापंमहाबाहोमदर्थेकर्तुमर्हसि॥पूर्वनिर्माणबद्धाहिकालस्यगतिरीदृ
शी॥२॥जहिमांसौम्यविस्रब्धंप्रतिज्ञांपरिपालय॥हीनप्रतिज्ञाःकाकुत्स्थप्रयांतिनरकंनराः॥३॥यदिप्रीतिर्महाराजयद्यनुग्राह्य
तामयि॥जहिमांनिर्विशंकस्त्वंधर्मंवर्धयराघव॥४॥लक्ष्मणेनतथोक्तस्तुरामःप्रचलितेंद्रियः॥मंत्रिणःसमुपानीयतथैवचपुरोध
सः॥५॥अब्रवीच्चतदावृत्तंतेषांमध्येसराघवः॥दुर्वाससोभिगमनंचैवप्रतिज्ञांतापसस्यच॥६॥तच्छ्रुत्वामंत्रिणःसर्वेसोपाध्यायाःसमा
सतः॥वसिष्ठस्तुमहातेजावाक्यमेतदुवाचह॥७॥दृष्टमेतन्महाबाहोक्षयंतेरोमहर्षणं॥लक्ष्मणेनवियोगश्चतवराममहायशः
॥८॥त्यजैनंबलवान्कालोमाप्रतिज्ञांवृथाकृथाः॥प्रतिज्ञायांहिनष्टायांधर्मोविलयंव्रजेत्॥९॥ततोधर्मेविनष्टेतुत्रैलोक्यंसच
राचरं॥सदेवर्षिगणंसर्वंविनश्येत्तुनसंशयः॥१०॥सत्वंपुरुषशार्दूलत्रैलोक्यस्याभिपालनात्॥लक्ष्मणेनविनाचाद्यजगत्स्व

स्यं कुरुष्व ह ।।११।। तेषां तत्समवेतानां वाक्यं धर्मार्थसंहितं ।। श्रुत्वा परिषदो मध्ये रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ।।१२।। विसर्जयेत्वां सौमित्रे
मा भूद्धर्मविपर्ययः ।। त्यागो वधो वा विहितः साधूनां उभयं समं ।।१३।। रामेण भाषिते वाक्ये बाष्पव्याकुलितेंद्रियः ।। लक्ष्मणस्त्वरितः
प्रायात् स्वगृहं न विवेश ह ।।१४।। स गत्वा सरयूतीरमुपस्पृश्य कृतांजलिः ।। निगृह्य सर्वस्रोतांसि निश्वासं न मुमोच ह ।।१५।। अनिश्वसं
तं युक्तं तं सशक्राः साप्सरोगणाः । देवाः सर्षिगणाः सर्वे पुष्पैरभ्य किरंस्तदा ।।१६।। अदृश्यं सर्वमनुजैः सशरीरं महाबलं ।। प्रगृह्य
लक्ष्मणं शक्रस्त्रिदिवं संविवेश ह ।।१७।। ततो विष्णोश्चतुर्भागमागतं सुरसत्तमाः ।। हृष्टाः प्रमुदिताः सर्वे पूजयंति स्म राघवं ।।१८।।
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० उ० लक्ष्मणवियोगो नाम षडुत्तरशततमः सर्गः ।।१०६।। विसृज्य लक्ष्मणं रामो दुःखशोकसमन्वि
तः ।। पुरोधसो मंत्रिणश्च नैगमांश्चेदमब्रवीत् ।।१।। अद्य राज्येभिषेक्ष्यामि भरतं धर्मवत्सलं ।। अयोध्यायाः पतिं वीरं ततो यास्याम्य
हं वनं ।।२।। प्रवेशयत संभारान्मा भूत्कालात्ययो यथा ।। अद्यैवाहं गमिष्यामि लक्ष्मणेन गतां गतिं ।।३।। तच्छ्रुत्वा राघवेणोक्तं सर्वाः
प्रकृतयो भृशं ।। मूर्धभिः प्रणता भूमौ गतसत्वा इवाभवत् ।।४।। भरतश्च विसंज्ञोभूत् श्रुत्वा राघवभाषितं ।। राज्यं विगर्हयामास वच
नं चेदमब्रवीत् ।।५।। सत्येनाहं शपे राजन् स्वर्गभोगेन चैव हि ।। न कामयेय यथा राज्यं त्वां विना रघुनंदन ।।६।। इमौ कुशीलवौ राजन्न
भिषिच्य नराधिप ।। कोशलेषु कुशं वीरं उत्तरेषु तथा लवं ।।७।। शत्रुघ्नस्य च गच्छंतु दूतास्त्वरितविक्रमाः ।। इदं गमनमस्माकं शीघ्रमा

॥रा०वा०॥ रक्ष्यातुमाचिरं॥८॥तच्छ्रुत्वाभरतेनोक्तंदृष्ट्वाचापिह्यधोमुखान्॥पौरान्दुःखेनसंतप्तान्वसिष्ठोवाक्यमब्रवीत्॥९॥वत्सरामइ-
॥१२७॥ माःपश्यधरणींप्रकृतिर्गताः॥ज्ञात्वैषामीप्सितंकार्यंमाचैषांविप्रियंकृथाः॥१०॥वसिष्ठस्यतुवाक्येनउत्थाप्यप्रकृतीजनं॥किंकरोमि
तिकाकुत्स्थःसर्वान्वचनमब्रवीत्॥११॥ततःसर्वाःप्रकृतयोरामंवचनमब्रुवन्॥गच्छंतमनुगच्छामोयत्ररामगमिष्यसि॥१२॥पौरेषुय
दितेप्रीतिर्यदिस्नेहोह्यनुत्तमः॥सपुत्रदाराःकाकुत्स्थसमंगच्छामसत्पथं॥१३॥तपोवनंवादुर्गंवानदीमंभोनिधिंतथा॥वयंतेयदि
नत्याज्याःसर्वान्नोनयईश्वर॥१४॥एषानःपरमाप्रीतिरेषनःपरमोवरः॥हृद्गतानःसदाप्रीतिस्तवानुगमनेनृप॥१५॥पौराणांदृढ
भक्तिंचवाढमित्येवसोब्रवीत्॥स्वकृतांतंचवान्वेक्ष्यतस्मिन्नहनिराघवः॥१६॥कोशलेषुकुशंवीरमुत्तरेषुतथालवं॥अभिषिच्यम
हात्मानावुभौरामःकुशीलवौ॥१७॥अभिषिक्तौसुतावंकेप्रतिष्ठाप्यपुरेततः॥रथानांतुसहस्राणिनागानामयुतानिच॥दशचाश्व-
सहस्राणिएकैकस्यधनंददौ॥१८॥बहुरत्नौबहुधनौहृष्टपुष्टजनाश्रयौ॥स्वेपुरेप्रेषयामासभ्रातरौतौकुशीलवौ॥१९॥अभिषिच्य
ततोवीरौप्रस्थाप्यस्वेपुरेतदा॥दूतान्संप्रेषयामासशत्रुघ्नायमहात्मने॥२०॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०सप्तोत्तरशततमःस-
र्गः॥१०७॥तेदूतारामवाक्येनचोदितालघुविक्रमाः॥प्रजग्मुर्मधुरांशीघ्रंचक्रुर्वासंचनाध्वनि॥१॥ततस्त्रिभिरहोरात्रैःसंप्राप्यमधु- ॥राम॥
रामम॥शत्रुघ्नाययथातत्त्वमाचख्युःसर्वमेवतत्॥२॥लक्ष्मणस्यपरित्यागंप्रतिज्ञांराघवस्यच॥पुत्रयोरभिषेकंचपौरानुगमनंत- १२७

या॥३॥कुशस्य नगरी रम्या विंध्यपर्वतरोधसि॥ कुशावतीति नाम्ना सा कृता रामेण धीमता॥४॥श्रावसीति पुरी रम्या श्राविता च लव
स्य ह॥ अयोध्यां विजनां कृत्वा राघवो भरतस्तथा॥५॥स्वर्गस्य गमनोद्योगं कृतवंतौ महारथौ॥ एवं सर्वे निवेद्याशु शत्रुघ्नाय महात्म
ने॥६॥विरेमुस्ते ततो दूतास्त्वर राजेति चाब्रुवीन्॥ तच्छ्रुत्वा घोरसंकाशं कुलक्षयमुपस्थितं॥७॥प्रकृतिस्तु समानीय कांचनं च
पुरोधसं॥ तेषां सर्वं यथावृत्तमब्रवीद्रघुनंदनः॥८॥आत्मनश्च विपर्यासं भविष्यं भ्रातृभिः सह॥ ततः पुत्रद्वयं वीरः सोभ्यषिंच
नराधिपः॥९॥सुबाहुर्मधुरां लेभे शत्रुघाती च वैदिशं॥ द्विधा कृत्वा तु तां सेनां माधुरीं पुत्रयोर्द्वयोः॥ धनं च युक्तं कृत्वा वै स्थापयामा
स पार्थिवः॥१०॥सुबाहुं मधुरायां च वैदिशे शत्रुघातिनं॥ ययौ स्थाप्य तदायोध्यां रथेनैकेन राघवः॥११॥स ददर्श महात्मानं ज्वलंत
मिव पावकं॥ सूक्ष्मक्षौमांबरधरं मुनिभिः सार्धमक्षयैः॥१२॥सोभिवाद्य ततो रामं प्रांजलिः प्रयतेंद्रियः॥ उवाच वाक्यं धर्मज्ञं धर्ममे
वानुचिंतयन्॥१३॥कृत्वाभिषेकं सुतयोर्द्वयो राघवनंदन॥ तवानुगमने राजन् विद्धि मां कृतनिश्चयं॥१४॥न चान्यदद्य वक्तव्यमतो वी
रन शासनं॥ निहन्यमानमिच्छामि मद्विधेन विशेषतः॥१५॥तस्य तां बुद्धिमक्लीवां विज्ञाय रघुनंदनः॥ बाढमित्येव शत्रुघ्नं रामो वा
क्यमुवाच ह॥१६॥तस्य वाक्यस्य वाक्यांते वानराः कामरूपिणः॥ ऋक्षराक्षससंघाश्च समापेतुरनेकसः॥१७॥सुग्रीवं ते पुरस्कृत्य स
र्व एव समागताः॥ तं रामं द्रष्टुमनसः स्वर्गायाभिमुखं स्थितं॥१८॥देवपुत्रा ऋषिसुता गंधर्वाणां सुतास्तथा॥ रामक्षयं विदित्वा ते सर्व एव

समागताः॥१९॥तवानुगमने राजन्संप्राप्ताः स्मसमागताः॥यदि राम विनास्माभिर्गच्छेस्त्वं पुरुषोत्तम॥२०॥यमदंडमिवोद्यम्य त्वयास्म
विनिपातिताः॥२१॥एतस्मिन्नंतरे रामं सुग्रीवोपि महाबलः॥प्रणम्य विधिवद्वीरं विज्ञापयितुमुद्यतः॥२२॥अभिषिच्यांगदं वीरमाग
तोस्मि नरेश्वर॥तवानुगमने राजन् विद्धि मां कृतनिश्चयं॥२३॥तैरेवमुक्तः काकुत्स्थो बाढमित्यब्रवीत्स्मयन्॥विभीषणमथोवाच
राक्षसेंद्र महायशाः॥२४॥यावत्प्रजा धरिष्यंति तावत्त्वं वै विभीषण॥राक्षसेंद्र महावीर्य लंकास्थः स्वं धरिष्यसि॥२५॥यावच्चंद्रश्च सू
र्यश्च यावत्तिष्ठति मेदिनी॥यावच्च मत्कथा लोके तावद्राज्यं तवास्त्विह॥२६॥शासितश्च सखित्वेन कार्यं ते मम शासनं॥प्रजाः संर
क्ष धर्मेण नोत्तरं वक्तुमर्हसि॥२७॥किंचान्यद्वक्तुमिच्छामि राक्षसेंद्र महाबल॥आराधय जगन्नाथमिक्ष्वाकुकुलदैवतं॥२८॥आराध
नीयमनिशं देवैरपि सवासवैः॥तथेति प्रतिजग्राह रामवाक्यं विभीषणः॥राजा राक्षसमुख्यानां राघवाज्ञामनुस्मरन्॥तमेवमुक्त्वा
काकुत्स्थो हनुमंतमथाब्रवीत्॥जीविते कृतबुद्धिस्त्वं मा प्रतिज्ञां वृथा कृथा॥२८॥मत्कथाः प्रचरिष्यंति यावल्लोके हरीश्वर॥तावद्र
मस्व सुप्रीतो मद्वाक्यमनुपालयन्॥२९॥एवमुक्तस्तु हनुमान् राघवेण महात्मना॥वाक्यं विज्ञापयामास परं हर्षमवाप च॥३०॥या
वत्तव कथा लोके विचरिष्यति पावनी॥तावत्स्थास्यामि मेदिन्यां तवाज्ञामनुपालयन्॥३१॥जांबवंतं तथोक्त्वा तु वृद्धं ब्रह्मसुतं तदा ॥राम॥
मैंदं च द्विविदं चैव पंच जांबवता सह॥३२॥यावत्कलिश्च संप्राप्तस्तावज्जीवत सर्वदा॥३३॥तदेवमुक्त्वा काकुत्स्थः सर्वांस्तानृक्षवान ॥१२८॥

रान्॥उवाचवाढंगछध्वंमयासार्धंमयोदितं॥३७॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०अष्टोत्तरशततमःसर्गः॥१०८॥प्रभातायांतु
शर्वर्यांपृथुवक्षामहायशाः॥रामःकमलपत्राक्षःपुरोधसमथाब्रवीत्॥१॥अग्निहोत्रंव्रजत्वग्रेदीप्यमानंसहद्विजैः॥वाज
पेयातपत्रंचशोभमानंमहापथे॥२॥ततोवसिष्ठस्तेजस्वीसर्वंनिरवशेषतः॥चकारविधिवद्धर्मंमहाप्रास्थानिकंविधिं॥३
॥ततःसूक्ष्मांबरधरोब्रह्ममावर्त्तयन्परं॥कुशान्गृहीत्वापाणिभ्यांसरयूंप्रययावथ॥४॥अव्याहरन्कंचित्किंचिन्निश्चेष्टो
निःसुखःपथि॥निर्जगाम गृहात्तस्माद्दीप्यमानोयथांशुमान्॥५॥रामस्यदक्षिणेपार्श्वेपद्माश्रीःसमुपाश्रिता॥सव्ये
पिचमहीदेवीव्यवसायस्तथाग्रतः॥६॥शरानानाविधाश्चापिधनुरायतमुत्तमं॥तथायुधाश्चतेसर्वेययुःपुरुषविग्रहाः
॥७॥वेदाब्राह्मणरूपेणगायत्रीसर्वरक्षणी॥ओंकारोथवषट्कारःसर्वेराममनुव्रताः॥८॥ऋषयश्चमहात्मानःसर्वएवम
हीश्वराः॥अन्वगच्छन्महात्मानंस्वर्गद्वारमपावृतं॥९॥तंयातमनुगच्छंतित्यंतःपुरचराःस्त्रियः॥सवृद्धबालदासीकाःसवर्ष
वरकिंकराः॥१०॥सांतःपुरश्चभरतःशत्रुघ्नसहितोययौ॥रामंगतिमुपागम्यसाग्निहोत्रमनुव्रतः॥११॥तेचसर्वेमहात्मानं
साग्निहोत्राःसमागताः॥सपुत्रदाराःकाकुत्स्थमनुजग्मुर्महामतिं॥१२॥मंत्रिणोभृत्यवर्गाश्चसपुत्रपशुबांधवाः॥सर्वेसहा
नुगाराममन्वगच्छन्प्रहृष्टवत्॥१३॥ततःसर्वाःप्रकृतयोहृष्टपुष्टजनावृताः॥गच्छंतमनुगच्छंतिराघवंगुणरंजिताः॥१४॥ततः

॥रा०वा० ॥ सस्त्रीपुमांसस्तेसमपस्थिपशुबांधवाः॥राघवस्यानुगाःसर्वेहृष्टाविगतकल्मषाः॥१५॥स्नाताःप्रमुदिताःसर्वेहृष्टपुष्टाश्चवानराः॥
॥१२९॥ दृढंकिलकिलाशब्दैःसर्वेराममनुव्रताः॥१६॥नतत्रकश्चिद्दीनोवाव्रीडितोवापिदुःखितः॥हृष्टंसमुदितंसर्वंबभूवपरमाद्भुतं॥
१७॥द्रष्टुकामोथनिर्यांतंरामंजनपदोजनः॥यःप्राप्तःसोपिदृष्ट्वैवस्वर्गायानुगतोजनः॥१८॥ऋक्षवानररक्षांसिजनाश्चपुर
वासिनः॥आगच्छन्परयाभक्त्याहृष्टाःसुसमाहिताः॥१९॥यानिभूतानिनगरेप्यंतर्धानगतानिच॥राघवंतान्यनुययुःस्वर्गाय
समुपस्थितं॥२०॥यानिपश्यंतिकाकुत्स्थंस्थावराणिचराणिच॥सर्वाणिरामगमनेअनुजग्मुर्हितान्यपि॥२१॥नोच्छ्वसत्तदयो-
ध्यायांसुसूक्ष्ममपिदृश्यते तिर्यग्योनिगताश्चैवसर्वेराममनुव्रताः॥२२॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मी०उ०नवाधिकशतत
मःसर्गः॥१०९॥अध्यर्धयोजनंगत्वानदींपश्चान्मुखाश्रितां॥सरयूंपुण्यसलिलांददर्शरघुनंदनः॥१॥तांनदीमाकुलावर्तांसर्व
त्रानुसरन्नृपः॥आगतःसप्रजोरामस्तंदेशंरघुनंदनः॥२॥अथतस्मिन्मुहूर्तेतुब्रह्मालोकपितामहः॥सर्वैःपरिवृतोदेवैर्भूषितै
श्चमहात्मभिः॥३॥आययौयत्रकाकुत्स्थःस्वर्गायसमुपस्थितः॥विमानशतकोटीभिर्दिव्याभिरभिसंवृतः॥४॥दिव्यतेजोवृतं-
व्योमज्योतिर्भूतमनुत्तमं॥स्वयंप्रभैःस्वतेजोभिःस्वर्गिभिःपुण्यकर्मभिः॥५॥पुण्यावाताववुश्चैवगंधवंतःसुखप्रदाः॥पपातपु ॥राम॥
ष्पवृष्टिश्चदेवैर्मुक्तामहौघवत्॥६॥तस्मिंस्तूर्यशतैःकीर्णेगंधर्वाप्सरसंकुले॥सरयूसलिलंरामःपद्भ्यांसमुपचक्रमे॥७॥तत- ॥१२९॥

पिता[illegible]हो वाणीत्वंतरिक्षादभाषत॥ आगच्छ विष्णो भद्रं ते दिष्ट्या प्राप्तोसि राघव॥९॥ भ्रातृभिः सह देवाभैः प्रविशस्व स्वकां त
नुं॥ या[illegible]च्छसि महाबाहो तां तनुं प्रविशस्व कां॥९॥ वैष्णवीं तां महातेजा यद्वाकाशं सनातनं॥ त्वं हि लोकगतिर्देव न त्वां केचित्प्रजान
ते॥१०॥ ऋते मायां विशालाक्षीं तव पूर्वपरिग्रहां॥ त्वामचिंत्यं महद्भुतमक्षयं चाजरं तथा॥ यामिच्छसि महातेजस्तां तनुं प्रविशस्व
यं॥११॥ पितामहवचः श्रुत्वा विनिश्चित्य महामतिः॥ विवेश वैष्णवं तेजः सशरीरः सहानुजः॥१२॥ ततो विष्णुमयं देवं पूजयंति स्म
देवताः॥ साध्या मरुद्गणाश्चैव सेंद्राः साग्निपुरोगमाः॥१३॥ ये च दिव्या ऋषिगणा गंधर्वाप्सरसश्च याः॥ सुपर्णनागयक्षाश्च दैत्यदा
नवराक्षसाः॥१४॥ सर्वं पुष्टं प्रमुदितं सुसंपूर्णमनोरथं॥ साधु साध्विति तैर्देवैः त्रिदिवं गतकल्मषं॥१५॥ अथ विष्णुर्महातेजाः पिताम
हमुवाच ह॥१६॥ एषां लोकं जनौघानां दातुमर्हसि सुव्रत॥ इमे हि सर्वे स्नेहान्मामनुयाता तपस्विनः॥१७॥ भक्ता हि भजितव्याश्च त्यक्ता
त्मानश्च मत्कृते॥ ततः श्रुत्वा विष्णुवचनं ब्रह्मा लोकगुरुः प्रभुः॥ लोकान्संतानकान्नाम यास्यंतीमे समागताः॥१८॥ यच्च तिर्यग्गतं किं
चित्त्वामेवमनुचिंतयन्॥ प्राणांस्त्यक्षति भक्त्या तत्संतानेषु निवत्स्यति॥१९॥ सर्वैर्ब्रह्मगुणैर्युक्ते ब्रह्मलोकादनंतरे॥२०॥ वानराश्च
स्वकां योनिमृक्षाश्चैव तथा ययुः॥ येभ्यो विनिःसृतः सर्वे सुरेभ्यः सुरसंभवाः॥२१॥ तेषु प्रविविशे चैव सुग्रीवः सूर्यमंडलं॥ पश्यतां सर्वे
देवानां स्वान्पितृन्प्रतिपेदिरे॥२२॥ तथा ब्रुवति देवेशे गोप्रतारमुपागताः॥ भेजिरे सरयूं सर्वे हर्षपूर्णाश्रुविक्लवाः॥२३॥ अवगाह्याप्सु

॥रा०वा०उ०॥ योयोवैप्राणांस्त्यक्त्वाप्रहृष्टवत्॥मानुषंदेहमुत्सृज्यविमानंसोध्यरोहत॥२४॥तिर्यग्योनिगतानांचशतानिसरयूजलं॥संप्राप्यत्रि
॥२३०॥ दिवंजग्मुःप्रभासुरवपूषितु॥२५॥दिव्यादिव्येनवपुषादेवादीप्ताइवाभवन्॥२५॥गत्वातुसरयूतोयेस्थावराणिचराणिच॥प्राप्यतत्तो
यविक्लेदंदेवलोकमुपागमन्॥२६॥तस्मिन्नप्यन्येपिसमापन्नाऋक्षवानरराक्षसाः॥तेपिस्वर्गंप्रविविशुर्देहान्निक्षिप्यचांभसि॥२७॥त
तःसमागतान्सर्वान्स्थाप्यलोकगुरुर्दिवि॥हृष्टैःप्रमुदितैर्देवैर्जगामत्रिदिवंमहत्॥२८॥इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवा०उ०दशाधिक
शततमःसर्गः॥११०॥एतावदेतदाख्यानंसोत्तरंब्रह्मपूजितं॥रामायणमितिख्यातंमुख्यंवाल्मीकिनाकृतं॥१॥ततःप्रतिष्ठितोविष्णुःस्व
र्गलोकेयथापुरा॥येनव्याप्तमिदंसर्वंत्रैलोक्यंसचराचरं॥२॥ततोदेवाःसगंधर्वाःसिद्धाश्चपरमर्षयः॥नित्यंशृण्वंतिहृष्टाःकाव्यंरा
मायणंदिवि॥३॥इदमाख्यानमायुष्यंसौभाग्यंपापनाशनं॥रामायणंवेदसमंश्राद्धेषुश्रावयेद्बुधः॥४॥अपुत्रोलभतेपुत्रमधनोल
भतेधनं॥सर्वपापैःप्रमुच्येतपादमप्यस्ययःपठेत्॥५॥पापान्यपिचयःकुर्यादहन्यहनिमानवः॥पठत्येकमपिश्लोकंपापात्सपरि
मुच्यते॥६॥वाचकायचदातव्यंवस्त्रंधेनुहिरण्यकं॥वाचकेपरितुष्टेतुतुष्टास्युःसर्वदेवताः॥७॥एतदाख्यानमायुष्यंपठन्रामायणं
नरः॥सपुत्रपौत्रैर्लोकेस्मिन्प्रेत्यचेहमहीयते॥८॥अयोध्यापिपुरीरम्याशून्यावर्षगणान्बहून्॥ऋषभंप्राप्यराजानंनिवासमु ॥राम॥
पयास्यति॥९॥एतदाख्यानमायुष्यंसभविष्यंसहोत्तरं॥कृतवान्प्रचेतसःपुत्रस्तद्ब्रह्माप्यन्वमन्यत॥१०॥हरिॐम्॥इत्यार्षेश्रीम ॥२३०॥

॥रा०वा०उ०॥ इ॥रामायणेवाल्मीकीयेउत्तरकांडेस्वर्गारोहणंनामेकादशोत्तरशततमःसर्गः॥१११॥रामायणसंपूर्णः॥अथरामाय
॥१३१॥ णश्रवणविधिर्लिख्यते॥रामायणेश्रुतेदद्यादिथंहेममयंसुधीः॥चतुर्भिर्वाजिभिर्युक्तंकिंकिणीनादनादितं॥संपादिते
रथेसम्यक्धेनुंदद्यात्पयस्विनीं॥ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चात्शतमष्टोत्तरंसुधीः॥२॥एवंकृतेविधानेचमहाकाव्यंफलप्र
दं॥रामायणेभवेन्नूनंनात्रकार्याविचारणा॥३॥इतिरामायणेविधाने॥श्रुत्वारामायणंपुण्यंदद्याद्व्यासायदक्षिणां॥सु
वर्णंधेनुसंयुक्तंवासांसिविविधानिच॥१॥कर्णयोःकुंडलेदद्यादंगुलीयकमेवच॥शय्यामनंतथाछत्रमुपानत्करकंत
था॥२॥भूमिदानंतथान्नस्यदानंतांबूलमेवच॥भक्ष्यंभोज्यंचविविधंलेह्यंचोष्यंसहर्द्धिमत्॥३॥अश्वमेधसहस्रस्यवाज
पेयशतस्यच॥लभतेश्रवणादेवाध्यायस्यैकस्यमानवः॥४॥प्रयागाद्यानितीर्थानिगंगाद्यासरितस्तथा॥नैमिष्यादीन्यर
ण्यानिकुरुक्षेत्रादिकान्यपि॥कृतानितानिलोकेस्मिन्येनरामायणंश्रुतं॥हेमभारंकुरुक्षेत्रेग्रस्तेभानौप्रयच्छति॥६॥य
श्चरामायणंलोकेश्रृणोतिसमएवसः॥सम्यक्श्रद्धासमायुक्तोलभतेराघवींकथां॥७॥सर्वपापात्प्रमुच्येतविष्णुलोकं
सगच्छति॥आदिकाव्यमिदंसर्वंपुरावाल्मीकिनाकृतं॥८॥यःश्रृणोतिसदाभक्त्यासगच्छेद्वैष्णवींगतिं॥पुत्रदाराश्ववर्द्ध ॥राम॥
तेसंपदःसंततिस्तथा॥९॥सत्यमेतद्विदित्वातुश्रोतव्यंनियतात्मभिः॥१०॥इतिरामायणश्रवणविधिः॥संवत्॥१८॥६१॥चैत्र ॥१३१॥

शुक्लपंचमीभृगुवासरेइदंवाल्मीकिरामायणंसमाप्तं॥॥ ॥॥लिखितंब्राह्मणसुखरामराजमंदिरमध्येइदंपुस्तकंसं॥॥